SINIF BİLİNCİ

Sınıf Bilinci *Körfez Bunalımı ve Türkiye* ★ **Yusuf Barman** *Türkiye'de Devrimci Marksizmin İnşaası* ★ **Sungur Savran** *Türkiye Solunun Yeniden-yapılanması* ★ **Sami Sarı** *Tirancılar Yol Ayrımında* ★ **Lev Trotskiy** *İspanya: Son Uyarı* ★ **Görüşme** *Brezilya İşçi Partisi Deneyi* ★ **Frank Richards** *SSCB Devlet Kapitalisti mi?*

DEVRİMCİ MARKSİST 8 TEORİK/POLİTİK DERGİ
ARALIK 90

SINIF BİLİNCİ 8

Devrimci Marksist Teorik/Politik Dergi
ARALIK 1990
İÇİNDEKİLER

	Bu Sayı	**3**
Sınıf Bilinci	**Körfez Krizi ve Türkiye**	**6**
Yusuf Barman	**Devrimci Partinin İnşası**	**11**
Sungur Savran	**Sosyalist Hareketin Tarihsel Dönemeci**	**20**
Sami Sarı	**Maoculuktan Hocacılığa**	**50**
A.Muhittin	**Trotskiy'in Yazısını Sunarken**	**96**
Lev Trotskiy	**İspanya Dersleri-Son Uyarı**	**101**
Şadi Ozansü	**Brezilya İşçi Partisi Nedir, Ne Değildir?**	**120**
Ali Arslan	**Brezilya İşçi Partisi Yöneticilerinden Eduardo Meto ile Görüşme**	**123**
Frank Richards	**Devlet Kapitalizmi Efsanesi**	**134**

SINIF BİLİNCİ

Sayı: 8 Aralık 90

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Sungur SAVRAN
Yönetim Yeri: Nakilbent Sok. No:49-A Kat:3 Sultanahmet-İSTANBUL
Dizgi ve Ofset Hazırlık: Mavi Kare Ajans

Baskı: Bizim Ofset
Yurt Dışı Fiyatı: 6 DM, £ 2, 5,5 SFR, 20 FF, SEK 20
Yılda 4 sayı çıkar
Banka Hesap No: İş Bankası Türbe Şb. 1056 300 1062610
Akbank Türbe Şb. 7461-7/A00/01

Bu sayı

Sınıf Bilinci'nin bu sayısını baskıya yolladığımızda, ABD, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin öbür üyelerini, Irak'a karşı bir askeri operasyon düzenlenmesi konusunda "ikna" etmiş durumdaydı ve yalnızca Irak'a Kuveyt'ten çekilmesi için verilecek süre tartışılıyordu. Derginin 6. sayısında, ABD'nin Panama işgalini de irdeleyen "Kapitalist Restorasyon ve Emperyalist Saldırganlığa Karşı" başlıklı editoryal yazımızda, ABD emperyalizmi ile Sovyet bürokrasisinin, Uluslararası Uzlaşma çerçevesinde dünya düzenini güvenceye alma ve emperyalist istikrarı sağlama konusunda tam bir anlaşmaya varmış olduklarını belirtmiştik. Bu gerçek, Ortadoğu halklarına yönelik bugünkü saldırıyla bir kez daha bütün çıplaklığıyla ortaya çıktı. BM'den Irak'a askeri müdahalede bulunulması yönünde bir kararın çıkartılması yönündeki girişimin, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) hemen ardından gündeme gelmesi de son derece anlamlı. Aynı derecede anlamlı olan bir başka olgu da, karşıdevrimci Uluslararası Uzlaşmaya Çin bürokrasisinin de dört elle sarılması. Arnavutluk'taki son perestroyka girişimi de buna eklendiğinde, dünya sahnesinin mevcut görünümü açık seçik ortaya çıkıyor. **Sınıf Bilinci**'nin Ortadoğu bunalımına ilişkin tavrını "Körfez Krizi ve Türkiye" başlıklı editoryalde bulacaksınız.

Türkiye sosyalist hareketinin son 1,5 yıllık gündeminde "birlik" konusu bulunuyor. Hemen bütün sosyalist çevreler bu konuya şu ya da bu biçimde el atmış durumda. Çeşitli düzlemlerde farklı birlik girişimleri sürüyor. Hatta bunlardan "yasal particiler" olarak tanımlanan kesim Sosyalist Birlik Partisi'ni kurdular. SBP, Kuruçeşme'de başlatılan birlik tartışmalarının reformist, büyük ölçüde sosyal demokratik bir programı savunan "Milli Uzlaşmacılar" kanadının ürünü. Sürecin devrimci bir program ve parti savunucularından oluşan öbür ana kümesi Devrimci Sosyalist Blok'u (DSB) kurmaya yönelmişlerdi. Yusuf Bar-

man, "Devrimci Birlik: Olabilirlikten Zorunluluğa" başlıklı yazısında, birlik girişimlerinin kendi başlarına taşıdıkları anlamdan çok, Türkiye'de devrimci Marksizmin inşası ve bir devrimci işçi partisinin yaratılması zorunluluğu çerçevesinde irdelenmesi gerekeni ortaya koyuyor. Bu bağlamda, DSB sürecinin de bir değerlendirmesini yapıyor.

Sungur Savran ise, "Sosyalist Hareketin Tarihsel Dönemeci" başlıklı yazısında, Türkiye sosyalist hareketindeki yeniden-yapılanma ve yeniden-kümelenme sürecini ele alıyor. Savran'ın bu yazısı, **Sınıf Bilinci**'nin 6. sayısındaki "Sosyalist Hareketin Tarihsel Dönemeci-I" başlıkıl makalesinin devamı mahiyetinde. Savran o yazısında dünya solundaki yeniden-yapılanma ve yeniden-kümelenme dinamiğini sergilemişti. Bu dinamik, tam bir yansıma biçiminde olmasa da, kendini Türkiye'de de hissettiriyor. Türkiye'de 1980 sonrasında başlayan ve Doğu Avrupa çöküntüsüyle birlikte yeni bir biçim kazanmakta olan bu yeniden-yapılanma süreci devrimci Marksist önderliğin inşası bakımından büyük önem taşıyor.

1980 öncesinde Türk solu içinde etkili olan bir akım da Maoculuk idi. 1980'lere gelinirken Maoculuğun derinleşen bunalımı, Türkiye'deki Maocu grupları da etkiledi. Arnavutluk Emek Partisi'nin (AEP) o güne kadar "Dünya komünist hareketinin öncüsü" olarak görüp, göklere çıkardığı Çin Komünist Partisi'ni (ÇKP) bir çırpıda "karşıdevrimci", "revizyonist" ilan etmesiyle birlikte, Türkiye'deki "sol" Maocular da AEP'yi izleyerek Maoculuktan koptular. Ama devrimci Marksizme değil, Stalinizmin "sol" bir yorumuna yaslanarak...

Eski Maocu, yeni AEP'ci olan gelenek şimdilerde ise başta Fransız Komünist Partisi (FKP), İtalyan Komünist Partisi (İKP) olmak üzere Komintern'in Stalinist KP'lerinin 1930'lardan sonraki dönemde uyguladıkları politikaları eleştirmeye başladılar. Ama bu eleştiriyi, KP'lerin izledikleri bu politikaların Stalinist politikalar olduğunu reddederek veya görmezlikten gelerek yapmaya çalışıyorlar. Daha da önemlisi, KP'lerin bu politikalarının Stalinizmin tek ülkede sosyalizm ve aşamacı devrim anlayışından kaynaklandığını görmezlikten gelmeleridir. İşte Sami Sarı bu sayıdaki yazısında, AEP yanlılarının şimdilerde KP'lerin 1930'lı yıllardan sonraki politikalarına yönelttikleri eleştirilerin bir değerlendirmesini yaparak, çelişkilerini ve tutarsızlıklarını sergiliyor ve Marksizmin "ortadoks" bir savunusunun Stalinizmin "sol" bir yorumuna yaslanarak yapılamayacağını gösteriyor.

Stalinizm yanlızca bir ideoloji değil, aynı zamanda bir politik eylem biçimi. Bugün darmadağın olan Stalinizmin son 60 yıldır giderek karşıdevrimcileşen bir öz kazanmış olduğu ortada. Bazıları bu gerçeğe hâlâ

gözlerini kapıyor olabilir. Ama dünya deneyleri de ortada. Örneğin 1936-39 İspanya ihaneti. Trotskiy, olayların sıcağında kaleme aldığı "İspanya: Son Uyarı" başlıklı makalede Stalinistlerin bu ihanetini tüm çıplaklığıyla sergiliyor. Türkiyeli devrimcilerin bundan alacağı çok ders olmalı. Sami Sarı'nın yazısıyla birlikte okunduğunda, bu deneyin ve ihanetin tarihsel önemi açıkça kavranabilir. Trotskiy'nin ilk olarak **Sürekli Devrim** dergisinin 1979 tarihli sayısında yayımlanan bu makalesini A.Muhittin türkçeye çevirdi, makaleye tarihsel bir arka plan tutan tanıtıcı yazıyı da o yazdı.

Stalinist bürokrasilerin yıllardır süregelen karşıdevrimci politikaları, sonunda Ekim Devrimi'nin ve onun etkisiyle ortaya çıkan tüm işçi devletlerinin günümüzdeki çöküş sürecinin hızlanmasını getirdi. Ama gene günümüzde Latin Amerika'nın dev ülkelerinden Brezilya'da müthiş bir işçi hareketi yükselişine de tanık olunuyor. Bu yükseliş ifadesini Brezilya İşçi Partisi (PT)nde buluyor. Arkadaşımız Ali Arslan'ın PT'nin içinde güçlü bir azınlık eğilimi oluşturan Trotskist yöneticilerden biriyle **Sınıf Bilinci** için yaptığı görüşmenin oldukça bilgilendirici olacağı kanısındayız.

Doğu Avrupa ülkelerinden son 1,5 yıldan beri yaşanmakta olan olaylar ve hele Demokratik Almanya'nın Federal Almanya ile birleşmesi, bu ülkelerin ve tabii SSCB'nin doğasına ilişkin değişik tezlerin tekrar tartışılmasına yol açtı. Aslında bu tartışma Avrupa'da fazlaca yaygın değil, ama bir bölümü SSCB'yi, başkaları Çin, Arnavutluk ve hatta Kore'yi "Sosyalist" olarak tanımlayıp tüm siyasi edebiyatlarını ve eylemlerinin bunun üzerine kuran çevrelerin bolca bulunduğu Türkiye'de, bütün bu ülkeleri etkisi altına olan perestroyka ve glasnost rüzgârlarının sosyalist hareketin bu kesimlerini etkilemesi ve onları teorik öngörülerini "içten içe" de olsa tekrar değerlendirmeye itmesi kaçınılmaz. Bilindiği gibi Trotskizm'in bu ülkelere ilişkin belirlemesi "bürokratik işçi devletleri" biçiminde. Buna karşı ileri sürülen bir tez de "devlet kapitalizmi". Ama devlet kapitalizmi tezinin Marksist çözümlemeye dayanır yanı yok. İşte Frank Richards'ın "Devlet Kapitalizmi" başlıklı makalesi bunu açıkça ortaya koyuyor. İngiltere'de Devrimci Komünist Parti'nin teorik yayın organı **Confrontation**'da 1987'de yayımlanan bu yazıyı Türkçeye Taylan Pamucaklı çevirdi.

Körfez krizi ve Türkiye

Tarih: 29 Kasım 1990. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Irak'a karşı gerçekleştirilebilecek bir askeri müdahaleye yeşil ışık yaktı. Buna göre, eğer Irak 15 Ocak 1991 tarihine kadar işgal ettiği Kuveyt topraklarından çekilmezse emperyalist ülkelerin bu ülkeye açacakları savaş "haklı" ve "meşru" olacak. Birleşmiş Milletler'in "uluslararası hukuk" anlayışı bunu gerektiriyor. Kararın imzacıları arasında 1917 Ekim sosyalist devrimin ürünü SSCB'nin başına Lenin'in ölümünden bu yana çöreklenmiş olan SBKP bürokrasisi de var. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması nedeniyle "karşı oy"u kararın veto edilmesi anlamına gelecek olduğu halde, bunu yapmayarak "çekimser oy" kullanmayı yeğleyen ÇKP bürokrasisinin dolaylı gibi gözüken doğrudan onayı var. Sınıf Bilinci'nin ısrarla vurguladığı gibi, emperyalist ülkelerle yozlaşmış işçi devletleri arasında gerçekleşen bu uluslararası uzlaşma dünya çapında yepyeni bir dönemin açılması anlamına geliyor. Sonuçları dünya işçi sınıfı ve emekçi halkları için büyük felaketler doğuracak yeni bir dönemin başlangıcı.

Politikanın "iç politika" ve "dış politika" diye ikiye ayrılamayacağını ve bir "bütünlük" arzettiğini sürekli vurgulamış olan devrimci Marksizm, daha 1933'te SBKP bürokrasisiyle tüm bağlarını koparark Marksizm'in günümüze kirlenmemiş bir bayrakla ulaşmasının yolunu açmıştı. Gerçekten de "içeride" işçi sınıfı ve azınlık uluslar üzerinde vahşice bir baskı uygulayan bürokrasinin "dışarıda" farklı bir politika izlemesi beklenemezdi. Nitekim Dünya sosyalist hareketi tarihi, iç politikası karşıdevrimciliğin zirvesine oturmuş stalinist bürokrasinin dış politikasının da aynı rotayı izlemiş olduğunun sayısız örnekleriyle doludur. Bu örnekleri sıralamanın artık bir önemi yok, çünkü herkesçe biliniyorlar. Ama gü-

nümüzde yaşanan dönüşümün dönüm noktasını hâlâ Gorbaçov'da görenlere, yıllarca Türkiye sosyalist hareketini "sosyalist" Bulgaristan'ın tartışmasız stalinci önderi Todor Jivkov'un "ödünsüz Marksizm"i ile uyutanlara bir sözümüz var kuşkusuz. "Daha 1950'lerden itibaren komünizmi yanlış buluyordum" diyen Jivkov'un bu sözlerini doğru bulan kimi 'sosyalist'lerle, ondan ancak şimdi kopmaya karar verecek olan sosyalistlere var sözümüz. Kimbilir belki de Jivkov'un bu açıklamaları "sosyalist harekete bir süredir musallat olmuş olan ahlakî çöküşle" izah edilmeye çalışılacak. "Gorbaçov'un neden olduğu geriye dönüş politikasının yarattığı moral çöküntü" denebilecek. Üstelik Jivkov'un karşısında Moskova Duruşmaları'nın celladı Vişinskiy'in olmadığı biline. Bu nasıl bir tarihsel materyalizm anlayışıdır ki çöküşün gerekçesini "ahlaki" çürümede aramaya devam etsin? Ve bu "tarihsel materyalizm"in Mao'dan sonra iktidarı ele geçiren revizyonistler veya önümüzdeki günlerde tanık olacağımız Enver Hoca'dan sonra iktidarı gaspeden karşıdevrimciler anlayışından ne farkı olabilir? Stalin'den sonra Kruşçev veya Brejnev'den sonra Gorbaçov... Denilebilir ki, "siz de Lenin'den sonra Stalin'e yüklenerek aynı yolu seçmediniz mi?" Böyle bir gerekçe ancak zavallı bir cehaletin ürünü olabilir. Devrimci Marksizm SBKP bürokrasisinden kopmadan önce on ila onbeş yıllık hiç de azımsanmayacak bir tarihsel zaman diliminde, gerek parti içinde gerekse partiden koparıldığı andan itibaren, ardında yaşanmış tarihsel deneyimlerin meyvesi olan binlerce sayfalık eleştiri belgesi ve bunlardan da daha önemlisi canlı bir pratik faaliyetin mirasını toplayarak yükselmiştir. SBKP'nin stalinci bürokrasisi ile nihai ve kaçınılmaz kopuşa adım adım yaklaşırken "eleştirisini mahfuz tutma" yolunu seçmemiş ve gerçeğin sadece gerçeğin devrimci oluşundan hareket etmiştir. Gerçekleri geçiştirip örtbas ederek "kol kırılır yen içinde kalır" anlayışının Marksizmden ne kadar uzak düşdüğünün bilinciyle davranmıştır. Rosa Luxemburg'un "Marksizm, yanılmaz liderlere tapınma törenlerinin düzenlendiği küçük bir kilise değildir. Bütün gücünü, eleştiri-özeleştiri silahının şakırtısıyla tarihin yıldırım darbelerinden alan bir ihtilalci dünya görüşüdür" dürtüsünden hareketle yürüyerek bugünlere gelebilmiştir devrimci Marksizm.

Her zaman eleştiri kıskacının dışında tutulmaya çalışılan bürokrasi bugün onyıllardır sürdürdüğü yürüyüşünün mantıki sonucuna varmanın uğraşı içinde: İçeride kapitalist restorasyon ve dışarıda

da buna uygun düşen uluslararası politikalar. Bu politikaların en çıplak yansıması bugün Ortadoğu'daki Körfez krizinde kendini belli ediyor. Kurtuluşunu kapitalistleşmede gören bürokrasi Körfez'de emperyalist petrol şirketlerinin çıkarlarının korunması için mücadele etmeye karar verdi. Nasıl Özal ABD emperyalizminin gözüne girebilmek için kraldan fazla kralcı kesiliyorsa, aynı görmemişlik ruhu içinde davranan SBKP yöneticileri de emperyalizmin kendilerine sunduğu yeni görevi başarıyla yerine getirebilmenin köpeksi heyecanını yaşıyorlar.

Kürt halkının düşmanı gerici Saddam diktatörlüğünün Kuveyt'i işgalinin haklılığı veya haksızlığını tartışmanın fazla bir anlamı yok. Kuveyt'in nasıl bir rejim olduğunun ve emperyalizm tarafından nasıl yaratılmış olduğunun üstünde durmaya da pek gerek yok. Önemli olan bu yapay ülkenin Irak tarafından işgal edilmesi üzerine emperyalist koronun koparmış olduğu fırtına. Ve bu fırtınanın müthiş bir küstahlıkla sergilenmesi, Saddam'ın "yeni Hitler"liğinin ilanı. Emperyalizmin Ortadoğu'daki çıkarlarını kısmen tehlikeye düşüren İran'a karşı açtığı savaşta bir milyondan fazla insanın ölümüne neden olan bu diktatörün o zamanlar göklere çıkarılarak desteklenmesi, Kürt katledişine hiç ses çıkartılmaması, Irak'taki tüm rejim karşıtlarını kurşuna dizdirmesinin üzerine gidilmemesi, ama bütün bunlara karşılık Kuveyt petrollerini ele geçirdiği anda "insanlık düşmanı" haline gelivermesi. Çünkü emperyalizm açısından 'insanlık' denen şey aslında kendi kârlarından öteye gidemiyor. Hiç unutulmasın Nasır 1956'da Suveyş kanalını millileştirdiğinde de aynı şekilde "yeni Hitler" olarak nitelenmişti. Emperyalistlerin aklına israil yöneticilerinin "Hitler"liği nedense hiç gelmiyor?

Bugün Ortadoğu müthiş bir savaş tehlikesiyle yüzyüze. Başını ABD'nin çektiği emperyalizmin bölgeye yaptığı askeri yığınak Vietnam'dakini çok çok aşmış durumda. Savaş patlak verdiğinde emperyalizm canavarı milyonlarca insanı yok edebilecek planların hazırlığını yapıyor. Hiç kimsenin kuşkusu olmasın, emperyalizm açısından sorun sadece Saddam'ın kellesi değil. Emperyalizme ve siyonizme karşı isyan bayrağını yanlış bir önderlik altında da açmış olsa bütün bir Arap Dünyasıdır tehdit altında olan. ABD esas dersi bu kitlelere vermek istiyor. Onların bugüne kadar İntifada da cisimlenen direnişini kırmak başlıca amacı emperyalizmin ve ezilen Arap kitleleri bilinçsizce de olsa bu gerçeğin farkındalar.

Dolayısıyla birçok Arap ülkesinde kendi yöneticilerine karşı başlattıkları protesto gösterileri aslında son derece haklı bir temele dayanıyor. Tehdit altında olan emperyalizm yanlısı tüm Arap rejimleridir. Ürdün, Suudi Arabistan, Mısır, Sudan, Tunus, Fas ve bölgedeki tüm diğer şeyhlikler kitlelerin tehdidi altındalar. ABD emperyalizmi bu tehdidi de ortadan kaldırmak zorunda. Bu yüzden de acımasız davranacak. Arap kitlelerinin gözünde gerici Saddam'ın bir anda kahraman mertebesine erişmesi aslında yanıltıcı bir görünümdür. Yeni bir önderlik ortaya çıkar çıkmaz, yani emperyalizme karşı mücadelede tutarlı bir devrimci önderlik doğar doğmz kitleler Saddam'ı ve Hafız Esat gibilerini çok kısa sürede bir kenara itmenin yolunu arayacaklardır. Ancak sorunun en tehlikeli boyutu Saddam ve benzeri önderliklerin yedeğinde potansiyel olarak duran önderliğin hâlâ ne yazık ki sosyalist bir önderlik değil İslâmi liderlik olmasıdır. Devrimci sosyalistler berrak bir devrimci program ve cesur bir atılımla emperyalizme ve yerel kapitalizme karşı mücadele bayrağını açarak kitlelerin önüne geçmekte gecikirlerse sonuç hiç de içaçıcı olmayacaktır. Oysa devrimci Marksizmin programı ezilen Arap ulusuna ve emekçilerine kurtuluş yolunu sunabilecek tek programdır. Ancak bu program Ortadoğu halklarının gerek emperyalizmin tahakkümünden, gerek Amerikan yanlısı Arap rejimlerinin baskısından ve gerekse zalim küçükburjuva diktatörlükleriyle İslamî yönetimlerden kurtulmalarına olanak tanıyabilir. Ortadoğu Sosyalist Cumhuriyetleri Federasyonu'nun yolunu açacak olan sadece bu programdır çünkü.

Türkiye'de başkanlığını Özal'ın yaptığı MGK Hükümeti Ortadoğu'daki antiemperyalist yükselişin bastırılabilmesi için tüm gücüyle ABD'ye destek veriyor. Bu destek sadece günlük çıkarlarından beslenmiyor TC Devletinin. İşin bir de politik yönü var. MGK Hükümeti'nin uzun vadeli çıkarları açısından Ortadoğu'da hiçbir antiemperyalist gelişmeye tahammülü yok. Böyle bir gelişmenin kendisi açısından da çok tehlikeli sonuçlar verebileceğinin farkında. ABD saldırısı halinde bir taşla birkaç kuş birden vurabilmenin hesaplarını yapıyor. Birincisi ülkedeki olası bir kitle hareketi yükselişini ezmek, ikincisi burjuva muhalefeti etkisiz kılmak ve sonuncusu da ABD'ye yaslanarak devlet içindeki gücünü had safhaya vardırmak. Bu arada bir savaş durumunda Kürt hareketini Batı'nın da desteğini alarak -en azından sessiz kalmasını sağlayarak- imha etmek işin cabası. Devrimci Marksistler Ortadoğu'daki hızlı

gelişmeler karşısında bir ölüm-kalım savaşıyla yüzyüze gelecekle-rinin bilincinde olmak ve ona göre davranmak durumundadırlar. Ulusal, bölgesel ve uluslararası devrimci önderliğini inşasının ge-rekliliği kendini her zamankinden fazla dayatıyor.

Devrimci partinin inşası: Olabilirlikten zorunluluğa

YUSUF BARMAN

Siyaset bilimi açısından "güç" kavramı nasıl tanımlanabilir? Şüphesiz bu kavram son derece göreli bir özelliğe sahip. Herşeyden önce "neye göre güç?" sorusunun yanıtlanabilmesi gerekir. Eğer bu soruya "ulusal siyaset" olarak yanıt verilecek olursa, "güç" kavramının tanımı da kendiliğinden ortaya çıkar: Ulusal siyasi gündemi belirleyebilme kapasitesi. Bu kapasitenin elbette rakamlarla yakın bağıntısı var; ama yalnızca rakamların değil, siyasal iradenin güçlülüğü, önderliğin gerçekliği ve toplumsal dinamikleri algılama, çözümleme ve doğru çözümler önerme yeteneği, bu yeteneğin yaşama geçmesini sağlayıcı mekanizmalarla donatılmış olma gibi pek çok başka önemli özelliğin de etkisi söz konusu. O halde "güç" olabilmenin koşulları yalnızca mutlak ve reel var oluşlarda değil, aynı zamanda **potansiyellerde, imkanlarda** ve **kaabiliyetlerde** yatmakta.

Bugün siyasal gündemi bizzat rejimin kendisi belirliyor. Rejimin bu yeteneği yalnızca burjuva muhalefete değil, devrimci ve sosyalist muhalefete kadar uzanıyor. Siyasal rejimin devrimci ve sosyalist muhalefete yönelik temel bir politikası var: onu ya uysallaştırarak "milli uzlaşmay" çizgisine çekmeye ve böylece kendisine bağlamaya ya da yeraltına ve askeri eylemlere iterek kitlelerden iyice uzaklaştırmaya çalışıyor. Son beş-altı aydır iyice çıplaklaşan bu politika ürünlerini vermeye de başladı. Bir yanda devrim tasarımından iyiden iyiye koparak burjuva sistemin "iyileştirmesi"ni hedefleyen reformizm kendini "milli uzlaşma"nın ve burjuva yasallığının kollarına teslim ederek kendi ipini çekerken, bir yandan da küçük burjuva radikalizmi "örnek" askeri eylemleriyle kitlelere "güven" aşılayım derken kendini kitlelerden, kitleleri de devrimci sosyalizmden uzaklaştırmanın çabasını yoğunlaştırıyor.

Bu açıdan burjuvazinin gerek reformizme, gerekse de küçük burjuva popülizmine yönelik politikasında oldukça başarılı olduğunu söylemek gerekir. Reformizmin ve küçük burjuva popülizminin ne sayısal "gücü", ne de siyasal ve toplumsal koşulları değerlendirme ve yönlendirme kaabiliyeti ve iradesi, kendi gündemlerinin burjuvazi tarafından belirlenmesini engelleyebiliyor. Tam tersine bütün bu imkanlar belirlenmiş gündem doğrultusunda seferber ediliyor.

Bunu görmek, şu gerçeği tespit etmeyi gerektiriyor: Burjuvazi devrimci Marksist bir önderliğin doğup gelişmesini, bu önderliğin işçi ve emekçi kitlelerle bütünleşerek bir devrimci işçi partisine doğru evrilmesini bugünden engellemek istiyor. Uysallaştırma ya da kitlelerden tecrit etme politikası da bu çabanın bir ürünü. Bu politika uysallaşmaya yatkın reformist kanat ile kitlelere güvensizliği bir "strateji" haline getirmiş küçük burjuva radikalizminde derhal yankısını buluyor. Ama kanatlardaki bu çarpılmanın devrimci Marksist hareketi etkilemeyeceğini sanmak büyük bir aldanma olur. Reformizmin ve popülizmin kitleler nezdinde yaratacağı yanılsamalar ya da itici görünümler, devrimci Marksizmin siyasal ve örgütsel inşa sürecini de ister istemez olumsuz biçimde etkileyecektir, nitekim etkilemekte de.

Devrimci Marksizmin, siyasal rejimin kurduğu ve sıkılaştırdığı bu cenderenin dışına çıkabilmesi, siyasal gündemi belirleyebilmek için önce kendi gündemini sağlam biçimde belirleyebilmesi gerekiyor. Bu gündem, **siyasal ve örgütsel inşa** göreviyle belirlenmek zorunda. Burjuvazinin uysallaştırma politikasına karşı devrim programına sahip çıkılmalı, legalizme mahkum etme girişimlerine karşı Leninst örgütlenmede ısrar edilmeli, kitlelerden tecrit çabalarına karşı sınıfın içinde kökleşme ve proleterleşme yolunda ilerlenmeli, yeraltına itme manevralarına karşı meşrulaşma ve kitleselleşme mücadelesi verilmeli, askercilleştirme ve ikameci bir konuma itme dayatmasına karşı proleter militanlık ve kitle seferberliği silahları kullanılmalı. Siyasal ve örgütsel inşa süreci bu mücadelelerle örülmek zorunda.

Bunlar zor görevlerdir. Şüphesiz her devrimci Marksist çevre, ya da kendini öyle tanımlayan akım bu görevlerin altına girmek durumunda. Ama daha da önemlisi, bu çevrelerin ve akımların tüm imkanlarını ve kabiliyetlerini bu görevler çerçevesinde birleştirebilmeleri. Son beşaltı yıldır Türkiye sosyalist hareketinde yaşanmakta olan yenidenkümelenme süreci bu tür bir birliğin olabilirliğini ortaya çıkarmıştı. Bu, sosyalist hareketin kendisi açısından **nesnel** bir dinamik. Bugün, burjuvazinin sosyalist ve devrimci hareket üzerindeki gündem belirleyici girişimlerinin somut (ve sol açısından olumsuz) ürünler vermekte olduğu bir dönemde ise, devrimci Marksizmin siyasal ve örgütsel inşa

sürecini birlikte yaşaması bir olabilirliğin ötesine geçmiş, bir zorunluluk haline gelmiştir. İşte bu zorunluluğu gerçeklik haline getirecek olan, devrimci Marksizmin öznel gücü, yani iradesi ve kaabiliyetidir.

Yaklaşan dalga

Türkiye'de devrimci Marksizmin yaşamak durumunda olduğu örgütsel ve siyasi inşa sürecini belki de "devrimci Marksizmin yeniden inşası" olarak tanımlamak daha doğru olur. Hatta bunu Türkiye değil, dünya ölçeğinde bir olgu olarak ele almak gerekir. Dev Bürokrasi İmparatorluğu artık yıkılmış durumda. Ama Stalinizmin bu nihai çöküşü, sosyalizmin, devrimci Marksizmin de yıkıntılar altında kalmasına yol açtı büyük ölçüde. Kitlelerin bürokratik diktatörlüklere yönelik haklı kini, bu diktatörlükleri onlarca yıl boyunca sosyalizm olarak tanımlayan Stalinizmin çabaları sayesinde, sosyalizme yönelik ilgisizlik ve kuşku biçimine büründü. Emperyalizmin yaşamadığını, tarihsel olarak Stalinizm başarmış oldu.

Bürokratik diktatörlük esas olarak kendi iç çelişkileri sonucunda kitlelerin politik atılımıyla çöktü. Bu atılımın devrimci dinamiğini yadsımak olanaksız, ama bunun devrimci sosyalist bir atılım olduğunu da söyleyemeyiz. Çünkü Doğu Avrupa emekçileri devrimci Marksist bir önderlikten yoksun. Yoksun oldukları sürece de bu devrimci dalganın Sovyet demokrasisiyle taçlanacak sosyalist bir devrime dönüşmesi olanaksız. Önderlik boşluğunu da şu anda emperyalist merkezlerden karşı devrimci, hatta faşist çevrelere kadar pek çok politik akım doldurmaya çalışıyor. Doğu Avrupalı emekçileri çok bileşenli bir politik basınç etkiliyor ve bütün bunlar ideolojik ve politik bir kaosa yol açıyor.

Ama devrimci Marksist önderlikten yoksun olan yalnızca Doğu Avrupa emekçileri değil; Avrupa proletaryası da on yıllardan beri devrim düşmanı Stalinist partilerin hegemonyası altında. Avrupa işçi sınıfı, bu önderlikleriyle komünizme doğru yol aldığını sanıyordu. Ama şimdi komünist partiler sosyalizm programlarını artık açıkça rafa kaldırıyor, ad değiştiriyor ve gerçek kıyafetlerini giyiyorlar. Bunun Stalinizmin doğal, mantıki ve kaçınılmaz sonu olduğunu söylemek doğru, doğru ama proletaryanın arasında yaygınlaşan düş kırıklığının ve ilgisizliğinin, Doğu Avrupa proleterlerinin yanlış hedefe yönelmiş nefretinin üstesinden nasıl gelinecek? Cevaplandırılması gereken soru bu.

Türkiye Proletaryasının pek de o kadar dünyadan "haberdar" olmadığını, dolayısıyla Avrupa proletaryasının yaşadığı ideolojik ve politik darbeyi üzerinde fazla hissetmeyeceğini söylemek mümkün değil. Bu yalnızca emperyalist propagandanın uluslararası karakteri ve gü-

cünden ötürü değil, en azından yirmi yıldır kitlelere Moskova, Pekin, Tiran gibi bürokratik diktatörlük merkezlerinin yılmaz savunuculuğu yapılmış olmasından ötürü de doğru olmaz. Türkiye'de son derece küçük ve zayıf da olsa devrimci düşüncelere kazanılmış bir öncü işçiler grubu vardır. Bu öncülerin, bir zamanlar inanmış oldukları "reel sosyalizm" merkezlerindeki iktidar sembollerinin bizzat emekçiler tarafından yerle bir ediliyor olmasından etkilenmeyeceklerini bekleyemeyiz. Kaldı ki Türkiye proletaryasının önemlice bir kesimi 1980 öncesinde DİSK'in kimliğinde somutlanan kendi reformist Stalinst önderlik deneyimini de yaşamıştır. 12 Eylül sonrasında işçi sınıfını orta yerde bırakıveren, bugün ise milli uzlaşmanın şampiyonluğunu yaparak eski programını bile kendine çok gören bu önderlik bir zamanlar "sosyalizmi" temsil ediyordu. Şimdi devrimci Marksizmin, "biz bunların ihanetini çok önceleri öngörmüş ve söylemiştik" demesi, bu önderliklerce etkilenmiş işçilerdeki düş kırıklığını bir çırpıda yok etmiyor.

Elbette Türkiye proletaryası üzerinde Batı ülkelerinde yaşanan ölçekte bir Stalinist politik hegemonya yoktu. Ama büyük ölçüde sosyal demokrasinin ve öbür burjuva partilerinin ideolojik ve politik etkisi altında kalmış proleter yığınların, Stalinizmle birlikte sosyalizmin de ağır darbeler aldığı günümüzde devrimci sosyalizme dünden daha kolay kazanılacağını sanmak safdillik olur. Sosyalizm dün emekçi yığınlara fazlaca güven vermemişti, bu yüzden de sosyalist hareket büyük ölçüde işçi sınıfından kopuk bir hayat sürmüştü. Bugün durumun daha iyi olduğunu söyleyemeyiz. Üstelik Avrupa proletaryası ve sosyalist hareket üzerinde büyük tahribatlar yaratan Stalinist çöküntünün deprem dalgaları buraya da ulaştıkça durum daha da kötüleşebilir. Bu durum, devrimci sosyalizm ile işçi sınıfı arasındaki kopukluğun aşılmasında ek bir zorluk yaratmakta. Bunun aşılabilmesi için Marksizmin önce bütün Stalinist çarpıklıklarından arınması, devrimci sosyalizmi yeniden inşa edebilmesi ve bunu emekçi yığınlara sunabilmesi gerekiyor.

Eski Stalinist doğmaların uluslararası ve ulusal ölçekte yaşanmakta olan önderlik bunalımına çözüm getiremeyeceği ortada. Ne dünya, ne de Türkiye proletaryasının bu tür bir yeni deneye tahammülü yok. Ama önderlik bunalımının devrimci Marksizm tarafından, yani sosyalizm doğrultusunda **çözülememesi** durumunda da insanlığın emperyalizm tarafından barbarlığa sürüklenmesinin önüne de geçilemeyecek. Üstelik devrim ile karşıdevrimin dünya ölçeğinde zorladığı bir dönemde bu bunalım daha da yakıcı bir sorun haline dönüşmekte. Ortadoğu ayakta, ama önderlik boşluğunu devrimci Marksizm değil İslamiyet doldurma

eğiliminde. Hızla bir rejim bunalımına sürüklenen Türkiye için de bu geçerli. Güney Afrika da kendi İntifada'sını yaşıyor, ama neredeyse bütün ipler emperyalist demokrasinin ve onun artık bugün sadık destekçisi bürokrasinin elinde. Güney Amerika devrime yürüyor, ama devrimci Marksist önderlik hala zayıf ve önce Castrocu, Sandinist hayallerin üstesinden gelmek zorunda. Güneydoğu Asya sürekli kanıyor, ama Tienanmen katillerinin kitlelere vaad edeceği hiçbir şeyi kalmamış.

Emekçi yığınların devrimi zorladığı bir dönemde Stalinist çöküntünün üstesinden gelmek ve devrimci Marksizmi yeniden inşa etmek, kitlelere devrimci sosyalist bir çözüm ve sağlam bir önderlik sunmak. Önümüzdeki sorun bu ve bu dünya ölçeğinde olduğu kadar Türkiye için de doğru.

Eski ayrılıklar, yeni birliktelikler

Evet, Türkiye solu bugün yeniden kümeleniyor. Önemli olan bu moleküler değişimin dinamiklerini iyi ayırt edebilmek. Pek çok hareketin, grubun, partinin kendi çizgisini kısmi de olsa bir ameliyat masasından geçirdiği, geçirmekte olduğu doğru. Ama buna yol açan temel saik, Stalinizmin iflasının ayırdına varılmış olunmasından çok, 12 Eylül yenilgisinin darbesi. Yeniden kümelenme süreci bu yenilginin nedenlerinin araştırılmasıyla başladı. Hatırlanacak olursa, 1980'lerin başında Trotskistlerin dışındaki hemen hemen bütün sol güçler Polonya'daki antibürokratik kitle patlamasını bir "karşıdevrim" olarak algılıyordu. Genel olarak bu yaklaşım 1989 sonundaki şoka kadar sürdü. Ama bu arada solun önemlice bir kesimi, 12 Eylül yenilgisini biraz da kendinde aramaya koyulmuştu. Örneğin demokratik devrim/sosyalist devkim ilişkisi, sosyalist demokrasi sorunu, genel olarak özörgütlenmeler konusu, vb. hep bu dönemde ele alınmış, yeniden gözden geçirilmeye başlanmış ve yeniden kümelenmenin köşe taşları haline getirilmişti.

Şimdi bunlara Stalinizmin iflâsının doğurduğu sorunlar eklendi. Devrim/demokrasi ilişkisi; partinin önderliği, ikamecilik ve kitle mücadelesi sorunları; proletarya diktatörlüğü ve proleter demokrasisi kavramlarının tanımı; dünya devrimi ve enternasyonalizm bağıntısı; geçiş programı ve kitle seferberliği organları anlayışı; tek ülkede sosyalizm miti ve ulusal komünizm ideolojisi; ve tabii "nasıl bir sosyalizm?" sorusu... Koca bir bürokrasi imparatorluğunun çöküşünün altından bu sorulara yanıt verilmeden kalkılamaz. Şüphesiz bu soruları cevaplamaktan kaçanlar var. Bunların bir bölümü, bütünüyle sosyalizmi (uzak bir geleceğe havale ederek) terk edip soyut bir demokrasi arayışının peşine düşenler, umutlarını emperyalist barışa bağlayanlar. Bir bölümü ise,

Stalinizmin çöküşüne bakmamaya çalışanlar, başkalarının bu çöküşü görmesine dayanamayanlar, kısacası eskimiş dogmalarıyla birlikte kaçınılmaz sonlarını bekleyenler. Devrimci Marksizmin Stalinist çarpıtmalardan arındırılarak yeniden inşası ve sosyalizmin tekrardan işçi ve emekçi yığınların kurtuluş bayrağı haline getirilmesi mücadelesine bu iki kesimin de katacağı fazlaca bir şey yok.

Sol içindeki eski ve yeni tüm ayrılıklara bu gözlükle bakmak gerekir. İster reformist, ister radikal popülist, isterse de merkezci kanatları olsun, bir bütün olarak Stalinist kampta yaşanmış olan ayrılıklar eskiden genellikle saçma ve gereksiz görünürdü, bugün ise bütünüyle tarihsel önemini yitirmiş durumda. Burjuva demokrasisine teslimiyetin, ikameciliğin, oportünizmin "stratejisinde" ya da "taktiğinde" şu ya da bu görüş ayrılıkları ne kadar "önemli" görülürse görülsün, Stalinizmle birlikte onun bütün varyantları da artık kitleler nezdinde son nefesini veriyor.

Türkiye sosyalist hareketinde eğer bir "birlik" sorunu varsa, birliğin kendisinden çok bu sorunun temelinde yatan saik önemlidir. Reformistler devrimi, sosyalizmi, birlikte terk etmek isteyebilirler, bu onların sorunu. Popülistler, küçük burjuva sosyalistleri, Stalinist çöküşü birlikte yaşamak isteyebilirler, bu da onların sorunu. Ama Türkiye'de devrimci Marksizmin inşa edilmesi, devrimci sosyalist partinin yaratılması, emekçi yığınlara Stalinizm çamurundan temizlenmiş bir sosyalizm bayrağının sunulabilmesi gerekiyor; işte birleşik bir devrimci partinin yaratılması düşüncesine zorunluluk yaratan da bu görevlerdir. O halde "birlik" sözcüğü bir "iyiniyet" söyleminin ötesinde tarihsel bir anlam taşıyor.

Eski ayrılıkları reformist ya da popülist, ama Stalinist zeminde gidermenin ve solun "birliği"nin koşullarını burada aramanın ecele bir faydası yok. Hâlâ bu kamptan biri çıkıp "herkes kendini ciddiye alıyorsa birliğin koşulları yok demektir" diyebilir. Dogmalarla örülmüş eski şablonları üst üste koyup ortaklıklar aramaya dayalı bir birlik anlayışının kitlelerce ne denli ciddiye alınacağıdır önemli olan. Üstelik aynı kişi, on yıldır bulup bulabildiği yegane şey olan farklı görüşlerin aynı dergide yayınlanabilmesi dayanıklılığını sosyalist demokrasinin kendisi de sanabilir. Bu bir tarikatın idamsi bakımından şüphesiz önemlidir, ama tarikatların gizeminin tarihi yaşamanın önünde bir engel olduğu da açık.

Birlik sorunu, Türkiye'de ve dünyada devrimci Marksizmin inşası sorunudur. Bu görevin altına girmesi gerekenler ise Stalinizmin dışındaki güçler ve onun çöküşünü devrimci tarzda aşma iradesine sahip olan yeni oluşumlardır.

DSB deneyi

Tekrar etmek istiyorum: Devrimci partinin yaratılması bilinçle örülmesi gereken bir süreçtir; devrimci Marksizmin inşası ise çok daha bilinçli bir çalışmanın ürünü olacak. Türkiye'de devrimci Marksizmin inşası ve devrimci Marksist partinin yaratılması, kendiliğinden gelişen bir sürecin ürünü olamaz. Birlik sorununa da böyle yaklaşmak gerekiyor. Eğer "nesnellik" bu tür bir partinin yaratılmasının dinamiklerini kendiliğinden yürürlüğe koyacak olsaydı, marjinal iradeleri de kenara süpürürdü. Ama toplumsal tarih böyle ilerlemiyor. Hatta tam tersine durumlar ortaya çıkıyor; önderliğin inşası zorunluluğu, tam da bu zorunluluğa karşı direncin arttığı dönemlerde kendini dayatıyor. Belki de zorunluluk kavramının tanımı bu ilişkide yatıyor.

Devrimci Sosyalist Blok girişimi, önderlik bunalımının çözümü yolunda atılmış önemli ve anlamlı bir adımdı. Birlik problemi de bu sürecin içkin bir parçasıydı. Bunun nedeni, kimilerinin iddia ettiği gibi "gerçeğin parçalı olması" değil, devrimci Marksizm ırmağının kıyılarının kalabalıklaşmaya başlıyor olmasıydı. DSB, bilinçli bir iradenin ürünü olarak gündeme geldi, ama öyle sürmedi.

DSB'ye öngelen ve "Kuruçeşme Tartışmaları" olarak anılan birlik tartışmaları (BTDK), solun yeniden ayrışmasında önemli bir aşama oluşturdu. Bu ayrışmayı, 1980 öncesi kalıplara göre "devrimcilik-reformculuk" ayrımı olarak görmek son derece sığ bir bakış olur. BTDK süreci, bu sürece katılanları herşeyden önce Marksizmin güncel sorunlarına devrimci tarzda el atıp atmama kapasitesilerine göre ayrıştırdı. Bu ayrışma sırasında çizginin ötesinde kalanlar yalnızca eski kalıplara göre reformcu olarak tanımlananlar olmadı, kendini devrimci olarak gören ve ama kör ve sağır maymunlar rolünü üstlenenler de bağıra çağıra kendilerini o yakaya fırlattılar. Bir başka ayrım eksenini ise, devrimci Marksist partinin inşası bilinci oluşturdu. "Buradan hiçbir şey çıkmaz" tembelliği, yalnızca irade ve bilinç zaafının bir göstergesi olmadı, aynı zamanda sosyalizmin "gerçekten yıkılmış" olduğu yolundaki zihniyetin ve bunun getirdiği demoralizasyonun bir ifadesi oldu. Tabii bu davranışı "kendine güven ve kendi başına güçlen" sloganıyla perdeleyenler olmadı değil, ama günümüzde devrimci sosyalizmi örten perdeler o kadar inceldi ve saydamlaştı ki, öte yanda boyul boyunca duran yetersizlik kendini tüm çıplaklığıyla açığa vurdu.

Ama herhalde en önemli ayrışma çizgisini, devrimcilik-reformculuk ayrımının kazanmış olduğu yeni boyut oluşturdu. Bu boyutun zıt ku-

tuplarından birinde devrimci Marksizm, öbüründe ise sosyal demokrasi ve bürokratik sosyalizm (buna isterseniz milli komünizm ya da Stalinizm de diyebilirsiniz) yer alıyordu. İşte, devrim-demokrasi ilişkisi, işçi demokrasisi, program anlayışı, enternasyonalizm, Leninist parti gibi konularda kendini açığa vuran bu ayrışma, popülist söylemin klasik reformculuk-devrimcilik kavramlarına ve ayrılığına yeni ve doğru bir içerik kazandırdı. Kendini devrimci olarak tanımlayan çevre ve bireylerin kendilerini yıllardan beri reformculukla suçladıkları çizginin yanında bulmaları tam da bu boyutta gerçekleşti.

Bu ayrım çizgilerinin kavranmayışı, BTDK sonrası DSB sürecinde çeşitli sıkıntılar yarattı. Devrimci Marksizmin basıncı önce **Gelenek** çevresini sıkıştırdı. Kendini devrimci Marksizm alanındaki kümelerin yanında tutmaya çalışan **Gelenek** bu basınca dayanamadı, kendini dışarı attı. Bunu yaparken ve yaptıktan sonra aldığı tutumla da, kendisinin ne Marksizmin güncel sorunlarına devrimci tarzda el atma kapasitesine, ne devrimci partinin inşası bilincine, ne de devrimci Marksizmin politik tutumlarına sahip olmadığını kanıtladı. Üstelik, eskimiş Stalinist manevraları uygularkan sergilediği siyasi acemilikle de, umduğunun tersine, TİP, TKP, TSİP gibi eski reformist partilerin dağılma sürecinden beklediği "yararı" elde edemeyeceğini gösterdi. Açıktır ki **Gelenek** bu çizgisiyle ancak bir Stalinist manevralar partisi yaratabilir, ama bunun devrimci Marksizme bir yararı yok.

DSB'deki en önemli yarayı, Türkiye'de devrimci Marksist bir önderliğin inşasına gerçekten katacağı şeyler bulunan **Yeni Öncü** çevresi açtı. Bunu, kendisini sürecin aktif bir bileşeni olmaktan çıkartıp, gözlemci statüsüne düşürerek yaptı. **Yeni Öncü** bir süreden beri devrimci Marksizm ekseni çevresindeki sorunlarla yüzleşme cesaretini göstermeye başlamıştı. Ama iş devrimci Marksist partinin bilinçli biçimde yaratılması noktasına gelince, bu çevrenin belirgin bir önderlik bunalımı içinde olduğu ortaya çıktı. **Yeni Öncü** okurları, neredeyse bu derginin bilinçli ve hedefleri belirli bir tartışma süreci içinde olduğuna inanır duruma gelmişlerdi. Ama DSB'nin devrimci Marksist siyasal hatta bu dergiden daha kararlı ve hızlı yürüyor olması, **Yeni Öncü** önderliğinin bir bölümünün bu süreçten kopulması yolundaki eğilimini güçlendirdi. Böylece, derginin aslında bilinçli değil, sarsak ve kendiliğinden, dolayısıyla da her an kesintiye uğrayıp tersine dönebilecek bir tartışma ve irdeleme süreci içinde olduğu anlaşıldı. Öyle ki, bir an için durup "**Yeni Öncü** ne savunuyor?" diye sorulacak olsa, dergiyi yakından takip edenlerin bile uzunca bir süre düşünmesi ve varlık koşullarının on beş yıl öncesinin ayrılık söylemiyle açıklanıp açıklanamayacağına karar ver-

mesi gerekiyor. Merkezciliğin turnusol deneyi bu olsa gerek. Ama bu durum, yalnızca o durumun öznesi için değil, sorusuna kararlı bir devrimci yanıtlar sistemi bekleyen herkes için sıkıntı verici bir durum. **Yeni Öncü**'nün bu atalet ortamından kurtulması herşeyden önce önderliğinin devrimci Marksizmin ve devrimci partinin inşası yolundaki bilinçli tutumuna bağlı.

Zorunluluğun sürekliliği

Parti çıkarlarının, işçi sınıfının çıkarlarının önüne geçirilemeyeceği söylenir; ben bunu yetersiz, hatta bir bakıma yanlış bir önerme olarak görüyorum. Bu aslında bir önerme değil, çıkarları işçi sınıfınınkiyle çelişen ikameci bürokratik Stalinist partilere yönelik bir eleştiri olabilir. Bence doğru önerme, parti çıkarlarının işçi sınıfının zorunlu eylemi doğrultusunda belirlenmesi biçiminde olmalı. Tabii Türkiye için buradaki parti sözcüğünü epeyce bir küçültüp kabaca "grup" yapmak, işçi sınıfının bugünkü zorunlu eylemini de devrimci partinin inşası olarak belirlemek gerekiyor.

Emperyalist çağın temel sorunu olan devrimci önderlik bunalımı, günümüzde tüm dünyada ve hele Türkiye'de iyiden iyiye kronikleşti. Ama grup psikolojisi de kronik bir hastalık haline dönüştü. Böyle bir ortamda bunalımın çözümüne yönelik her girişim, şüphesiz ciddi zorluklarla ve dirençlerle karşılaşacaktır. Bir devrimci işçi partisi yaratma doğrultusundaki DSB projesinin önüne de bu tür engeller dikildi. Ama zorunluluk hâlâ ortada duruyor.

Belli ki sol içindeki ayrışma ve yeniden kümelenme süreci daha uzunca bir süre devam edecek. Önemli olan bu süreci bilinçli yaşayabilmek ve dolayısıyla da gerçekliği dönüştürme yeteneğini elde etmek. Bunun için de devrimci Marksizmin çıkarlarını, işçi sınıfının devrimci partisinin yaratılması zorunluluğuna tabi kılabilmek gerekiyor. Bu bizzat devrimci Marksizmin kendisinin inşası demektir.

Birlik sorunu da ancak bu çerçevede anlam kazanır. Birlik, ne parçalı gerçeği yakalayabilmek, ne de taktik güç tahkimatı yapmak için gerekli. Eğer birlik sözcüğünden devrimci parti bağlamında söz ediyorsak, bunun ideolojik, politik ve örgütsel bir inşa süreci içinde billurlaşacağını kavramamız gerekir. Bu alanın sınırları devrimci Marksizmle çevrelenmiştir.

DSB, devrimci Marksizm alanının belirlenmesi yolunda çok önemli bir adım olmuştur. Şimdi yapılması gereken bu zorunlu inşanın öbür tuğlalarını belki teker teker, ama bilinçli bir biçimde ve kararlılıkla örebilmektir.

Sosyalist hareketin tarihsel dönemeci-2

SUNGUR SAVRAN

Türkiye solunda yeniden yapılanma ve yeniden kümelenme

Türkiye'de sosyalist hareket eylemlilik bakımından 80'li yıllarda durgun bir dönem yaşadı. Ama bu durgunluğun ardında, gelecek dönemin temel özelliklerini belirleyecek köklü bir yeniden-yapılanma süreci yaşanıyor. Eski teorik çerçeveler, ideolojik bakış açıları, programatik yaklaşımlar, ağır ağır işleyen, farklı yapıları farklı tempolarda etkileyen bir süreç içinde yerini yeni yönelişlere bırakıyor. Bu süreç henüz meyvalarını vermiş değil. Hele örgütsel planda bir billurlaşmanın, bir yeniden-kümelenmenin henüz çok uzağındayız.[1]. Herşey bir değişme, bir akışkanlık içinde. Dünya çapındaki gelişmeler gözönüne alındığında, bu kayganlığın, bu akışkanlığın bir süre daha devam edeceği de tahmin edilebilir.

Bu yazı, Türkiye'nin sosyalist hareketinde önümüzdeki dönemde ortaya çıkabilecek gruplaşmaların arka planını oluşturan nesnel süreçleri, yeniden-yapılanma ve yeniden-kümelenme süreçlerini ele almayı amaçlıyor. Devrimci Marksistler ancak gerçekliğin nesnel eğilimlerini doğru kavrayarak gelişmelere yön verebilir, bu eğilimleri işçi sınıfının uzun dönemli çıkarlarına uygun kanallara akıtabilirler. Bilinçli müdahale doğru bilgiyi gerektirir. Varolan nesnel eğilimlerin saptanması bu yüzden önemlidir.

Ancak hemen iki sınırlamaya işaret etmem gerekiyor. Birincisi, bu yazıda Kürt soluna değinmeyeceğim. Kürt solu, Türkiye'nin sosyalist

---

1. "Yeniden-yapılanma ve yeniden-kümelenme kavramlarını" bu yazının ilk bölümünün girişinde açıklamaya çalışmıştım. Bk. "Sosyalist Hareketin Tarihsel Dönemeci-1: Dünya Solunda Yeniden-Yapılanma", **Sınıf Bilinci**, 6, Mart 1990, s. 36-37.

hareketinin bütününün 70'li yılların sonundan itibaren yaşadığı erken bir **yeniden-kümelenme** sürecinin sonucunda bugün Türk solundan bağımsız biçimde örgütlenmesini sürdürüyor. Kimileri hâlâ "birlikte örgütlenme" türünden politik açıdan yanlış önerilerinde ısrar ededursunlar, yaşam hükmünü ifa ediyor. Artık Türkiye'de iki sol hareket var. Bu yazıda ben bunlardan sadece birini, Türk solunu ele alacağım. Kürt solunun gelişimini belirleyen dinamikler çok farklı. Bunları ele almanın bağlamı da burası değil.

İkincisi, bu yazının konusu sosyalist hareketle sınırlı. İşçi hareketinden de özellikle 1989 Bahar Eylemleri'nin ve onu izleyen dönemin mücadelelerinin (buna memurların mücadelesini de katmak gerekiyor) gösterdiği gibi önemli bir değişim yaşanıyor. Ama bu değişimin çerçevesi, dinamikleri, yapısı sosyalist hareketinden çok farklı. Türkiye'de sosyalist hareket ile işçi hareketinin hâlâ ayrı kanallardan yürüyor olmasının bir sonucu bu. Durum böyle olunca, iki hareketin biçimlenişini aynı yazı sınırları içinde ele almak da anlamlı olmak tam çıkıyor. İşçi hareketinin biçimlenişinin sosyalist hareketin biçimlenişi üzerinde etkisi olmayacağı anlamında değil. Tam tersine, sosyalist hareketteki yeniden-kümelenme orta vadede **nihai** biçimini ancak işçi hareketinin biçimlenişinin temelinde alabilecektir. (Bunun tersi de doğrudur.) Ama bu, sosyalist hareketin bugün işçi hareketinden ayrı bir kanalda yürüdüğü dolayısıyla **kendine özgü** dinamikleri olduğu gerçeğine gözümüzü kapatmamız gerekmez. Yani, bu yazıda yapılan tahlil ancak işçi hareketinin işin içine sokulmasıyla tamamlanacaktır. Burada yapılan bir bakıma bir soyutlama düzeyinde tartışmaktır.

Sancılı bir süreç: yeniden-yapılanma

1980'li yıllar, Türk solunun 60'lı ve 70'li yıllarda oluşmuş olan, hatta önemli bir bölümü 60'lı yılların öncesine kadar uzanan bir takım önkabullerinde ciddi bir sarsıntının yaşandığı bir dönem oldu. Eski tutumlar ve tezler çeşitli yönlerde değişti. Bu değişim kısmen pratik politikada somut taktikler ve uygulamalar konusunda ortaya çıktı, kısmen de teorik/ideolojik/programatik alanda ciddi yöneliş değişiklikleri olarak belirlendi.

Bu yeniden-yapılanma sürecinin **temel özelliği**, sosyalist hareketin farklı unsurlarının (hatta bazen aynı temelden yola çıkan unsurlarının) aynı süreç içinde birbirine **taban tabana karşıt** yönlere doğru evrilmesi. Bunun sonucu, bazı akımların hızla sosyal demokrasinin alanına

doğru kaymasına karşılık, başka akımların bürokratik, ulusçu, popülist konumlarını terkederek devrimci Marksizm yönünde evrilmesi oldu. Bu ikili gelişme kendini en açık biçimde teori/ideoloji/program üçlüsünce belirlenen düşünsel alanda ortaya koyuyor. Bu alanda, Stalinizmin bunalımı kendini bir yandan bir sosyal demokratlaşma biçiminde, öte yandan devrimci Marksizme doğru yavaş ya da hızlı bir evrilme biçiminde ortaya koyuyor.

1. Teori/ideoloji/program: 1980'li yılların en önemli gelişmelerinden biri, çok yakın bir döneme kadar belirli yorumları temelinde Marksizmi hiç olmazsa lafzi olarak savunmuş olan birçok akımın, hızla Marksizmin reddine ulaşan bir konuma kayması. Marksizmin tarihinin daha uzun ve karmaşık bir gelişme gösterdiği ve entellektüel geleneğin daha çeşitlenmiş olduğu bazı ülkelerden (örneğin Batı Avrupa'dan) farklı olarak, Türkiye'de **ilk defa** 1980'li yıllarda Marksizme **sol içinden** bir taarruz başladı. Bu "ilk"in dünya çapında resmi komünizmin (Stalinizmin) köklü bir bunalımı ile eşzamanlı olması, Türk solunda ve sol aydınları arasında büyük bir travma doğurdu. Nesnel durum bu taarruzun hem maddi temelini yaratıyordu, hem de başarılı olmasının koşullarını. Birincisi, 80'li yıllar işçi sınıfı hareketinin ve genel olarak toplumsal muhalefetin yenildiği ve durgunlaştığı bir dönemdi. İkincisi, Türkiye'de sermaye, tarihinde ilk kez, sanat/kültür yaşamına el atma ve aydınları geniş ölçekte istihdam etme kapasitesini kazanmıştı. Görkemli sanat festivallerinden gösterişli galerilerde astronomik fiyatlarla yapılan resim satışlarına kadar uzanan bir alanda, sanat bu ülkede ilk kez paranın göz kamaştırıcı cazibesiyle karşı karşıya geliyordu. Öte yandan, başta reklam sektörü ve basın olmak üzere, sermaye aydınlara iyi bir yaşam standardı vaad ediyordu. Reklam şirketleri, en iyi şairlerin metin yazarı, ressamların grafiker, sinemacıların reklam filmi yönetmeni olarak sığınabileceği bir liman olmuştu. Eh, bu durumda eski "örgütçüler"e de bir iş bulunabilirdi: şirket yöneticiliği! Nihayet, her dönemde Türkiye'nin entellektüel yaşamının gıdasını sağlamış olan Batı Avrupa'da da, başta Fransa ve İtalya gibi Marksizmin her zaman kültürel bir hegemonyaya sahip olmuş olduğu ülkeler olmak üzere, rüzgârlar Marksizmin aleyhine esiyordu. Türkiye gibi, yirmi yıl boyunca neredeyse bir toplumsal laboratuvar değeri taşıyacak kadar büyük toplumsal çalkantılara sahne olmuş bir ülkenin görmüş geçirmiş, üstelik de bir azgelişmiş ülke için şaşırtıcı derecede yüksek bir düşünsel/kültürel birikime sahip olan aydınları, bu çapraz baskıların etkisi altında liberalizmin erdemlerini keşfettiler. Solun çeşitli akımlarının **sol liberalizm** doğrultusuna girişi ile aydınların Marksizm-

den ya da sol düşüncenin başka çeşitlemelerinden liberalizme dönüşleri arasında tam bir titreşim uyumu gerçekleşti.

Sol liberalizmin Türkiye'nin aydınlarını ve sosyalist hareketin belirli bileşenlerini fethi iki aşamada gerçekleşti. İlk aşama 1984-1986 yılları arasında, özellikle **Yeni Gündem** dergisinin sözcülüğünü yaptığı "sivil toplumculuk" akımı ile ortaya çıktı. "Sivil toplumculuk" solun sözlüğünden sınıf mücadelesini silerek yerine bütün sınıflardan oluşmuş bir sivil toplum ile devletin çelişkisini geçirmeye, kapitalizmi demokrasinin gerçekleşebileceği tek sosyo-ekonomik formasyon olarak sunmaya, piyasa ve özel mülkiyet savunuculuğunun solculukla çelişmediğini kanıtlamaya, devrimlerin zorbalıkla özdeş olduğunu savunmaya adamıştı kendini. Bütün bunlardan çıkardığı politik sonuç da Türkiye'de askeri darbelere karşı olduğu varsayılan bütün güçleri (bazılarına göre sadece Demirel'i ve Erbakan'ı değil, Özal'ı da!) bir araya getirecek bir "milli konsensüs" oluşturulması gerektiğiydi[2].

Sol liberalizmin 1986'dan itibaren yenildiğini ve gerilemeye başladığını sananlar kısa süre içinde yanıldıklarını anlamış olmalılar. 1988'den itibaren bu kez TBKP'nin sözcülüğünü yaptığı "Yeni Siyasal Düşünce", **Açılım** ve **Yeni Adımlar** (daha sonra da **Marksizm ve Gelecek**) dergileri aracılığıyla bayrağı devralacaktı[3]. TBKP'nin bugün ileri sürdüğü tezler ve ağırlık verdiği temalar, belirli yeniliklere rağmen, sol liberalizmin ilk dalgasına büyük ölçüde yaklaşıyor; yalnız, partinin uluslararası kaynakları benzer düşünceleri farklı bir terminoloji ile ifade ediyor. "Yeni Siyasal Düşünce", sınıf çelişkilerenin "insanlığın ortak, global sorunları" karşısında arka plana düştüğünü, devrimler çağının

2. "Sivil toplumcu" akımın eleştirisi için şu kaynaklara bakılabilir: Gülnur Savran, "Sivil Toplumun Eleştirisi", **Yapıt**, 5, Temmuz 1984 ve "Bireyleşme Çağrıları Üzerine", **Onbirinci Tez**, 2, Şubat 1986; Sungur Savran, "Sol liberalizm: Maddeci Bir Eleştiriye Doğru", **Onbirinci Tez**, 2, Şubat 1986.

3. Arada iki yıllık bir boşluk var gibi görünüyor. Aslında yok. 1986 ile 1988 arasında sol liberalizm hiç beklenmedik bir sözcü buldu kendine: **Saçak** dergisi. Başta Doğu Perincek olmak üzere, **Saçak** dergisinin yazarları 1984'den itibaren sol Kemalist, milliyetçi ve "Jakoben" bir temelde eleştirmekte oldukları "sivil toplumculuk" akımının birçok kavramını daha sonra devraldılar. Perinçek Türkiye'nin siyasal tarihini tümüyle sol liberal bir gözlükle yorumladı. Doğal olarak da sivil toplumcularla aynı politik öneriyi ileri sürdü: "milli uzlaşma". Bu konuda bk. Ö.Erzeren, "Burjuvaziyle Uzlaşma", **Onbirinci Tez**, 3, Mayıs 1986 ve S.Savran, "1960, 1971, 1980: Toplumsal Mücadeleler, Askeri Müdahaleler", **Onbirinci Tez**, 6, Haziran 1987. 1988'den itibaren sol liberal alana TBKP'nin girmesi **Saçak** kadrosunda bir kargaşa ve çatlak yaratacak, Perinçek ve bazı arkadaşları taktik bir manevra ile radikal bir söyleme geçerken, Berktay, Çalışlar ve başkaları sol liberalizmi TBKP ile paylaşmayı tercih edeceklerdir.

kapandığını, kapitalizmin ilerici bir güç olduğunu, kendi evrimsel gelişmesi içinde sosyalizme dönüşeceğini, emperyalizmle eski ilişkilerin bağımlı azgelişmiş ülkeler için yararlı olduğunu savunuyor. Bütün bunların sonucu olarak politik önerileri, dünya planında emperyalist burjuvaziyle uluslararası bir uzlaşma, Türkiye'de ise "demokrasi ve barış" taraftarı burjuva güçlerle bir "ulusal mutabakat"

Görüldüğü gibi, sol liberalizmin değişik çeşitlemeleri, adını istedikleri kadar farklı koysunlar, aynı sözcüklerin Türkçe ve Arapça karşılıklarının farklı bileşimleri aracılığıyla kendilerini "özgün" bir konuma yerleştirmeye çalışsınlar, ister "milli konsensüs" **(Yeni Gündem)**, ister "milli uzlaşma" **(Saçak)**, ister "ulusal mutabakat" (TBKP) desinler, aslında aynı şeyi savunuyorlar: sınıf mücadelesi yerine sınıf işbirliği[4]. Bunun pratik politikada ortaya çıkan görünüş biçimlerine aşağıda döneceğim.

Sol liberalizmin bir yönü Türkye'de ilk kez Marksizme karşı sol içinden bir eleştiri salvosu başlatmaksa, bir yönü de Batı Avrupa'da yüzyılın başından bu yana tekrar tekrar yaşanmış olan bir gelişmenin Türkiye'de ilk kez gözlenmesidir: hangi yorumuyla olursa olsun Marksizm'den sosyal demokrasiye yönelmek. Kuşkusuz, gerek 12 Mart'tan sonra, gerekse 12 Eylül'ün hemen ertesinde **bireysel** düzeyde sosyalist hareketten CHP'ye ve sonra SHP'ye birçok katılım oldu. Ama sosyalist akımların **toplu halde**, üstelik CHP ve SHP'den bağımsız biçimde, ideolojik ve politik bakımdan sosyal demokrasinin alanına göç ederek, belki de Türkiye'de ilk kez gerçek anlamıyla sosyal demokrasiyi kurmaya yönelmesi büyük bir yenilik.

80'li yıllarda teorik/ideolojik/programatik planda sol liberalizmin temsil ettiği toprak kaymasının karşı kutpunda yer alan bir başka gelişme daha yaşandı. Bu gelişme, Türkiye solunun geçmişine, özellikle 60'lı yılların sonundan itibaren yüklenmiş olduğu kimliğe damgasını vuran Stalinizm ilk popülizmin teorik/programatik kabullerinin yerini yavaş yavaş devrimci Marksizmin görüşlerinin almasıdır. Herşeyden önce, giderek artan sayıda akım, kökleri 1970'li yılların sonuna kadar geri

---

4. "Yeni Siyasal Düşünce"nin "sivil toplumculuk"la ortak yanlarını sergileyebilmek için uzun bir incelem yazısı gerekir. Burada Türkiye'nin düşünce tarihi açısından önemli olan ve iki düşünce akımının bağlantısına işaret eden bir küçük saptama yapayım. "Yeni Siyasal Düşünce" mensuplarının kendileri, uluslararası alandan kaynaklanan düşüncelerini Türkiye bağlamında sivil toplumcuların tezleri ile ilişkilendiriyorlar. Örnekleri için bk. H.Kutlu, "Yöntem Sorunları Üzerine", **Marksizm ve Gelecek**, 1, Haziran 1989 ve K.Somer, "ATÜT, Sivil Toplum ve Batılılaşma Üzerine Aykırı Düşünceler", **Marksizm ve Gelecek**, 2, Güz 1989.

giden bir süreç içinde, sosyalizm mücadelesinde **işçi sınıfının fiilen merkezi konuma sahip olması gerektiğini kavramaya başlar, bunu hiç olmazsa lafzi düzeyde teslim eder. İkincisi, birkaç istisnayla Türk solunun bütününe musallat olmuş olan aşamalı devrim programı, yerini yavaş yavaş sosyalist** ya da **sürekli (kesintisiz) devrim** anlayışına terketmeye başlar. Ayrıca, Üçüncü Enternasyonal'in devrimci döneminde asgari/azami program ayırımını aşarak geliştirdiği **geçiş programı** anlayışı Türkiye solunda ilk kez Trotskizm dışında taraftarlar bulur. Trotskizmin onyıllardır tek başına bayraktarlığını yaptığı sovyetlere dayalı **sosyalist demokrasi,** daha 1989'da Doğu Avrupa kasırgası esmeden önce bile, Türk solunun gündemine girer ve her geçen gün yeni bir mevzi kazanır. Türkiye solunun somut politika sözlüğüne dahi girmemiş, sadece uzak bir tarihin incelenmesi bağlamında ilgi duyulmuş olan **enternasyonal bir örgütlenmenin** önemi, giderek aciliyeti, bazı akımların benimsediği bir fikir haline gelir. **Parti içi demokrasi,** "hizipler" konusunda Stalinizmin eski önyargılarının henüz yenilememiş olmasına rağmen, "kanatlar" ve başka adlar altında farklı platformların varlığının kabulünü de içererek solun geniş bir bölümünde yaygınlaşan bir fikir olur. Onyıllar boyu tabu olarak kalmış olan **Stalinizm** artık özgür bir tartışma konusu haline gelir. 80'li yılların ilk yarısında dahi "burjuva bir sapma" ya da "yabancı bir ideoloji"(!) olarak karalanmaya çalışılan feminizmin alçakgönüllü ölçekte de olsa yükselen mücadelesi karşısında **kadınların kurtuluşu** sorunu birçok grubun gündeminde yer almaya başlar.

Tarihsel öneme sahip bütün bu değişimlerde bir nokta gözden kaçırılmamalı. Bunların bazıları (işçi sınıfının merkezi konumu, sürekli ya da sosyalist devrim, geçiş programı, enternasyonal örgütlenme gibi) hareketin yüzünü devrimci Marksizme çeviren kesimleri için geçerliyken, bazıları ise (parti içi demokrasi, Stalinizm eleştirisi, kadınların kurtuluşu sorununa ilgi gibi) bu kesimlerin yanısıra sol liberalizmi benimseyen akımların da (yarım yamalak ve yüzeysel biçimde de olsa) sahiplendikleri noktalardır. Burada sürecin karmaşık bir veçhesi ile karşı karşıya geliyoruz: Stalinizmin duvarlarının çatlamasıyla ortaya çıkan iki karşıt yöneliş, bazı konularda aynı yönde bir vurguya sahip olabiliyor. Hatta, farklı bir tercih yaptıkları bazı noktalarda bile bazan bu tercihler birbirine karışabiliyor. Bir örnek vereyim. Devrimci Marksist bir sosyalist demokrasi vurgusu yeterli bir açıklıkla devrime ve yeni tip bir devlet düşüncesine bağlanmadıkça, sol liberalizmin "demokratik sosyalizm" diye nitelediği, burjuva demokrasisinin sürekliliğine yaslanan perspektifle derece derece karışabiliyor. Buradan çıkarılacak ders

açık olmalı: devrimci Marksizme doğru bir yöneliş içinde olanlar, karşısında yer aldıkları Stalinizmle ayırımlarını açıklamakla yetinemezler; Stanilizmle kopuşlarının **hangi temellerde** ve **hangi yönde** olduğunu ortaya koymakta, sol liberalizmle karşıtlıklarını vurgulamakta son derecede titiz olmak zorundalar.

Üstelik bu tür bir karışıklık, sadece sorunlarla iyice tanışık olmayanların devrimci Marksizmin anlayışlarıyla sol liberalizmin kavramlarını birbirinden ayırdetmesinin güçlüğüyle sınırlı değil. Daha da önemlisi, popülizm ve Stalinizmden kopmakta olan bazı hareketlerin bir yandan devrimci Marksist teorik ve programatik temalarla ilgilenmeye başlarken, bir yandan da Gorbaçovizmin sol liberal açılımlarından derinden etkilenmeleri. Böylece yukarıda çizilen tablonun en karmaşık yönüne geliyoruz. Bu bölümün başında, yaşadığımız yeniden-yapılanma sürecinin temel özelliği olarak sosyalist hareket içinde **taban tabana karşıt** iki eğilimin gelişmekte olduğu saptamasını yapmıştım. Ama şimdi görüyoruz ki, bazı siyasal hareketler sözkonusu olduğunda, bu iki eğilim **içiçe** geçiyor. Devrimci Marksizme yöneliş ile sol liberalizmin etkisi tek bir siyasal harekete damgasını birlikte vuruyor, geçici, çelişik ve huzursuz bir bileşim halinde melez bir teorik-ideolojik konum doğuyor. Bu tür ikili gelişmenin en ileri örneğini **Yeni Öncü** çevresinde görmek olanaklı. Bu çevrenin içinde bir eğilim dünya devrimi, kesintisiz devrim, enternasyonalizm gibi devrimci Marksist temalara yönelirken, çevreye damgasını vuran eğilim Gorbaçovizme eleştirel bir destek ve onun tezlerinden ciddi bir etkilenme temelinde biçimleniyor. **Yeni Öncü**'ye derinlemesine **merkezci** bir karakter kazandıran bu eğilim, **politik** olarak da devrimci Marksizm ile sol liberalizm arasında yalpalayıp duruyor.

2. Politika: 80'li yıllar Türk solunda pratik politika alanında da önemli değişikliklerin de görüldüğü bir dönem. Herşeyin başında solun büyük bölümünün sağ politik güçlere ilişkin yaklaşımının değişmesinin sözünü etmek gerekiyor. Aslında, aşağıda yeniden değineceğim gibi Türkiye'de sosyalist hareketin tarihinde sağla ittifak ya da işbirliği konusunda daha erken bir örnek mevcut: 1940'lı yılların sonunda "çok partili" sisteme geçilirken TKP'nin Demokrat Pati'yle, daha önceki dönemin koyu anti-komünisti Mareşal Fevzi Çakmak'la vb. işbirliği. Ne var ki, 60'lı yıllarda TİP'in ve Dev-Genç hareketinin oluşumu sırasında Demirel'in iktidarı altında yaşanan deneyim (Komünizmle Mücadele Dernekleri, parti toplantılarının basılması, "Kanlı Pazar", "komando" kampları, polis saldırıları gibi), 70'li yıllarda ise faşist terör süregiderken sağın Milliyetçi Cephe koalisyonlarında kenetlenme-

si, Türkiye'nin sosyalist hareketinin Demirel de dahil hangi çeşitler olursa olsun sağcı siyasal güçlere karşı sağlıklı, neredeyse içgüdüsel bir mesafe koymasına yol açmıştı. Bunun tek istisnası, gözünü Sovyet düşmanlığı bürümüş olan TİKP'nin "Milli Birlik Hükümeti" önerisiydi. Bu partinin solun geri kalan bölümünden yalıtılmasında, ilk sırada olmasa bile, bu politikası da rol oynamıştı. Oysa 80'li yıllarda "milli uzlaşma" perspektifinden hareket eden birçok sol akım Demirel'i demokrasi havariliğine terfi ettirecek, Erbakan'la diyalogu ve işbirliğini savunacak, hatta TBKP örneğinde görüldüğü gibi "faşist eğilimler hariç her parti içinde demokrasiyi isteyenler şu ya da bu oranda"[5] var olduğu için ANAP'ın bir kesimiyle (Kahveci? Mesut Yılmaz?) de işbirliği yapılabileceğini ileri sürecektir. Bütün 80'li yıllarda **Yeni Gündem**'den **İkibine Doğru**'ya, **Yarın**'dan **Yeni Adımlar**'a Demirel birçok sol derginin yıldızarındandır. Buna paralel olarak aydınlar arasında da prestiji yüksektir. 60'lı ve 70'li yıllara göre değişim çarpıcıdır. O kadar çarpıcıdır ki, 70'li yıllarda "Milli Birlik Hükümeti" isteyen, yalıtılmış Aydınlık çevresi şimdi artık "bizim perspektifimiz doğru çıktı" diyebilecektir.

Sosyalist solun bir bölümünde görülen bu sağa kayışın bir başka şaşırtıcı ifadesi de uluslararası politika alanında ortaya çıkar. Bütün tarihleri boyunca SBKP'nin politik yaklaşımının sınırları içinde olsa da, emperyalizme karşı bir konumda yer almış iki partinin, TKP ve TİP'in, birleşmesine temel olan TBKP programı, Türkiye'nin AT'ye girmesine karşı çıkmamakta, NATO'dan çıkmasını talep etmemektedir. Burada da, TBKP sol liberalizmin etki alanındaki aydınlarla ve akımlarla aynı titreşim dalgasında buluşmuştur. 80'li yıllarda genel olarak dünyada olduğu gibi Türkiye'de de aydınlar arasında anti-emperyalizm gözden düşmüş, emperyalizme karşı slogan ve taleplere "kaba", "vülger", "geri" bir politika tarzı olarak bakılır olmuştur. AT Türkiye'de demokrasiyi garanti altına alacaktır. Üstelik bu teslimiyetçiliğin bir de kılıfı vardır: ilkel milliyetçiliğe karşı enternasyonalizm! Eklemeye gerek yok ki, kapitalizmin yoğurduğu dünya sisteminin eşitsiz ve hiyerarşik doğasını "unutan" bir bakışaçısının proleter enternasyonalizmiyle yakından uzaktan ilgisi yoktur.

80'li yıllarda solun belirli bir bölümünün politikasında gözlenen üçüncü bir değişiklik İslama ilişkin yaklaşımdır. Tarihinin büyük bölümünü Kemalizmin ideolojik hegemonyası altında yaşamış olan **Türk** so-

5. Rafet Ballı, **Sosyalist Sol Konuşuyor**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989, 3. basım içinde H.Kutlu ve N.Sargın ile görüşme, s. 195-196.

lu, 80'li yıllarda birdenbire Müslümanların ve İslamcı siyasal hareketlerin baskı altında olduğunu keşfetti. Bu keşifle birlikte başlayan "demokratik" yarışı, 141. ve 142. maddelerin yanına 163. maddenin de hemen hemen hiçbir ciddi tartışma yürütülmeden, hiçbir anlamlı gerekçe gösterilmeden, sanki Türkiye'de demokratik ve siyasal hakların (en başta da Kürtlerin haklarının) gaspedilmesine temel olan başka hiçbir yasa maddesi yokmuş gibi politik mücadelenin merkezine yerleştirilmeye çalışılmasına yol açtı. Üstelik, bu yoldan ittifak kurulan İslamcı siyasal hareketlerin resmi (Sünni) İslam zemininde yer aldığı, böyle bir gelişmenin ezilen mezhep Alevilerin çıkarları açısından olsa olsa olumsuz etkiler yaratacığı da ya unutulmuş ya da görmezlikten gelinmiştir. Ayrıca, resmi İslamın ve TC devletinin ateistler (tanrıtanımazlar) üzerinde baskı yapmakta birleştikleri gerçeği tümüyle bir kenara bırakılmıştır. Devrimci Marksistlerin dine ve dinsel temellerde örgütlenen politik hareketlere karşı tavrını tartışmanın yeri burası değil. Ama bu tablo "milli uzlaşma" politikasının tutarlı bir uzantısı olarak yorumlanmak zorunda.

Elbette bu dönem boyunca solda somut politika alanında görülen değişikliklerin hepsi olumsuzluk hanesine yazılamaz. 80'li yılların olumlu yöndeki en önemli değişimi Kürt ulusal mücadelesi konusundaki yeni tutumdur. 20'li yıllardan itibaren Kürt ulusunun mücadelesi karşısında TC devletinin yanında saf tutan TKP'den 70'li yılların sonuna dek Kürtlerin kurtuluşunu hâlâ Türkiye'de devrimin gerçekleşmesi koşuluna bağlayan birçok radikal akıma kadar Türk solu geçmişte Türk ulusunun kendi kaderini tayin hakkı konusunda Bolşevik bir politikanın tümüyle dışında, hatta karşısında yer tutmuştu. 80'li yıllarda Türk solunun farklı bileşenleri değişen derecelerde bu konudaki politikalarını gözden geçirerek Kürt ulusal mücadelesine geçmişten çok farklı biçimde yaklaşmaya başladılar. Sözkonusu gelişme, elbette Kürt ulusal mücadelesinin kendini pratik içinde kabul ettirmesiyle oldu, ama yine de ileri bir adım olarak görülmeli. Bütün bunlar, Türk solunun büyük bölümünün hâlâ ezen ulus milliyetçiliğinin etkisinden tam anlamıyla kurtulamadığı gerçeğini perdelememeli, ama bu alanda önemli bir değişimin yaşandığını da kaydetmek gerekli. (Bu değişimin sınırlarına aşağıda yeniden döneceğim.)

Nihayet, solun devrimci eğilimdeki bileşenlerinin bazılarında 80'li yıllarda seçimlere ilişkin politikada önemli bir değişim görüldü. 70'li yıllarda ender istisnalar dışında solun bu kesimi legalite çerçevesinde giren herşeyden olduğu gibi seçimlerden de bütünüyle uzak durmayı politikasının asli bir unsuru haline getirmişti (Ama CHP'nin destek-

lenmesi sözkonusu olunca bu kesimin bazı unsurları hiçbir çekingenlik duymuyordu!) Seçimler bu yüzden burjuva partilerinin at koşturduğu bir alandı. En fazlasından (o da sadece dönemin sonuna doğru) reformist sosyalist partiler çıkıyordu seçmenin karşısına bir alternatif olarak. Son dönemde ise, 1987 genel ve 1989 yerel seçimlerinde oluşturulan Birleşik Sosyalist Kampanya bu açıdan solun devrimci eğilimdeki bileşenlerinin bazılarının "legaliteyi istismar" konusunda yavaş yavaş daha olgun bir konuma doğru hareket ettiğini gösteriyor.

3. İşçi hareketine yönelik politikalar: 80'li yıllarda yaşanan yeniden-yapılanma sürecinden solun işçi hareketine ilişkin politikaları da payını aldı. Bu değişimin bir veçhesi, Türk-İş/DİSK ayrımına ilişkin. 70'li yıllarda DİSK'in üzerine titreyen, özellikle konfederasyon yönetimi kendilerine yakın ekiplerden oluştuğu sırada DİSK'in politikalarına söz söylettirmeyen TKP (TBKP), bugün DİSK'i (başka bazı gruplarla paralel biçimde) 12 Eylül'ün darbelerine terkederek "Türk-İş'te Birlik" şiarını yükseltiyor. Kuşkusuz, işçi sınıfının büyük ve güçlü bir konfederasyonda örgütlenmesi temel olmakla birlikte, Türk-İş'in devlete bağımlılığı ortadan kaldırılmadan, henüz bunun mücadelesi bile verilmeden önce, sınıf mücadeleci bir sendikacılığın bu bürokratik yapıdan kitlesel bir kopuşla sonuçlanma olasılığını dışlamak, olsa olsa yine bir uzlaşma politikasının belirtisi olabilir. Türkiye işçi sınıfının birliğinin nerede sağlanacağı ancak, Türk-İş içinde devletin ajanları gibi çalışan bürokrasinin bu konfederasyonun yönetiminden, sadece bugünkü kadro olarak değil, bir yönetim biçimi olarak sökülüp atılması için verilecek mücadelenin başarısına göre saptanabilir.

İşçi hareketine ilişkin olarak solda çok daha yaygın biçimde gelişen, birbirine bağlı iki eğilim belirdi 80'li yıllarda. Bunlardan biri 70'li yıllarda DİSK'te ayaklar altına alınan ama çok az grubun sorun edindiği sendika içi demokrasi, öteki ise işçilerin, "taban örgütlenmeleri" adıyla anılan komite ya da konseylerde örgütlenmesi grektiğine ilişkin yeni yaklaşım. Anti-bürokratik bir karakter taşıdığı için temel yöneliş olarak olumlu sayılması gereken bu eğilimler, yer yer soyut, propagandist bir söylem içinde yanlış bir çerçevede sunuluyor. Sendika içi demokrasi, işçilerin genel mücadelecilikleri içinde kendi haklarına sahip çıkarak oluşturacakları bir ilişki tarzı olarak değil, yalıtılmış biçimde propagandası yapılan ve kuru şemalarla, tüzük maddeleriyle garanti altına alınmaya çalışılan bir hukuksal yazı gibi tanıtılıyor. (Kuşkusuz, mücadelenin sonunda tüzük değişiklikleri gerekiyor ama bu mücadelenin kendisi değil sonucudur.) Konsey ya da komiteler ise sınıf mücadelesinin gelişme evrelerinden bağımsız olarak eğitim ve propaganda

yoluyla sınıf içinde taraftar kazanacak ve bu yolla gerçekleştirilecek (ve dolayısıyla kapitalizm altında dahi kalıcı olabilecek) bir örgütlenme biçimi olarak algılanıyor. Zaman zaman da işçilerin mücadele ve bilinç düzeylerinden bağımsız olarak, konsey ya da komiteler sendikaların karşısına dikiliyor, anti-bürokratik bir politika yerine anti-sendika bir söylem geliştiriliyor. Ya da tersine konsey ya da komite sendikal örgütlenmenin bir alt ("taban") birimi olarak sunularak devrimci potansiyellerinden yoksun bırakılıyor.[6].

Yeniden-yapılanmanın ardındaki dinamikler

Yukarıda anlatılanlar, Türkiye'nin sosyalist hareketinin gözlerimizin önünde derin bir değişimden geçmekte olduğu yeterince ortaya koyuyor. Ancak yeniden-yapılanmanın yalnızca gerçekleşme biçimlerini ve belirtilerini ele almakla yetinemeyiz. Aynı zamanda bu sürecin ardındaki sosyo-ekonomik ve politik dinamikleri kavramak gerekiyor. Bu dinamiklerin **geçici konjonktürlerin ürünü mü, yoksa kalıcı eğilimlerin ifadesi mi olduğu sonucu büyük önem taşıyor. İlki geçerliyse, yeniden-yapılanma süreci konjunktür değiştiğinde (kendi kendini sürükleyebilecek bir aşamaya henüz ulaşmadıysa) duraklayabilir, hatta geriye dönebilir.** İkinci olasılıkta ise, yeniden yapılanmanın nesnel plandaki itici güçleri en azından bir süre daha etkilerini ifa edeceği için, sürecin daha da yaygınlaşarak ve derinleşerek gelişmesi beklenebilir.

Sosyalist hareketin yaşamakta olduğu değişimin en aşikâr ve sık sık tekrarlanmış olan nedeni elbette 12 Eylül yenilgisinin solu geçmişin bir değerlendirmesine ve muhasebesine itmiş olmasıdır. Burada ille de sosyalist örgütlerin düzenli ve sistemli biçimde yürüttükleri bir değerlendirme ve özeleştiriden söz etmiyorum. Bunu bazı sol grup ve çevreler yaptı, bazıları yapmadı ya da yapamadı. Ama nesnel durumun doğurduğu böyle ihtiyaçlar, bir örgütün olağan kanalları içinde giderilmezse başka biçimlerde karşılanması için bireyler, gruplar, eğilimler mutlaka bir yol bulacaklardır. Örneğin bütün teorik, programatik, stratejik perspektifleri gerçekliğin sert kayalarına çarpıp paramparça olmuş bir hareketin önderliği, hiçbir şey olmamış gibi aynı noktadan yeniden yola çıkmaya kalkışırsa; bunun bedeli hareketin bir süre sonra tökezlemesi, tartışmaların yoğunlaşması, önderliğin sorgulanması, eğer tartışma yeniden bastırılacak olursa bölünme ve kopmaların ortaya çıkmasıdır.

---

6. Solun örgütsel planda yaşadığı sarsıntı ve değişimi aşağıda yeniden-kümelenme sürecini incelerken ele alacağım için bu aşamada bu konuya girmiyorum.

Bugüne kadar birçok grup bu sırayı izleyen bir bunalım yaşamıştır. Öyle görünüyor ki, bu gelişmelerden gerekli dersi çıkaramayan başkaları da bunalımı ileriye ertelemekle yetiniyor. Bütün bunlardan çıkan sonuç açıktır: hareketin bütünü ya da bir bölümü er ya da geç, resmi ya da gayrıresmi kanallardan muhasebeyi yapmak zorunda kalır. İşte bu neredeyse nesnel zorunluluktur ki; birçok hareketin ya da örgütün, geçmiş görüşlerinin ve pratiğinin zaaflarının farkına vararak farklı yönlerde evrilmesine temel olmuştur.

Bu yenilenmeyi olanaklı kılan bir etken de böyle yenilgi ve faaliyetsizlik dönemlerinde, hareketten kopmayan kadroların ve militanların teorik, tarihsel, politik alanlarda kendilerini geliştirme ihtiyacını duymalarıdır. 70'li yılların nasıl militanlara göz açtırmayan bir aktirizm ile geçtiğini, teorinin ne derecede ikinci plana düştüğünü hatırlarsak, bu teorik derinleşmenin yeniden-yapılanma yönünde ne tür etkiler yaratabileceğini kestirebilir. Bu açıdan, askeri yönetimin ve sıkıyönetimin ağır baskı dönemi geride kaldıktan sonra, cezaevlerinin sosyalistler için birer okul niteliği kazanmış olduğunu unutmamak gerekiyor. Bugün Türkiye'de belki de üniversitelerden bir fazla okunan, teori çalışılan mekan cezaevleridir. Öte yandan, sosyalist kadroların bir başka bölümü de Batı Avrupa'da geçmişteki dar ufuklarını aşabilmek açısından önemli olanaklarla karşı karşıyadır. Sürgün yaşamının çeşitli olumsuz tezahürleri gözönüne alınsa bile, Batı Avrupa işçi hareketinin ve başta Fransa, İngiltere, İsveç olmak üzere çeşitli ülkelerde Dördüncü Enternasyonal geleneğinin birikiminin bu kadroların hiç olmazsa bir bölümünü olumlu yönde etkilememesi beklenemezdi. Bülent Ulver sonunun başka bir yönüne değiniyor: "Avrupa'da 50 tane farklı grup mitinglerde, yürüyüşlerde kavga etmeden ve birbirlerine saygılı olarak hareket edebiliyorlar. Türkiye'de paraleli olan bu grupların bundan etkilenmemesi mümkün değil."[7].

Söz Batı Avrupa'dan açılmışken, Avrupa Topluluğu (AT) etkenine de değinmek gerekiyor. 1992'de yürürlüğe girecek "Tek Avrupa Yasası", AT ülkelerinin parasal, hukuki ve giderek politik planda gerçek bir birleşme sürecine girdiğini kanıtlayalı beri, AT Avrupa kıtasında ve kıtanın kıyısında yer alan bütün öteki ülkeler için güçlü bir çekim merkezi haline geldi. Türkiye'nin hakim sınıfları ve politik temsilcileri de bu yeni emperyalist derin organik bir bileşeni olmak için 1987'den itibaren ileri bir adım atmış durumda. Elbette bu adım Türkiye politikasında ciddi bir yeniden-düzenlemeyi, bu arada "demokratik" bir vit-

7. R.Balli, **Sosyalist Sol Konuşuyor**, a.g.y., s.132.

rini gerektiriyor. İşte özellikle TBKP Türkiye burjuvazisinin bu yönelişimin yarıklarında hayat bulma çabası içinde. Dolayısıyla, TBKP'nin yeni yönelişini **yalnızca** Gorbaçovizmin hakimiyetindeki yeni Sovyet uluslararası politikasına bağlamak doğru değil. Elbette TBKP'nin yeni yönelişi SBKP'den derinden etkileniyor ama bir de "talihli" bir örtüşme sözkonusu.

Şu ana kadar sayılan etkenler solun yeniden-yapılanma sürecini belirlemek bakımından büyük bir öneme sahip olsalar da, her biri **konjunktürel** bir nitelik taşıyor. 12 Eylül'ün solda yarattığı travma ve kendi kendini sorgulama eğilimi, yenilginin ve durgunluğun ortadan kalkmasıyla ağır ağır da olsa "tedavi" olacaktır. Yükselen siyasal hareketler muhasebe ve özeleştiri yapmaya çok daha az yatkın olurlar genellikle. Son dönemde işçi sınıfının ve öteki ezilenlerin mücadeleciğinde görülen kıpırdanma 12 Eylül sisteminin sağladığı durgunluğun günlerinin artık sayılı olduğunu gösteriyor. Sürgün ve cezaevi kaynaklı etkiler bu gelişme içinde giderek azalacaktır. Son iki ya da üç yıldır ülke içinde sosyalist politika canlandıkça Batı Avrupa'daki mültecilerin faliyetlerinin geri plana düştüğü bilinen birşey. Nihayet, Türkiye burjuvazinin AT'ye katılma düşlerine kısa dönemde gerçekleşme ihtimali, Doğu Avrupa'daki gelişmeler sonrasında sıfıra inmediyse de iyice azaldı. Dolayısıyla, bu etkenlerin uzun bir gelecek boyunca yeniden-yapılanma sürecinin ateşini körüklemesini beklemek güç.

Buna karşılık, sürecin itici güçleri arasında **kalıcı** nitelik taşıyan dinamikler de var. Bunların başında herşeyden daha önemli bir etken geliyor: Türkiye işçi sınıfının her geçen gün büyümesi; belirli bölgeden (başta İstanbul-İzmit bölgesi) bütünüyle işçi bölgeleri haline gelmesi, sınıfın ülkenin bütün sathına doğru genişlemesi gibi. (1989 Bahar Eylemleri sırasında özellikle yol işçilerinin eylemleri dolayısıyla Türkiye'nin bazı yöreleri ilk kez işçi eylemlerine tanık oluyordu.) İşçi sınıfının gelişmesiyle birlikte, toplumsal mücadelelerde ön plana proleter mücadele biçimlerinin geçmesi, politikanın ve kültürün köylülükten kurtularak kentlileşmesi kaçınılmaz. Bunun bir sonucu olarak gerillacılığın, köylülüğe yaslanan politikaların ve demokratik devrim aşamasına yönelik stratejilerin altı her geçen gün daha fazla kazılıyor.

Uluslararası alandan kaynaklanan dinamiklerin en önemlisi de kalıcı bir nitelik taşıyor. Türkiye solunun bugün yaşamakta olduğu büyük dönemeç aslında uluslararası sosyalist ve işçi hareketinin içinden geçmekte olduğu dev sarsıntı ve dönüşümün **organik** bir parçası. Bu yazının ilk bölümünde uluslararası harekette gözlenen yeniden-yapılanma ve yeniden-kümelenme eğilimlerini incelemeye çalışmıştım. Aşağıda yeri

geldikçe Türkiye solunun yeniden-kümelenme eğilimlerinin uluslararası gelişmelerden nasıl etkilendiğine değineceğim. Ama bu aşamada saptamamız gereken bir nokta var: uluslararası hareketin yeniden-kümelenme sürecinde ortaya çıkan **temel olgu** Stalinizmin derin bunalımıdır. Bir politik akım olarak Stalinizm ve işçi devletlerinin hakim katmamı olarak bürokrasi geri dönülmez bir çöküş içindedir. İşte bu kalıcı dinamik, Türkiye solunda bugün bile fırtınayı Stalinizme sarılarak atlatabileceğini düşmeyen unsurların ayağının altındaki toprağın çökmesine yol açacaktır. Bunları iki (bir bakıma üç) alternatif bekliyor: Stalinizmden devrimci Marksizm ya da sosyal demokrasi yönünde uzaklaşmak ya da yitik bir "cennet"i düşleyen umarsız nostaljikler olarak varlıklarını sürdürmek!

Nihayet, **Türk** solunu kalıcı biçimde yeniden-yapılanmaya sürükleyen bir başka faktörde Kürt ulusal kurtuluş hareketinin yükselişidir. Yukarıda Türk sosyalist hareketinin hemen hemen bütün bileşenleriyle sol döneme kadar ezen ulus şovenizminin, özellikle de onun en baskıcı biçimi olan Kemalizmin etkisinde olduğunu, bugün bu durumun ağır aksak da olsa değişmekte olduğunu kaydetmiştim. Bu değişimde Kemalizmin genel bir bunalıma girmiş olmasının mutlaka bir etkisi vardır ama esas belirleyici etken Kürt mücadelesinin kendini Türk burjuvazisinin yanısıra Türk sosyalizmine de kabul ettirişidir. Önümüzdeki dönemde ulusal mücadelenin gelişiminin nasıl bir eğri çizeceği kuşkusuz önemlidir: Solun reformist bölümleri (TBKP ve çok daha yoğun biçimde SP) bugün, Misak-ı Milli sınırları zemininde de olsa, Kürt sorununa ilgi göstermektedirler; ama ulusal hareketin bir durgunluk dönemine girmesi bunların tavırlarını toptan değiştirmelerine yol açabilir. Buna karşılık solun radikal bileşenlerinin çoğunluğunun, Kürt sorununda ulusal hareketin eğrisinden bağımsız olarak, kolayca geri çevrilemeyecek bir adım atmış olduğu söylenebilir.

Tarihin yükü

80'li yıllarda Türk solunun içten içe yaşadığı değişim, 90'lı yıllarda yaşanacak köklü bir yeniden-kümelenme sürecinin habercisidir. Başka biçimde söylenirse, 1990'lı yıllarda solda eski örgütsel yapıların önemli bir bölümü başka yapılar içinde eriyecek, bir bölümü bu sürece direnmeye çalışırken ufalanacak, belki de yok olacak, ancak küçük

8. Bu önermenin gerekçelerini okuyucu şu kaynakta bulabilir: S.Savran, "Kapitalist Restorasyon mu, Politik Devrim mi?" **Onbirinci Tez, 10**, Ağustos 1990.

bir bölümü eski yapılarını aynen sürdürebilecektir. Süreç sona erdiğinde ve yeni yapılar konsolide olduğunda (sağlamlaştığında) Türk solunun genel tablosu bugünkünden önemli farklılıklar gösteren bir tablo haline gelecektir. Kısacası, kum fırtınası başlamıştır; fırtına dindiğinde ortaya farklı bir coğrafya çıkacaktır.

Elbette, solda yeniden-kümelenme süreci, bir kum fırtınası gibi etkileri tahmin edilemeyecek ve denetlenemeyecek bir süreç değildir. Yeniden-kümelenmeden önceki **hazırlık** dönemi bize önümüzdeki dönemde nasıl bir saflaşmanın ortaya çıkabileceği konusunda yeterince ipucu veriyor. Önemli olan, bu ipuçlarını değerlendirmeyi bilmek,böylece sürece bilinçli bir müdahale yapabilmektir.Öyleyse,bu gün artık yola koyulmuş olan yeniden-kümelenme sürecinin ana **eğilimlerini** keşfetmeye çalışmak önem taşıyor. Ama bunu yapmadan önce Türkiye'nin sosyalist hareketinin başlangıcından itibaren sergilediği bazı temel özellikleri kısaca gözden geçirmekte yarar var. Çünkü bu özellikler geleceğin örgütlerine damga vuracak olmasalar bile, oraya geçiş sürecini, yani yeniden-kümelenme sürecinin kendisini bir ölçüde etkileyeceklerdir.

Türkiye'de sosyalizmin tarihsel gelişmesine biraz mesafeli biçimde gözatan biri derhal çarpıcı bir olgu ile karşılaşacaktır. Türkiye sosyalist hareketi, tarihinin hiçbir aşamasında sınıfla organik bağlar kurmuş bir işçi partisi oluşturamamıştır. Kuşkusuz bu, Türk solunun hiçbir bileşeni hiçbir an kitlesel destek olarak yorumlanabilecek bir desteğe kavuşamamıştır anlamına gelmiyor. 60'lı yılların TİP'li çok kısa bir süre için hatırı sayılır bir destek elde etmişti. Onbini aşan üye sayısıyla, Türkiye sathına yayılan örgütlenmesiyle, 1965'de topladığı %3 oy oranında, aydınlar, sendikacılar, Kürtler üzerinde yarattığı etkiyle, Türkiye solunda Batı'nın işçi partilerine en çok yaklaşan 60'lı yılların TİP'i olmuştur. Ama bu durum çok kısa bir süre devam ettiği için, TİP işçi sınıfı içinde yerleşik, organik ilişkiler kuramamış, bir **gelenek** oluşturamamıştır. 70'li yıllarda TKP, Devrimci Yol ve birkaç başka akım kitlesel bir desteğe ulaşmış sayılabilirler ama TİP için söylenenler bunlar için haydi haydi geçerlidir - üstelik TKP dışında bu akımların hiçbirinin toplumsal taban olarak kendine işçi sınıfını seçmemiş olduğunu da hatırlatmak gerekir.

Bu tarihsel gerçeğin günümüz açısından önem taşıyan sonucu, bugün Türkiye'de, dünyanın birçok ülkesinden farklı olarak, **kitlesel re-**

formist işçi partilerinin mevcut olmamasıdır[9]. Bunun yakın geiecek için vargısı şudur: önümüzdeki dönemde oluşturulabilecek güçlü bir devrimci sosyalist odak, kitlesel reformist işçi partilerinin varolduğu ülkelere göre Türkiye'de önünü daha açık bulacak, sınıfla organik ilişkilerini çok daha hızlı geliştirebilecektir. Kuşkusuz, aşağıda değineceğim gibi, başta TKP olmak üzere Stalinist reformizmin işçi hareketi içinde 60'lı ve 70'li yıllarda elde edilmiş bazı mevzileri vardır. Sözkonusu avantaj bu bakımdan sadece **göreli** bir nitelik taşır.

Türkiye'de komünist hareketin tarihsel gelişmesinde, sınıfla organik bir bütünleşmeye ulaşamayışının yanısıra ve bir ölçüde bunun nedeni olarak, ikinci bir özelliğin de sözü edilmeli: başlangıçtan 60'lı yıllara kadar komünist hareket, 60'lı yıllardan sonra ise sosyalist hareketin önemli bir bölümü yoğun bir **sınıf işbirliği** geleneğine sahip olagelmiştir. Genellikle bu işbirliğinin sadece Kemalist ideoloji ve politikanın desteklenmesiyle ilgili yönü vurgulanır. Oysa, daha önce de sözünü ettiğim gibi, 1940'lı yılların ikinci yarısında TKP olsun, öteki sosyalist kadrolar olsun, CHP diktatörlüğüne karşı Demokrat Parti'yi ve ona yakın politikacıları desteklemek bir yana, onlarla birlikte örgütlenmeye (İnsan Hakları Derneği) bile girişmişlerdir. TKP'nin Misak-ı Milli sınırları çerçevesinde TC devletinin bütünlüğü konusundaki ısrarlı politikası ve burjuva siyasetinin her iki kanadıyla da kurmuş olduğu ittifaklar, bugün burjuva devletinin dorukları açısından önemli birer güvence sayılmalıdır. Önümüzdeki dönemde TBKP'nin ve onunla birlikte çalışacak akımların burjuva siyasal güçlerden alacağı destekle sol içinde, geçici bir süre için de olsa, avantajlı konuma geçmesi beklenebilir. Elbette buna uluslararası düzeyde TBKP'nin temsil ettiği güçlerin desteğini de eklemek gerekiyor.

Üçüncüsü, Türkiye'nin komünist hareketini özellikle Batı Avrupa'dan ayıran bir özelliği, hareketin çıraklık dönemini Stalinizmin etkisi altında yaşamış olmasıdır. TKP gerçi kariyerine Lenin dönemi Komintern'nin bir üyesi olarak başlamıştır ama ilk önderliğinin erkenden Kemalizmin kurbanı olması, partinin Enternasyonal'in Stanistleştiği döneme gerçek bir kimlik kazanamadan girmesine yol açmıştır. Böylece Türkiye'de komünist kadrolar Stalinizm-öncesi devrimci Marksizminden nasiplerini alamamış, politik eğitimlerini tümüyle Stalinist bir çerçevede görmüş ve bunu kuşaktan kuşağa aktarmışlardır.

9. Kendilerine "sosyal demokrat" adını veren partilerin Türkiye tarihinin özgül gelişmesi içinde işçi hareketiyle hiçbir organik ilişkisi olmadığını, işçi partileri olarak nitelenemeyeceğini başka bir yazıda göstermeye çalışmıştım. Bk. "CHP ve Sosyal Demokrasi, Bir İlişkinin Anatomisi", **Onbirinci Tez**, 4, Ekim 1986.

Türkiye komünizminin çarpıcı bir başka özelliği de Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin ve Üçüncü Enternasyonal'in Stalinistleşmesi sürecinde bürokratik hakimiyete karşı çıkan Sol Muhalefet'ten hiç etkilenmemiş olmasıdır. Bunu bir önceki etkenle açıklamak da mümkün değildir. Evet, Batı Avrupa'da ortaya çıkan Trotskiy yanlısı muhalefet onlarca yıllık köklü bir Marksist devrimciliğin ürünüydü. Türkiye'de ise böyle bir gelenek yoktu. Ama Batı Avrupa'yı bir yana bırakıp Türkiye'yi Asya'nın ve Latin Amerika'nın benzer ülkeleriyle karşılaştırdığımızda bu açıklamanın da yeterli olmadığı görülür. Hem Çin'de, hem de Vietnam'da komünist partilerin önemli önderleri (Çin'de partinin kurucusu Çen Duxiu) bu eşitsiz uluslararası mücadelede Trotskiy'in ve Sol Muhalefet'in yanında yer almıştır. Oysa bu ülkelerde komünist partilerin ve genel olarak Marksist örgütlenmenin tarihi TKP'nin tarihinden daha eski değildir. Uluslararası işçi hareketinin uzak bir kıyısında kalan Latin Amerika'da bile, çeşitli ülkelerde (Küba, Şili, Brezilya vb.) 1930'lu yılların başından itibaren komünist partilerin içinden hatırı sayılır gruplar Uluslararası Sol Muhalefet'e katılmışlardır. TKP içinde hem Nazım Hikmet'in, hem de kendisini (Nazım'ı Trotskist olmakla suçlayan) Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Trotskizm taraftarı olmakla suçlandığı biliniyor ama gerçek bir Trotskist muhalefetin ortaya çıktığına ilişkin hiçbir bilgi yoktur.

Bütün bunların nedenlerine burada girmek gereksiz. Burada tartışmakta olduğumuz konu açısından **sonuçlar** önemli. Bu sonuçlardan ilki şu: Türkiye'de Stalinizm-öncesi bir devrimci Marksist geleneğin mevcut olmaması, birçok ülkede yaşanan gelişme sırasını tersine çevirmiştir: Bu ülkede **reformizm devrimci bir hareketin mirası üzerinde gelişmemiş, devrimcilik reformist bir hareketin içinden çıkarak kendine bir yol açmaya çalışmıştır.** Bu yüzdendir ki Türkiye'nin devrimci eğilimdeki akımları (THKP-C, THKO ve TKP-ML geleneklerinden türeyen akımlar) işçi sınıfı merkezli ve öncünün partisinin inşasını temel görev olarak benimseyen bir devrimcilik geleneğinden yararlanamamışlardır. Stalinzm-öncesi bir devrimci işçi hareketinin yokluğu ve devrimci Marksist muhalefetin Türkiye komünist hareketinde kendine bir yer açamamış oluşu, devrimci yönelişleri, uluslararası planda proleter devrimci hareketin dışında başka kaynaklardan (Maoizm ve gerillacılık) beslenmeye itmiştir.

Denilebilir ki, 60'lı yılların sonunda ve 70'li yılların başında dünya çapında Sovyetler Birliği'ne yakın komünist partilere karşı sesi duyulan hareketler Maoizm ve gerillacılıktı. Dolayısıyla, Türkiye'nin devrimci solunun bunlardan etkilenmesi kaçınılmazdı. Bu doğru değildir. 1968,

Türkiye'ye Batı Avrupa'dan sıçramıştır. Fransa, Almanya ve öteki ülkelerdeki öğrenci ve işçi hareketleridir ki Türkiye'nin 1968 üniversite işgallerine örnek olmuştur. Ama bu **dolaysız** etkiye rağmen **örgütsel politika** açısından sonuç farklı olmuştur. Batı Avrupa'da 1968 Trotskizmin büyük bir atılım yapmasına olanak sağlarken, Türkiye'de Latin Amerika kökenli gerillacılık ve Asya kaynaklı Maoizm ön plana geçmiştir. Çarpıcı olan bir nokta vardır: Türkiye'de bütün uluslararası akımlar **derhal** yankısını bulurken, Trotskizm 1970'li yılların ikinci yarısına, hatta 1980'li yıllara kadar bir siyasal hareket haline gelebilecek ilgiyi görmemiştir.

Kuşkusuz, bunun Türkiye komünizminin **politik** geleneği ile ilgisi olduğu kadar, belki de daha fazla, Türkiye'nin **sosyo-ekonomik** gelişmişlik düzeyiyle, sınıf yapısıyla da ilgisi vardır. Köylülüğün nüfusun hâlâ ezici çoğunluğunu oluşturduğu, işçi sınıfının daha ilk gençliğini yaşadığı 60'lı yılların sonunda, proletaryanın devrimdeki merkezi yerini vurgulayan devrimci Marksizm yerine, köylülüğe ya da öncü kadroların ikameci eylemlerine ağırlık veren politik stratejilerin daha çok taraftar toplamasında anlaşılmaz bir nokta yoktur. Ama "ekonomik materyalist" bir kaba determinizmden uzak durmak kaydıyla[10]. Yirminci yüzyıl başı Rusyası 60'lı yılların sonundaki Türkiye'den daha az köylü bir toplum değildi. Ne de, daha yakın tarihten bir örnek alacak olursak, 1960'lı yılların Peru'su ve Bolivya'sı Türkiye'den katmer katmer gelişkin ülkelerdi. Elbette ilkinde (Rusya'da) köylü devrimcileri (SR'ler), ikincilerde de gerillacılar sol içinde devrimci Marksizmin yanısıra önemli birer akımdılar. Ama önemli olan şuydu: Proletaryanın merkezi rolünü stratejisinin odak noktası olarak alan bir devrimci Marksizm o topraklarda kendine bir yer edinirken, Türkiye'de alan tümüyle küçük burjuva ve köylü sosyalizmine kalmıştır. Bunu, sadece sosyo-ekonomik gelişmeyle açıklamak olanaklı değildir, politik gelenek de burada belirleyici bir rol oynamıştır.

Bütün bunların günümüzün yeniden-kümelenmesi açısından önemini üç noktada toparlamak istiyorum. **Birincisi**, yeni dönemin özgün karakteri ile ilgili. Stalinist reformizmden, köylü sosyalizminden küçük burjuva ikameci ya da popülist devrimciliğinden farklı olarak, içinde yaşadığımız yeniden-kümelenme süreci içinde, işçi sınıfı içinde kökleşmiş enternasyonalist ve devrimci bir proleter partisinin inşasını strate-

10. "Ekonomik materyalizm" kavramını tarihsel materyalizmin indirgemeci, şematik, diyalektik olmayan yorumları için kullanıyorum. Bu konuda bk. Sami Sarı, "Rus Devrimi ve Sürekli Devrim Kuramı", **Sınıf Bilinci**, 6, Mart 1990, s. 73-76.

jik bir görev olarak benimseyen devrimci Marksizmin güçlü bir odak oluşturmasının olanakları Türkiye tarihinde ilk kez belirmektedir. Bu gelişmeyi mümkün kılan temel etkenler de, Stalinizmin bunalımı ve Türkiye işçi sınıfının sosyo-ekonomik yapıda kazandığı nitel ve nicel yerdir. Daha önceki yeniden-kümelenme anlarında (1920'li yıllar ve 1960'lı yılların sonu - 1970'li yılların başı) her iki etken de Türkiye solunun biçimlenmesini etkileyecek olgunluğa erişmemişlerdi. (1920'li yıllarda Stalinizm, bunalım bir yana, **yükseliş** dönemini yaşıyordu.) 1989 yılı her iki etken için de bu olgunlaşma sürecinin doruğu olmuştur. Bu yıl içinde bir yandan Doğu Avrupa'daki bürokratik rejimler büyük kitlelerin taarruzu altında birer birer çökmüş, Sovyetler Birliği madenciler grevi, Çin Halk Cumhuriyeti ise Tienanmen hareketiyle sarsılmıştır[11]. (Yine aynı yıl içinde Türkiye işçi sınıfı 1970'den bu yana en kitlesel, en yaygın, en cesur eylemiyle toplumda muhalefetin önderliğine aday olduğunu pratik içinde kanıtlamıştır[12]. 1989 sonrasında Türkiye sosyalist hareketi eskisinden farklı olmak zorundadır, olacaktır.

İkincisi, yukarıdan beri sözünü ettiğim özellikler, Türkiye solunun 70'li yıllardaki tablosunda mevcut bir paradoksu gündeme getirir. Türkiye'de Stalinist reformizm (70'li yılların TİP'i, TKP'si, TSİP'i gibi) **esas** çalışma ve örgütlenme alanı olarak işçi sınıfını, en başta da sanayi proletaryasını seçmiş olduğu halde, devrimci eğilimler işçi sınıfı dışında, genel olarak "halk" diye adlandırdıkları bir sınıflararası alanda örgütlenmeye yönelmişlerdir[13]. İçinde yaşadığımız yeniden-kümelenme süreci bu genel tabloyu değiştirmek **zorundadır**. Türkiye'de örgütlü işçi sınıfını reformizme terketmeyen, fabrikaları ve sendikaları onun

---

11. Bu konularda bk. **Sınıf Bilinci** Yazı Kurulu, "Kapitalist Restorasyon ve Emperyalist Saldırganlığa Karşı", **Sınıf Bilinci, 6**, Mart 1990, S.Savran, "Vorkuta'da Grev Var!", **Sınıf Bilinci, 4/5**, Ekim 1989; E.Mandel, "Pekin Komünü", aynı yerde.
12. 15-16 Haziran 1970, işçi sınıfının bağımsız bir toplumsal güç olarak tarih sahnesine çıkışının ilk kitlesel adımıydı. Ama o tarihte solun yeniden-kümelenmesinin ana çizgileri belirlenmeye başlamıştı. Sol (özellikle de deneyimsiz devrimci sol) henüz 15-16 Haziran'ın derslerini sindiremeden geri dönülmez bir yola girecekti. Hatta kısa ömürlü gerilla hareketinin önderleri açısından 15-16 Haziran'ın yanlış bir sinyal oluşturmuş, onları "suni denge"yi altüst etmek üzere bir an önce hareket etmeye özendirmiş bile olabileceği düşünülebilir. Türkiye solunda o dönemin Marksist önderleri arasında bu büyük işçi olayını dikkatli biçimde değerlendirmeye çalışan, bir tek Dr. Hikmet Kıvılcımlı olmuştur. Bk. E.Aydınoğlu, "Bir Dönemin Otopsisi (1960-1980)", **Tartışma Defterleri, 1**, Ekim 1985, s. 50.
13. Devrimci Yol ve Halkın Kurtuluşu için bk. E.Aydınoğlu, "Bir Dönemin Otopsisi", a.g.m., S. 53-57.

"özel avlanma alanı" haline getirmesine izin vermeyen devrimci bir sosyalizmin oluşumunun önkoşulları 80'li yılların yeniden yapılanma süreci içinde gelişmiştir. Solun devrimci eğilimlerinin giderek işçi sınıfının **ideolojik** öncülüğü anlayışını terkederek **fiili** öncülüğüne doğru adım atıyor olması bu açıdan büyük önem taşır.

Nihayet, **üçüncüsü** Türkiye'de Leninist partinin ya da daha genel olarak Leninist örgütlenmenin algılanışı ile ilgili bir noktadır. Türkiye solunun ne Stalinist TKP öncesinde, ne de 60'lı yıllardan itibaren gerçek bir Leninist partisi varolmadığı için, buna karşılık birkaç istisnayla bütün gruplar kendi örgütlenme tarzlarını Leninizmin mükemmel bir örneği olarak sunmuş oldukları için, Stalinist parti ya da örgüt biçimlenmesinin bütün günahları Leninizmin hesabına yazılmıştır. 1980 sonrasında Leninist parti anlayışının militanların bütün inisyatifini boğan, özgürlüklerini bir hiçe indiren, askeri bir emir-komuta zinciri içinde onları birer otomat haline getiren, başta cinsel yaşamları olmak üzere bütün özel yaşamlarını despotça denetleyen bir örgüt anlayışıyla özdeşleştirilip eleştirilmesi, eleştirilmek ne kelime mahkum edilmesi böyle bir gelişmenin sonucudur. İçinde yaşadığımız yeniden-kümelenme sürecinde devrimci Marksist bir partinin inşası sözkonusu olduğunda bu noktanın son derece duyarlı biçimde gözönünde bulundurulması gerekiyor. Tehlike çift yanlıdır: Stalinizme tepkinin Leninizme tepkiye dönüşmesi sonucunda liberal eğilimlerin hakimiyeti ya da kazanılabilecek sayısız militanın duyarsız bir yaklaşım sonucunda yitirilmesi.

Güç bir doğum: yeniden-kümelenmenin bugünü ve yarını

Türkiye solu 1980'li yıllara aşırı derecede parçalanmış biçimde girmişti ama sayısı onlarla sayılan gruplar, bazı istisnalar bir kenara bırakılırsa, temelde üç ana alan arasında bölünmüştü: Stalinist reformizm alanı, devrimci küçük burjuva sosyalizmi (popülizm) alanı, devrimci köylü sosyalizmi alanı. 80'li yıllar, bu üç alana dağıtılmış olan çeşitli hareketlerde yalnız bir muhasebe, özeleştiri ve değişim eğilimi, genel bir yeniden-yapılanma yaratmakla kalmadı, aynı zamanda örgütsel planda hemen hemen bütün hareketlerde derin bir sarsıntıya yol açtı.

Amacımız 80'li yıllarda solun tarihini yazmak olmadığına göre söz konusu değişim sürecinin ana boyutlarına değinmekle yetinmek zorundayız. Birincisi, Sovyetler Birliği'ne ideolojik olarak bağlı Stalinist alanda, 1979'da ilk belirtileri görülen bir ayrışma, 80'li yıllarda gittikçe daha belirgin hale gelmeye başladı. Sovyetik Stalinizm alanında, adım adım sol liberalizme yönelen ana gövdenin dışında radikal bir kanat belirdi. Geçmişten beri varolan vurgu farkları vurgu farkı olmaktan çıktı,

ideolojik/politik ayrılıklara dönüştü. Bugün Türkiye solunda **radikal Stalinizm** olarak anılabilecek alanın bileşenlerinden biri Sovyetik Stalinzm içinde doğan bu çatlağın ürünüdür. İkinicisi, Sovyet Stalinist solun gnümüzde sol liberalizme kayan unsurları 80'li yıllarda (Sol Birlik ara adımından geçen) ilk önemli yeniden-kümelenmeyi gerçekleştirerek TBKP'yi birleşik bir parti niteliğiyle kurdular. Üçüncüsü, devrimci küçük burjuva sosyalizmi alanında 1974'de başlayan ayrışma 1980'li yıllarda ileri bir noktaya vardı: Bu alanda yer alan bazı unsurlar devrimci Marksizm alanına geçerken, bazıları da devrimci Marksizm ile popülizm arasında (yer yer Gorbaçovizmden etkilenen) **merkezci** bir konuma kaydılar[14]. Dördüncüsü, devrimci küçük burjuva sosyalizmi alanında sol liberalizmin ilk dalgasının etkisi altında "sivil toplumculuk" önemli mevziler kazandı ve bu temelde bölünmeler yaşandı. Beşincisi, radikal Stalinist alandan kopan bazı hareketler devrimci Marksizme doğru bir evrime girdiler ve farklı açılardan ve derecelerde merkezcilik alanının genişlemesine yol açtılar.

Örgütsel düzeydeki bu değişim sürecine başka (ve konumuz açısından ikincil) olgular da eklendiğinde bugün Türk solunun genel görünümü şöyle bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir:

1. Reformizm alanı: Bu alanda hem Stalinist yönelişini sürdüren, hem de sol liberal eğilime girmiş olan, ayrıca derece derece bu ikisi arasında hareket halinde olan reformist ve "milli uzlaşma" yanlısı akımlar yer alıyor.

2. Radikal Stalinizm: "Yeni Siyasal Düşünce"nin ve TBKP'nin buna bağlı yeni yönelişinin karşısında yer alan Sovyet sempatizanı gruplar bu alanın öğelerinden biri. Alanın ikinci bileşeni, devrimci köylü sosyalizminden kaynaklanan ve bugün yüzünü derece derece işçi sınıfı politikasına çeviren çeşitli gruplardan oluşuyor.

3. Devrimci küçük burjuva sosyalizmi: İkameci ve popülist versiyonları (ve bu iki kutup arasında yalpalayan öğeleri) ile gecekondu mahallerindeki yarı-proleterler, küçük kent ve kasabalarda gerileyen küçük burjuvazi ve öğrenci gençlik içinde örgütlenen akımlardan oluşuyor.

4. Merkezcilik: Popülizm yerine işçi sınıfı politikasını, aşamalı devrim yerine sosyalist devrim hedefini, bürokratik diktatörlük yerine sosyalist demokrasiyi, asgari / azami program yerine geçiş programını, (ender olarak da milli komünizm yerine enternasyonalizmi) birer birer benimsemeye başlayan, kısacası Stalinizm ve/veya popülizmden dev-

---

14. "Merkezcilik" kavramı için bk. S.Savran, "Parti ve Sekt", **Sınıf Bilinci**, 7, Haziran 1990 ve Ş.Ozansü, "Milli Uzlaşma Dönemi", a.g.m., s.26-28.

rimci Marksizme doğru evrilmekte ama bu evrimini tamamlamamış olan, dolayısıyla bu alanlar arasında yalpalayan akımları kapsıyor.

5. Devrimci Marksizm: Klasik Marksizmin, Bolşevizmin, Üçüncü Enternasyonalin ilk dört kongresinin tanımladığı ideolojik ve programatik alanda yer alan akımların, en başta da Dördüncü Enternasyonal geleneğinin içinde yer aldığı alan.

Hemen belirtilmesi gerekli bir nokta var. Bu sınıflandırma 1990 yılı ortasında çekilmiş bir fotoğraftır; ancak gelişmenin dinamiğini gözden uzak tutmadığımız takdirde yararlıdır. İçinde yaşadığımız köklü yeniden-yapılanma ve yeniden-kümelenme döneminde belirli bir alana yerleştiğine ve orada kalacağına kesin gözüyle bakılabilecek akımlar az sayıdadır. Birçok akım, içinde yer alan farklı eğilimler dolayısıyla iki hatta üç alana birden taşmakta, birçok akım ise daha dün reformist alandan radikal Stalinizme adım atmışken hemen ardından (hatta bununla içiçe) merkezci, giderek devrimci Marksizme iyice yaklaşan pozisyonlar geliştirebilmektedir. Ayrıca, bugün aynı alanda bulunanlar gelecekte farklı örgütlerde yer alabilecekleri gibi, ayrı alanlarda bulunanlar birlikte örgütlenebilirler. Kısacası, bu sınıflandırma Türk solunun bugün yaşamakta olduğu dinamizmin hakkını vermez ama genel tabloyu kuşbakışı kavrayabilmek için geliştirilmiş statik bir soyutlama olarak işe yarar.

Şimdi bu tablodan hareketle sözkonusu dinamizmi kavramanın, başka bir deyişle önümüzdeki dönemin eğilimlerine ilişkin öngörülerde bulunmanın vakti geldi. En önemlisinden başlayalım: Bir genel tablo içinde **uzun dönemde** önü açık olan iki öbek, sol liberal reformizm ile devrimci Marksizmdir. Bugün dünya çapında Stalinizmin yaşadığı nihai bunalım uzun dönemde öteki öbeklerin önünü kapatmakta, büyüme şanslarını azaltmaktadır. Kuşkusuz, "önü açık" demek mutlaka bu hareketler gelişecektir demek değildir. Her bunalım iki ucu keskin bir kılıçtır. Stalinizmin dünya çapında komünizmle özdeş görülmüş olduğu bir altmış yıldan sonra ortaya çıkan bunalımı, devrimci Marksizmin yeniden yükselişiyle sonuçlanabileceği gibi, bir **çürüme** ile de sonuçlanabilir. Yani bugün dünyada ve Türkiye'de süregiden çalkantı durulduğunda ortada **bir süre için** sadece liberal, sosyal demokrat bir sol kalmış olabilir. Devrimci Marksist bir canlanmanın olup olmayacağı, başta işçi devletlerinde yakın gelecekte ortaya çıkacak gelişmeler olmak üzere sayısız etkene bağlıdır. Ama burada hiçbir kaba determinizm yoktur. Gelecek her zamanki gibi mücadelelerin sonucunda belirlenecektir.

Bu genel önermeyi incelemeye tersinden başlayarak önce öteki öbek-

lerin günümüzdeki durumunu ve önümüzdeki dönemde gelişme olasılıklarını ele alalım. Radikal Stalinizmden başlayabiliriz. Bu alanın Sovyet sempatizanı bileşenleri tümüyle kaygan bir zemin üzerinde hareket ediyorlar. Destekledikleri (ve onları destekleyebilecek) bütün uluslararası siyasal güçler ardı ardına devriliyor ya da bukalemun misali deri değiştiriyor. Çoğunluğu, değişik yollardan, Stalinizmi Stalinizm yapan ayırıcı yönlerini sorguluyor, temel tezlerini reddediyor. Kimi demokratik devrimden sosyalist devrime geçiyor (bazıları zaten uzun yıllardır sosyalist-devrimi savunuyordu), kimi Halk Cephelerini eleştiriyor, kimi asgarî/azami program ayırımını terkederek geçiş programı anlayışını savunuyor, kimi sovyetlerin/konseylerin devrim-sonrası devletin organları olarak önemini yeniden keşfediyor, kimi de daha dün "Trotskist" diye lanetlenen "dünya devrimi" kavramını kendi literatüründe canlandırıyor. Başkalarınca ve hatta kendilerince Stalinist olarak algılanan bu akımların bazıları çoktan merkezci alana doğru önemli adımlar atmıştır, bir kısmı devrimci Marksizmle bazı ortak tezler savunmaktadır. Zaman bu akımların bu yöndeki evrimini hızlandıracaktır. Eğer Sovyetler Birliği'nin gelişme doğrultusu değişmezse, bu akımlar SBKP yandaşlığını terke zorlanacaktır, bir kısmı SBKP öncülüğünü şimdiden reddetmiştir. Bir **Gelenek** yazarının deyişiyle "devrimcilik özgürleşmiştir"[15]. İşte bu grupların altındaki zemini kaygan hale getiren bu "özgürlük"tür. Çünkü Stalinist akımlar, Stalinizmin tarihsel yapısının doğası gereği, yüzleri hep bir merkeze dönük olduğu için, o merkezin çıkarlarını korumak amacıyla Stalinizmlerine kıskançca sahip çıkmışlardır. Oysa şimdi artık "merkez" yok olup gitmektedir! Bu yoldaşlara daha fazla "özgürlük" dilemek, Türkiye sosyalist hareketinin çıkarlarıyla örtüşmektedir.

Bu akımların bir bölümünün birlikte bir partileşme çabası içine girmeleri halinde her yeni uluslararası gelişme karşısında büyük anlaşmazlıklara düşerek bölünecekleri şimdiden öngörülebilir. Bunlar bir tek durumda aynı çatı altında yaşayabilirler: Sovyetler Birliği'nde sadece Gorbaçov'u görevden almakla yetinmeyip perestroyka sürecini de geri çeviren bir gelişme olduğunda. Başka bir yazımda böyle bir dönemin de geçici olmaya mahkum olduğunu göstermeye çalışmıştım[16]. Sonuç kaçınılmaz olarak aynıdır: SBKP yanlısı bir radikal Stalinizmin uzun dönemde güçlü bir odak olma şansı yoktur. Daha da ötede bir vurgu yapılabilir: Bugün radikal Stalinizm alanında bulunan kimi unsurlar bir

15. A.Giritli, "Yeni Bir Enternasyonalizm İçin", **Gelenek**, 30, Temmuz 1990, s. 61.
16. Bk. "Kapitalist Restorasyon mu, Politik Devrim mi?", a.g.m., s. 25-26 ve 39.

süre sonra sol liberal/sosyal demokrat kampa iltihak edecektir. O zaman, bugünkü radikal Stalinist kanat içinde yer alan ve Marksizmde ısrar eden unsurlar reel sosyalizmin değil ama işçi devletlerinin savunusunda devrimci Marksistlerle başbaşa kaldıklarını göreceklerdir.

Radikal Stalinizmin köylü sosyalizmi/Maoizm kökenli unsurlarına gelince. Burada da üç etken, bu akımların üzerinde yer aldığı zeminin zamanla zayıflayacağını ortaya koyuyor. **Programatik açıdan,** bu akımların bazıları (örneğin **Emeğin Bayrağı** ve **Özgürlük Dünyası** dergilerini çıkaran akımlar) çoktan Stalinizmin klasik tezlerinin ötesine geçmiş, gerek demokratik devrim/sosyalist devrim ilişkisi, gerekse de dünya devrimi sorunu açısından sürekli devrim programına doğru hızla yönelmeye başlamışlardır[17]. **Toplumsal yapı açısından,** işçi sınıfının son yirmi yıl içindeki gelişmesi bu akımların devrim stratejilerini köklü biçimde gözden geçirmelerini gerektiren bir etkendir. Nihayet, **uluslararası politika açısından,** bu akımların Arnavutluk Emek Partisi'ne yandaş olanları için çok güç bir dönem başlıyor. AEP son dönemde Doğu Avrupa'daki büyük değişimden sanıldığının aksine ciddi biçimde etkilenmşitir. Bu ülkede son dönemde yaşanan çalkantıları, AEP taraftarları (eskiden SBKP taraftarlarının yaptığı gibi) "emperyalizmin propagandası" türünden tepkilerle geçiştirmeye çalışıyorlar. Ama Arnavutluk'un Sovyetler Birliği ile ilişki kurduğu gerçeği de "emperyalizmin propagandası" olamaz ya! Oysa bakın AEP yanlısı (kendi deyişleriyle "uluslararası gerçek Marksist partiler ve hareketler tarafından Türkiye'de resmen kabul edilen hareket" olan) TDKP'nin Merkez Komitesi uluslararası Stalinizmdeki bölünmeler konusunda 1988 sonunda, daha Arnavutluk Sovyetler Birliği'ne yaklaşmadan önce, ne diyor:

> Sovyetler açıkca reviyonizme kaymıştı. Kapitalizm restore ediliyordu. Çin'in bu konudaki yaklaşımı eklektikti, ikiyüzlüydü. Bir taraftan parti yayınlarında ML tezler doğrultusunda sözümona Sovyet partisi ile polemiğe girerken, öte yandan Kruşçev ve yandaşlarıyla uzlaşmalar yapılıyor ve ona başarılar dileniyordu. Bu tarihsel ayrışmada bizce Marksist prensiplere en uygun tutumu, başında Enver Hoca'nın bulunduğu Arnavutluk Emek Partisi aldı. Çin'in tutumunun temelsizliği zaten bugün Sovyetler'e yakınlaşmasıyla daha da ortaya çıktı[18].

17. Sami Sarı'nın bu sayıdaki yazısı sözkonusu akımların programatik çelişkilerini açıklıkla sergiliyor.
18. R. Ballı, **Sosyalist Sol Konuşuyor**, a.g.y., s. 240.

Çin'in Sovyetler'e yakınlaşması Çin'in restorasyoncularla işbirliğinin bir belirtisi ise, AEP'nin benzer tavrını başka türlü yorumlamak için pek bir neden olmasa gerek. Üstelik Arnavutluk'un bugün sadece SSCB ile değil, ABD ile de devrimden bu yana ilk kez diplomatik ilişki kurduğu, ayrıca başta Federal Almanya olmak üzere AT ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı biliniyor. Bütün bunlar kaçınılmazdır: Arnavutluk bir köylü ülkesi olmaktan çıktıkça öteki bürokratik işçi devletlerine benzer bir evrim içine girecektir. Dolayısıyla, Türkiye'de AEP yanlısı akımları zor günler bekliyor. Bu hareketlerin böyle bir gelişmeyle karşılaştıklarında bölünmeleri ve bir bölümünün sol liberalizme, bir bölümünün ise devrimci Marksizme (merkezciliğin ara evresinde uzunca bir süre geçirerek) evrilmeleri beklenebilir.

Devrimci küçük burjuva sosyalizmi alanında varolan bazı örgütler, hiç kuşku yok ki, varlıklarını sürdüreceklerdir. Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı, özellikle modern proletaryanın çevresini bulutumsu bir hâle gibi saran yarı-proleter/küçük burjuva karışımı kent yoksulu nüfus ve en başta genç işsizler ordusu, bu hareketlere yeniden ve yeniden kan verecektir. Bu toplumsal katmanlar, yaşam ve çalışma koşulları itibarıyla proletaryadan (özellikle de sanayi proletaryasından) farklı olarak disiplinli ve istikrarlı politik çalışmadan ziyade aceleci bir ruh durumu içinde ses getiren eylemlere yatkındır. Küçük burjuva sosyalizminin **ikameci** kanadının eylem tarzı özellikle bu ihtiyaca karşılık verir. Ayrca kent yoksulları, iktidarın ele geçirilişinin yöntemlerini ve geleceğin toplumunun özelliklerini bir plana bağlayamayacak kadar dağınık unsurlardır, program ve ideoloji onlar için asli bir unsur değildir. Dolayısıyla, Stalinizmin çöktüğü bir çağda küçük burjuva sosyalizmi, Stalinizmin en koyusunu (Çavuşesku'yu bile!) savuna savuna kendine bu katmanlar arasında yer bulabilir. Devrimci küçük burjuva sosyalizmiyle proleter sosyalizmi kozlarını ideoloji ve propaganda alanında değil, eylem alanında paylaşacaklardır. İlkinin politik olarak etkisizleştirilmesinin koşulu, devrimci işçi hareketinin reformizmin alanını büyük ölçüde daraltılması olacaktır[19]. Ancak bu temelde örgütlü işçi hareketinin, kent yoksullarının gün be gün yüzyüze kaldığı sayısız sorunun çözümüne sahip çıkması, bunların çözümünün bir proleter iktidarına bağlı olduğuna onları ikna etmesi, böylelikle kent yoksullarını yanına çekmesi, hegemonyası altına alması mümkün olacaktır. Başka bir deyişle, proleter sosyalizminin küçük burjuva sosyalizmi karşısındaki başarısı, küçük burjuva sosyalizminin kendisini değil tabanını kazan-

19. Bk. Ş.Ozansü, "Milli Uzlaşma Dönemi...", a.g.m., s.26.

masının yani devrimci proleter hareketin kent yoksulları üzerinde **hegemonya** kurarak bu tabanı kendine çekmesinin sonucu olacaktır.

Bu noktada Türk solunda özel bir yeri olan Devrimci Yol hareketi ile ilgili bir-iki gözlemde bulunmak gerekiyor. Devrimci Yol, kadrolarının bir bölümünü 1980 sonrasında sol liberalizme kurban vermekle kalmamış, devrimci hareketler arasında en son ve en zor toparlananı olmuştur. Hareketin 1970'li yıllardaki başarısının ardından yatan iki temel unsur bugün mevcut değildir. Birincisi, Devrimci Yol'un teorik çerçevesinde yer almamasına rağmen, gecekondu mahallelerinde ve kasabalarda faşizme karşı kitlesel bir özsavunma çizgisi izlemesi kitleselleşmesinde başlıca eken olmuştur[20]. Bugün ve öngörülebilir gelecekte bu tür bir görevin gündemde olacağı söylenemez. İkincisi, Devrimci Yol 70'li yıllarda tozu dumanı birbirine katan Sovyet-Çin çatışmasında taraf olmayacak sekter-olmayan bir görünümle sol kadrolara, hatta kitlelere hitap edebilmiştir. Bugün bu çatışma ortadan kalkmıştır, kendini bu çatışma aracılığıyla tanımlayan bir hareketin olumlu görünen yönü de ("ne o, ne o" pozisyonu) kendiliğinden ortadan kalkacaktır[21]. Buna karşılık, uluslararası sosyalizmde ortaya çıkan dünya-tarihsel önemdeki yeni gelişmeler karşısında Devrimci Yol özgün bir katkı yapabilecek bir teorik ve politik geleneğe sahip değildir.

Demek ki, 90'lı yıllarda, 70'li yıllarda olduğu gibi, Devrimci Yol'un göz kamaştırıcı bir kitleselleşmeye ulaşacağını beklemek için bir neden yoktur. Bu hareket, uzunca bir süre boyunca, "sivil toplumculuk"a angaje olan, SHP'ye organik biçimde bağlanan, demoralizasyon içine düşen kadrolarının dışında kalan kadrolarının yeniden toparlanarak bir araya gelmesiyle yetinmek zorunda kalacak, olsa olsa öğrenci hareketi içinde taze kan bulacaktır. Ama ilk toparlanma anının şevki ve heyecanı durulduğunda, Devrimci Yol çok ciddi bir sorunla yüzyüze gelecektir: teori ve program sorunu. 70'li yılları aktivizmi sayesinde kitleselleşerek geçiren bu hareket hiçbir an geçmişiyle ve günümüzün sorunlarıyla ciddi bir teorik hesaplaşma yaşamamıştır. Oysa bugün hareketin içinde çok farklı görüş ve yönelişler olduğu dışarıdan bil sezilebilmektedir. Geçmiş resmi teorik miras, Türkiye devriminin karakteri, işçi sınıfının merkezi rolü, uluslararası sosyalizm, Devrimci Yol'un proleter devrimci hareketler karşısındaki konumu gibi bir dizi teorik ve programatik sorun mutlaka tartışma masasına gelecektir. Bu hare-

---

20. Bu noktaya Demir Küçükaydın parmak basıyor. Bk. "Türkiye'de Solun Tarihini Yazacaklar için Tezler", **Sınıf Bilinci, 4/5**, Ekim 1989, s. 67
21. Bk. E.Kürkçü, "Birlik İmkanları ve Birlik Modelleri", **Demokrat!, 1**, Haziran 1990.

ket gerçi BTDK'ya başka nedenlerle katılmamıştır ama eğer katılsaydı devrim/demokrasi ilişkisi, Türkiye'nin toplumsal ve sınıfsal dinamikleri, enternasyonalizm ve başka konularda tebliğlerini kolektif bir bütünlükle nasıl hazırlayabileceği sormaya değer bir sorudur. Bugün teorik/programatik tartışmayı atlayarak bir kez daha Devrimci Yol'u çıplak bir aktivizmin terkisinde koşuya çıkarmaya çalışmak, yarın büyük bunalımlarla karşılaşmayı göze almak demektir. Devrimci Yol büyük sorunlar karşısında kararını er ya da geç mutlaka verecektir.

Merkezciliğe gelince: Bu politik konum hiçbir zaman gelecek vaadeden bir konum değildir. Merkezcilik hemen her ülkede her zaman var olmuştur ama hep farklı akımların gelip geçtiği bir alan olarak. Merkezciliği bir "bekleme odası" gibi düşünmek gerekir. Buraya ulaşan akımlar ya içeriye (devrimci Marksizm alanına) kesin adımlarını atarlar, ya da geldikleri kapıdan (belki de başka bir kapıdan) çıkar giderler. Bugün Türk solunda merkezcilik alanında bulunan akımların önündeki en büyük handikap "Trotskizm öcüsü"dür. Leninizmin, devrimci Marksizmin bayrağını onyıllardır taşımış olan Trotskist hareketle aynı saflarda bulunmak, Stalinizmin bütün tarihsel çarpıtmalarının görmek isteyenlerin gözü önüne çırılçıplak serildiği bugün bile, merkezcilere taşınmaz bir yük gibi görünmektedir. Bu yüzdendir ki, merkezcilerin bu zaafından yararlanmak isteyen bazı "kurnaz" Stalinist akımlar, eski Stalinist şantajı sürdürmeye çalışmakta, Trotskistlerle işbirliği yapan herkese "Trotskist" yaftasını yakıştırmayı bir marifet saymaktadırlar[21]. Gerçek Trotskistlerin Trotskist olmayanların öyle gösterilmesine karşı, aynen "Trotskist" olmakla "suçlamalar" kadar büyük tepkisi var-

---

22. BTDK tartışmalarında **Devrimci Mücadele** dergisinin bütün müdahalesi bu "ince" taktik üzerine kurulmuştu. Bu taktiğin uygulanması amacıyla yazılan **Devrimci Mücadele** tebliğleri BTDK kitapları içinde mevcuttur. Bunlar arasında en ibretle okunabilecek olanı, **Devrimci Mücadele**'nin enternasyonalizm üzerine verdiği tebliğdir. Tebliğin yazarı kendini Trotskizm ile polemiğe öyle bir kaptırmış ki, 34 kitap sayfası uzunluğundaki tebliğin ancak **son sayfasında** "enternasyonalizm nedir?" altbaşlığı altında esas tartışma konusuna giriyor. Bu soruya verilen cevabı aktarmaktan kendimi alamıyorum: "Demek hem kendi ülkemizde sosyalizmi kuracağız hem de kendi devrimimizin dünya devriminin bir parçası olduğunu unutmayacağız." (Bk. "Enternasyonalizm Tek Tek Ülkelerde Sosyalizmin Zaferi Sorunu ve Trotskizm Üzerine", **Enternasyonalizm**, BTDK Yayınları, 4. Kitap, Akış Yayıncılık, İstanbul, 1990 içinde, s. 36.) **Devrimci Mücadele**'nin "enternasyonalizm nedir?" sorusuna cevap vermeye en çok yaklaştığı cümle bu! Demek ki, enternasyonalizm insan belleğinin bir işlevi: "unutmamak", hatırlamak! Ben, Trotskistlerin enternasyonalizm konusundaki ısrarı olmasa, **Devrimci Mücadele**'nin enternasyonalizmi kolay kolay "hatırlayacağını" hiç sanmıyorum!

dır. Bir süre boyunca bayrakları karıştırmadan da birlikte mücadel edilebilir. Merkezci akımlar bu Stalinist şantaj taktiğini boşa çıkaracak gözüpekliği gösterebildiği gün devrimci Marksizmle aralarındaki engeller ortadan kalkmış olacaktır. Gerisi omuz omuza mücadele içinde yoldaşça tartışma içinde çözülecek ayrılıklardır. Böyle bir süreç devrimci Marksist bir program etrafında bayraklarının tekleşmesine bile yeterli bir ortam hazırlayabilir.

Görüldüğü gibi, sosyal demokratlaşma yolundaki reformist sol ile devrimci Marksizm alanı dışında kalan akımlar kolay kolay başa çıkılamayacak çelişki ve sorunlarla karşı karşıyadır. Kuşkusuz, bu akımların bazıların varlıklarını sürdürebilirler, hatta bir ölçüde güçlenebilirler - ama sadece bazıları, sadece belirli bir dönem için. **Türkiye solunun bugün varolan akımlarından pek azı 21. yüzyıla adımını atabilecektir.**

Son olarak, reformist ve milli uzlaşmacı solun ve devrimci Marksizmin gelecek açısından avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmek yararlı olacak. TBKP'nin ya da onunla birlikte örgütlenecek güçlerin birkaç açıdan önemli avantajları vardır. Birincisi, TBKP uluslararası temsil gücü olan bir harekettir, bu açıdan burjuvazi (ve emperyalizm) için, kendi toplumsal/siyasal gücünün ötesinde bir muhataptır. Bunun belirli avantajlar doğuracağı ve TBKP'nin de bu avantajları kullanmaya hazır olduğu somut gelişmelerden belli olmuştur. İkincisi, TBKP Türkiye burjuvazisine sorunların barışçı yöntemlerle çözülebileceğini, Kürt ulusal hareketinin ve (bir yükseliş anında) işçi hareketinin "aşırılık"larının önüne "milli uzlaşma" temelinde geçilebileceğini açıklıyor. Bunun da bu hareketi "kabul edilebilir" hale getirdiği ortadadır. Üçüncüsü TBKP, TKP'nin DİSK'e paraşütle indiği dönemde elde ettiği mevzilerin bir bölümünü yitirmiş olsa bile işçi sınıfı içinde, özellikle de sendika bürokrasisi üzerinde en çok etkisi olan sol güçtür. Nihayet, TBKP'nin bugünkü yönelişi aydınların **eski** kuşağı üzerinde olumlu bir etki bırakıyor: TBKP entellektüel yapısını, temellerini **Yeni Gündem**'in "sivil toplumculuğu"nun atmış olduğu bir zeminde inşa ediyor. Aydınların bu desteği, TBKP'nin geçmişte çok güdük kalmış bir yanını besleyerek kültürel yaşamda bir hegemonya mücadelesine girişmesini bile olanaklı kılabilir.

TBKP'nin temel sorunu, dünya ve Türkiye koşullarını pespembe çizen gerçek-üstücü (sürrealist) programıdır. Gerek Gorbaçov'un ABD emperyalizmiyle kurmaya çalıştığı uluslararası uzlaşma, gerekse TBKP'nin Türkiye için hedeflediği "milli uzlaşma" çelişkilerle malüldür. Panama, Romanya, Azerbaycan, Litvanya, Körfez... Bir yıldan

kısa bir süre içinde patlak veren bu silahlı çatışmalar dizisi, önümüzdeki dönemin hiç de TBKP'nin umduğu gibi huzurlu bir barış dönemi olmayacağını gösteriyor. Türkiye'de ise 413, 424, 425 rakamlarının ve 1 Mayıs olaylarının hatırlattığı gibi, burjuvazi emekçilere ve ezilen ulusa karşı yeniden ve yeniden taarruza geçmeye hazırdır. Ama **kısa dönemde** TBKP'nin verdiği güvenceler legal platformu kazanmasına ve bu temelde büyümesine olanak sağlayabilir.

Devrimci Marksizmin önümüzdeki dönemde en büyük avantajı da, en büyük dezavantajı da aynı kökenden kaynaklanıyor. Soyvetler Birliği'ndeki gelişmeler, Doğu Avrupa'da 1989 yılında yaşanan altüst oluş, bürokratik rejimlerin ve Stalinizmin iflası, devrimci Marksizm için iki ucu keskin bir kılıç niteliği taşıyor. Bir yandan, dünya çapında onyıllardır Stalinizmle özdeşleştirilmiş olan Marksizm ciddi bir prestij kaybına uğruyor, bu ise solda liberal akımlara kan taşıyor; bir yandan da, Stalinizmin çözülüşüyle birlikte uluslararası alanda devrimci Marksizmin işçi hareketi içinde güçlü bir kutup haline gelmesinin önündeki en önemli engellerden biri ortadan kalkmış durumda. Bu karşıt eğilimlerin hangisinin baskın çıkacağı önümüzdeki dönemin mücadelelerinin temel konularından biri olacak. Bu mücadelede devrimci Marksizmin kozu, sosyalizmin uluslararası planda yaşadığı bunalım karşısında en güçlü teorik ve politik araçlara sahip olması; bürokratik yozlaşma teorisi, sosyalist demokrasi perspektifi ve enternasyonalizm bu bunalımı aşmanın olmazsa olmaz anahtarları.

Türkiye koşullarında devrimci Marksizmin potansiyelleri açısından önemli etkenlerden biri, solun popülist ya da radikal Stalinist kökenden gelen bazı akımlarının, devrimci Marksizmi savunma ve bu temelde politika yapma konusunda Trotskizm ile benzer bir zemini paylaşma eğilimi içine girmiş olması. Tartışma içinde ortak bir devrimci Marksist programatik yaklaşımın geliştirimlesi, bir çekim merkezinin koşullarını oluşturabilir. Ancak, merkezci yalpalamaların engellediği DSB girişiminin gösterdiği gibi, bu tür bir birleşik odak yaratma çabasının yolu güçlüklerle doludur.

Devrimci Marksizmin gelişme potansiyelini güçlendiren bir başka nokta da Türkiye'de şu anda grupların dışında birçok deneyimli Marksist kadro öncü işçi ve (çoğu genç olmak üzere) Marksist aydının var olması. Bunların bir bölümü kuşkusuz belirli bir yorgunluğun ve demoralizasyonun etkisiyle siyasal yapıların dışına kaymış bulunuyor. Ama bu önemli gerçek bizi işin öteki boyutuna duyarsız olmaya itmemeli: bu işçi, kadro ve aydınların bir bölümünün şimdilik grupların dışında durmasının temel nedenlerinden biri, solun yaşamakta olduğu

yeniden-yapılanma sürecinin ürünlerini henüz vermemiş olması. Bu unsurların bazıları artık, bürokratik bir sosyalizm anlayışıyla da, ikameci ve askerileşmiş bir devrimcilikle de, burjuvaziyle işbirliğine yaslanan bir reformizmle de beraber olmak istemiyorlar. Onları harekete geçirebilecek şey, devrimci Marksizmin, gözünü proleter demokrasisine diken, "çocukluk hastalıkları" ile malul olmayan, kültürel hegemonya sorununu ve günlük mücadeleleri ciddiye alan, enternasyonalist çizgisi olabilir ancak.

Türkiye'nin devrimci Marksistleri, politik alanı sol liberalizme ve reformizme terketmeyecek taktik adımları keşfetmek ve uygulamak zorundadır. Son yılların kıpır kıpır kıpırdayan proletaryasının öncülerini düzenin dişlileri arasında eritecek bir milli uzlaşmacı önderliğe teslim etmemek, devrimci Marksizmin kısa dönemde asli başarı göstergesi olarak kabul edilmelidir. Bu çabaya omuz verecek olanlar tarihsel bir işlevi yerine getirmiş olacaktır. Trotskizm, başkalarıyla birlikte ya da yalnız başına, bu onurlu göreve taliptir.

Maoculuktan Hocacılığa Peki şimdi?

Seçenek ve Özgürlük Dünyasının Stalinizmi

SAMİ SARI

Seksen öncesinde Türk solu içinde etkili olan akımlardan birisi de Maoculuk idi. **Halkın Kurtuluşu, Halkın Birliği, Halkın Yolu, Devrimci Proletarya** gibi sol Maocu gruplar 1979 yılına kadar Mao'yu ve Çin'i savunma konusunda yalnızca **Aydınlıkçı**'larla değil, birbirleriyle de yarış ettiler. Onlara göre "proleter devrimciliğin temel kıstası", Çin'i "sosyalizmin kalesi", Çin Komünist Partisi'ni (ÇKP) "dünya komünist hareketinin öncüsü" ve Mao'yu Marksizmin "beşinci büyük ustası" olarak kabul etmekti. Hatta **Halkın Kurtuluşu,** Mao öldüğünde, "Büyük usta Mao'nun yolundan dönersek, döneğiz" diyecek kadar hızlıydı Maoculuğu savunmakta.

1970'lere girilirken ÇKP'nin "Üç Dünya Teorisi" biçiminde ifade edilen sağ çizgisine Türkiye'deki Maoculardan en hızlı ve en iyi ayak uydurmasını becerebilen **Aydınlıkçılar** oldu. **Aydınlıkçıların** Türkiye'de şampiyonluğunu yaptıkları bu "üç dünyacı" çizginin onları, nasıl düzenin ve sınıf işbirliğinin savunuculuğuna sürüklediğini 1980 öncesini yaşayan bütün devrimciler bilir. **Halkın Kurtuluşu, Halkın Birliği, Halkın Yolu** gibi sol Maocu gruplar ise Çin'in "dünya halklarının baş düşmanı" olan "Sovyet sosyal-emperyalizmi"ne karşı "milli bağımsızlığı savunmak" için "Rusya'ya karşı olan bütün güçleri" kapsayacak bir "milli cephe" öneren "Üç Dünya Teorisi"ni savunma konusunda oldukça zorlandılar. "Dünya komünist hareketinin öncüsü"nün ileri sürdüğü bu "teoriyi" savunmamazlık edemezlerdi! Ama yine de **Aydınlıkçılar** gibi bütün sonuçlarıyla savunmaktan kaçındılar.

Derken, Arnavutluk Emek Partisi (AEP) imdatlarına yetişti. AEP 1976'daki 6. Kongresinde ÇKP'nin bu "teorisini" eleştirip, reddetti. Bunu gören **Halkın Kurtuluşu, Halkın Birliği, Devrimci Halkın Yolu**

ve **Devrimci Proletarya** AEP'den aldıkları ilhamla "üç dünya teorisi"ni eleştirip, reddetme yarışına girdiler. Ama bu arada **Aydınlıkçılarda** "üç dünya teorisi"nin mücudinin Mao olduğunu ve dolayısıyla "üç dünya teorisi"ni reddenlerin Mao'yu da reddettiklerini veya reddetmek zorunda kalacaklarını savunarak, başta **Halkın Yolu**'ndan olmak üzere **Halkın Kurtuluşu**'ndan ve **Halkın Birliği**'nden birçok insanı kendi saflarına çekti. Saflarından **Aydınlık** çevresine olan bu kayışı durdurabilmek için sol Maocu gruplar, iki yıl da "üç dünya teorisi"nin Mao'ya ait olmadığını ispatlamakla uğraştılar. Neyse ki gene AEP imdatlarına yetişti. Yine Enver Hoca'dan ve Arnavutluk Emek Partisi'nden aldıkları ilhamla düne kadar adeta tapınmaya varan bir savunuculuğunu yaptıkları Mao'yu, ÇKP'yi ve Çin'i bir çırpıda eleştirip, mahkum ettiler! Bu eleştiri salvosu, ÇKP'nin "Hiçbir zaman Marksist-Leninist bir parti olmadığı", Mao'nun "Hiçbir zaman Marksist-Leninist olmadığı", "Çin'in hiçbir zaman sosyalist olmadığı çünkü Çin devriminin küçük burjuvazinin önderliğinde gerçekleşen bir demokratik devrim olduğu ve öyle de kaldığı" vb. noktalarına kadar vardı. Ama ne o zaman ne de sonra Mao'yu, ÇKP'yi ve Çin'i yıllarca savunmalarına temel olan Marksizme ve dünya komünist hareketinin tarihine ilişkin bilgilenmelerini ve kavrayışlarını sorgulamadılar. Aksine onlar, Mao'nun "en büyük Marksist-Leninist", ÇKP'nin "Dünya komünist hareketinin öncüsü", Çin'in "Sosyalizmin kalesi" olduğunu savundukları dönem de, Mao'ya, ÇKP'ne ve Çin'e ilişkin bütün savunduklarının üzerine bir sünger çektiklerinde de "Marksist-Leninist" idiler. Olan sadece Maoculuktan bir "etkilenmeydi". Maoculuğu eleştirerek de bu etkilenmeden arındılar!

Şüphesiz bu grupların Maoculuktan kopması olumlu bir gelişmeydi. Ama bu kopuş sürecini ivmelendiren kendi teorik ve politik evrimlerinden çok AEP idi. AEP'nin Maoculuk eleştirisine ise, Stalinizmin "sol" bir yorumu ile yüceltilmesi eşlik etmişti. Bu yüzden de **Halkın Kurtuluşu, Devrimci Halkın Birliği,** gibi grupların Maoculuktan kopuşu, "sol" Maoculuktan "sol" Stalinizme bir savrulma biçiminde oldu. Çünkü bu grupların hepsi ne AEP'nin Mao'yu ve ÇKP'ni eleştirmesinin ne de AEP'nin Mao'ya ve ÇKP'ne bu eleştirileri onlarca yıl sonra gündeme getirmiş olmasının nedenlerini sorgulamadılar. aksine düne kadar Mao'ya ve ÇKP'ne gösterdikleri doğmatik yaklaşımı bu kez de Enver Hoca'ya ve AEP'ne gösterdiler. Öyle ki, bu gruplar, AEP'nin, Mao'nun ve ÇKP'sinin "hiçbir zaman Marksist-Leninist olmadığı" Çin'in "hiçbir zaman sosyalist olmadığı" noktasına kadar varan eleştirileri onlarca yıl gecikerek yapmış olmasının nedeni olarak

sürdüğü "yanlış bilgilendirildik", "yeterince bilgimiz yoktu", "aldatıldık" türünden gerekçelere bile tam bir safdillikle inandılar.

AEP'nin ve ona yüzünü çeviren **Halkın Kurtuluşu, Devrimci Halkın Birliği,** gibi çevrelerin Mao'ya ve ÇKP'ne devrim, sosyalizm, enternasyonalizm, parti, vb. konularda yönelttiği eleştiriler belli bakımlardan isabetli ve doğru olmakla birlikte, oldukça yüzeysel ve eklektik idi. Çünkü bu eleştiriler yapılırken, en başta Mao'nun ve ÇKP'nin ideolojik, politik örgütsel bakımdan Stalinist hareketin bir parçası olduğu görmezlikten geliniyor veya inkar ediliyor; ideolojik, politik ve örgütsel konularda eleştirilen "sapmalar", "oportünizm"ler vb. salt Mao'ya ve ÇKP'ne özgü olduğu savunuluyordu. Örneğin, Mao'nun milli demokratik devrim teorisi, "aşamacı", "dört sınıfın blokunu öngördüğü", "sovyetik örgütlenmeleri reddettiği" vb. noktalarında eleştirilirken, bu konu da diğer komünist partilerinin anlayışları ve politikaları sorgulanmaktan kaçınılıyor veya bu "aşamacı" ve "sınıf işbirlikçisi" anlayışların yalnızca ÇKP'nin değil, 1924'lerden sonra bütün komünist partilerinin, İspanya Komünist Partisi'nden, Hindistan Komünist Partisi'ne, Şili Komünist Partisi'nden Fransız Komünist Partisi'ne, Türkiye Komünist Partisi'nden İngiliz Komünist Partisi'ne, kısacası, Lenin sonrasındaki Komüntern'in teori ve pratiğine damgasını vurmuş olduğu görmezlikten geliniyordu. Bir başka örnek, ÇKP örgütlenmesi iç hayatı bakımdan "anti-Leninist" olmakla eleştirilirken, başlıca gerekçe olarak bu partinin kongrelerini düzenli olarak yapmamış olması gösteriliyordu. Ama bu arada Lenin'den sonraki dönemde başta Komüntern ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) olmak üzere istisnasız bütün komünist partilerinin kongrelerini düzenli olarak yapmadığı, örneğin Lenin hayattayken düzenli olarak kongrelerini yapan SBKP'nin, 18. kongresini beş yıl, 19. kongresini 13 yıllık bir aradan sonra yaptığı, Lenin hayattayken düzenli olarak her yıl kongresini yapan Komüntern'in 1925'ten kapısına kilit asıldığı 1943 yılına kadar sadece üç kongre yaptığı, 1935'te yapılan 7. kongreden sonra boynunun vurulduğu 1943 yılına kadar kongre yapmadığı görmezlikten gelindi. Arnavutçuların Mao ve ÇKP eleştirisindeki bu keyfiliğe ve çifte standarta ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkün.

AEP ve onun Türkiye'deki yandaşları, Mao ve ÇKP'ne yönelttikleri eleştirilerde niçin böyle keyfi ve eklektik davrandılar? Hiç şüphesiz bu konuda AEP'ne ve onun Türkiye'deki yandaşlarına ilişkin söylenecekler farklıdır. AEP'ni onlarca yıl sonra Mao'yu ve ÇKP'ni eleştirmeye iten neden, onun Marksizme olan bağlılığı değil, Mao ve Çin ile bozulan ilişkileriydi. AEP, daha başından tipik bir Stalinist parti

olarak şekillendi ve hep öyle kaldı. Mao'yu ve ÇKP'ni eleştirirken de bu eleştirilerin Stalinizmin bir eleştirisine dönüşmesinin önünü kesmeye özel bir dikkat gösterdi. Nitekim 1978 sonunda Mao'nun ve ÇKP'nin eleştirilmesine eşlik eden "sol" bir yorumla Stalinizmin yücelten kampanyanın başlatılması da bir raslantı değildi. Çünkü AEP, başlattığı bu Maoizm eleştirisinin pragmatik kaygılarla değil, doğmatik bir biçimde de olsa Marksizme olan bağlılıkla yaklaşan onun uluslararası yandaşları içinde Stalinizmin ve dolayısıyla kendisinin bir eleştirisine de dönüşebileceğini çok iyi kestirebiliyordu. Nitekim Maoizmin eleştirisine eşlik eden Stalinizmin yüceltilmesi kampanyası uluslararası yandaşları içinde etkili oldu; bir yandan onların Maoizmin eleştirisini Stalinizmin bir eleştirisine dönüştürmesinin önünü kesti, diğer yandan ise Trotskizme karşı süregelen geleneksel önyargıları daha da pekiştirdi.

İşte **Seçenek** ve **Özgürlük Dünyası** dergileri böyle bir geleneğin takipçiliğini ve savunuculuğunu yapmaya çalışıyorlar, 1990 dünyasında ve Türkiye'sinde. 1990 dünyasında ve Türkiye'sinde vurgusunu özellikle yaptık, çünkü Stalinizmin yalnızca teorik ve politik olarak değil, pratik olarak da çöküşünün yaşandığı şu günlerde yalnızca Maoizme, sosyal demokrasiye, Gorbaçovculuğa değil Trotskizme karşı da Stalinizmin "sol" bir yorumuna yaslanarak karşı çıkıp ayakta kalmaya çalışıyorlar. Ama böylece de en olmayacak birşeyi yapmaya çalışıyorlar, ve dolayısıyla karşılarına dikilen handikapları aşmaya çalışırken iyice keyfiliğe ve eklektizme savruluyorlar. Nasıl? Örneğin bir yandan Stalin'in her zaman "enternasyonalizmin yalnız bir savunucusu" olduğunu savunurlarken, öbür yandan Stalinizmin, komünist partilerini Sovyet Devleti'nin birer "sınır bekçisi", dış politikasının birer figuranı haline getiren pratiğini, 1925-27 Çin devriminden 1935'deki fransız proletaryasının ayaklanmasının, 1936-37 İspanya devriminin bastırılmasındaki suç ortaklığından 1943'te Tahran-Yalta görüşmelerinin öncesinde 3. Enternasyonalin tasfiye edilmesine, Enternasyonalin Sovyet Devleti'nin marşı olmaktan çıkarılarak yerine Rus Şövenizmini yeniden hortlatan "ulusal" marşı geçirmesine kadar uzanan milliyetçi teori ve pratiğini ya görmezlikten geliyor ya da bunların sorumlusunun Stalinizm olmadığı gibi tarihsel gerçeklere gözünü kapayan komik açıklamalara başvuruyorlar. Dahası var. Arnavutluk yanlısı çevrelerin öteden beri Türkiye Komünist Partisi (TKP) için başvurduğu "elli yıllık revizyonist geçmiş" sölyevini **Özgürlük Dünyası** son zamanlarda Fransız Komünist Partisi'nden, İtalyan Komünist Partisi'ne, Hindistan Komünist Partisi'nden Şili Komünist Partisi'ne, kısacası hemen hemen komünist

partilerinin tamamına karşı da kullanmaya başladı. Ama **Özgürlük Dünyasına** göre bu partilerin devrimlerin ve ulusal başkaldırıların bastırılmasına suç ortaklığı yapmaya, sosyal-şövenizme ve reformizme kadar varan teori ve pratiğinden katiyen Stalin ve Stalinizm sorumlu değildir! Bu partilerin "elli yıllık revizyonist geçmişi" Stalinizmin değil, Stalinizmin revizyonunun veya yadsınmasının bir sonucudur!

İşte bu yazımızda **Seçenek** ve **Özgürlük Dünyası**'nın savunmakta ısrar ettiği Stalinizmin bu "sol" yorumu üzerinde duracağız. Ancak konumuza girmeden bir noktanın altını çizmek istiyorum: Trotskizmi açısından "Stalinizm kişisel (ahlaki veya psikolojik) bir olgu değil fakat politik bir sistemdir."[1] özellikle bunun altını çiziyoruz, çünkü, geçmişte soy Stalinst komünist partilerinde, bugün de **Seçenek** ve **Özgürlük Dünyası** gibi "sol" Stalinist gruplarda Stalinizme yöneltilen ideolojik ve politik eleştirilerin "kişisel" yani ahlaki ve psikolojik düzeyde algılanması ve aynı şekilde ahlaki ve psikolojik bir tepki gösterilmesi durumu oldukça yaygındır. Örneğin, **Seçenek** ve **Özgürlük Dünyası**'nın Stalinizm eleştirileri karşısındaki yaklaşımında bu oldukça belirgin bir tepkidir. Bu çevrelerin böyle bir tepkiye ve savunmacılığa itilmesinde Sosyal-demokrasinin, Kruşçovculuğun bugün de Gorbaçovculuğun, Stalinizme ilişkin eleştirilerinde onu politik bir sistem olarak değil de sonuçta Stalin'in "kötü kişiliği"ne indirgenen ahlaki ve psikolojik bir olgu olarak değerlendirmesinin de payı büyüktür. Ama Kruşçovculuk ve Gorbaçovculuğun bu eleştiri tarzını sonuçta Stalinizmden devraldığını da belirtmek gerek. Bu yaklaşımı bugün yalnızca dünün soy Stalinistleri, günümüzün ise sosyal -demokratları ve giderek liberalleri haline gelen komünist partileri Stalinizme karşı eleştirilerinde sürdürürken, **Seçenek** ve **Özgürlük Dünyası** gibi dergiler ise bir yandan Stalinizmi savunurken, öbür yandan ise Trotskizmi eleştirirken sürdürmekteler.

Stalinizm "enternasyonalizmin yılmaz savunucusu" mu yoksa onun mezar kazıcısı mı?

1970'lerin sonlarında **Halkın Kurtuluşu, Devrimci Halkın Birliği** gibi çevreler Mao'yu ve ÇKP'ni eleştirdikleri zaman, yalnızca sosyalist dev-

1. Carlos Rossi, "Latin Amerika'da Stalinizm", **Quatrieme International**, Ocak-Mart 1974, sayı 13.

rimi değil, "dünya devrimi" ve "proletarya enternasyonalizmi" kavramlarını da daha çok telaffuz etmeye başladılar. Bunun bir nedeni, kavrayışları oldukça yüzeysel ve çarpık da olsa "dünya devrimi" ve "proletarya enternasyonalizmi"ne olan samimi inançlarıydı. Ama yeni olan bir diğer neden ise, bu çevrelerin Mao'yu ve ÇKP'ni yoğun bir biçimde "milliyetçi" olmakla eleştirmeleriydi. Hatta AEP'nin Mao'ya ve ÇKP'ne karşı bir eleştiri salvosunu başlattığı dönemde diğer ülkelerdeki Maocu parti ve grupları yanına çekebilmek için "enternasyonalizm" vurgusu yapması, kendi yanına çektiği partileri ortak toplantılar yapmaya teşvik etmesi vb. gelişmeler **Halkın Kurtuluşu** ve **Devrimci Halkın Birliği** gibi çevreleri AEP'in önderliğinde "yeni bir enternasyonalin kurulabileceği" gibi oldukça iyimser ama gerçekçi olmayan bir yoruma bile götürmüştü. Komünist Enternasyonalin tasfiye edilmesi ve bu tasfiyenin nedenleri araştırılıp, hesaplaşılmadıkça, Komünist Enternasyonal gibi bir uluslararası örgütlenmenin yaratılması bir yana, sürekli ortak toplantılar bile yapabilmek olanaksızdı. Öte yandan AEP'nin yeni bir Enternasyonalin kuruluşuna önderlik edeceğini düşünmek bir yana hayal etmek bile saçmaydı. Çünkü AEP varolan komünist partiler içinde en Stalinist partilerden birisiydi. Dolayısıyla 3. Enternasyonalin tasfiyesinin sorumluluğunu paylaşan partilerden birisiydi. O, Komünist Enternasyonal'in tasfiyesinin temelinde yatan tek ülkede sosyalizm "teorisi'nin ve "tek ülkede" yani Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin gerçekleşmesi uğruna komünist partilerinin Sovyetler Birliği'nin kapitalist devletlerle sürdürdüğü diplomatik manevraların birer aleti haline getiren Stalinist pratiğin en bağnaz savunucusuydu.

Bu geleneğin günümüzdeki izleyicisi olan **Özgürlük Dünyası** ve **Seçenek** ise "dünya devrimi" ve "proletarya enternasyonalizmi" kavramlarını öncüllerinden de daha çok kullanıyor. Ne var ki üzerinde en az düşündükleri ve tartıştıkları konu da "dünya devrimi" ve proletarya enternasyonalizminin gerçek anlamı ve bunun yüklediği görevlerdir. Aksine, Trotskizme karşı tek ülkede sosyalizm sözde kuramını doğmatizme varan bir inançla savunurken tek ülkede sosyalizm teorisi ile Komünist Enternasyonalin tasfiyesi ile sonuçlanan politikalar ve uygulamalar arasındaki ilişkiyi sorgulamaktan kaçınıyor ve Stalinist önderliğin Rossvelt ve Churcil'in isteğine uyarak bir gecede Komünist Enternasyonali tasfiye etmesi karşısındaki suskunluklarını sürdürüyorlar.

Bir soruyla başlayalım: Birinci emperyalist paylaşım savaşının arifesinde "Zimmerwald solu" olarak bilinen İkinci Enternasyonalin enternasyonalist kanadını yeni bir enternasyonal kurma kararına yönel-

ten sebeb ne idi?[2] Hiç kuşkusuz bizimle birlikte **Seçenek** ve **Özgürlük Dünyası**'nın cevabı da Lenin'in mimari olduğu "Zimmerwald solu"nu yeni bir enternasyonalin kurulmasına yönelten başta Alman Sosyal Demokrat Partisi olmak üzere hemen hemen bütün İkinci Enternasyonal partilerinin emperyalist paylaşım savaşının arifesinde sosyal şöven ve reformist partiler haline gelmeleriydi olacak. Devam edelim. Peki 1935'lerde Fransız Komünist Partisi'nden, İngiliz Komünist Partisi'ne, İtalyan Komünist Partisi'nden Hindistan Komünist Partisi'ne kadar kısacası 3. Enternasyonal partilerinin hemen hemen tamamının İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'nın arifesinde izledikleri politika, İkinci Enternasyonal partilerinin Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'nın arifesinde izledikleri politikadan farklı mıydı? Şimdilik bu konuda suskunluğunu sürdüren **Seçenek**'i bir tarafa bırakırsak, **Özgürlük Dünyası** tamda bu konuyu ele aldığı 15. sayısındaki "Anti-faşist mücadelede iki cephe, iki çizgi" başlıklı yazıda şunları söylüyor:

> Sadece Fransız, İtalyan ve İspanya Komünist Partileri değil, Müttefik Devletler Blokundaki birçok komünist partisi, savaşın başlaması ile birlikte mevcut durumun, var olan yerlerde burjuva demokrasisinin savunulması reformcu politikasına yöneliyor. Emperyalist savaşa karşı, anavatanın savunulması için, bir savunma savaşı olarak tavır alınıyor. Bu politikalar, sözkonusu komünist partileri, sistemin kurallarına ve kurumlarına uyum göstermeye ve burjuvaziye ve kapitalizme karşı mücadele etmeme ve ulusal birlik politikası sürdürme başat politika düzeyine yükseliyor. Anti-faşist Halk Cephesi politikaları, burjuvazi ile uzlaşma çizgisine dönüşüyor. Sosyalizm hedefi, bir kısım partilerde sadece bir azami program maddesi olarak çok uzak bir geleceğe erteleniyor. Sosyalizm hedefi, anti-tekel, anti-faşist halk devrimi anlayışı ile bulandırılıyor. Aşamacı bir ideoloji, bütün düşünce alanlarına damgasını vuruyor, aşamacı anlayış milliyetçi bir ideoloji ile takviyeye uğruyor[3].

---

2. **Özgürlük Dünyası** Trotskiy'in "Zimwervald Solu'nun karşısında yer aldığını" (Bkz. **Özgürlük Dünyası**, sayı 14, s.13) iddia ederken, ya tarihi bilmemekte ya da tarihi tahrif etmekte. Trotskiy, Zimwervald Solu'nun içinde yer almakla kalmayıp, bu enternasyonalist sosyalist geleneğin "yeni bir enternasyonalin kurulması için" çağrı da yapan ünlü manifestosunu da kaleme almıştır. (Bkz. Deutscher, **Trotskiy**, c.1, s.271, Ağaoğlu Yayın, Nisan 1969.)
3. **Özgürlük Dünyası**, sayı 15, s. 56.

Aydın Çubukçu'nun kulakları çınlasın![4] Evet **Özgürlük Dünyası** 10 yıl önce **Halkın Kurtuluşu**'nun, **Devrimci Halkın Birliği**'nin "iki süper devlete karşı mücedele de" savunduğu politikalara esin kaynağı olan İkinci Emperyalist Savaş dönemindeki komünist partilerinin politikalarını bugün artık Trotskizmin 60 yıl önce eleştirdiği noktalardan eleştirmeye başladı. Konumuza dönecek olursak, **Özgürlük Dünyası**'nın söyledikleri bir yoruma bile gerektirmeyecek kadar açık ve kesin: Komünist partileri de İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı döneminde reformist ve sosyal-şöven bir politika izlediler. Gerçi **Özgürlük Dünyası** komünist partilerinin bu reformist ve sosyal-şöven politikalarını Komüntern'in 7. kongresinde kabul edilen "Halk cephesi politikası"yla ve dolayısıyla Stalinizmden ilişkilendirmekten kaçınıyor veya komünist partilerinin izlediği bu reformist ve sosyal-şöven politikaların halk cephesi politikasından ve dolayısıyla Stalinizmden bir "sapma" olduğu izlenimini vermeye çalışıyor. Şimdilik ilerdi bu konuya tekrar döneceğimizi belirterek, **Özgürlük Dünyası**'na şu soruyu soralım: Komünist partilerinin reformist ve sosyal-şöven olarak nitelendirdiğiniz politikalarıyla 3. Enternasyonalin halk cephesi politikasını yürürlüğe koyduğu 7. kongrenin aynı zamanda onun son kongresi olması ve 1943 yılına gelindiğinde bir kongre bile toplamaya gerek görmeden Komünist Enternasyonal Yürütmü Kurulu'nun (KEYK) bir kararıyla tasfiye edilmiş olması arasında bir ilinti yok muydu? Size bir ipucu KEYK'in 3. Enternasyonalin tasfiye edildiğini açıklayan bildirisinde yer alan şu açıklamalar:

> ...Anti-Hitler koalisyonu ülkelerinde geniş halk kitlelerinin ve öncelikle öncü işçilerin kutsal görevi, bu ülkelerdeki hükümetlerin, Hitlerci bloğun en hızlı şekilde yenilgiye uğratılmasını amaçlayan askeri çabalarına her türlü araçla yardımcı olmak ve böylelikle eşitlik temelinde ulusların kardeşliğini bağlamaktır[5].
>
> ...Hitlerci tiranlığa karşı özgürlüğü seven halkların, halk kitlelerini harekete katan, onları parti ve din farkı

4. Çubukçu, **Özgürlük Dünyası**'nın 7. sayısına yazdığı bir yazıda, "Trotskizmin tarihin yeniden yazılmasını gündelik faaliyetin her alanında vazgeçilmez çıkış noktası haline getirdiğini" ve "gözü yaşlı aydınlar"ın da "buna itibar ettiğini" belirterek, bu duruma sitem ediyordu. Ama nihayet, **Özgürlük Dünyası**'da Çubukçu'yu rahatsız eden bir işe "tarihin yeniden yazılması" işine girişti. Yaptığımız alıntıdan da görüleceği üzere, **Özgürlük Dünyası**'da artık Stalinist tarihçilerin 1930-1940'larda komünist partilerinin tarihine ilişkin yazdıklarına itibar etmeyerek, tarihi yeniden yazmaya başladı.

5. Aktaran Fernando Claudin, **"Komintern'den Kominform'a"**, c.I.

> gözetmeksizin güçlü bir anti-Hitlerci koalisyonun saflarında birleştiren kurtuluş savaşı, şimdiki durumda daha büyük bir açıklıkla kanıtlanmıştır ki, düşmana karşı zaferin en hızlı bir biçimde kazanılması için genel ulusal ayaklanma ve halkın seferberliği, en iyi ve en verimli şekilde, ayrı ayrı her ülkedeki işçi sınıfı hareketinin kendi ülkesinin sınırları içinde çalışan öncüsü tarafından gerçekleştirilebilir[6]. Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu, Komünist Enternasyonal'in bütün taraftarlarını, işçi sınıfı ve çalışanların can düşmanlarının -Alman faşizmi, müttefikleri ve işbirlikçilerin hızlı biçimde yenilgiye uğratılma enerjilerini, anti-Hitler koalisyona dahil halkların ve ülkelerin kurtuluş savaşını candan destekleme ve bu savaşa aktif bir biçimde katılma üzerinde yoğunlaştırmaya çağırır[7].

Bir başka ipucu, Stalin'in Komünist Enternasyonal'in dağıtılmasına ilişkin 28 Mayıs 1943'te **Reautar Ajans**'na verdiği yanıtlar. Reutar Ajansı muhabiri, Üçüncü Enternasyonalin kapatılmasına ilişkin "İngiliz yorumu"nun (yani İngiliz burjuvazisinin yorumu) "çok olumlu olduğu"nu hatırlattıktan sonra Stalin'e Sovyetler'in görüşünün ne olduğunu sorar. Stalin'in bu soruya verdiği cevap:

> Komünist Enternasyonal'in kapatılması özgürlüğü seven bütün ulusların ortak düşmana -Hitlerizm- karşı ortak saldırısının örgütlenmesini kolaylaştırdığı için tam zamanında ve uygundur[8].

Çünkü, Stalin'e göre, Komünist Enternasyonal'in kapatılması:

> Bütün ülkelerdeki yurtseverlerin özgürlüğü seven bütün halkları Hitlerizm'in dünyaya hakim olma tehditine karşı savaşmak için tek bir uluslararası kampta birleştirme, böylece eşitlik temelinde ulusların gelecekteki işbirliğine yol açma çabasını kolaylaştırır[9].

---

6. İbid, s. 47-48.
7. İbid, s.50.
8. İbid, s.50.
9. İbid, s.51. Aynı yerde, Claudin, Komünist Enternasyonal'in kapatılmasına eşlik eden şu gelişmelere de işaret eder: "Komintern'in kapatılmasının aynı yönde alınan bir dizi önlemle 'eş anlamlı' olduğu görülür. Çok geçmeden Stalin, Rus Ortadoks Kilisesi'nin başı Başpiskopos Sergius'u kabul etti ve dostça geçen uzun bir görüşmeden sonra, Kutsal Sinod'un yeniden açılmasına karar verdiğini bildirdi. Tam bu sırada, Enternasyonal, Sovyet devletinin resmi marşı olmaktan çıkarılarak, yerine, Büyük Rusya'yı öven bir marş geçirildi. Ve 10 Mayıs'ta, Komintern'in feshedilmesi kararının dibine yazılan tarihten beş gün önce Moskova'da Dimitrof'un başkanlığında bir Pan-Slav kongresi toplandı -sembolik bir 'nöbet değişim' "

Birleşmiş Milletler Cemiyeti ve İkinci Enternasyonal gibi burjuva ve sosyal demokrat enternasyonallerin varlığı Hitlerizme karşı "ortak saldırının örgütlenmesini" zorlaştırmıyor ama Komüntern'in varlığı zorlaştırıyor! Acaba Lenin hayatta olsa buna ne derdi? KEYK'in kararından ve Stalin'in Reutar Ajansına verdiği cevaptan yaptığımız alıntılarda dünya devrimi, sosyalist devrim bir yana komünist partilerinin ve işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesinin ve bağımsız görevlerinin bile esamisi okunmamakta. **Özgürlük Dünyası** anti-Hitler koalisyonu ülkelerinde komünist partilerinin emperyalist savaşa anavatanın savunulması için bir savunma savaşı olarak gördüklerini, sosyalizm için mücadeleyi bilinmeyen bir geleceğe erteleyerek burjuva demokrasinin ve burjuva devletinin savunulması için mücadeleyle yetindiklerinin, kendi burjuvazilerinin öncülüğünü kabul ettiklerini belirtiyor. Peki KEYK kararı ve Stalin'in Reutar Ajansına verdiği cevapta Komünist partilerine işçi sınıfına başka ne öneriliyor ki? KEYK'in kararından ve Stalin'in cevabından 3. Enternasyonalin tasfiye edilmesinin sebebinin komünist partilerinin ve işçi sınıfının Sovyet devletinin İngiliz ve Amerikan emperyalist devletleri ile kurduğu "anti-Hitler koalisyonu bekası için", komünist partilerinin ve işçi sınıfının "yurt savunması" adına burjuvazinin yedeğine koşulması için tasfiye edildiği açık değil mi? Bu bir yana, "dünya devrimi", "enternasyonalizm" sözcüklerini son dönemde çokça kullanan **Özgürlük Dünyası** ve bu arada **Seçenek** "enternasyonalizmin yılmaz savunucusu" Stalin'in buyruğuyla Komünist Enternasyonalin tasfiye edilmesi konusunu niçin susarak geçiştiriyor? **Seçenek** ve **Özgürlük Dünyası**'na soruyoruz, "anti-Hitler koalisyonun bekası" ve komünist partilerinin ve işçi sınıfının burjuvazinin yedeğine koşulabilmesi uğruna Komintern'in tasfiye edilmesi doğru muydu?

KEYK'in karar metninde 3. Enternasyonalin tarihsel rolü şöyle açıklanır:

> 1919 yılında, savaş öncesi dönemin eski partilerinin büyük çoğunluğunun politik çöküşünün bir sonucu olarak kurulan Komünist Enternasyonal'in tarihsel rolü, işçi sınıfı hareketi içindeki oportunist unsurların kabalaştırma (vulgarization) ve çarpıtmalarına karşı Marksizm'in ilkelerini yükseltmek, bir dizi ülkede ileri işçilerden oluşan öncülerin gerçek işçi partileri içinde toplanmasına yardımcı olmak; ekonomik ve politik çıkarlarını savunmaları, faşizme ve onun hazırladığı savaşa karşı mücadele etmeleri ve faşizm karşısındaki başlıca siper olan Sovyetler Birliği'ni desteklemeleri için işçileri harekete geçirmede bu partilere yardım etmekten ibaretti[10].

10. İbid, s.46.

KEYK'in kararında 3. Enternasyonal'in "tarihsel rolü"ne ilişkin bu söylenenler temel bir eksiklikle ve dolayısıyla yanlışlarla maluldir. Bunu görebilmek için Komünist Enternasyonal'in kuruluş kongresinde oybirliği ile kabul edilen Tüzük'e bakmak yeterli. Bu Tüzük'de Komünist Enternasyonal'in "tarihsel rolüne' ilişkin olarak şu söylenir:

> Tek bir hedefi, kapitalizmin yıkılması, proletarya diktatörlüğünün ve uluslararası bir Sovyet cumhuriyetinin kurulması (hedefini) izleyen farklı ülkelerin proletaryasının ortak eylemini örgütlemek için...[11]

Evet, Komünist Enternasyonal'in başlıca tarihsel rolü, dünya Sovyet cumhuriyetine giden yolda dünya işçi sınıfının ortak eylemini örgütlemekti. KEYK'in bildirisinde Komünist Enternasyonal'in tarihsel hedefi olarak belirtilen görevler ikincil ve başlıca tarihsel göreve tabi ve onu gerçekleştirmeye kolaylaştıracak ve yakınlaştıracak olan görevlerdi. Ayrıca KEYK'in bildirisinde Komünist Enternasyonal dünya işçi sınıfının uluslarası eylemini örgütleyecek olan bir dünya partisi, dünya proletaryanın sermayeye karşı uluslararası eylemini örgütleyip yönetecek olan bir politik kurmayı değil de, ona ekonomik ve politik mücadelesinde "yardımcı olacak", gevşek bir örgütlenme olarak kurulduğu izlenimi verilmektedir.

1920'lerin başında, daha Lenin hayattayken, bütün Bolşevik önderler gibi Stalin'de Komünist Enternasyonalin bu tarihsel hedefin gerçekleştirilmesi için kurulduğunu biliyor ve buna inanıyordu. Nitekim, 1924 baharında, Lenin'in naaşı başında şunları söylüyordu:

> Aramızdan ayrılan Yoldaş Lenin, Komünist Enternasyonal'in ilkelerine sadık kalmamızı emretti. Sana söz veriyoruz Yoldaş Lenin, bütün dünyanın çalışan insanlarının birliğini, Komünist Enternasyonal'i, güçlendirmek ve geliştirmek için hayatlarımızı esirgemeyeceğiz![12]

İşte Stalin'e ve bütün Stalinistlere tarihin ironisi! Stalin ve Stalinizm Komünist Enternasyonal'i güçlendirmek ve geliştirmek için Lenin'in naaşı başında bu yemini ettikten 19 yıl sonra onu tasfiye etme noktasına neden ve nasıl gelebildi? Tam bu noktada Trotskiy'in aynı zamanda Komünist Enternasyonal'in katılabildiği son kongresi olan 6. kongresinde yaptığı konuşmasından şu bölümü aktarmak yerinde olacak:

> Yeni teori sosyalizmin bir tek ulusal devletin sınırları içinde kurulabileceğini ilan ediyor, yeter ki bir dış müdahale olmasın. Buradan kalkarak, müdahaleyi engellemek amacıyla yabancı burjuvaziye karşı işbirlikçi bir siyaset izlenebilir ve izlenecektir; çünkü bunun sayesinde sosyalizmin inşası güvenceye alınacak, başka bir de-

11. İbid, s.37. 12. İbid, s.17

yişle, temel tarihsel sorun çözülecektir. Böylece Komintern partilerinin görevi talı bir nitelik kazanmaktadır; artık esas misyonları iktidarı ele geçirmek için mucadele etmek değil, SSCB'yi bir dış müdahaleden korumaktır. Elbette bu sadece subjektif bir niyet sorunu değil, siyasi bir tavrın objektif mantığıdır.

Stalin'e göre, "Görüşlerimiz arasındaki temel fark, partinin ülkedeki çelişkilerin ve olası çatışmaların devrimin iç güçlerine dayanarak bütünüyle aşabileceğine inanması, buna karşılık Troçki ve Muhalefetin ise, bu çelişki ve çatışmaların ancak uluslararası ölçekte ve dünya çapındaki proleter devrimin alanında çözülebileceğini savunmasıdır." (Pravda, sayı 262, 12 Kasım 1926).

Evet, ayrılık noktası tastamam buradadır. Ulusal reformizm ile devrimci enternasyonalizm arasındaki fark bundan daha doğru ve iyi bir şekilde açıklanamazdı. Eğer karşılaştığımız iç sorunlar, engeller ve çelişkiler, ki bunlar esas olarak dünya çelişkilerinin bir yansımasıdır, "dünya çapındaki proleter devrimin alanına" girmeksizin, sadece "devrimimizin iç güçleriyle" çözülebilecekse, o zaman, Enternasyonal, kongresi her dört yıl ya da her on yıl toplanan, hatta belki de hiç toplanmasına gerek duyulmayan, kısmen bir yan kuruluş ve kısmen de bir süre süs kurumu haline gelmeye mahkumdur[13].

13. Trotskiy, **The Third International After Lenin**, s. 61-62, Pathfinder Press, Ekim 1974. **Özgürlük Dünyası**'nın Trotskizm eleştirmeni, **Sınıf Bilinci**'nin 4/5. sayısında yer alan sayımızda, Lenin'den yaptığımız bir alıntının tamamına yer vermemiş olmamızı "foyamızın ortaya çıkması"ndan çekindiğimiz biçiminde yorumlar. Ama yazar **Sınıf Bilinci**'ni sadece eleştirmek için okuduğundan, daha önceki sayılarında Lenin'in bu alıntısının birkaç defa tamamının da aktarıldığını farkedememiş! (Bkz.**Sınıf Bilinci**, 3. sayı, s.148) Ama **Özgürlük Dünyası** bizim aktarmaktan çekindiğimizi söylediği Lenin'in sözkonusu pasajıyla ilgili "fırtına koparmakla" birlikte, Lenin'in söylediğini gene anlayamamakta. Lenin burada, "Bu ülkenin başarılı proletaryası, kapitalistleri mülksüzleştirdikten sonra ve kendi ülkesinde sosyalist üretimi örgütledikten sonra, öteki ülkelerin ezilen sınıflarını kendi davasına çekerek, bu ülkelerde kapitalistlere karşı ayaklanmalara yol açarak ve sömürücü sınıflara ve onların devletine, gerektiğinde silahlı kuvvetle bile karşı koyarak, dünyanın geri kalanının, kapitalist dünyanın karşısına çıkacaktır." der. Ne var ki Lenin'i okurken Stalinist prizmaya takılan **Özgürlük Dünyası** yazarı, bu pasajdaki "sonra" sözcüğünün ve onu izleyen satırların ne anlama geldiğini de anlayamıyor. Lenin'in burada sosyalist üretimi örgütledikten "sonra" muzaffer proletarya öteki ülkelerin proletaryasını sömürücü sınıflara karşı ayaklanması için elinden geleni yapar diyor. Şimdi Lenin'in burada "sosyalist üretimi örgütledikten sonra" tümcesi ile iktidara gelen proletaryanın belli başlı üretim araçlarına toplum adına el koymasını kastettiğini kabul etmezsek, o zaman Lenin'in muzaffer proletaryanın enternasyonalist görevleri kendi ülkesinde sosyalizmin kuruluşundan sonra yerine getireceğini savunduğunu iddia etmek gerek. Aksi halde **Özgürlük Dünyası** yazarının "sonra" sözcüğü ile Lenin'in neyi kastettiğini de bize izah etmesi gerekiyor.

Trotskiy'in bu öngörüsü fazlasıyla doğru çıktı. Lenin zamanında Enternasyonal kongreleri her yıl yapılırken, 6. kongre bir öncekinden dört yıl sonra 1928'de toplanabildi. Bu kongrede kabul edilen yeni Tüzük'de kongrenin her iki yılda bir toplanması öngörülmesine rağmen, 7. kongre ancak yedi yıl sonra 1935'de toplanabildi ve bu son kongre oldu. Sekiz yıl kongre yapmayacak kadar felçleşen Enternasyonalin nihayet 1943 yılına gelindiğinde nasıl ve hangi gerekçelerle boğazlandığını ise daha önce gördük. Ve onun mezar taşında, "Burada dünya devrimi teorisi yatmaktadır." yazar!.

Bugün artık tek ülkede sosyalizm teorisinin ürünü olan bürokratik rejimlerin birbiri ardısıra çöktüğü bir anda, **Seçenek ve Özgürlük Dünyası** gibi dergilerin biryandan "dünya devrimi", "enternasyonalizm" üzerine bol bol laf edip, öbür yandan da hâlâ tek ülkede sosyalizmi sözde Leninist bir teori olarak savunmakta ısrar etmeleri akıl alacak gibi değil[14]. Henüz Trotskiy ve Sol Muhalefetin tasfiye edilemediği 1920'lerde muhalefetin basıncından ötürü, zaman zaman dünya devriminden sözeden Stalin, 1930'lı yıllarda dünya devriminden lafzanda sözetmez oldu. Örneğin Sovyet Partisinin 1934 yılındaki 17. kongresine, ne 1939'daki 18. parti kongresine sunduğu raporda ne de 1952'de

---

14. **Özgürlük Dünyası**'nın 4. sayısında yer alan bir yazıda, "Troçkistler sosyalizmin inşaasının tek ülkede mümkün olmadığı yolundaki görüşlerini, bir yanıyla, Sovyetler Birliği'nin geri ülke olmasına diğer yanıyla da proletarya ile yoksul köylülük arasında sağlam bir ittifakın mümkün olmayacağı tezine dayandırıyorlardı." deniyor. Tek ülkede sosyalizm ve dünya devrimi üzerine Stalinist bürokrasi ile Sol Muhalefet arasında süren tartışmalarda Trotskistlerin bu abuk-sabuk görüşleri savunmadığını görebilmek için, bu tartışmalardan biraz haberdar olmak bile yeterli. Ya **Emeğin Bayrağı**'nın şu söylediğine ne demeli: "Ama Lenin, Rus devriminin kaderini Avrupa devriminin tayin edeceğin savunmadı" (**Emeğin Bayrağı**, 8. sayı, s.37) **Sınıf Bilinci**'nde yer alan yazılarda defalarca belirttik ve defalarca bu konuda Lenin'den birçok pasaja yer verdik. Tekrarlayalım: Sosyalizmin bir tek ülkede imkansızlığı öncelikle kapitalist ekonominin uluslararası bir karaktere sahip olmasıyla ilgili. Bu yüzden yalnızca Rusya gibi geri bir ülke de değil, örneğin 20. yüzyılın başında Rusya'ya göre ileri bir ülke olan Almanya'da da sosyalizmi kurmak mümkün değildi. Bu gerçeğe yalnızca Trotskiy değil Lenin'de birçok kez işaret etti. Lenin'den, "davamız için çalışmaya başladığımızda bütünüyle dünya devrimine güvendik... Kaderimizi dünya devrimine bağladık" **Collekted Works** (Toplu Eserler), c.31, s.397-398), "Her durumda ve düşünülecek bütün koşullarda Alman devrimi gerçekleşmezse mahvolduk demektir" (age, c.27, s.98) gibi birçok pasaj aktarmak mümkün. Ama anlamak istemeyenler için ne faydası olacak ki!

yapılan 19. parti kongresinde yaptığı kapanış konuşmasında lafzen de olsa dünya devriminden sözetmez, artık[15]. Komünist Enternasyonal'in 7. kongresine Dimitrof'un sunduğu 70 sayfalık raporda da "dünya devrim"inden lafzen de olsa sözedilmez. Yalnız bu kadar da değil. Dimitrof, "Uluslararası düzeyde kongre kararlarından olduğu gibi raporlardan da devrimci perspektif üzerine **şatafatlı ibareleri** çıkardık"[16] diye övünür. 7. kongreden birkaç ay önce (1 Mart 1935) Stalin, Scripps-Haward gazeteleri müdürüne, Sovyetler Birliği'ne "dünya devrimi planları ve niyetleri" atfedilmesinin "trajikomik bir yanlış anlama" olduğunu söyler[17]. Stalin için "trajikomik bir yanlış anlama" olan "dünya devrimi" Lenin ve Bolşejikler için yalnızca bir niyet ve istek olmanın ötesinde bütün enerji ve faaliyetlerinin yoğunlaştığı ana eksendi. Bu yüzdendir ki, Lenin ve Bolşevikler Sovyet devletinin çepeçevre emperyalist kuşatma altında olduğu ve ülkenin her bir yanında Denikin'lere Kolçaklara karşı bir ölüm kalım savaşının sürdürüldüğü koşullarda, 1919 yılında Komünist Enternasyonal'in kuruluş kongresini toplanmasına önderlik etti. Bu yüzdendir ki, yalnızca bu olağanüstü koşullarda bile düzenli olarak her yıl toplanan Komünist Enternasyonal'in değil, Bolşevik Partisi'nin kongrelerinde de üzerinde en fazla durulan, büyük politik tartışmalara sahne olan hep Sovyet Rusya da başlayan proleter devrim sürecinin uluslararası arenaya yayılması sorunu oldu. Bu yüzdendir ki, Lenin'in yalnızca Enternasyonalin kongrelerinde değil, Bolşevik Partisinin kongrelerinde yaptığı konuşmalarda uluslararası sermayeye ve onun hükümetlerine meydan okuduğu ve dünya işçi sınıfına sermayeye ve onun hükümetlerine karşı dünya devrimi için ayaklanma çağrısı ile bitiyordu. **Seçenek** ve **Özgürlük Dünyası** yazarları Lenin ile Stalin'in Enternasyonal'in ve Bolşevik Partisi'nin kongrelerinde yaptığı konuşmaları bir kezde bu gözle okurlarsa, bu önemli farkı hemen görebilirler.

Sosyal-faşizm ve "üçüncü dönem" politikası

Özgürlük Dünyası son dönemde 3. Enternasyonal partilerinin 1930'lı yıllardaki politikalarını sorgulamaya başladı. Bu sorgulama daha çok

15. Bkz. 17. ve 18. Kongre'ye sunulan Raporlar, **Leninizmin Sorunları**, s.521-596 ve s.685-725. Sol yayın., 1. Bas. ve ayrıca, 19. Parti Kongresi'nin kapanış konuşması için Bkz. **Son Yazılar**, s.187-191. Sol yayın., 5. Bas.
16. Aktaran: Claudin, age, s.247.
17. Stalin Howard Mülakatı, New York, **International Publishers**, 1936'dan aktaran: Ernest Mandel, "Barış İçinde Birlikte Yaşama ve Dünya Devrimi, s.55, Köz Yayın., Aralık 1975.

İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'nın başladığı 1930'ların sonları, 40'lı ve 50'li yıllardaki politikalarla sınırlı kalsa da, zaman zaman 1920'lerin sonları ve 1930'ların başlarına kadar uzanıyor. Örneğin yukarda bir alıntı yaptığımız 15. sayıda yer alan sözkonusu yazıda Fransız Komünist Partisi'nin (FKP) 1935-36'daki Fransız işçi sınıfının ayaklanması karşısındaki politikası "reformizm", "sınıf işbirliği", "ihanet" gibi sözcüklerle eleştiriliyor. 17. sayıda yer alan bir başka yazıda ise 1920'lerin sonu ve 1930'ların başında AKP'nin izlediği "sol" sekter politika eleştiriliyor:

> ...KPD, burjuva demokrasisi koşullarında, faşizmin bir kitle tabanına dayandığını görmekten uzak gözüküyor. Dahası faşizm ile, faşizm-dışı burjuva devlet biçimleri arasına eşit işareti koyuyor. Hitler öncesindeki iktidarın faşist olarak değerlendirilmesi bunu gösteriyor. ...Hitler iktidara gelinceye kadar, 1933, KPD, sosyal-demokrasi ile anti-fasit ittifakı, eylem birliğini reddediyor. ...Hitler iktidarı öncesinde ise, sosyal-demokrasi baş düşman olarak değerlendiriliyor. ...1932 yılı başında Wurttemberg örgütü, mücadelenin sivri ucunu sosyal-demokrasiye karşı değil, Nazizme karşı çevirdiği için, KPD Merkez Komitesi'nin eleştirisine uğruyor. KPD, Versailles anlaşmasına karşı şekillenen güçlü şovenizm dalgasının sosyal-şoven etkileriyle zaman zaman da milliyetçi duyguları okşama gereği duyuyor. Thaelmann Mayıs 1931'de, KPD'nin Versailles mücadele geleneği içinde örgütendiğini savunuyor, Şubat 1932'de KPD'yi Versailles ile mücadele eden tek parti olarak ilan ediyor[18].

Özgürlük Dünyası'nın 1929-33 yılları arasındaki dönemde AKP'nin izlemiş olduğu politikaya ilişkin bütün bu söyledikleri hiç şüphesiz doğru. Peki AKP'nin o dönemde izlediği bu "sol" sekter politikadan yalnızca AKP önderliği mi sorumlu? Bir soru daha, Almanya'nın bir devrime gebe olduğu ve faşizmin hızla geliştiği bu dönemde AKP, "sol" sekter politikayı savunurken, 3. Enternasyonal'in Stalinist önderliği ne diyordu, ne yapıyordu? **Özgürlük Dünyası**'nın AKP'yi eleştiren yazısında bu soruların açık bir cevabını bulmak güç. Yalnızca yazıda AKP'nin bu "sol" sekter politikanın sorumluluğunu Komintern liderliğine bulaştırmamaya özen gösteriliyor.

---

18. **Özgürlük Dünyası**, 15. sayı, s.45.
19. "Thalmann KEYK'in önünde bir özeleştiride bulundu; çünkü daha bir ay kadar önce parti liderliği, KPD'nin On İkinci Kongresi'nde (Haziran 1929) 'Sosyal Demokrasi içinde Sosyal Faşizm'e doğru kesin bir adım olarak ortaya çıkan büyük politik değişikliği derhal yorumlamak' konusunda bir başarısızlığa uğramıştı. Clauidn, age, s.210.

Özgürlük Dünyası'nın Komintern liderliğini ve Stalinizmi aklayabilmek için, yaşanılan tarihsel gerçekleri istediği gibi aktarıp, yorumlamaya hakkı yok. Birinci olarak, 1929-33 arasındaki dönemde AKP'nin izlediği bu politikanın mimarı öncelikle Stalin ve 3. Enternasyonal'in Stalinist önderliğidir. Dolayısıyla bu politikanın yürürlükte olduğu 1929-33 arasında ne Stalin ne de 3. Enternasyonal'in önderliği bu politikaya bir tek eleştiri yapmadı, aksine bu politikadan "sapma" örneğin sosyal demokrasi ile ittifaka yönelme gibi "sağ sapma"ları eleştirdi[19]. İkinci olarak, 1929-33 arasındaki dönemde bu politika yalnızca AKP tarafından değil, bütün 3. Enternasyonal partilerince savunuldu.

1928 yılının sonunda 3. Enternasyonal önderilği, kapitalizmin "üçüncü bir bunalım dönemi"ne girdiğini ve bunun, kapitalizmin kesinlikle atlatamayacağı nihai bunalımı olacağı ve mutlak olarak bir proleter devrim ile sonuçlanacağı biçiminde bir yeni görüş ortaya attı. Bunu sosyal demokrasinin "faşizmin ikiz kardeşi" veya "sosyal faşizm" olduğu ve "tavandan değil, tabandan birleşik cephe" anlayışları ile tamamladı. Komintern'in Onbirinci Plenum'unda (1931) karar metninde şu söylenir:

> Şubat 1930'daki Plenum'dan bu yana geçen yıl içinde tarihi bir değişiklik oldu ve ekonomik buhran derinleşti; böylece kapitalist sistemin yıkılışının kaçınılmazlığı ve sosyalist saldırının gelişmesi... ve stabilazyonun sonu pekişti[20].

Bunu, aynı Plenum'da Manouilsky'nin sunduğu rapordaki faşizme ilişkin şu tahlil tamamlıyordu:

> Faşizm organik biçimde burjuva demokrasisinden doğup büyür. Burjuva diktatörlüğünden açık baskı biçimlerine geçiş süreci burjuva demokrasisinin özünü oluşturur. ...Almanya gösteriyor ki... demokrasiden faşizme geçiş öyle her şeyi altüst eden şiddetli olaylar olmak-

---

20. Aktaran: N.Poulantzas, **Faşizm ve Diktatörlük**, s.14, Birikim Yayın., Mayıs 1980. Yine Trotskiy bu "Üçüncu dönem" anlayışını daha ortaya atıldığı zaman şöyle eleştiriyordu: "Stalinist burokratizm ile Buharinist metafiziğin bileşimini maskeleyen bu terminolojiyi kendimize mal etmiyoruz. 'Üçüncü dönem' kapitalizmin kaçınılmaz çöküş dönemi şeklinde sunulmasını reddediyoruz: Proletaryanın zaferine kadar kaç dönem geçeceği bir güçler ilişkisi ve durumdaki değişiklikler sorunudur; bütün bunlar ancak eylem içinde sınanabilir. Biz, numaralanmış dönemleriyle bu stratejik şematizmin asıl özünü reddediyoruz: 'İkinci' ya da 'üçüncü' dönem için önceden hazırlanmış soyut taktik olamaz..." (**Faşizme Karşı Mücadele**, s.71) Köz yayın., Haziran 1977)

> sızın, belirli bir doruk noktasına ulaşmaksızın ortaya çıkan fakat yavaş ve kerte-kerte tamamlanabilen organik bir süreçtir... Komünistlerin görevi, demokrasi ve faşizm arasındaki farkları bulabilmek için garip gözlüklerle bir sözde-teori aramak değildir"[21].

Manouilsky aynı raporunda, faşizm ile sosyal-demokrasi arasında bir ayrım yapılmasına da karşı çıkar:

> Saflarımızda ağırlığı olan ve... faşizm ve burjuva demokrasisi arısand, sosyal-demokrasi ve Hitler'in partisi arasında bir karşıtlık üzerine spekülasyon yapan yanılgılar... son derece zararlı ve ölümcüldürler[22].

Faşizm ile sosyal-demokrasi arasında bir ayrımın neden yapılamayacağı ise, Komintern'in bir yol önceki Plenum'unan Manouilsky'nin Kusinen ile ortak sunduğu ana raporda açıklanıyordu:

> Faşistlerin ve sosyal-faşistlerin amaçları aynıdır; aradaki fark sloganlardan ve kısmen de yöntemlerden ibarettir. Arada belirli bir fark daha vardır ki, saf Faşizm herhangi bir sol-kanada katılmaz; oysa sosyal faşizm için böyle bir kanat mutlak surette gereklidir... Sosyal Faşizm'in daha ileri bir gelişme göstermesi, onu 'saf' Faşizm'e daha da yaklaştırır[23].

Sosyal-faşizm "teorisi"nin mucidi Zinovyev'dir. Stalin Komintern'in 5. kongresinden sonra Zinovyev'in Sosyal Demokrasi ve Faşizm hakkında yaptığı "Sosyal Demokratik parti Faşizmin bir kanadına dönüşmüştür" biçimindeki formülasyonu daha da "derinleştirdi":

> "Faşizm, burjuvazinin, sosyal-demokrasinin etkin desteğine dayanan kavga örgütüdür. Nesnel olarak, sosyal-demokrasi, faşizmin ılımlı kanadıdır. ...Bu örgütler, "karşılıklı bağdaşmama" durumunda değillerdir, fakat tam tersine birbirlerini tamamlarlar. Birbirlerinin karşıtı değil, fakat ikizidirler. Faşizm, bu iki örgütün şekilsiz politik blokudur[24].

Özgürlük Dünyası AKP'ni "sosyal-demokrasi ile anti-faşist ittifakı, eylem birliğini reddediyor", "faşist saldırılara karşı sosyal demok-

---

21. İbid, s.58.
22. İbid, s.154.
23. Claudin, age, s.209.
24. Aktaran: N.Poulantzas, age, s.153. Ayrıca bu konuda daha o zaman Trotskiy'in Stalinizmin "Sosyal-faşizm" anlayışına yönelttiği eleştiri için bkz. **Faşizme Karşı Mücadele**, s.162-171. Köz yayın., 1977.

ratlar tarafından kurulan anti-faşist savunma grupları ile Nazizmin vurucu birlikleri arasında bir aynıyet kuruyor"[25] diye eleştiriyor. Ama sosyal-demokrasi ile faşizm arasında "bir ayniyet kuran", sosyal-demokrasi ile ittifakı reddeden yalnızca ve hatta öncelikle AKP değil, Stalin ve 3. Enternasyonal'in Stalinist önderliği olduğunu görmezlikten geliyor. **Özgürlük Düyası** AKP'nin "Devrimci Sendikal Muhalefet (RGO) örgütlerinin, mevcut sendikaların dışına çıkmasını "bir olumsuzluk" olarak görüyor[26]. Ama reformist sendikalardan ayrılarak "kızıl sendikalar" kurulmasının Aralık 1928'de toplanan KEYK Prezidumyu'nda kararlaştırıldığını ve Stalin'in bu politikanın özellikle Almanya'da uygulanmasını savunduğunu ve bunun üzerine Eylül 1930'da toplanan Profintern'in 5. Kongresi'nin belirli sayıdaki ülkede sendikaların terk edilmesini ve bağımsız sendikal örgütlerin kurulmasını kararlaştırdığını ya bilmiyor veya görmezlikten geliyor[27]. Yine, **Özgürlük Dünyası** AKP'nin Versailles anlaşmasına karşı şekillenen güçlü şovenizm dalgasının sosyal şoven etkileriyle zaman zamanda milliyetçi duyguları okşama gereği duyuyor" diye eleştiriyor ama, "halk devrimi" sloganında ifadesini bulan bu sosyal şöven politikanın Stalinist önderlik tarafından üretildiğini görmezlikten geliyor. Örnebirisinin de bu politikayı uygulamakta geç kalması olduğunu söyler: "Almanya'daki yoldaşlarımız, uzun süre, yaralanmış ulusal duyguları ve kitlelerin Versailles Anlaşması'na karşı duydukları öfkeyi tam olarak hesaba katmakta başarısızlığa uğradılar; toplumsal ve ulusal programlarını oluşturmakta geciktiler."[28]

3. Enternasyonal'in Stalinist önderliğinin, Almanya'da faşizm iktidara geldikten sonra bile, AKP'nin izlediği bu "sol" sekter politikanın doğruluğundan hiçbir kuşkusu yoktu. Komintern Prezidyum'u 7 Nisan 1933 tarihli kararında şu belirtiliyordu:

> Thaelmann yönetimindeki Merkez Komitesinin politikası ...Hitler'in darbesine kadar ve bu darbe süresince bütünüyle doğruydu[29].

Yine Komintern önderliği, faşizm iktidara geldikten sonra da faşizmin iktidara gelişinin proletarya devrimini hızlandıracağı biçimindeki anlayışı devam etti:

---

25. **Özgürlük Dünyası**, 17. sayı, s.45-46.
26. agy.
27. Claudin, age, s.213. Trotskiy daha o zaman bu "Halk devrimi" anlayışını sert bir şekilde eleştirmişti. Bkz: age, s.106-109.
28. İbid, s.177.
29. Aktaran Trotskiy, age, s.409.

> Hitler Almanyası gittikçe, kendini daha kaçınılmaz biçimde belirten bir iktisadi yıkıma koşmaktadır. ...Faşizmin zaferinden sonraki bir anlık sukunet sadece geçici bir olaydır. Faşist teröre rağmen Almanya'da devrimci hareket kaçınılmaz olarak yükselecektir[30].
>
> Açık faşist diktatörlüğün kurulması (...) Almanya'nın proletarya devrimi yönünden gelişmesini hızlandırmaktadır[31].

Oysa Trotskiy daha 1931 yılının Ağustos'unda şunları söylüyordu:

> Nasyonal-sosyalist'lerin iktidara gelişleri herşeyden önce Alman proletaryasının en ileri kesiminin imha edilmesi, örgütlerinin yokedilmesi ve (proletaryanın) kendi gücüne ve geleceğine olan inancının kaybolması demek olacaktır. Almanya'da çelişki ve zıtlaşmalar son derec tehlikeli bir duruma geldiği için de, Alman Nasyonal Sosyalizminin işleyebileceği cinayetlerin yanında İtalyan faşizminin cehennemi çalışması iyice sönük ve neredeyse insanı bir deney gibi gözükecektir.
>
> İktidara gelen faşizmin bir gün nesnel çelişkilerinin ve kendi yetersizliğinin kurbanı olacağı açıktır. Ama daha yakın bir gelecekte, önümüzdeki on veya yirmi yılda Almanya'da faşizmin zaferi devrimci mirasta bir kopuş yaratacak, Komünist Enternasyonal'in batışını ve dünya emperyalizminin en iğrenç ve en kanlı zaferlerinden birini doğuracaktır[32].

Çünkü diyordu Trotskiy:

> Faşizm, sadece bir misilleme, zorbalık ve polis terörü rejimi değildir. Faşizm, burjuva toplumu içindeki bütün proleter demokrasisi öğelerinin köklerinin kazınmasına dayanan belirli bir hükümet sistemidir. Faşizmin görevi, sadece komünist öncüyü yok etmek değil, bütün sınıfı cebri bir bölünmüşlük hali içinde tutmaktır. Bu amaç için, işçilerin en devrimci kesiminin fiziksel yok edilişi yeterli değildir. Bütün bağımsız ve gönüllü örgütleri ezmek, proletaryanın bütün siperlerini yıkmak ve son çeyrek yüzyıl içinde Sosyal Demokrasi ve sendikaların elde ettiği ne varsa kökünden kazımak da gereklidir. Çünkü son tahlilde Komünist Partisi de bu kazançlara dayanmaktadır[33].

Trotskiy'in bu öngörülerinin bütünüyle doğrulandığını bugün kim

30. Aktaran Poulantzas, age, s.45-46.
31. İbid, s.47.
32. Trotskiy, age, s.131-132.
33. İbid, s.152-153.

görmezlikten gelebilir? Trotskiy ve Sol Muhalefet 1929-33 arasındaki dönemde bütün dikkat ve enerjilerini Almanya'ya yönelttiler. Trotskiy, döne döne, Stalinist önderliğin bu "sol" sekter politikasını eleştirerek, vakit kayıp edilmeden faşizme karşı Sosyal Demokrasi ile bir birleşik cephenin kurulması gerektiğini ve anlatıp durdu. Trotskiy ve Sol Muhalefetin bu eleştiri ve önerilerinin Stalinist önderliğin yüreğinde bir titreşim uyandırması şöyle dursun, Trotskiy ve Sol Muhalefet bu eleştiri ve önerilerinden ötürü tekrar tekrar "sosyal-faşizmin sol kanadı" olmakla suçlandı.

Toparlayacak olursak, "Üçüncü dönem" politikası diye bilinen politikanın mimarı AKP önderliği değil, Komintern'in Stalinist önderliğidir. Dolayısıyla bu politikanın uygulanmasının felaketlere varan sonuçlarının sorumluluğu da öncelikle AKP'ye değil, Komintern'in Stalinist önderliğe aittir. Ayrıca bu "sol" sekter politika yalnızca Almanya'da değil, İspanya'dan Fransa'ya, Latin Amerika'dan Asya'ya kadar bütün ülkelerde uygulandı[34].

"Üçüncü dönem" politikasından halk cephesi politikasına

1933'te Almanya'da faşizmin zaferi, Komintern'in 1928'deki 6. kongresinde temelleri atılan ve arada bir kısa dönemli sağa çark edişden sonra 1929-33 arasında dönemde başta Almanya olmak üzere bütün ülkelerde savunduğu sol sekter "Üçüncü Dönem" politikasının da sonunu getirdi. 1934'ten itibaren Üçüncü Dönem politikası tam tersi bir yönde değiştirilmeye, özü burjuva partileriyle ittifakı öngören Halk Cephesi politikasına yönelik ilk adımlar atılmaya başlandı. Ama Komintern bu politika değişikliğini eski politikanın bir eleştirisi ve öz-eleştirisine değil, "koşulların değiştiği" tezine dayandırarak ileri sürdü[35]. Çünkü AKP'nin uğradığı felaketin "doğrudan ve ilk sorumlusu" Stalin ve Ko-

34. Bkz: Deutscher, **Stalin (Bir devrimcinin hayatı)**, 2. Cilt, Ağaoğlu Yayın.; Pierre Broue/ Emile Temime, **İspanya İç Savaşı**, Hürriyet Yayın.; Fernando Claudin, **Komintern'den Kominform'a**, Belge yayın. ve Yusuf Barman, "Ispanya'da Halk Cephesi" adlı yazısı, **11 Tez** sayı, 7.

35. Komintern 7. Kongresi hazırlık çalışmaları raporunda konuyla ilgili olarak şu söyleniyordu: "Hitler'in iktidara gelmesinden sonra birleşik cephe için mücadele yeni bir evreye girdi. 5 Mart'ta Komintern bir çağrı yayınladı (...) Yürütme Komitesi, komünist partilerine şu öneriyi yapıyordu: Sosyal demokrat partilerin yönetimlerine, mücadelenin somut talepleri çerçevesinde işbirliği çağrısı yapılabilirdi ve yapılmalıydı. Komintern'in bu önemli politik adımı, Hitler'in iktidara gelmesiyle ortaya çıkan uluslararası koşullardaki değişmeden kaynaklanıyordu." (Pierre Frank, **Histoire I. Internationale Communiste**, s.714'den aktaran Y.Barman **11. Tez**, 4. sayı, s.142-143.

mintern liderliği, Manuilişkiler, Kuusinenler, Lozovskiler idi. Komintern liderliği Komintern'in 6. Kongresinde ortaya attığı "bolşevizasyonlaşma"ya bağlı olarak "liderliğin yanılmazlığı" mitini de resmi görüş haline getirdiği yıllardan başlayarak kendi hatalarını eleştirme ve öz-eleştiri yapma kapasitesini de çoktan yitirmişti[36].

1933'den sonra Komintern liderliğine Manuilky, Kuusinen ve Kolarov'un yerine Dimitrof ve Togliatti getirildi. Yeni liderlik "sosyalfaşizm", "tavandan değil tabandan" birleşik cephe" vb. Üçüncü Dönem'e ait kimi "dokunulmaz kutsal doğmalar"ı Komintern'in deposuna kitledikten sonra yeni politika için kolları sıvadılar. Togliatti, politikadaki değişikliğe temel olarak gösterilen "durumdaki değişikliğin" ne olduğunu 7. Kongre de şöyle açıklıyordu:

> 6. Dünya Kongresi'nden bu yana uluslararası koşullarda köklü dönüşümler gerçekleşti. (...) Burada, proletarya diktatörlüğü ülkesinde, sosyalizmin zaferi nedeniyle, Sovyetler Birliği ve kapitalist dünya arasındaki karşılıklı ilişkiler yeni bir döneme girdi. (...) Aynı zamanda savaş tehlikesi önemli oranda arttı (...) işte taktiklerimizin değişmesine yol açan ve barışın ve Sovyetler Birliği'nin korunmasını ön plana çıkarmamızı gerektiren koşullar, durumdaki ve güçler dengesindeki bu değişiklikten kaynaklanmaktadır[37].

Görüldüğü gibi politikadaki bu yeni değişiklik yeni bir döneme girdiği belirtilen SB ile kapitalist ülkeler arasındaki karşılıklı ilişkilerin "barışın ve SB'nin korunmasını ön plana çıkardığı söylenen Sovyetler Birliği ile emperyalist devletler arasındaki ilişki de bu "yeni değişiklik" ne idi? Partinin 1934'de yapılan kongresinden beri SB'nin Fransa ile sürdürdüğü "barış görüşmeleri"nin nihayet Mayıs 1935'de "Fransız-Sovyet Paktı"nın kurulması ile sonuçlanmış olmasıydı. Bu Pakt'ın kurulmasıyla ilgili Sovyet liderliğinin yayınlandığı bildiri de şu paragraf yer alıyordu:

> Yoldaş Stalin, Fransa'nın silahlı kuvvetlerini güvenlik gereklerine uygun bir düzeyde tutma amacıyla izlediği ulusal savunma politikasını tam bir anlayışla karşıladığını ve onayladığını ifade etti[38].

36. Claudin, "Durumdaki 'değişiklik' politikadaki değişikliğin temeli olarak gösterilmeliydi. Geçen on yıl içinde izlenen genel çizginin doğruluğunun sorgulanması söz konusu olamazdı. Partilerin liderleri KPD'ninkiler de dahil, bu çizginin uygulanmasında yapılan hatalardan sorumluydular. Böylece Stalin'in yanılmazlığı korunmuş olacaktı" (age, s.230)
37. Frank'ın age'nden aktaran: Barman, 11. Tez, 4. sayı, s.142-143.
38. Aktaran: Claudin, age, s.235.

İşte, komünist partilerine "barışın ve SB'nin korunmasını ön plana çıkarılmasını" öneren politikanın temeli yapılan SB ile kapitalist ülkelerin karşılıklı ilişkisindeki yeni durum bu idi. Sovyet önderliği Fransız emperyalizminin silahlanmasını onaylıyordu. Peki başta Fransız Komünist Partisi olmak üzere Komintern partileri "barışı ve SB'ni koruyan" politika doğrultusunda ne yapacaktı? Elbette en başta Stalinist önderliği izleyerek, Fransa'nın silahlanmasını onlarda onaylayacaktı. Nitekim daha bu anlaşmanın imzalanmasından altı hafta önce Meclis'te, "işçi sınıfının Faşizm'e karşı demokrasiyi savunma uğruna bir savaşa sürüklenmesine izin vermeyeceğiz." diyen Thorez'in liderliğindeki FKP, bu anlaşma üzerine bütün Fransa'yı "Stalin haklıdır" afişleriyle donattı. FKP'ye göre, "ulusal savunma vardı, ulusal savunma vardı; ordu vardı, ordu vardı; sözde demokrasi için savaş vardı, demokrasi için gerçek savaş vardı."[39]

Özgürlük Dünyası başta FKP olmak üzere hemen hemen bütün Komintern partilerinin 1930'lardaki ve 1940'lardaki politikalarını "iktidar perspektifi gözetmeyen", "aşamacı", "reformist", "sosyal-şöven" veya "milliyetçi" gibi terimlerle eleştirmekle birlikte bu politikaların Komintern'in 7. Kongresinde kabul edilen Halk Cephesi politikasının "kötü bir yorumu ve uygulanışı" olarak değerlendirirken kesinlikle bir yanılsama içindedir. FKP başta olmak üzere, bütün Komintern partileri uyguladığı ve şimdilerde **Özgürlük Dünyası**'nın eleştirdiği politikalar bir önceki dönemde uygulanan "Üçüncü Dönem" politikasında olduğu gibi, Komintern liderliği tarafından kararlaştırılan ve tarihte Halk Cephesi diye bilinen politikanın ta kendisiydi. Bunun aksi mümkün değildi. Çünkü bu partiler Moskova'dan yönlendirilen Komintern'in yalnızca politik değil ama daha çok da bürokratik idari yöntemlerin uygulandığı örgütsel belirlemesi altındaydı. Komintern 1924'den sonra komünist partilerinin ortaklaşa bir dünya politikası oluşturdukları bir platform ve bir dünya partisi olmaktan çıkıp, Sovyetler Birliği'nin dış politikasının yardımcı bir kuruluşu durumuna dönüştürülmüştü. Stalin önderliğinde gerçekleştirilen bu dönüşüm, çeşitli biçimler altında gerçekleştirilen politik ve örgütsel tasfiyelerle, üye partilerin Stalinist liderliğin talimatlarını yerine getiren örgütler durumuna gelmesiyle sonuçlanmıştı. Artık Sovyet liderliğinin gereksinim duyduğu politikalar dar bir ekip tarafından, KEYK veya çoğu kez KEYK

39. Ibid, s. 236.

Preziyudumu tarafından belirleniyordu. Ve bu politikalar da Sovyet önderliğinin dış politikalarındaki manevralarına bağlı olarak sık sık değişebiliyordu. İşte Halk Cephesi politikası da bu değişikliklerden birisinin sonucu olarak ortaya çıktı. Şimdi bu genel belirlemeye bağlı olarak Komintern 7. Kongresine dönelim. 7. Kongre'nin komünist partilerin "temel görevi" olarak saptadığı "Barışın ve Sovyetler Birliği'nin korunması" politikası nasıl bir cephe öneriyordu?

> Barış için mücadele komünist partilerine en geniş birleşik cepheyi kurmak için en büyük fırsatları sağlıyor. Barışın korunmasından yana olan herkes bu birleşik cepheye çekilmelidir... Güçlerin her an savaşın başlıca kışkırtıcılarına karşı yoğunlaştırılması (şimdiki durumda, Faşist Almanya'ya ve onunla birlik halindeki Polonya ve Japonya'ya karşı) komünist partilerinin en önelmi taktik görevlerini oluşturuyor[40].

FKP, daha 7. kongre toplanmadan önce Fransa'da "savaşa karşı barışın ve demokrasinin korunması" için en "geniş cepheyi" kurmak için harekete geçti. Thorez, Fransız Parlamento'sunda burjuva partilerine "Fransız Cephesi"nin kurulması çağrısı yaptı. Bu cepheye yalnızca Radikal Parti'nin değil, "eğilim bakımından daha ılımlı fakat faşistlerin ülke ve barış için taşıdıkları tehlikeyi değerlendirmek bakımından yeterli kavrayışa, yeterli sağ duyuya ve cesarete sahip diğer cumhuriyetçilerin katılabilmesi bile mümkündür"[41]dedi. Sonraki gelişmeleri ise, **Özgürlük Dünyası** uzun uzun anlatıyor zaten[42]. 7. kongre toplandığında FKP'nin bu politikasına karşı çıkmak bir yana kutsanıp, göklere çıkarıldı. Togliatti, FKP'nin "Fransa-Sovyet Paktı"nı savunmasının, parlamento da bu Pakt lehine oy kullanmış olmasının "barışın korunması" açısından ne kadar önemli olduğunu anlattı. Togliatti son olarak şunları söylüyordu:

> Fransa ve Çekoslovakya'daki yoldaşlarımızın benimsedikleri bu tavrın derin iç tutarlılığını aniamayanlar, kendilerini, Leon Blum gibi, çok zeki ve mantıklı kişiler olarak görseler bile, olayların dialektiğinden ve devrimci dialektiğinden asla birşey anlamayacaklardır[43].

40. İbid, s.241. Ayrıca yine, sözkonusu kongrede konuşan Dimitrof bu cepheyi, "bütün çalışan halkın ve bütün ulusların çok geniş bir birleşik cephesi" olarak nitelendirir. (İbid, s.242.)
41. İbid, s.238.
42. Bkz: **Özgürlük Dünyası**'nın 15. sayısında yer alan, "Anti faşist mücadele de iki cephe, iki taktik" adlı yazı. Fransa'da uygulanan halk cephesi politikasının eleştirisi için de bkz: Barman'ın **11. Tez**'in 4. sayısında yer alan "Fransa'da Halk Cephesi" başlıklı yazısı.
43. Claudin, age, s.245.

Bu gerçeklere rağmen, aksi bir tek kanıt göstermeden, **Özgürlük Dünyası**, "Thorez'in ve FKP'nin iktidarı almaktan kaçınma yüreksizliği ve uzlaşmacılığının suçu Stalin'e atılamaz."[44] diyor. Hadi canım sende! FKP'nin 1936'da Fransız işçi sınıfının ayaklanmasına karşı çıkmaya, Parlamento da silahlanmaya ve Cezayir milli kurtuluş savaşının bastırılmasına verilen desteğe, 1946'da avucunda olan iktidarı burjuvaziye teslim ederek, devletin restore edilmesinde burjuvaziye destek sunmaya kadar varabilen karşı-devrimci politikalarına karşı ne Komintern liderliği ne de Stalin bir tek eleştiri yapmamıştır. Bütün herşey olup bittikten sonra bile (1950 Nisan'ında) Stalin, Thorez'e ellinci yıldönümü vesilesiyle gönderdiği mesajda onu bütün bu yaptıklarından ötürü, demokrasinin ve sosyalizmin "yürekli savaşçısı" olarak kutluyordu:

> Fransız komünistlerinin denenmiş yöneticisi olarak, Fransız işçilerinin ve çalışkan köylülerinin rehberi olarak, barışın pekiştirilmesinin, bütün dünyada demokrasinin de sosyalizmin zaferinin yürekli savaşçısı olarak bütün dünya halkları, bütün ülkelerin işçileir tanıyorlar, size saygı duyuyorlar.
>
> Sovyet yurttaşları sizi ayrıca dost olarak ve Fransa ile Sovyetler Birliği halkları arasındaki dostluğun ve birliğin sarsılmaz savaşçısı olarak tanıyor ve seviyorlar[45].

Halk Cephesi politikasının diğer ülkelerdeki sonuçları da Fransa'daki gibi felaketlerle sonuçlandı. Örneğin 1935-39 İspanyası. 1936'da büyük bir umutla faşist ayaklanmayı bastırıp, Halk Cephesi'ni iktidara getiren İspanyol işçi sınıfı ve köylülüğü, Halk Cephesi'nin vaadettiklerini gerçekleştirmediğini görünce, ülkenin her yerinde ayaklanarak işçi ve köylü konseyleri ve milisleri içinde örgütlenerek iktidara almaya yöneldiklerinde, İKP'nin bu ayaklanmaya karşı tavrı, kelimenin tam anlamıyla ihanet oldu. Burjuvazi ile birlikte ve hatta zaman zaman ondan da azgın bir biçimde bu devrimi bastırmaya yöneldi. Partinin liderlerinden Jesus Hernandez devrimin patlak verdiği 1936 yılında, (8 Ağustos 1936) "Bugün İspanya'da proletarya devriminden söz edemeyiz, çünkü tarihsel koşullar buna olanak tanımamaktadır... İşçi gibi, belki de ondan da fazla sıkıntı içinde bulunan küçük sanayii korumak istiyoruz"[46]. Partinin lideri Jose Diaz ise, "Geniş toplumsal içeriği bulunan bir demokratik cumhuriyet uğrunda savaşmaktan başka birşey istemiyoruz. Bugün için ne proletarya diktatörlüğü, ne sos-

---

44. **Özgürlük Dünyası**, 14. sayı, s.245.
45. Stalin, **Son Yazılar (1950-1953)**, s. 173-174, Sol Yan., 3. Bas.
46. Aktaran: Pierre Broue, age, s.141.

yalizm, sadece faşizme karşı demokrasinin verdiği savaş sözkonusu olabilir"[47] diyerek, Hernandez'in söylediklerini pekiştiriyordu[48]. Şimdi **Özgürlük Dünyası** "İKP liderliğinin bu politikası Komintern liderliğine ve Stalin'e mal edilemez" diye itiraz edecek, ama her zaman olduğu gibi, yine hiçbir kanıt göstermeden. Oysa aynı tarihlerde (21 Aralık 1936)da Halk Cephesi hükümetinin başında bulunan Sosyalist Partinin lideri Largo Caballero'ya hitap eden Stalin, Molotov ve Voroşilov imzalı mektupta şu söyleniyordu:

> Kent küçük ve orta burjuvazisi hükümet safına çekilmelidir... Cumhuriyetçi Parti'nin liderleri itilmemeli, aksine, kazanılmalı, hükümete yaklaştırılmalı ve hükümet ile işbirliği yapmaya ikna edilmelidirler... Bu, İspanya'nın düşmanlarını onu bir komünist cumhuriyet olarak göstermelerini önlemek ve böylece cumhuriyetçi İspanya için en büyük tehlike olan açık müdahaleden sakınmak için gereklidir[49]. ...İspanya'da parlamenter yolun devrimci gelişmenin Rusya'dakinden daha etkin bir aracı olması tamamen mümkündür."[50]

Asya'daki ve Latin Amerika komünist partilerinin 1930 ve 40 yıllarındaki "icraatları"da Avrupa'daki komünist partilerinkinden aşağı kalır bir tarafı yoktu. **Özgürlük Dünyası** 1942 sonbaharında İngiliz emperyalizmine karşı başlayan Hint halkının ayaklanmasına Hindistan Komünist Partisi'nin İngiliz Komünist Partisi ile sırt sırta vererek, "barış ve demokrasi cephesi"ni koruma aşkına nasıl karşı çıktıklarını anlatıyor[51]. Yine 11. sayısında yer alan bir başka yazıda ABD Komünist Partisi'nin icraatlarını ve bu icraatlarıyla Şili, Kolombiya, Küba komünist partilerine nasıl "kötü örnek olduğu"nu(!) da anlatıyor[52]. Ama Latin Amerika partilerine "kötü örnek" olan Komintern liderliği değil de ABD partisi!

"50 yıllık revizyonist geçmişi temsil eden" Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) gelince. **Özgürlük Dünyası** 1933'deki "barış ve anti-faşizm

---

47. İbid.
48. 1936-39 İspanya devrimi ve bu devrime ilişkin Komintern'in önderliğinin izlediği ihanete varan politikaya ilişkin ayrıntılı bir bilgi için bkz: Trotskiy'in **Sınıf Bilinci**'nin bu sayısında yer alan "Son Uyarı" başlıklı yazısı; Barman'ın **11. Tez**'in 7. sayısında yayınlanan "İspanya'da Halk Cephesi" adlı yazısı ve Pierre Broue / Emile Temime'nin birlikte yazdığı **İspanya'da İç Savaş** adlı eserleri, Hürriyet yayın.
49. Aktaran: Claudin, age, s. 418-419.
50. İbid.
51. Bkz. **Özgürlük Dünyası**, 15. sayı, s. 56.
52. Bkz. agd. 11. sayı, s. 42-43.

programı''nı milliyetçiliğin ve reformizmin bir belgesi olarak niteliyor[53]. Doğru söze ne denir. Ama bu programın mimarının yalnızca Şefik Hüsnü ve TKP liderliği olduğu kesinlikle doğru değil. TKP'nin bu programı, Komintern'in 7. Kongresinde kabul edilen Halk Cephesi politikasının sadece Türkçeye erken tercüme edilmiş bir kopyasıdır. Sebebine gelince, Sovyetler Birliği'nin yanıbaşında olan Türkiye ile ilişkileri olumlu tutmaya özel önem veren Stalinist önderliğin ''barışın korunması'' için Kemalist rejimi yanına çekmeye de özel bir önem vermiş olmasıdır. **Özgürlük Dünyası**'nda hangi kaynağa dayandığını belirtmeden, ''1935'te yapılan Komintern 7. ve son kongresinde TKP'nin temsilcisinin bulunmadığı görülüyor ve Komintern oturumlarında Türk partisinin varlığıyla ilgili herhangi bir atıfta yapılmıyor''[54] diyerek, TKP liderliğinin bu ''barış programı''nı Komintern'e rağmen oluşturduğu izlenimi verilmek isteniyor. Birinci olarak, bu bilginin doğru olmadığını belirtmek gerek. Şefik Hüsnü, 1928'de yapılan Komintern'in 6. kongresinde KEYK'e seçildi ve görevini 1935'de yapılan 7. kongreye kadar sürdürdü[55]. 7. kongrede de Şefik Hüsnü (''Ferdi'') Kongrenin başkanlık divanına (Prezidyum) seçilen 42 üyeden 13'üncüsü oldu ve 15 Ağustos'taki akşam oturumunda Hollanda delegesi de Leuw konuşurken toplantıya başkanlık etti[56]. İkinci olarak bir an için farzedelim ki, Şefik Hüsnü veya TKP delegeleri 7. kongrede yoktu. ''Hiziplerin varlığıyla bağdaşmayan'', bir ''Leninist'' Dünya Partisi'nin kongresinde TKP'nin temsil edilmemesi, 1933'de yürürlüğe koyduğu ve **Özgürlük Dünyası**'nın ''reformist ve milliyetçi'' olarak nitelendirdiği programı hakkında bir görüş belirtilmemesi, bir değerlendirme yapılmaması ve bir karar alınmaması nasıl mümkün olabiliyor? Eğer Lenin hayattayken, TKP, bırak kendi başına danışarak bile olsa böyle bir program ile yürümeye kalkışsaydı, derhal Enternasyonal'den kovulurdu. Diğer yandan **Özgürlük Dünyası** TKP'nin 1937'deki ''Oto-Likidasyon kararının sorumluluğunu yalnızca TKP liderliğine yıkar. Ama o zaman hâlâ varlığı devam eden Komintern'in bu konudaki tavrının ne olduğu sorusunu yanıtsız bırakıyor. Moskova'da hâlâ kilit altında tutulan yığınla belge var. Birgün bu kilit altında tutulan belgeler gün ışığına çıkarsa, TKP'nin bu likidasyon'ununda, nasıl gerçekleştiği ve Stalinizmin bundaki sorumluluğu belgelenecektir. Ama en azından bugünden kesin olarak bilinen, Komintern liderliğinin TKP'nin bu kararına hiç-

53. Bkz. agd. 15. sayı, s. 50-53.
54. İbid.
55. Bkz. **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, 58. sayı, s. 1878.
56. age., 61. sayı, s. 1928.

bir karşı tepki göstermediğidir. **Özgürlük Dünyası** bu noktayı üzerinde düşünmeyi değer bulmuyor mu? Kısacası, **Özgürlük Dünyası**'nın buradaki tavrı da yanılsamalarla dayanan bir dogmatizm ile malüldür.

Özgürlük Dünyası aynı tavrı Yunan İç Savaşına (1943-1949) ilişkin olarak da sürdürür. Enver Hoca'nın bir açıklamasına[57] dayanarak, Stalin'in bu konuda hiçbir hatasının ve sorumluluğunun olmadığını savunur. Tarihte "Varkize Anlaşması" diye bilinen, YKP'nin geriye kalan silahlı birlikleriyle birlikte Yunanistan'daki İngiliz birliklerine teslim olması hiç kuşkusuz büyük bir hataydı. Ama bu anlaşmaya sürüklenmesinde Stalin'in ve bir bütün olarak komünist partilerinin bir sorumluluğu yok muydu? **Özgürlük Dünyası** Enver Hoca'nın 1950'de yaptığı görüşmedeki bir açıklamasına dayanarak, Stalin'in hiçbir sorumluluğunun olmadığını savunuyor. Ama Alman birliklerinin çekilmesine paralel olarak Yunanitan'a giren İngiliz silahlı birlikleri, YKP'nin silahlı birliklerine karşı bütün dünyanın gözleri önünde bir katliama giriştiğinde Stalin veya Sovyet liderliğinin tavrının ne olduğu sorusuna bir yanıt vermiyor. Maddi desteği bir yana bırakalım. Churcill'in başında olduğu İngiliz emperyalizminin bu istila birliklerinin YKP'ne ve onun silahlı birliklerine karşı başlattığı savaş İngiltere'de Avam Kamarası'nda işçi partisini bile ayağa kaldırırken, İngiltere'de toplanan Sendikalar Kongresi ezici bir oy çoğunluğuyla Yunanistan'da Churcill hükümetinin izlediği politikayı kınarken[58], Sovyet yayın organlarında İngiliz emperyalizminin bu vahşetini kınayan tek satır bir yazı yer aldı mı? Hayır! Churcill hatıralarında bundan duyduğu memnuniyeti şöyle belirtir:

> Amerikan basını, çoğunlukla ve şiddetle hareketimizi mahkum etti... İngiltere'de de büyük bir hoşnutsuzluk vardı. **The Times** ve **Manchester Guardin** izlediğimiz politikayı gerici olmakla suçladılar. Buna karşılık Stalin Ekim ayında yaptığımız anlaşmaya sonuna kadar ve sadakatle bağlı kaldı ve Atina sokaklarında komünistleri avladığımız o uzun haftalar boyunca ne **Pravda** ne de **İzvestia**'da tek bir kınama sözcüğü bile yeralmadı[59].

---

57. Enver Hoca, Yunan Komünist Partisi liderlerinden Mitcho Parthalidhis'in ve kendisinin birlikte Stalin ile yaptıkları bir görüşmede Stalin'in, Parthalidhis'e "Yunanlı yoldaşlar anlamalısınız ki, Varkize anlaşmaları yaptığınız büyük bir hataydı. Bu anlaşmaları ne imzalamalı, ne de silahlarınızı bırakmalıydınız, çünkü bu Yunan halkının mücadelesine büyük bir darbe indirmiştir." dediğini söyler. (Enver Hoca Stalin'i Anlatıyor, s. 130-131, Yurt Yayın.)
58. Bkz: Kapetanios, **Yunan İç Savaşı (1943-1949)**, s. 250-253., Belge Yayın.
59. Aktaran: Kapetanios, age, s. 249-250.

Churcill'in Stalin'in sonuna kadar sadık kaldığını belirttiği bu anlaşma ne idi? Bu, üzerinde önceden Roosevelt ile mutabakat sağladıktan sonra Stalin'in önüne getirdiği ve onun da onayını aldığı Romanya, Yunanistan, Yugoslavya, Macaristan, Bulgaristan gibi Alman birliklerinin boşalttığı ülkeler üzerinde nüfuz paylaşımını karara bağlayan anlaşmaydı. İşte bu anlaşmayla Yunanistan'ın ABD ile anlaşması olarak İngiltere'nin nüfuzu altında kalması kabul edilmişti[60]. Bu yüzdendir ki, Kızıl Ordu birlikleri Macaristan ve Polonya'dan başlayıp Bulgaristan'a kadar girerken, YKP birliklerine hiçbir yardım yapmadığı gibi, İngiliz silahlı birliklerinin YKP güçlerine karşı başlattığı ve binlerce komünistin ve devrimcinin katledilmesi, binlercesinin ise toplama kamplarına doldurulmasıyla sonuçlanan savaş karşısında hiçbir tepki gösterilmedi.

Sonuç olarak, 1930'ların ikinci yarısından başlayan, ikinci emperyalist Paylaşım Savaşı yıllarında süren, 1960'lara gelindiğinde Avrupa komünizmi olarak karşımıza çıkan ve şimdilerde komünizmi adlarından bile kazıyarak, iyice sosyal demokratlaşan komünist partilerinin reformizminin temelinde Halk Cephesi politikası yatar. Halk Cephesi politikasının sorumluluğu ise bütünüyle Stalinizme aittir. Bu politikaya ihtiyaç duyulmasının sebebi ise Sovyet devletinin Hitler Almanyasına karşı Fransa başta olmak üzere İngiltere, vb. ülkelerle yakınlaşma ve ittifak kurma isteğiydi. Teorik gerekçesi (nedeni değil) ise "faşizmin burjuvazinin en gerici kesiminin diktatörlüğü" olduğu biçimindeki tezdi[61]. Poulantzas bu "en gerici" tanımının Halk Cephesi politikasına teorik bir gerekçe oluşturmak için nasıl icad edildiğini çok güzel bir şekilde açıklar:

> Gerçekten de, yavaş, yavaş ve özellikel VII. Kongrenin "halk cepheleri" siyasetine ve bunun uygulanmasına geçişle birlikte ve faşizmin iktisadi sınıf çıkarları ile ilişkileri konusundaki görüşler içinde, "yalnız" faşizmin temsil edeceği çıkarlar alanı, gittikçe daha sınırlı olarak ele alınmaktadır. "Gerileme çağında" sermayenin diktatörlüğü (V. Kongre); büyük sermayenin diktatörlüğü, mali sermayenin diktatörlüğü (VI. kongre); "mali sermaye-

60. Bkz: Churcill'in "Hatıra"larından aktaran: Kapetanios, age, s. 206.

61. **Özgürlük Dünyası** bu "en gerici" tanımına haklı olarak karşı çıkarak, faşizmin burjuvazinin diktatorluğu olduğunu soyler. Ama doğmatizminden oturu, Kommintern'in 7. Kongre'nin "en gerici" tanımını teyfince yorumlayarak, Komintern ile kendi arasındaki çelişmeyi "giderir". Ona göre, Komintern bu "en gerici" tanımı ile burjuvazinin bir ulke de değil de "uluslararası olçek de en gerıcı kesımı"ni kastediyormuş!

> nin en gerici, en şoven, en emperyalist unsurlarının" diktatörlüğü (Dimitrof); "İki yüz ailenin diktatörlüğü; daraltma oldukça açıktır ve bu sürecin arasına incecik çizilen şey meydandadır. Bu, halk cepheleri siyaseti anlayışıdır: halk cepheleri "yalnız" faşizmin temsil ettiği var sayılan sermaye fraksiyonu -ki gittikçe daha sınırlı düşünülmektedir- hariç sermayenin tüm fraksiyonlarını içine alan bu geniş anti-faşist ittifakı önermektedir[62].

Halk Cephesi politikasıyla Komintern'in tarihinde sınıf işbirliğine kapı, 1925-27 Çin devriminde izlenen politikayı bir kenara koyacak olursak, ilk kez ve bir daha kapanmamak üzere açılıyordu. Bu sınıf işbirliği, Marksist hareketin devrimci geleneği ve Komintern'in kuruluş kongresinde kabul edilen "21 ilke"de yer alan komünist partilerinin burjuva hükümetleri desteklemeyeceği ve içinde yer almayacağı ilkesi ayaklar altına alınarak, burjuva hükümetleri destekleme ve hatta içinde yer alma komünist partilerinin olağan politikası haline getirilmesine kadar vardı. Faşizmin yıkılışından sonra bu "en gerici" tanımı bu kezde "burjuva demokrasisini isteyen" ve "istemeyen" burjuvaları ayırmak için kullanılmaya devam ediliyor. Çünkü komünist partiler, sosyalizm bayrağını daha Halk cepheleri döneminde geminin bordasından denize atıp bunun yerine, "burjuva demokratik özgürlükler bayrağı"nı kendi bayrakları yaptılar. Savaş sonrasında da durum değişmedi. SBKP'nin 19. kongresinin kapanış toplantısı toplantısında, (14 Ekim 1952) Stalin, Komünist Partilerine şu çağrıyı yapıyordu:

> ...Burjuva demokratik özgürlükler bayrağı, geminin bordasından denize atılmıştır. Eğer siz komünist ve demokratik partiler temsilcileri, halkın çoğunluğunu çevrenizde toplamak istiyorsanız, bence, bu bayrağı başınızın üstünde yükseltmek ve ilerilere taşımak size düşmektedir. Bu bayrağı sizden başkası yükseltemez.
>
> ... Ulusal bağımsızlık ve ulusal egemenlik bayrağı geminin bordasından denize atılmıştır. Eğer siz, komünist ve demokratik partiler temsilcileri, yurtsever olmak istiyorsanız, bu bayrağı başınızın üstünde yükseltmek ve onu ilerilere taşımak hiç kuşku yok ki size düşer. O bayrağı sizden başkası yükseltemez[63].

Peki sosyalizm bayrağı ne oldu? Daha tek ülkede sosyalizm teorisi Bolşevik Partisi'nin ve Komintern'in resmi görüşü haline getirildiği zaman, geminin bordasından denize atılmıştı. Bu yüzdendir ki, Komin-

---

62. Poulantzas, age. s.99.
63. Stalin, age, s.190-191.

tern'in kapısına kilit vurulmuş, Fransa'dan Ispanya'ya, İtalya'dan Yunanistan'a kadar birçok ülkede sosyalizm bayrağını yükseltmek isteyen proleter devrimlerinin boynu vurulmuştu.

"Son perde", ağustos 1939: "Baş düşman İngiliz emperyalizmi"!

Claudin'in de belirttiği gibi, Ağustos 1939'da Sovyet-Alman paktının sonucu olarak Komintern'in yaptığı ani dönüş, o güne kadar yapılan dönüşler içinde işçi sınıfı hareketinin çıkarlarına ve bizzat Komintern'in kendisine en fazla zarar veren bir dönüş idi. Bu ani dönüş, aynı zamanda Komintern liderliğinin politikalarını Sovyet devletinin diplomatik manevralarına göre oluşturduğunun ve komünist partilerinin Sovyet devletinin dış politikasının birer aracı olarak kullanıldığının da çok belirgin bir göstergesiydi. Pakt'ın imzalanmasından hemen sonra Sovyet Halk Komiserleri Konseyi Başkanı ve Dışişleri komiseri Molotov Almanya'yı, "savaşı hemen sona erdirmek ve barışı sağlamak için çalışan bir ülke", Fransa ve İngiltere'yi ise "savaşın devamından yana", "barışın sağlanmasına karşı olan ülkeler" olarak ilan ediyordu[64]. Devamla şunları söylüyordu Molotof:

> Almanya ilişkilerimiz radikal biçimde gelişti. Bu gelişme, dostça ilişkilerimizi güçlendirme, pratik işbirliğimizi geliştirme ve barışçı çabaları için Almanya'ya politik destek sağlama çizgisi boyunca devam etti... Güçlü bir Almanya'nın Avrupa'da kalıcı barışın vazgeçilmez koşulu olduğunu daima savunduk[65].

Seçenek ve **Özgürlük Dünyası**'nın "tamamen taktik nedenlerle Alman emperyalizmi ile saldırmazlık paktı imzalamak zorunda kalmış" olduğunu söyledikleri Stalin ise, 1939 Aralık'ında 60. doğum yılı dönümü vesilesiyle Hitler'e gönderdiği cevabı mesajında, şunları söylüyordu:

> Kanla pekiştirilmiş olan Alman-Rus halkları dostluğu, sağlam ve sürekli olmak için hiçbir şeyden yoksun değildir[66].

Stalin'in bu mesajı da "taktik nedenle" yazılmış herhalde; Stalin'in burada "kanla pekişen dostluk"tan sözetmesinin nedeni de Polonya'nın birlikte istila edilmesiydi. İşte Stalin'in Leninizme, Bolşevizme "bağlılığının" bir örneği daha!

64. Aktaran: Claudin, age, s.369.
65. Clauidin, age, s.370.
66. **Pravda**, 25 Aralık 1939. Aktaran: Deutscher, age, s.218.

SB'nin Stalin'den sonra iki numaralı adamı olan Molotof'un bu konuşmasını yaptıktan tam bir yıl sonra, Alman faşizmi Norveç, Danimarka, Belçika, Hollanda ve Fransa'yı işgal etmiş bulunuyordu. Ağustos 1940'da Molotof tekrar Yüksek Sovyetler'de konuştu. Alman ordularının kazandıkları "büyük başarı"lardan sözettikten sonra Almanya'nın düşmanları içinde "sadece Büyük Britanya'nın... savaşın devamına karar verdiği"ni belirterek, Sovyet-Alman Paktının Alman ordularının zaferinde oynadığı olumlu rolü vurguladı: "Hükümetimizin titizlikle uyduğu bu anlaşma, Sovyet-Alman ilişkilerinde anlaşmazlık ihtimalini ortadan kaldırdı. Sovyet tedbirleri Batı sınırları boyunca uygulandı ve bu durum aynı zamanda Almanya'ya bir emniyet duygusu sağladı."[67].

Komintern liderliği, Sovyet devletinin dış politikasındaki bu ani değişiklik karşısında ne yaptı? "Barışın ve demokrasinin korunması" "acil görevi"ni derhal rafa kaldırarak, "emperyalist savaşı iç savaşa çevirme" görevini koydu, komünist partilerin önüne. Dimitrof Ekim 1939'da, "işçi sınıfı, kendi tarzında, kendi çıkarlarına uygun olarak, bütün çalışan insanların çıkarlarına uygun olarak savaşa son vermeye, böylece, emperyalist savaşlara yol açan bütün temel nedenleri ortadan kaldırmaya, diğer bir deyişle kapitalizmi yok etmeye çağrılıyor."[68] diye yazıyordu. Dimitrof'un bildirisiyle aynı zamanda yayınlanan Komintern'in Manifestosu'nda ana çizgi burjuva demokrasisine ve Sosyal Demokratlara karşı idi, Hitler'in adı geçmiyor, Nazi diktatörlüğüne ise doğrudan saldırı yoktu. Burjuva demokrasisinden söz edilerek "Onlar ulusların özgürlüğü için değil köleleştirilmesi için savaşıyorlar. Demokrasinin faşizmden kurtarılması için değil, gericiliğin zaferi için savaşıyorlar."[69] KEYK Prezidyum üyesi Koplening, 1940'da "Proletaryanın devrimci güçlerinin en önemli görevi Sosyal Demokratizm'in bütün biçimlerine karşı amansız bir mücadele açmaktır"[70] diyordu. Burjuva partileri ile birlikte "barışın ve demokrasinin korunması" için cepheler kuran, burjuva hükümetlere katılan, savaş kredilerine ve kendi bulundukları ülkelerine boyunduruğu altındaki halkların ulusal ayaklanmalarının bastırılması için oy veren Fransız Komünist Partisi ve diğer komünist Partiler bu yeni politikaya ayak uydurmakta oldukça zorlandılar. Fransız burjuvazisi, FKP'yi Hitlerizmin ajanı olmakla suçlayarak, yasadışı ilan etti, vs.

67. Claudin, age, s.370.
68. Ibid, s. 374.
69. Ibid, s. 375.
70. Ibid.

Hitler Almanya'sının Sovyetler Birliği'ne saldırdığı 22 Haziran 1941'den sonra, kendisini bir kez daha Sovyet dış politikasının gereklerine matematiksel bir kesinlikle adapte eden Komintern, yüz seksen derecelik bir dönüş daha yaparak, Sovyet-Alman Paktından önceki politikalara kaldığı yerden devam etti. Bir farkla, burjuva demokrasisi ile faşizm arasındaki, yaklaşık iki yıldır "unutulan" ayırım, bu kez, burjuva demokrasisinin idealeştirimesi yönünde ortaya çıkarıldı. Savaşın çıkmasında "demokratik" kapitalist ülkelerin sorumluluğu silindi. Bu ülkelerin Alman ve Japon hasımlarına karşı mücadelelerinde izledikleri emperyalist hedefler her türlü yayınlardan silindi. Var olduğu son iki yıl içinde Komintern'in çıkardığı dökümanlara bakıldığında artık sınıf mücadelesinin hem ulusal hem de uluslararası planda temel faktör olmaktan çıkarıldığı görülürdü. Bir evrensel kardeşlik çağı açılmıştı! işte Stalinist liderliğin "gelişen emperyalist savaş tehlikesine karşı" geliştirdiği "proleter taktikler" bunlardı[71].

Bu bölümü kapatmadan önce son olarak bir noktaya daha değinmek istiyorum. **Özgürlük Dünyası,** İkinci Dünya Savaşı'ndan hep "emperyalist savaş" olarak, en azından Almanya'nın SB'ne saldırdığı 1941 Haziran'ına kadar, sözeder. **Emeğin Bayrağı** ve **Seçenek** de aynı görüşü savunur[72]. Oysa Stalin, 19460da bu savaşın başından itibaren bir anti-faşist savaş, bir kurtuluş savaşı olduğunu söyler:

> Mihver devletlere karşı İkinci Dünya Savaşı, **en başından itibaren** bir anti-faşist savaş, bir kurtuluş savaşı niteliği kazandı. Bu savaşın görevlerinden biri demokratik özgürlüklerin yeniden sağlanması idi. Sovyetler Birliği'nin Mihver ülkelere karşı savaşa girmesi, **ancak**, İkinci Dünya Savaşı'nın anti-faşist ve özgürlükçü karakterini **güçlendirebilirdi** - ve gerçekten de güçlendirdi[73].

Ya aşamalı devrim ya da sürekli devrim

Özgürlük Dünyası, Seçenek vb. Arnavutluk yanlısı dergi ve çevrelerin kendi aralarında önemli bir tartışma yaşanıyor. Tartışılan konu de-

---

71. **Emeğin Bayrağı**'nın 13. sayısında yer alan bir yazıda şu savunulur: "Stalin, gelişen emperyalist savaş tehlikesine karşı proletaryanın taktiklerini geliştirdi, büyük bir stratejist ve taktisyen olduğunu bir kez daha kanıtladı."
72. Bkz. **Özgürlük Dünyası**, 15. sayıda yer alan, "iki cephe, iki çizgi" adlı yazı, **Emeğin Bayrağı**'nın 17. sayısında yer alan "Faşizm Çözülüyor mu?" adlı yazı. **Seçenek**'in 3. sayısında yer alan bir yazıda ise şu belirtilir: "2. Emperyalist dünya savaşı, gelişimi içinde 41'den itibaren anti-faşist bir savaşa dönüştü, anti-faşist devrimlere yolaçtı..."
73. Aktaran: Claudin, age, s. 373.

mokratik devrim ile sosyalist devrimin ilişkisi, asgari azami program ayrımı ve bu bağlamda aşamalı devrim ile sürekli devrim kuramları arasındaki farkın ne olup olmadığıdır. Arnavutluk yanlısı olan ve Trotskizme karşı Stalinizmin Hocacı yorumunu savunma konusunda hemfikir olan bu çevrelerin sözde Leninist olduğunu söyledikleri ve "aşamalı ve kesintisiz" olarak adlandırdıkları devrim anlayışını savunma noktasında birbirlerini "Maocu" ama daha fazla da "Trotskist" olmakla eleştirebilecek ölçüde farklı yoruma sahip olmalarının sebebi nedir? İşte tam bu noktada, öncelikle, biraz gerilere gidip, 1980 öncesinde Arnavutluk yanlısı dergi ve çevreler aasında tam da bu noktada yapılmış olan tartışmalara bir göz atmak gerekiyor. Aslında Arnavutluk yanlısı çevreler arasındaki bu tartışma oldukça eski bir tartışmadır.

1980 yılına kadar yalnızca **Halkın Sesi** değil, **Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu** ve **Devrimci Halkın Birliği,** vb. Maocu çevrelerde "dört sınıfın bloku"nun ortak iktidarını, demokratik devrim ile sosyalist devrimi bir "Çin setti" ile ayıran, ikisi arasında sözde ne sosyalist ne de kapitalist olan bir ara dönemi öngören ve kısaca "milli demokratik" kuramı olarak bilinen aşamalı devrim anlayışının Mao'nun Marksizme bir katkısı, Leninist devrim teorisinin geliştirilmiş bir biçimi olduğunu savundular. 1979 yılına gelindiğinde, **Halkın Kurtuluşu, Devrimci Halkın Birliği** gibi gruplar Mao nun " Milli demokratik devrim" anlayışını da eleştirmeye başladılar. Düne kadar göklere çıkardıkları Mao'nun devrim anlayışının demokratik devrim ile sosyalist devrimi bir "Çin setti" ile ayrılan Kautskist ve Menşevik bir devrim anlayış olduğunu keşfettiler. Sonra da programatik ve politik görüşleri üzerindeki bu "Maocu etkiyi" temizlemekle uğraştılar. Kendi aralarındaki tartışmalarda birbirlerini Maocu anlayıştan "arınamamakla" eleştirdiler.

İşte aradan on yıl geçmiş olmasına karşılık, Mao'nun eleştirisiyle başlayan bu tartışma, hâlâ tüketilebilmiş değildir. **Halkın Kurtuluşu** ve **Devrimci Halkın Birliği** gibi dergilerin temsil ettiği bir gelenekten gelen **Özgürlük Dünyası** ve **Seçenek** gibi dergiler tartışmayı bugün de sürdürüyorlar. Ancak öyle görünüyor ki, tartışmanın üzerinde cereyan ettiği zemin değişmedikçe ve Rus devriminin sonuçlarının ve bu devrime ilişkin Lenin ile Trotskiy arasındaki görüş ayrılıklarının ve tartışmanın anlaşılmasını engelleyen Stalinist prizma kırılmadıkça, tartışmaya konu olan görüş ayrılıklarının giderilmesi mümkün olmayacak. Çünkü tartışma da taraflardan herbiri bazı noktaları doğru kavramakla birlikte, Lenin'in düşüncesinin ve Rus devriminin sonuçlarının Stalinist yorumuna takıldıkları için, bütünlüklü bir doğru kavrayışa varamıyor. Şimdi bu tartışması hiç değilse belli başlı noktalarda ele alalım.

1. İKDDD ve Özgürlük Dünyası'ndaki Trotskist "sapma"

Stalinist kökenli birçok dergi gibi Arnavutluk yanlısı dergiler de, Türkiye devriminin "demokratik" ve "sosyalist" devrim biçiminde iki aşamaya bölünmesi ve ilk "aşama"nın demokratik devrim olacağı noktasında hemfikirler. Ama örneğin **Adımlar** veya **Teori** gibi reformist dergi çevrelerinden farklı olarak Arnavutluk yanlısı gruplar, Türkiye devriminin kesintisiz (sürekli) bir devrim olacağını da savunuyorlar. Bu şekilde, hem Maocu olduğunu söyledikleri aşamacı devrim anlayışından ve hem de Troçkist sürekli devrim anlayışından kendilerini ayırıyorlar. Bu iki anlayıştan farklı olduğunu söyledikleri kendi devrim anlayışlarını da "aşamalı ama kesintisiz devrim anlayışı" olarak niteliyorlar; ve tabi bunun, Leninist devrim anlayışı olduğunu da belirtiyorlar. Ancak devrimin nasıl hem "aşamalı" hem de "kesintisiz" olabileceğini açıklamakta oldukça zorlanıyorlar. Devrimin hem aşamalı ve hem de kesintisiz olacağı noktasında hemfikir olmalarına rağmen, aralarında süren tartışma ve tartışmaya konu olan görüş ayrılığı da tam bu noktada düğümleniyor. Tarafların hepsi referans olarak Lenin'in Rus devrimine ilişkin görüşlerine başvurmasına rağmen, niçin birbirlerini ikna edemiyor ve tartışmanın kendisi bir kördöğüşüne dönüyor? Çünkü, en başta, Lenin'in düşüncelerinin 1917 Şubat Devrimi'nden hemen sonra ciddi bir değişikliğe uğradığını ve dolayısıyla 1917 Rus devriminin Lenin'in 1905'de savunduğu ve 1917 Şubatına kadar savunduğu düşünceden oldukça farklı bir biçimde gerçekleştiğini göremiyorlar, kavrayamıyorlar. Tam da bu yüzden, Lenin'in 1917 Şubat Devriminin hemen ertesinde bir daha çıkarmamak üzere Bolşevizmin devrim öncesi antika müzesine kaldırdığı "işçilerin ve köylülerin devrimci demokratik diktatörlüğü" anlayışını başta Rus devrimi olmak üzere 20. yüzyılın yaşanan diğer devrimlerinin deneylerine rağmen, savunmakta ısrar ediyorlar. Ama **Seçenek** dergisi İKDDD'ni 1917 Rus devriminin ve 20. yüzyıldaki diğer devrimlerin pratiğini görmezlikten gelerek, başta Rus devrimi olmak üzere bütün 20. yüzyıl devrimlerinde İKDDD gibi bir aşama yaşanmış olduğu şeklinde bir yorumla savunurken, **Özgürlük Dünyası** bu kavramı Lenin'den farklı bir içerik yükleyerek savunuyor:

> Kuşku yol ki, demokratik ve sosyalist devrimler, dünya çapında, kapitalist gelişmeye bağlı olarak; proletarya önderliğinin koşulları doğduğunda birbirinden uzun dönemlerle ayrılmaz oldu: iki devrim, proletarya önderliğinde kesintisiz bir karakter kazandı... Artık burjuvazi önder-

> liğinde bir demokratik devrim ve bir burjuva diktatörlüğü ve sonra ona karşı mücadele, sosyalist devrim ve proletarya diktatörlüğü biçiminde iki birbirinden kopuk ve kesintili süreç hiçbir şekilde gerekli olmuyordu; proletarya önderliği iki devrimi birbirine bağlayarak **aşamalı ama kesintisiz** kılıyor, demokratik devrim **proletarya diktatörlüğünün özgül bir biçimi olan işçi-köylü diktatörlüğüne** yolaçıp devrim proletaryanın yoksul köylülükle ittifakına dayanarak sosyalizm yönünde gelişebiliyordu[74].

Sınıf Bilinci'nin 6. sayısında yer alan bir yazıda[75] Lenin, İKDDD kavramı ile proletarya diktatörlüğünün özgül bir biçimini değil, küçük burjuva (asıl olarak da köylülüğün) diktatörlüğünün özgül bir biçimini öngördüğünü gösterdik. Yine Lenin'in 1917 Şubat Devrimi'ne kadar Rusya'daki demokratik devrimin sosyalist devrimden önce "bağımsız bir aşama" biçiminde gerçekleşeceğini ve bu aşamanın "kesin ve eksiksiz bir biçimde" tamamlanabilmesinin de işçilerin de katıldığı ancak köylülüğün hakim olacağı İKDDD aracılığıyla mümkün olacağını ve demokratik devrimin "kesin ve eksiksiz bir zaferi" olmaksızın, sosyalist devrime geçilemeyeceğini düşündüğünü de uzun uzun anlattık. Oysa **Özgürlük Dünyası** bu kavram ile köylülüğün değil proletarya diktatörlüğünün bir özgül biçimini öngörmekte. Tıpkı 1905 Rus devriminin arifesinde Trotskiy'nin ve 1917 Şubat Devrimi'nden sonra da Lenin'in yaptığı gibi[76]. Bu nedenle, **Seçenek** dergisi, **Özgürlük Dünyası** ve **Orak Çekiç**'in yanısıra Türkiye Devrimci Komünist Partisi'ni (TDKP) ve Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği'ni (TİKB) İKDDD kav-

---

74. **Özgürlük Dünyası**, 14. sayı, s. 18. **Özgürlük Dünyası**'nın İKDDD'ye ilişkin bu yorumunu Arnavutluk yanlısı başka dergilerce de savunulur. Bkz: TİKB'nin yayın organı **Orak Çekiç**'in Temmuz-Ağustos 1989 tarihli sayısındaki **Seçenek** eleştirisi, Seçenek Dergisi, 5. sayı.
75. Bkz. "Lenin, Trotskiy ve Rusya'da sürekli devrim", **Sınıf Bilinci**, 6. sayı.
76. **Özgürlük Dünyası** ve **Seçenek** dergisinin iddiasının aksine, Trotskiy'in ne 1905'de ne de daha sonra "saf" bir işçi iktidarını savunmadığını **Sınıf Bilinci**'nin 6. sayısında yer alan yazımızda gösterdik. Trotskiy, Rusya'da devrimin zaferi halinde kurulacak olan iktidarın bir "işçi-köylü iktidarı olacağını birçok defa belirtmiştir. Onun Lenin'in İKDDD kavramına olan itirazı, bu kavramın köylülüğün hakim olduğu bir iktidarı öngörmesiydi. (Bkz. **Sınıf Bilinci**, 6. sayı, s. 113) Nitekim 1917 Ekim'in de kurulan iktidar da bir işçi-köylü iktidarıydı. Çünkü iktidarın organları olan işçi ve köylü sovyetleri aracılığıyla bir işçi-köylü ittifakını temsil ediyordu. Ama "demokratik" değil, "sosyalist" bir iktidardı, çünkü iktidarda önder ve hakim güç köylülük değil, işçi sınıfı idi.

ramını proletarya diktatörlüğünün özgül bir biçimi olarak savunmalarını "Trotskist bir sapma" olarak nitelendirmesi[77] pek de haksız sayılmaz.

Gerçekten de, Mao'nun "Milli demokratik devrim anlayışı reddettikten sonra **Özgürlük Dünyası** ve **Orak Çekiç**'in yanısıra TİKB ve TDKP'de demokratik devrim ile sosyalist devrimin ilişkisi sorunundaki yeni yaklaşımları ve bu bağlamda Lenin'in düşüncesini yorumlayışlarına "örtük bir Trotskist anlayış" hakim oldu. Buna ilişkin birçok örnek vermek mümkün. Örneğin **Özgürlük Dünyası**'ndan yukarda alıntı yaptığımız yazıda yer alan şu pasajlarda Lenin'in düşüncesinin tastamam Trotskist bir yorumudur:

> Geri kalmış feodal, yarı feodal, burjuva ülkelerde, emperyalizmle birlikte kapitalizmin gelişmesi ve proletaryanın ortaya çıkması koşullarında, proletarya diktatörlüğünün kendisi değil ama özgül bir biçimi olan işçi-köylü diktatörlüğü gündeme gelebilirdi. Devrim, demokratik görevlerin yanısıra sosyalist görevlere de sahip olurdu.
>
> Kuşkusuz Lenin ve Leninistler de devrimin burjuva çerçevesi içine sıkışıp kalmayı savunmadılar, devrimin örneğin büyük sanayiin ve bankaların ulusallaştırılması gibi sosyalist görevleri de vardı ve olurdu...[78]

1917 Şubat Devrimi'ne kadar Trotskiy dışında ne Menşevikler ne Bolşevikler ne de Lenin, Rusya'da devrimin zaferi halinde kurulacak olan iktidarın proletarya diktatörlüğün bir biçimi olan işçi-köylü diktatörlüğü olacağını ve devrimin demokratik görevlerin yanısıra sosyalist görevlere de sahip olacağını savunmadı. 1917 Şubat Devrimi'ne kadar, proletaryanın devrime önderlik etmesi ve köylülükle ittifak kurmayı başarması halinde, iktidara gelecek olanın da köylülüğün desteklediği proletarya olacağını ve iktidara gelen proletaryanın istese de kendisini demokratik görevlerle sınırlayamayacağını ve kaçınılmaz olarak büyük sanayinin ve bankaların millileştirilmesi gibi sosyalist görevlere de el atmak zorunda kalacağını yalnızca Trotskiy savundu. Oysa Menşevikler bir yana Bolşevikler de, 1917 Nisanı'na kadar demokratik devrim ile sosyalist devrim arasında kapitalizmin özgürce gelişeceği bir Demokratik Cumhuriyet döneminin yaşanacağını savundular. Bu yüzdendir ki, 1917 Şubat Devrimi'nden sonra düşüncelerini köklü olarak değiştiren Lenin, başta Stalin, Kamanev olmak üzere bütün "eski Bolşevik-

---

77. **Seçenek**, 5. sayı, s. 78.
78. **Özgürlük Dünyası**, 14. sayı, s. 19.

ler''le karşı karşıya geldi. Lenin 1917 Şubat devrimine kadar olan dönemde Rusya'da demokratik devrimin bir sosyalist devrime dönüşebilmesinin tek şansını Avrupa'daki sosyalist devrimde, Avrupa'daki bir sosyalist devrimin şansını ise Rusya'daki demokratik devrimin eksiksiz ve kesin bir zaferinde görüyordu. Rusya'daki demokratik devrimin eksiksiz ve kesin bir zaferinin, yani çarlığını yıkılmasının feodal toprak mülkiyetinin tasfiyesinin ve demokratik cumhuriyetin kurulmasının ise ancak, bir köylü cumhuriyeti olacak olan İKDDD aracılığıyla mümkün olabileceğini düşünüyordu. Stalin ise 1905 devriminden sonra bile bu konuda hâlâ, sosyalist devrim için üretici güçlerin gelişmesi ve proletaryanın nüfusun çoğunluğunu teşkil etmesi gerektiği gibi Marksizmin en vülger bir yorumunu savunuyordu[79].

Özgürlük Dünyası'nın Lenin'in Rus devrimine ilişkin düşüncesinin 1917 Şubat Devrimi'nden sonra köklü bir değişikliğe uğradığını kavrayamadığının bir başka örneği Lenin'in Ekim Devrimi'nden sonra, 1918'de ''Proletarya Devrimi ve Kautsky'' adlı eserinde Rus devriminin dersleri ışığında demokratik devrim ile sosyalist devrimin ilişkisi sorununda 1917 Şubat'ına kadar olan dönemde savunduğu düşünceden oldukça farklı olan yaklaşımını Lenin'in 1905'te, ''İki Taktik'' adlı eserinde savunduğunu iddia etmesidir:

> ...Lenin aynı formülasyonu yaptıktan sonra, ''iki devrim arasında yapay olarak bir Çin seddi kurmak, ikisini, proletaryanın hazırlık derecesiyle, yoksul köylülerle birliği derecesiyle değil de, herhangi bir başka şeyle birbirinden ayırmak, marksizmin tahrifini son sınırına vardırmaktır, marksizmi bayağılaştırmaktır der, İki Taktik de[80].

Oysa Lenin, ''İki Taktik'' adlı eserinde, tam da bu konuda oldukça farklı olan bir anlayışı savunur:

> (...) Rusya'nın iktisadi gelişmesinin düzeyi (bir objektif şart) ve proletaryanın geniş yığınlarının örgütlenme ve bilinç düzeyi (Bu subjektif fark objektif şarta ayrılmazcasına bağlıdır) işçi sınıfının hemen ve tam kurtuluşunu olanaksız kılmaktadır[81].

Hiç kuşkusuz, Lenin'in ''İki Taktik''deki bu yaklaşımı ile 1917 Ekim Devrimi'ni açıklayabilmek mümkün değil. Çünkü Ekim devri-

---

79. Bu konuda ayrıntılı bir bilgi için bkz: ''Lenin, Trotskiy, ve Rusya'da sürekli devrim'' adlı yazı, **Sınıf Bilinci**, 6. sayı.
80. **Özgürlük Dünyası**, 14. sayı, s. 19.
81. Lenin, ''Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği'', Sol Yayın., 5. bas., s. 22.

mi, işçi sınıfının bilinç ve örgütlülük düzeyi ile ülkenin iktisadi gelişme düzeyi arasında ayrılmazcasına bir bağlılık ilişkisinin değil, eşitsiz ve sıçramalı bir ilişkinin olduğunu gösterdi. İşte **Özgürlük Dünyası** vb. çevreler Lenin'in düşüncesindeki bu köklü değişikliği göremiyorlar.

Özgürlük Dünyası dergisinden farklı olarak, İKDDD kavramı ile Lenin'in Rusya'da küçük burjuvazinin (esas olarak da köylülüğün) bir iktidarını öngördüğünü **Seçenek** dergisi kabul ediyor. Ama Lenin'in düşüncesine ilişkin kavrayışı burada donup kalıyor. Ne Lenin'in düşüncesinde, İKDDD kavramı ile demokratik devrimle sosyalist devrimi iki ayrı bağımsız aşama biçiminde ayrılması arasında kopmaz bir ilişki olduğunu ne Lenin'in 1917 Şubat devriminden sonra düşüncesinin tam da bu nokta da bir değişikliğe uğramış olduğunu ne de Rus devriminde Lenin'in 1917'ye kadar kavunmuş olduğu biçimde bir İKDDD'nin gerçekleşmemiş olduğunu kavrayamıyor. Bundan ötürü de Lenin'e bağlı kalmak adına, küçük burjuva demokrasisini idealize ediyor. Çünkü **Seçenek** Lenin'in "İki Taktik"de söylediklerinden hareketle, Türkiye'de de demokratik devrimin zaferinin İKDDD aracılığıyla mümkün olabileceğini ve bu iktidarın da işçi sınıfının da katıldığı ancak küçük burjuvazinin hakim olduğu bir iktidar olacağını, yani bir küçük burjuva diktatörlüğü olacağını savunuyor[82]. Oysa ne Rusya'da, ne de Çin'de, ne de Arnavutluk'da demokratik devrimin zaferi İKDDD benzeri bir küçük burjuva iktidarıyla değil ancak proletarya iktidarı aracılığıyla mümkün olabildi. 1917 Şubat devriminde çarlığın yıkılması sürecinde ortaya çıkan işçi ve köylü asker sovyetlerinin bir tür İKDDD olduğu doğrudur. Ama Şubat devriminde ortaya çıkan bu İKDDD, Lenin'in 1917'ye kadar öngördüğünün aksine ne çarlığın iktisadi temeli olan büyük toprak sahipliğini tasfiye edebilecek, ne gericiliğin direncinin bastırabilecek ne de kapitalizmin özgürce gelişmesinin koşullarını yaratacak bir Demokratik Cumhuriyet'in kurulmasının aracı olabildi. Aksine daha devrimin ertesi günü yanıbaşında kurulan burjuva iktidarı ile uzlaştı, gerçek iktidarı ona bırakarak, "iktidarsız bir iktidar" olarak kaldı. İşte bu yaşanılan durum karşısında Lenin, düşüncesini vakit geçirmeksizin köklü olarak değiştirdi ve "Uzaktan Mektuplar"da başlamak üzere, ünlü "Nisan Tezleri"nde proletaryanın vakit geçirmeksizin iktidarı almaya hazırlanması gerektiğini savundu. Düşüncesindeki bu köklü dönüşüme "Rusya'da daha demokratik devrim tamamlanmadı" diyerek karşı çıkıp, İKDDD için mücadelenin devam etmesi gerektiğini söyleyen "Eski Bolşeviklere" ise şu cevabı veriyordu:

82. **Seçenek**, 5. sayı, s. 28.

> Her kim ki, bugün "proletaryanın ve köylülerin devrimci demokratik diktatörlüğü"nden başka söz etmez, yaşamın gerisinde kalır ve bu yüzden de, pratik olarak, proleter sınıf savaşımına karşı küçük burjuvaziye geçer ve devrim öncesi "bolşevik" antikalar arşivlerine ("eski bolşevikler" arşivlerine de denebilirdi) kaldırılması gerekir[83].

"Trotskist sapma"dan korunabilmek pahasına, başta Rus devrimi olmak üzere bütün 20. yüzyıl devrimlerinin derslerine gözünü kapayarak, İKDDD'yi bir küçük burjuva demokrasisi olarak savunmakta ısrar eden **Seçenek**'in konumu da bir devrim anında "eski bolşevikler"in konumundan farklı olmayacak[84].

2. "Şubatsız Ekim peşinde koşmak"

Seçenek dergisinin 3. sayısında yer alan bir yazı Trotskist sürekli devrim kuramının eleştirisine ayrılmıştı. Yöneltilen eleştirilere göz atıldığında, eleştirilenin sürekli devrim kuramının kendisi değil, onun Stalinist yorumu olduğu hemen görülür. Yazar Trotskiy'nin ve Trotskistlerin bu konuda yazdıklarını okuma zahmeti bile göstermemiş. Bu yüzden de, yazının başından sonuna kadar sürekli devrim kuramının eleştirisi adına tekrarlanıp durulan, sürekli devrim kuramının "aşamalar arasındaki tarihsel ve mantıksal farklılığı inkar ettiği", "proletaryayı hemen ve doğrudan proleter sosyalist bir iktidar şiarı altında savaşıma çağırdığı" ve "Şubatsız bir Ekim peşinde koşmayı" önerdiğidir[85]. Sözkonusu yazı da **Seçenek**yazarını sürekli devrim kuramına bu eleştirileri yöneltmesine kaynaklık eden **Sınıf Bilinci**'nin 1. sayısında çıkan Y.Barman'ın "Türkiye'de Sürekli Devrim" başlıklı yazısından aktardığı şu pasajdır:

> Leon Troçki, 1905 devriminin ertesinde sürekli devrim kuramını geliştirirken, bir bütün olarak dünya tarihinin ve özel olarak da Rusya'nın somut koşullarının tahlilinden hareketle, bir dizi önemli sonuca ulaşmıştı. Bunlar-

83. Lenin, "Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi", Sol yay., 4. Bas., s. 24-25.

84. **Seçenek** dergisi, işçi-köylü ittifakının "tek gerçekleşme biçimi"nin İKDDD olabileceğini savunur. (**Seçenek**, 5. sayı, s. 78) Oysa 1917 Ekim'inde Rusya'da kurulan iktidar da bir İKDDD olmamasına rağmen işçi-köylü ittifakının en gelişmiş biçimini temsil ediyordu. Çünkü, Ekim'de, Lenin'in de birçok kez belirttiği gibi, işçi sınıfının ittifakı yalnızca yoksul köylülükle değil, "bütün" köylülükle bir ittifak olarak gerçekleşmiş ve bu 1918 sonbaharına, burjuva demokratik devim tamamlanıncaya kadar sürmüştü.

85. Bkz. **Seçenek**, 3. sayı da yer alan "Kesintisiz Devrimin Yadsınması Ya da Troçkizmin İktidarsızlığı" adlı yazı.

dan birincisi, sömürge ve yarı sömürge ülkeler için gecikmiş bir burjuva gelişimi yaşayan öteki azgelişmiş ülkelerde, demokrasi ve ulusal kurtuluş görevleri ile toprak sorununun gerçek ve tam anlamıyla çözümünün artık burjuvazi tarafından değil gerçekleştirilmesinin olanaksızlığına ilişkindi. Bu sorunlar ancak bu ülkelerin işçi sınıfı tarafından ve bir işçi-köylü ittifakı temelinde çözüme ulaştırabilirdi. İkincisi, temel olarak nüfusun önemli bölümünü köylülerin oluşturduğu bu tür ülkelerde, devrimci rolü ne denli önemli olursa olsun köylülüğün bağımsız, hele önder bir güç oluşturamayacağı saptamasıydı. Troçki'ye göre köylülük, kimi dönemler bağımsız gibi görünebilen bir etkinlik içine girse de, eninde sonunda burjuvaziyi ya da proletaryayı izleyecekti. Bu bakımdan burjuva devriminin sorunlarını çözümleyecek olan bir devrimin zorunlu kıldığı işçi-köylü ittifakı, ancak köylü kitlelerine önderlik eden proletaryanın devrimci iktidarı biçiminde billurlaşabilirdi. Troçki'nin üçüncü bir saptaması da, işçi sınıfının bir kez iktidara gelip, öncelikli olarak demokratik devrimin sorunlarının çözümüne giriştiğinde, kaçınılmaz olarak burjuva ilişkilerin ötesine geçmek zorunluluğuyla karşı karşıya kalacağına ilişkindi. Böylece, demokratik devrim gelişerek sosyalist devrime dönüşecek ve dolayısıyla da süreklilik özelliği kazanacaktı[86].

Seçenek yazarı bu pasajı kendine göre kesip biçerek aktardıktan sonra, burada söylenenlerden şu sonuca varır:

> Böylece Trotçki ve günümüz Troçkistleri Şubatsız bir Ekim peşinde koşmaktadırlar. Onlara sorarsak, Troçki'de kendileri de katışıksız bir şekilde, proletarya ve köylülüğün devrimci bağlaşmasından yanadır; ama bu öyle bir bağlaşmadır ki, köylülük proletaryanın öyle bir bağlaşıdır ki; bırakalım köylülüğün iktidarı almak istemesini, hem zaten proletarya ile iktidara ortak bile olmak istemez, proletarya da köylülüğün buna muktedir olmadığının eninde sonunda ya burjuvazinin ya kendisinin iktidarını izleyeceğini bilmektedir. Kimi doğrularla kamufle edilmiş olsa da savunulan şey özü bakımından safsatadır. Siyaset bilimiyle de devrim deneyleriyle de ilgisizdir[87].

---

86. **Sınıf Bilinci**, 3. sayı, s. 14-15.
87. **Seçenek**, 3. sayı, s. 68-69.

Seçenek yazarı **Sınıf Bilinci**'nden aktardığımız pasajda söylenenleri değil, kendi kafasındaki Trotskist sürekli devrim anlayışını eleştiriyor. Bu yüzden, sözkonusu pasajda savunulan fikirlerin niçin safsata olduğunu sormak istiyoruz. Çağımızda geri ülkelerde demokrasi ve ulusal kurtuluş görevleri ile toprak sorunun gerçek ve tam anlamıyla bir çözümünün burjuvazinin değil ancak işçi-köylü ittifakına dayalı bir proletarya iktidarı altında gerçekleşebileceği fikri mi bir safsatadır? Çünkü biliyoruz ki, **Seçenek** dergisi de demokratik devrimin kesin ve tam bir zaferinin ancak, işçi-köylü ittifakına dayalı bir proletarya iktidarı altında mümkün olabileceğini savunuyor. Yoksa yanılıyor muyuz? **Seçenek** yazarının ve tabi **Özgürlük Dünyası**'nın da, anlayamadığı şudur: Trotskistler gerçek, yaşanılan tarihsel aşamaları reddetmezler; ama devrimin gelişim seyrini önsel ve mutlak bir biçimde bir takım aşamalara da bölmezler. Bu bağlam da 1905 devrimi de, 1917 Şubat devrimi de 1917 Ekim Devrimi de Rus devriminin yaşanan gerçek aşamalarıydı. Ve hiç bir ülke devrimi de bir tek darbe de, bir ek aşama da olup bitmez. Aksine değişik evre ve aşamalardan geçerek gelişip, yayılır ve zafere ulaşır. Trotskistler 19. ve 20. yüzyılın yaşanan devrimlerinin deneylerinden çıkardıkları derslere bağlı olarak, bizim gibi geri ülkelerde demokratik görevlerin gerçek ve tam bir çözümünün ancak Ekim benzeri devrimlerle mümkün olabileceğini savunmaktalar. Onlar işçi sınıfının bu bilinçle donatılıp, devrime hazırlanması gerektiğini savunurlar. Ama işçilerin de köylülerin de bu bilince ulaşmasının ancak kendi deneyimleriyle mümkün olabileceği gerçeğine de gözlerini kapamazlar. Örneğin Rus proletaryası ve Rus köylülüğü 1905, 1917 Şubat devrimlerini yaşamadan 1917 Ekim devrimini gerçekleştirecek bir bilince ulaşamazdı. Bu nedenle Trotskiy ve trotkistler, çağımızda geri ülkelerde demokratik görevlerin kesin ve eksiksiz bir çözümünün ancak işçi-köylü ittifakına dayalı bir proletarya iktidarı altında mümkün olabileceği gibi bir genel, stratejik öngörüden, işçilerin ve emekçi halk yığınlarının verili bilincini görmezlikten gelerek, "proletaryayı hemen ve doğrudan proleter sosyalist bir iktidar şiarı altında mücadeleye çağırmak" gerektiği sonucunu çıkarmazlar. Bu yüzdendir ki, Trotskistler, gerek Rus devriminde, gerekse de başta 1925-27 Çin devrimi, 1936-39 İspanya devrimi olmak üzere geri ülke devrimlerine ilişkin talepler ve şiarlar öne sürerken, hep sınıfların verili politik güç ilişkisini ve işçilerin ve emekçi halk yığınlarının verili bilincini çıkış noktası olarak aldılar. Örneğin, Trotskiy 1905 devriminin patlak verdiği günlerde yazdığı bir broşürde şunları söylüyordu:

> Halkla Çar arasındaki, zaferden başka bir düşüncesi olmayan şiddetli mücadele; bu mücadelenin en yüksek nok-

> tası olarak tüm ulusun ayaklanması; halkın çağdışı düşmana karşı zaferinin devrimci doruğu olarak geçici hükümet; Çarcı gericiliğin silahsızlandırılması ve halkın geçici hükümet tarafından silahlandırılması; genel, eşit, dolaysız ve gizli oy temeline dayalı kurucu meclisin toplanması- bunlar devrimin nesnel olarak belirlenen aşamalarıdır[88].

Aynı günlerde yazdığı bir başka broşürde ise şunları söylüyordu:

> Rusya'da hemen sosyalizme geçilmesi düşünülebilir mi? Hayır, kırsal bölgelerimiz çok cahil ve bilinçsizdir. Köylüler arasında bugün bile çok az sayıda gerçek sosyalist vardır. İlk önce, kitleleri karanlık içinde tutan otokrasiyi devirmeliyiz. Kır yoksulları tüm vergilendirilmelerden kurtarılmalı; kademeli vergilendirme, genel zorunlu eğitim uygulanmalı; son olarak, kır proletaryası ve yarı proletaryası şehir proletaryası ile tek bir sosyal demokrat ordu halinde bütünleşmelidir. Büyük sosyalist devrimi ancak bu ordu gerçekleştirebilir[89].

Trotskiy bütün bunları 85 yıl önce söylemesine rağmen, sürekli devrim kuramının "aşamaları atladığı"nı, proletarya "hemen ve doğrudan proleter sosyalist iktidar şiarı altında mücadeleye çağırdığı"nı vb. iddia edebilen **Seçenek** yazarına, **Özgürlük Dünyası** yazarlarına burada verebileceğimiz tek yanıt ancak, bir kez de gözlerini perdeleyen şu Stalinist at gözlüğünü çıkararak sürekli devrim kuramını incelemeleridir.

1927 yılında, 1925'te patlak veren devrimin en yüksek aşamasında Komintern'in Stalinist önderliği işçi ve köylü sovyetlerinin kurulmasına karşı çıkarak, ÇKP'ni Çan Kayşek'in Koumintang'ı içinde tutmaya çalışırken Trotskiy, şunu söylüyordu:

> Biz, Çinli köylülere şunu söylüyoruz: Whang Ching Wei ve ortakları tipindeki Sol Kuomintang liderleri, eğer kendi bağımsız Sovyetlerinizi oluşturmaksızın Wuhan liderlerini izlerseniz, kaçınılmaz olarak size ihanet edeceklerdir... Biz Çinli işçilere şunu söylüyoruz: Siz, yani devrimci proletarya olmaksızın, köylüler, küçük burjuva radikallerinin önderliği altında tarım devrimini sonuna kadar götüremezler. Bu yüzden, kendi işçi Sovyetlerinizi kurun, köylü Sovyetleri ile birleşin, asker temsilcilerini Sovyetlere çekin, Sovyetleri tanımayan genarelleri vurun; Sovyetlere karşı ayaklanma örgütleyecek olan bürokrat-

88. Trotskiy, Sürekli Devrim, Kasım 1976, Köz Yay., s. 106.
89. Trotskiy, ibid, s. 108.

> ları ve küçük burjuva liberalleri vurun... **Çin burjuva demokratik devrimi ya Sovyetlerin oluşturulmasıyla ilerleyecek ve muzaffer olacaktır ya da hiçbir zaman**[90].

Günümüzde de, geri ülkelerde Trotskist partiler, Trotskist sürekli devrim anlayışını savunmakla, yani burjuva demokratik devrimin ancak proletarya iktidarı altında ve proletarya devriminin bir yan ürünü olarak çözüleceğini savunmakla birlikte, bundan yerde "işe doğrudan proletarya iktidarı" ile başlanması gerektiği sonucunu çıkarmamakta. Örneğin Arjantin'in bugün en güçlü muhalefet partisi olan **Sosyalizm Hareketi (MAS)**, Arjantin de diktatörlüğün yıkılışı sürecinde demokratik bir anayasa için "Kurucu Meclis" talebini ileri sürerken, bugün de Arjantin'in yaşadığı derin iktisadi ve politik krizden çıkış için bir "işçi-emekçi halk hükümeti" önermekte.

Hem aşamalı ve hem de sürekli olan bir devrim anlayışı

Arnavutluk yanlısı dergilerin anlayamadıkları geri ülkelerde demokratik sorunların çözümünün çağımızda ancak proletarya iktidarı altında, proletarya devriminin bir yan ürünü olarak çözüleceği anlayışının, "işe doğrudan proletarya iktidarı ile başlanması" anlamına gelmediğidir. Bu yüzden de onlar, "işe doğrudan proletarya iktidarı ile başlamamak için" sürekli olan ama aynı zamanda aşamalı olacak bir devrimi savunuyorlar. Ama başta Rus devrimi olmak üzere bütün 20. yüzyıl devrimlerinin de gösterdiği gibi, çağımızda mümkün olmayacak olan da budur. Lenin, 1917 Şubat'ına kadar olan dönemde Rusya'da demokratik devrimin, proletaryanın iktidarından ve sosyalist devrimden önce, ayrı bir bağımsız aşama biçiminde gerçekleşebileceğini düşünü-

---

90. Aktaran: Trotskiy, The Third International After Lenin. Oysa aynı günlerde Stalin ve Komintern önderliği, işçi ve köylü sovyetlerinin "ancak demokratik devrimden sosyalist devrime geçiş aşamasında" gerçekleşebileceği gerekçesiyle, Çin'de işçi ve köylü sovyetlerinin kurulmasına karşı çıkarak, ÇKP'nin ve Çin işçilerini Koumintang içinde tuttular. Örneğin Stalin Trotskiy'in sovyetlerin kurulması önerisine karşı çıkarken, şunları söylüyordu: "Muhalefetin Çin'de acilen, işçi, köylü ve asker delegeleri Sovyetleri oluşturulması talebi ne anlama gelmektedir?.. Bu, yeni bir iktidar sloganının, devrimci Kuomintang iktidarını dışlayan... Kuomintang solu ile bir blok içinde çalışan komünistleri de kapsayan devrimci Kuomintang iktidarına karşı olan bir sloganının atılması anlamına gelir." Stalin, Problems of Leninizmden aktana Y. Alogan, Sosyalist Birlik, 3. sayı, s. 72.) Bu "devrimci" Kuomintan'ın ve onun iktidarının Çin komünistlerini ve işçilerini Stalin'in bu değerlendirmeleri yaptıktan fazla değil, üç ay sonra, nasıl katlettiğini ise herhalde Seçenek ve Özgürlük Dünyası'da biliyordur. 1925-27 Çin devrimi ve bu devrime ilişkin Trotskiy ile Stalinist önderliğin politikalarının ayrıntılı bir bilgisi için bkz. Y. Alogan, "III. Enternasyonal'de Sömürgeler sorunu ve 1925-27 Çin devrimi üzerine", Sosyalist Birlik, 3. sayı.

yordu. Ama daha Şubat'ın ertesi gününde bunun imkansız olduğunu kesin olarak gördü ve düşüncesini değiştirir. Nitekim Rusya'da demokratik devrimin tüm temel sorunları 1917 Ekim devrimi ile kurulan köylülüğün desteğindeki proletarya iktidarı altında çözülebilirdi. Tersinden bir örnek Nikaragua devrimi. Hepimizin bildiği gibi, devrim "demokratik aşama da" çakılıp kaldığı sosyalist devrime geçemediği için, demokratik devrimin görevleri de çözülemedi.

Arnavutluk yanlısı Stalinistlerle Trotskistler arasındaki görüş ayrılığı, bu ülkelerde devrimin öncelikle demokratik taleplerle başlayıp başlamayacağı ve devrimin değişik aşama ve evrelerden geçip geçmeyeceğini kabul edip etmemek noktasında değil, çağımızda geri ülkelerde demokratik devrimin görevlerinin proletaryanın iktidara gelmesinden önce, "bağımsız bir demokratik devrim" aracılığıyla çözülüp çözülemeyeceğidir. Öteki geri ülkelerin yanısıra Türkiye'nin de bugün ivedi nesnel görevleri bakımdan bir demokratik devrim "aşaması"nda olduğu doğrudur. Ama bu "demokratik aşama"nın Türkiye'de de bir proletarya devriminden ve proletaryanın iktidara gelişinden önce tamamlanmayacağı, ancak proletarya devriminin "bir yan ürünü" olarak tamamlanabileceği de doğrudur. Bu yüzden de, sosyalistler ve bilinçli işçiler, "demokratik görevlerin" proletarya devriminden önce gerçekleşecek olan bir "demokratik devrim" ile çözülebileceği anlayışına karşı çıkmaları gerekir.

Türkiye devriminde de daha önce yaşandığı gibi bundan sonra da kimi "demokratik" aşamalar, evreler yaşanabilir. Ama demokratik devrimler gene çözülmemiş görevler olarak kalmaya devam eder, ta ki proletarya iktidarı alıncaya kadar. İşte geri ülkelerde ileri ülkelerden önce proletaryanın iktidara gelebilmesi imkanını yaratan da budur. Demokratik görevlerin çözümünü kendi programına alan proletarya köylülüğü yanına çekip, onunla ittifak kurarak iktidara gelir. İktidara geldiğinde ise bir yandan demokratik devrimi sürdürür ama öbür yandan da derhal sosyalist devrime başlar. Böylece de demokratik devrimle sosyalist devrim kelimenin her anlamında iç içe geçer. İşte bu yüzden de, demokratik görevlere tekabül eden "asgari" ve sosyalist görevlere tekabül eden "azami" program ayrımı pratik de aşılır, anlamsız hale gelir. Arnavutluk yanlısı çevreler de, çağımızda demokratik görevlerin çözümünün ancak proletarya iktidarı altında mümkün olacağını kabul ediyorlar ve bu yüzden de devrimin kesintisiz (sürekli) olacağını savunuyorlar. Ama Trotskist olmamak için de, bu devrimin hem aşamalı hem sürekli olacağını söylüyorlar. Ama onların "aşama"dan anladıkları, devrimin böyle bir aşama da yaşayacağıdır. Diğer ülkelerinde devrimlerinde olduğu gibi Türkiye devriminde de bir değil birden fazla "de-

mokratik aşama"nın yaşanması mümkündür. Ama kimi demokratik aşamaların yaşanacağını kabul etmek farklı bir şey, demokratik görevlerin proletarya devriminden ve proletaryanın iktidara gemlesinden önce yaşanması mümkün "demokratik aşamalar" da çözüleceğini savunmak veya bu demokratik aşamaların yaşanacağı olasılığından hareketle demokratik görevleri bir "demokratik devrim", sosyalist görevleri de "sosyalist devrim" biçiminde aşamaları bölmektir.

Öte yandan Arnavutluk yanlıları arasında demokratik devrim ile sosyalist devrimin içiçe geçeceği ve demokratik devrimin görevlerinin de ancak proletarya iktidarı altında çözülebileceği noktasında oldukça farklı kavrayışların da olduğunu görüyoruz. Örneğin bir **Orak Çekiç** tıpkı Trotskistler gibi, proletarya iktidara geldiği andan başlayarak demokratik devrim ile sosyalist devrimin içiçe geçeceğini, proletaryanın bir yandan demokratik devrimi sürdürürken öbür yandan da derhal sosyalist devrime başlayacağını savunur. Bunun Trotskist anlayışın ta kendisi olduğunu farkeden **Seçenek** ise, iktidara gelen proletaryanın önce demokratik görevleri çözeceğini, sonra sosyalist görevlere başlayacağını savunur. Ama bunun hangi ülkede böyle yaşandığı sorusuna cevap veremez. Çünkü Rusya'da da, Arnavutluk'ta da önce demokratik görevler sonra sosyalist görevlere el atılmayıp, ikisine birlikten el atılmıştır. Ayrıca **Seçenek**'in bu yorumunun bile onu örtük bir Trotskist sürekli devrim anlayışını savunmaktan kurtarmadığını da belirtelim. Çünkü **Seçenek** de demokratik görevlerin kesin çözümünün ancak proletarya iktidarı altında mümkün olacağını ve bundan ötürü de devrimin sürekli olacağını ve bugünden işçi ve köylü sovyetlerinin iktidarını savunmakta. Bu, ne Stalinizmin yeni menşevik anlayışı ne de Lenin'in 1917'ye kadar olan anlayışıdır. Bu, elektrik de olsa, örtük bir Trotskist anlayıştır.

Sonuç yerine

Stalinizmin ideolojik olarak olduğu kadar fiilen de çöktüğü bir dönemde Arnavutluk yanlılarının Stalinizmin "sol" ve doğmatik savunusuna dayanarak ayakta kalmaları mümkün değil. Bu iki bakımdan mümkün değil: Birincisi, Doğu Avrupa'daki Stalinist rejimlerin hepsinin birbiri arkasından çöktüğü bir zamanda **Özgürlük Dünyası** ve **Seçenek** gibi dergilerin "yaşayan sosyalizmin tek örneği" olarak gösterdikleri ve kılavuz bildikleri Arnavutluk'taki rejimin kaderinin de öbürlerinkinden farklı olmayacağı kesindir. Çünkü Arnavutluk'daki rejimin de, **Özgürlük Dünyası** ve **Seçenek** gibi dergilerin düşündüğünün

aksine, öbür Doğu Avrupa ülkelerinde yıkılmaya başlayan rejimlerden farklı değildir. **Özgürlük Dünyası** ve **Seçenek** Arnavutluk da rejime karşı açık muhalefetin başladığının haberleri geldiğinde bunu "emperyalizmin yalanı" olarak değerlendirerek, "emperyalizmin Arnavutluk'da rejimin karşısına dikeceği bir tek insan yoktur" diyecek kadar kör bir inançla gerçeklere gözünü kapamış olsa da, bugün artık Arnavutluk'da da bir şeylerin hızla değiştiğini görmezlikten gelemezler. Ramiz Alia Jivkov'ların, Çavuşesku'ların akibetine uğramamak için, Arnavutluk'un Gorbaçov'u olma doğrultusunda her gün yeni adımlar attığını, rejimi gevşetme doğrultusunda yeni kararlar aldığını bugün artık hiç kimse görmezlikten gelemez. Elçiliklere sığınan yüzlerce insanın dışarıya çıkmasına izin verilmesi ile başlayan bu tedbirler, ülke ekonomisinin dışa açılmasına, Avrupa Güvenlik Konferansına üye olma için başvuru da bulunmaya karar verme, 1967'den beri kapalı olan cami ve kiliselerin açılmasına karar verme, iktidar üzerindeki parti tekelinin gevşetilmesine kadar uzanan yeni tedbirler birbirini izledi ve izleyecek. Alia, en son Merkez Komitesi toplantısında açıkça, "Parti emir vermemeli ne de başkalarının hak ettiği imtiyazları kendine mal etmeli. Parti dolaysız olarak devlet iktidarı olmamalı. Partiyi (devletin tek siyasi gücü) tayin eden anayasa maddesi düzeltilmelidir"[91] diyordu. İkincisi, **Özgürlüğün Dünyası** ve **Seçenek** gibileri daha yakın zamana kadar savundukları Komintern partilerini ve onların 1930'lardan sonraki dönemde izledikleri politikalarını bugün Trotskistlerin eleştirdiği noktalardan eleştirmeye başladılar. Onların bunu yaparken, Stalin'i ve Komintern'in Stalinist önderliğini aklamaya çalışmaları ise beyhude bir çabadır. Günümüzde Marksizmi ve Leninizmi savunma çizgisinde "ortadoks" kalabilmek Stalinizmin "sol" ve dogmatik bir savunusuyla değil, Stalinizmle köklü bir hesaplaşma ve kopuşla mümkündür. Bu bakımdan, **Özgürlük Dünyası** ve **Seçenek** gibi çevrelerin Marksizmi ve Leninizmi savunma çizgisinde "ortadoks" olabilmesi de ancak bugüne kadar savundukları Stalinizmin "sol" ve dogmatik yorumuyla köklü bir biçimde hesaplaşmalarıyla mümkün olabilecek. Bugün **Özgürlük Dünyası** ve **Seçenek** gibi çevreler, FKP'nin, ÇKP'nin veya TKP'nin şahsında eleştirdikeri politikaların, Stalinist politikalar olduğunu ve sonuçta Komünist Enternasyonalin tasfiyesine ve hemen hemen bütün komünist partilerinin daha 1930'lardan başlayarak sosyal demokratlaşmasına kadar bu politikaların temelinde de menşevik aşamalı devrim ve tek ülkede sosyalizm anlayışının ve uygulamasının bulunduğunu daha fazla görmezlikten gelemezler.

91. Cumhuriyet Gazetesi, 22 Kasım 1990.

Trotskiy'in yazısını sunarken...

Tarihçiler İspanya İç Savaşı'nın, II. Dünya Savaşının genel bir provası olduğunu söylerler. Bu doğru ama eksik bir tanımlamadır. Çünkü İspanyol devrimi bunun yanı sıra, esasen daha da önemlisi, dünya çapındaki siyasal akımların (sosyaldemokrasi, Stalinizm, Anarşizm, anarkosendikalizm) bir toplumun tarihsel bir dönüm noktasında, bir devrim döneminde gerçek yüzlerinin açık seçik ortaya çıkmasının evrensel bir örneğini, ne yazık ki trajedisini sundu. Özcesi, İspanyol devrimi II. Dünya Savaşının yalnızca askeri bir provası değil, aynı zamanda devrimin tüm anatomisini sergileyen tarihsel bir deneyimdir.

Aşağıda yayımladığımız makale Trotskiy tarafından 1937 Aralığında, yani devrimin tam bir dönüm noktasına ulaşmış olduğu dönemde kaleme alınmıştır. Devrimin niteliği ve antifaşist mücadelenin perspektifleriyle ilgili devrimci Marksist yaklaşımları içeriyor olması açısından açıklayıcı bir öneme sahiptir. Bu makale Trotskiy'in bir tarihçi olarak değil, devrimci bir politikacı ve İspanyol Leninist Bolşeviklerinin esin kaynağı olarak yazdığı ve ***İspanya Devrimi, 1931 - 1939*** *adlı kitapta toplanan 90 makalesinden biridir.*

Bu makalenin daha iyi kavranabilmesi için İspanyol devriminin gelişimini kısaca hatırlatmak yararlı olacaktır:

1930 yılına kadar İspanya devleti mutlakiyetle yöneltilmişti. Devletin bu feodal görünümüne karşılık yönetici sınıfın çekirdeğini kapitalistler oluşturmaktaydı ve iktidar Kastilya'daki büyük toprak sahipleri ile Katalonya ve Bask bölgelerinin sanayicileri arasındaki kaygan koalisyona dayanıyordu. I. Dünya Savaşı sonrasında ülkede yaygınlaşan kitle radikalleşmesi karşısında burjuvazi yönetimi ortaya devretmiş ve General Primo de Rivera 1923'ten 1930'a kadar ülkeyi askeri diktatörlükle yönetmişti.

Ama 1929 dünya krizi İspanya'yı ağır bir biçimde etkiledi ve yeni-

den bir kitle radikalleşmesinin içine sürükledi. Askeri yönetim 1930'da istifa etmek zorunda kaldı ve kısa bir süre sonra Kral VIII. Alfonso 1931 Nisanında seçimler düzenledi. Bu seçimlerde monarşist partiler ağır bir yenilgiye uğradılar ve kral yurtdışına kaçtı.

Bu süreç içinde canlanan İspanyol liberalizmi, bir burjuva cumhuriyetinin kurulmasında seferber oldu. Kralın kaçışıyla birlikte kurulan Cumhuriyet hükümeti, liberal partiler ile işçi sınıfının desteğini alan Sosyalist Parti koalisyonuna dayanıyordu. Bu bir anlamda, 1936'da işbaşına gelen Halk Cephesi hükümetinin ilk benzeri idi. Burjuva partilerinin önderi ve başbakan Manuel Azana kararlı bir antikomünistti. Azana hükümeti sınırlı reformlarla yetinmekteydi toprak aristokrasisinden ve sanayi baronlarından kopmaya ne niyeti, ne de gücü vardı. Ama Sosyalist Partinin de varlığıyla, reformist demagoji kitleler içinde, iktidarın gerçekleştiremeyeceği özlemlerin doğmasına neden oluyordu.

Mutlakiyetin toplum üzerindeki baskılarının çözülmesinin en belirgin sonucu İspanyol kitlelerinin devrimci ayaklanmaları ve toplumsal devrim sorununun gündeme gelmesiydi. Trotskiy liberaller için "kitlelerden duyduğu korku, mutlakiyete karşı olan nefretinden çok daha güçlü" diyordu. Bu, burjuvazinin tarihsel açmazının mükemel bir örneğiydi. Trotskiy, Azana'yı Kerenski'ye benzetiyor ve burjuvazinin kitleleri ezme operasyonu başladığında onun bir köşeye atılacağını söylüyordu. Azana iktidarda kalabildi ama onu orada burjuvazi değil, devrimi ezen "sol" partiler tuttu.

Kitleler sürekli olarak "Halk Hükümeti"ne karşı ayaklanıyorlardı. 1931 Ağustos ve Temmuzunda grevler yaygınlaştı, 1933'te Cêdiz'de Anarşist bir ayaklanma gerçekleşti, ama "demokratik" hükümetin kurduğu Sivil Muhafızlar tarafından kanla bastırıldı.

Nihayet Azana Eylül 1933'te istifa etti ve eski bir radikal olan Alejandro Lerroux hükümeti kurdu ve seçim düzenleyeceğini ilan etti. Ama o da kitleler karşısında kilise, ordu ve monarşist partilere daha çok yaklaşmaya başladı. Devrim havası tüm ülkeyi kaplamıştı. Burjuvasi bile sorunun Cortes'de (Parlamento) değil, sokaklarda çözüleceğini ilan ediyordu. Bu arada eski diktatörün oğlu José Antonio Primo de Rivera, İspanyol falanjını kurdu. Silahlı güçler çete saldırılarına ve sistemli bir biçimde sendikacıları ve solcu politikacıları öldürmeye başladı. Bu arada liberal ve radikal politikalar lafta sollaşmaya başladı. Ocak 1934'te Largo Caballero'nun Sosyalist Partisi silah satın almak ve üyelerine dağıtmak için bir komite kurdu.

1933 Kasım seçimlerine anarşist CNT (Ulusal İşçi Konfederasyonu

- o dönemde anarşistlerin yönetimindeki en büyük işçi örgütü) katılmadı ve sağcı partiler Cortes'de çoğunluğu sağladı. Lerroux yeniden başbakan oldu. Ekim 1934'te Lerroux, hükümete Gil Robles'in aşırı sağcı partisi CEDA'yı alınca SP ve CNT genel grev ilan ederek ayaklanma başlattı. Oviedo'da bir Komün ilan edildi. Hükümet Fas'daki işgal birlikleri komutanı General Franco'yu çağırdı ve 12 Ekimde Oviedo, binlerce ölü vererek düştü.

Asturias'da işçiler yenilmişler, ama henüz ezilmemişlerdi. Rejime karşı nefret yoğunlaşıyordu. Böylece sağcı koalisyonun da temelleri sarsıldı, kriz sonucu dağıldı. Şubat 1936'da düzenlenen seçimlerde burjuva Cumhuriyetçileri, Sosyalist ve Komünist Partiden oluşan Halk Cephesi iktidara geldi ve Azana yeniden başbakan oldu. Anarşistler bu kez seçimlerde Halk Cephesini (HC) desteklediler. HC'nin karşıdevrimci yanlarını sürekli sergileyen POUM da (Birleşik Marksist İşçi Partisi - Antrea Nin liderliğinde, önceleri Trotskist Uluslararası Sol Muhalefet akımının bir parçası, daha sonra ondan koparak merkezci bir akım haline gelen, işçiler arasında önemli bir desteğe sahip parti) HC'ne "eleştirel destek" vererek onun kapitalist seçim bildirgesine imza attı.

HC iktidarı karşısında Franco 17 Temmuz 1936'da Fas'ta faşist ayaklanma başlattı. Üç gün içinde İspanya'daki 50 garnizon ayaklanmaya katıldı. Sanayi kapitalistleri de dahil olmak üzere tüm eski yöneticiler ayaklanmayı desteklediler. Azana'nın ayaklanmaya ilk tepkisi uzlaşma olanaklarını araştırmak oldu ve işçilere silah dağıtanların kurşuna dizileceğini ilan etti. İşçiler ise tam bir ayaklanma ruhu içindeydiler. İçişleri Bakanı Quiroqa istifa edince Azana, Franco'ya saygısını göstermek amacıyla daha uzlaşmacı bir kabine kurdu. Bu, kitleler arasında geniş tepkilere yolaçtı ve işçiler "ihanet" haykırılarıyla sokaklara döküldü. 19 Haziran'da yeni bir hükümet kuruldu ve gerçek bir biçimde silah dağıtılmaya başlandı. Bu, İspanyol devriminde yeni bir dönemin başlangıcıydı.

Şehirlerde gerçek güç işçi örgütlerinin elinde toplanmaya başlamıştı. Barcelona'da silah dağıtılmayınca POUM ve CNT askeri garnizonları basarak zorla silahlandı. Katalonya'da silahlı işçi milisleri geniş bir cephe halinde birleşerek faşist birlikleri tümüyle temizledi.

Bu arada Stalinistler burjuvazi ile ittifaklarını haklı göstermek amacıyla Franco'yu "feodalizmin" temsilcisi olarak göstermeye ve bunun "teorisini" yapmaya çalışıyorlardı. Oysa kapitalistler Franco'nun yanında yer alıyorlardı; işçiler ise, sahiplerince terkedilen fabrikalara el koyarak kendi denetimlerinde çalıştırıyorlardı. Polisin yerini ise işçi muhafızlar almıştı. Köylüler, toprakları işgal ediyordu. Bu, tam bir top-

lumsal devrimdi. 21 Temmuz'da kurulan Katalonya Antifaşist Milisleri Merkez Komitesi bölgenin gerçek iktidarı haline geldi. Böylece Cumhuriyetçi İspanya'da ikinci bir iktidar kurulmuştu. Bir yanda fabrika komiteleri, milis birlikleri ve köylü konseyleri (ki bunlar Anarşistler ve POUM tarafından destekleniyordu) diğer yanda ise Azana hükümeti; KP ve SP ise bu Halk Cephesi iktidarını destekliyordu.

Halk Cehesi, burjuva müttefiklerini ve Fransa, İngiltere ve ABD'deki "demokratik" hükümetleri ürkütmemek için devrime karşı çıkıyor ve sınırlı reformlarla yetinmek istiyordu. Gerçekte ise burjuvazi çoktan Franco'nun safında yerini almıştı. İngiltere, Fransa ve ABD ise, Hitler ve Mussolini'nin İspanyol faşistlerine yaptıkları yardımlara karşılık Cumhuriyetçi yönetime silah satmaktan kaçınıyor ve Fransız Halk Cephesi lideri Léon Blum'un "müdahale etmeme" politikasını izliyorlardı.

Devrimin güçlü kabarışına karşılık HC'nin onu ezebilmesinin iki temel nedeni vardı: Birincisi, POUM ve CNT işçi-köylü iktidar organlarını merkezileştireceklerine, liberallerin kendilerini desteklemesini beklediler ve daha sonra 1936'da HC'ne katıldılar böylece kitleler öndersiz kaldı; ikincisi, Stalin, Nazilere karşı demokratik burjuva cumhuriyetleriyle kurduğu ittifakı bozmamak için devrime karşıydı ve Komintern'in olanca ağırlığını HC'nin arkasına yığdı. Böylece işçi ve köylülerin özyönetim ve mücadele organları dağıtılarak iktidar, burjuva demokrasisi merkezi etrafında güçlendirildi. Sınıfın bağımsız gücü ezildikçe de, hükümet sürekli olarak sağa kaydı.

SSCB silah yolladıkça ve Uluslararası Tugaylar ülkeye girdikçe iktidar içinde KP'nin etkinliği arttı ve diğer örgütlere saldırmaya başladı. KP dışardan gelen silahları Anarşistlere ve POUM'culara dağıtmayı reddetti ve silahsız yığınların Aragon'da faşistler tarafından kitle kıyımına uğratılmasına neden oldu. Nihayet KP son darbesini bir provokasyonla vurdu: 1937 Mayısında Barcelona'da başından beri Anarşistlerin elinde bulunan bir telefon merkezini işgal ettiler, Anarşistler merkezi vermeyi reddedince çatışmalar başladı. İşçiler polise karşı örgütlerini korumak için barikatlara koştular. Hükümet Anarşist ve POUM liderlerini tutukladı, birçoğunu öldürdü, örgütleri yasakladı. SP lideri Caballero bile bu uygulamaları eleştirerek istifa etti ve yerine KP'den Juan Negrin başbakan oldu.

Böylece Cumhuriyetin düşüşü başladı. Devrim ezilince iç savaş güçsüzleşmeye başladı. Nisan 1938'de faşistler ülkeyi ikiye bölmeyi ve cephe savaşı başlatmayı başardılar. Bundan sonraki kronoloji basitti: 22 Eylül'de Uluslararası Tugaylar son savaşlarını Ebro'da verdiler. 29 Ey-

lül'de Chamberlain ve Daladier, Stalin'in, ugruna İspanyol devrimini feda ettiği anti-Alman ittifakı hayallerine son verecek bir biçimde Hitler ile Münih anlaşmasını imzaladılar. 15 Kasım'da ise Uluslararası Tugaylar İspanya'yı terketmeye başladılar ve Stalin, 24 Ağustos 1939'da Hitler ile imzalayacağı anlaşmanın şartlarını hazırlamaya koyuldu.

29 Ocak 1939'da faşistler Barcelona'yı aldılar. Martta Madrid ve Valencia teslim oldu. Faşistler şehre girdiklerinde burjuva politikacıları ve KP önderleri çoktan ülkeden kaçmışlardı.

İspanya dersleri - son uyarı

LEV TROTSKIY

İspanya'da menşevizm ve bolşevizm

Yaklaşan büyük savaşa hazırlanırken tüm genelkurmaylar Etiyopya, İspanya ve Uzakdoğu'daki askeri harekatları yakından inceliyorlar. Devrimci kurmaylarca aynı dikkatle incelenmesi gereken de, yaklaşan dünya devriminin birer şimşek çakışları olarak İspanyol proletaryasının girdiği çarpışmalardır. Gelecekteki olayların bizi fenersiz yakalamaması ancak ve ancak bu şarta bağlıdır.

Cumhuriyetçi denen kampta güçleri eşit olmayan üç ideoloji, yani menşevizm, bolşevizm ve anarşizm çarpışmaktaydı. Burjuva cumhuriyetçi partilere gelince, onların ne bağımsız fikirleri ne de bağımsız politik anlamları vardı; varlıklarını ise ancak reformistlerin ve anarşistlerin omuzlarına binerek koruyabilirlerdi. Ayrıca İspanyol anarkosendikalizminin önderlerinin de, doktrinlerini reddetmek ve gerçekte anlamını sıfıra indirmek için herşeyi yaptıklarını söylemek abartma olmaz. Aslında cumhuriyetçi kamp denen şeyin içinde çarpışan iki doktrin vardı: menşevizm ve bolşevizm.

Sosyalistlere ve Stalinistlere göre, yani ilk ve ikinci haldeki menşeviklere göre İspanyol devriminin halledeceği yalnızca onun "demokratik" görevleriydi; bunun için de "demokratik" burjuvazi ile bir birleşik cephe kaçınılmazdı. Bu bakımdan, proletaryanın, burjuva demokrasisinin sınırlarını aşan herhangi bir denemesi yalnızca erken değil, aynı zamanda vahimdir de. Ve de, gündemde olan devrim değil, asi Franco'ya karşı mücadeledir.

Ama faşizm feodal değil, burjuva gericiliğidir. Burjuva gericiliğe karşı başarılı bir kavga yalnızca proleter devriminin güçleri ve yöntemleriyle verilebilir. Kendisi de burjuva düşüncesinin bir kolu alan menşevizm,

bu gerçekleri sevmez, sezemez de.

Yalnızca Dördüncü Enternasyonal'in genç seksiyonu tarafından açıkça ifade edilen bolşevik görüş ise kendisine kalkış noktası olarak sürekli devrim kuramını alır yani yarıfeodal toprak mülkiyetinin tasfiyesi gibi tastamam demokratik sorunlar dahi iktidar proletarya tarafından zaptedilmeden çözülemez, ama bu da dönüp sosyalist devrimi gündeme getirir. Dahası, devrimin ilk aşamalarında bile İspanyol işçilerinin kendileri pratikte sadece demokratik sorunları değil, katışıksız sosyalist sorunları da ortaya koydular. Burjuva demokrasisinin sınırlarını çiğnememek talebi, pratikte, demokratik devrimin savunulması değil, reddedilmesi anlamına gelir. Nüfusun büyük kesimini oluşturan köylülük ancak tarımsal ilişkilerdeki bir altüst oluşla faşizme karşı güçlü bir sipere dönüştürülebilir. Ama toprak sahipleri ticaret, sanayi ve banka burjuvazisine ve onlara dayanan burjuva aydınlarına yakından bağlıdır. Proletaryanın partisi böylece köylü kitlelerle veya liberal burjuvaziyle birlikte yürümek seçeneği ile karşı karşıyaydı. Hem köylülüğü hem de liberal burjuvaziyi aynı koalisyona sokmak için ancak bir tek neden olabilirdi: Köylülüğü aldatması için burjuvaziye yardım etmek ve böylece işçileri yalıtlamak. Tarım devrimi ancak burjuvaziye karşı ve dolayısıyla ancak proletarya diktatörlüğünün önlemleriyle gerçekleştirilebilir. Üçüncü bir ara rejim yoktur.

Teori bakımında, Stalin'in İspanya politikasındaki en şaşırtıcı şey, Leninizmin alfabesinin gözardı edilişindeki sınırsızlıktır. Birkaç on yıllık (hem de ne on yıllar!) gecikmeyle Komintern, menşevizmin doktrinini yeniden tamamiyle canlandırmıştır. Bırakın bunu, Komintern bu doktrini daha "tutarlı" ve dolayısıyla daha saçma bir hale getirmeyi başarmıştır. 1905 eşiğindeki çarlık Rusya'sında "tastamam demokratik devrim" formülasyonunun ardındaki hükümler her halde, 1937 İspanyasında olduğundan çok daha fazlaydı. Menşevizmin "liberal işçi politikası"nın bugünün İspanyasında Stalinizmin gerici işçi düşmanı politikasına dönüşmüş olması pek şaşırtıcı değil. Aynı zamanda menşeviklerin doktrini, Marksizmin bu karikatürü, kendi kendisinin karikatürü haline getirilmiştir.

Halk cephesi "teorisi"

Komintern'in İspanya'daki politikasının teorik bir "hata"dan doğduğunu düşünmek saflık olur. Stalinizmin yol göstericisi Marksist teori değildir, ya da sorun bu ise, ona yol göstericilik yapan herhangi bir teori değil, Sovyet bürokrasisinin ampirik çıkarlarıdır. Kendi dar samimi çevrelerinde Sovyet alaycıları Dimitrov'un Halk Cephesi

"felsefesi" ile dalga geçiyorlar. Ama kitleleri aldatmak için bu kutsal formülü yayan bir sürü samimi ya da sahte, saf ya da şarlatan kadroları var. Cehalet ve rahatlığıyla, kırsal usçuluğu ve devrime doğuştan ilgisizliğiyle Louis Fischer, bu çekici olmayan kardeşliğin en igrenç temsilcisidir[1]. "İlerici güçlerin birliği!" "Halk Cephesi fikrinin zaferi!" "Antifaşist safların birliğine Trotskistlerin saldırısı!"... Bu durumda Komünist Manifesto'nun doksan yıl önce yazıldığına inanan çıkar mı?

Halk Cephesi teorisyenleri esasta aritmetiğin ilk kuralı olan toplamadan öteye geçmiyorlar: "Komünistler", artı Sosyalistler, artı Anarşistler, artı liberaller, herbirinin tek başına ifade ettiği nicelikten daha büyük bir toplamı oluşturuyorlar. İşte onların bütün zekası budur. Oysa burada yalnızca aritmetik yetmiyor. Hiç olmazsa mekaniğe gerek var. Kuvvetlerin bileşkesine ilişkin paralelkenar kuralı politika için de geçerlidir. Böyle bir paralelkenarda, bileşke kuvvetler birbirinden saptıkça bileşke de giderek kısalır. Politik müttefikler zıt yönde yürümeye yöneldikçe bileşke de sıfıra gidebilir.

Bazen ortak pratik sorunların çözümü için işçi sınıfının birbirinden farklı politik gruplarından oluşan bir blok kesinlikle kaçınılmaz olur. Belli tarihsel koşullarda böyle bir blok, çıkarları proletaryanın çıkarlarına yakın olan ezilen küçük burjuva kitleleri kendisine çekebilir. Böyle bir blokun bileşik kuvveti, kendisini oluşturan parçaların kuvvetleri toplamından daha güçlü olabilir. Öte yandan, proletarya ile burjuvazi arasında yapılan politik ittifak, temel sorunlarda bu iki sınıfın çıkarları çağımızda taban tabana zıt olduğundan genel bir kural olarak ancak proletaryanın devrimci gücünü felçleştirmeye yarar.

Çıplak şiddetin gücünün keskin biçimde etkin olduğu iç savaş ise, bu savaşa katılanlardan üstün bir özveri ruhu ister. İşçiler ve köyüler ancak kendi kurtuluşları için mücadele ederlerse zaferi güvenceye alabilirler. Bu şartlarda proletaryayı burjuvazinin önderliğine bağımlı kılmak iç savaşta yenilgiyi daha baştan kabullenmek demektir.

Bu basit gerçekler hiç de saf teorik çözümlemelerin ürünü değildir. Tersine, en azından 1848 ile birlikte başlayan bütün bir tarih deneylerinden çürütülemeyecek biçimde çıkarsanan gerçeklerdir bunlar. Modern burjuva toplumu tarihi Halk Cephesinin her türüyle, yani çalışanları aldatmak için en değişik politik bileşimlerle doludur. İspanyol deneyi bu cinayet ve ihanet zincirinin yalnızca yeni ve trajik bir halkasıdır.

1. **Louis Fischer** (1896-1970). **Nation** adlı organın Avrupa muhabiriydi ve Trotskiy tarafından Moskova mahkemeleri sırasında Stalinizme sempati duymakla suçlanmıştır.

Burjuvazinin gölgesiyle ittifak

Politik bakımdan en çarpıcı gerçek ise, İspanyol Halk Cephesinin gerçeklikte, bir kuvvetler paralelkenarından bile yoksun olduğudur. Burjuvazinin yerini gölgesi almıştı. Stalinistler, Sosyalistler ve Anarşistler aracılığıyla İspanyol burjuvazisi, Halk Cephesine katılmak zahmetini bile duymadan proleteryayı kendisine bağlamıştı. Her politik meşrepten sömürücülerin ezici çoğunluğu açıkça Franco'nun kampına geçti. Herhangi bir "Sürekli Devrim" kuramı yokken, İspanyol burjuvazisi, nasıl başlarsa başlasın devrimci kitle hareketinin, toprağın ve üretim araçlarının özel mülkiyetine karşı yöneldiğini ve bu hareketle demokratik önlemler alarak başetmenin son derece olanaksız olduğunu daha baştan anlamıştı.

Mülk sahibi sınıflardan yalnızca önemsiz bir yığıntının cumhuriyetçi kampta kalmasının nedeni budur; bunlar Azana, Companys gibi baylardır, yani burjuvazinin kendisi değil, politik avukatları. Herşeyini askeri bir diktatörlüğe dayanan mülk sahibi sınıflar aynı zamanda "cumhuriyetçi" topraklarda kitlelerin sosyalist hareketini felçleştirip, dağıtıp ve sonunda boğmak için dünkü politik temsilcilerini kullanabilirlerdi.

İspanyol burjuvazisini biraz bile olsun temsil etmeyen sol cumhuriyetçiler işçileri ve köylüleri de temsil etmiyorlardı. Yalnızca kendilerinin temsilcisiydiler. Ama Müttefikleri sayesinde (Sosyalistler, Stalinistler, Anarşistler) bu politik hayaletler devrimde belirleyici rol oynadılar. Nasıl? Çok basit, "Demokratik devrimin" ilkelerini, yani özel mülkiyetin dokunulmazlığını cisimleştirerek.

Halk Cephesindeki Stalinistler

İspanyol Halk Cephesinin yükselişinin nedenleri ve onun iç dinamikleri gün gibi açıktır. Sol burjuvazinin emekli önderlerinin görevi, kitlelerin devrimini denetim altına almak ve böylece sömürücülerin kendilerine olan kaybolmuş güvenini yeniden kazanmaktı: "Biz cumhuriyetçiler de aynı şeyi yapabiliyorsak sizin Franco'ya neden ihtiyacınız olsun?" Bu merkezi noktada Azana ve Companys'in çıkarları Stalin'in çıkarlarıyla tam olarak çakışıyordu, çünkü o da Fransız ve İngiliz burjuvazisine, "anarşiye" karşı "düzeni" korumaktaki yeteneğini eylemde göstererek onların güvenini kazanmak ihtiyacındaydı. Stalin işçilerin önünde bir kılıf olarak Azana ve Companys'e gereksinim duyuyordu: Stalin'in kendisi şüphesiz sosyalizmden yanadır ama cumhuriyetçi burjuvaziyi itmemeye dikkat etmek gerekir. Azana ve Companys ise,

Stalin'in şahsında, bir devrimcinin otoritesine sahip deneyimli bir cellata gereksinim duymaktaydı. Stalin olmasa, böylesine önemsiz bir güruh işçilere asla saldıramaz, hatta cesaret bile edemezdi.

Sınıf mücadelesinin akışıyla çoktan yoldan çıkan II. Enternasyonal'in klasik reformistlerine, Moskova'nın desteği sayesinde yeni bir güven gelmeye başladı. Rastlantıdır ya, bu destek bütün reformistlere değil, yalnızca en gerici olanlara verildi. Caballero, Sosyalist Partinin işçi aristokrasisinden yana dönmüş olan yüzünü temsil etmekteydi. Negrin ve Prieto hep burjuvaziyi gözlüyordu. Negrin, Moskova'nın yardımıyla Caballero'ya üstün geldi[2]. Halk Cephesine tutsak olan sol sosyalistler ve anarşistlerin, demokrasinin kurtarılabilecek nesi varsa kurtarmaya çalıştıkları doğrudur. Ama kitleleri Halk Cephesinin jandarmalarına karşı seferber etmeyi göze almamalarıyla da, onların çabaları sonuçta yakınma ve çığlığa döndü. Stalinistler böylece Sosyalist Partinin açıkça burjuva kanadıyla, aşırı sağ ile ittifak içindeydiler. Baskılarını sola karşı (POUM, Anarşistler, "sol" sosyalistler) başka bir deyişle, devrimci kitlelerin baskısını en hafif düzeyde de olsa yansıtan merkezci gruplara karşı yönelttiler.

Kendi başına çok anlamlı olan bu politik gerçek aynı zamanda Komintern'in son birkaç yıldaki yozlaşmasının bir ölçüsünü veriyor. Bir zamanlar Stalinizmi bürokratik merkezcilik olarak tanımlamıştım ve olaylar bu tanımın doğruluğunu gösteren bir dizi kanıt getirdi. Bonapartist bürokrasinin çıkarları merkezci duraksama ve yalpalamalarla artık uyumlaştırılamaz. Burjuvazi ile uyum ararken Stalinist klik ancak uluslararası işçi aristokrasisi içindeki en tutucu gruplarla ittifaka girebilir. Bu Stalinizmin uluslararası arenada karşıdevrimci niteliğini kesinkes ortaya koyucu olmuştur.

Stalinizmin karşıdevrimci üstünlükleri

Böylece şu bilmecenin çözümüne ulaşmaktayız: Yani nasıl oluyor da İspanyol Komünist Partisi, sayıca onca önemsiz ve önderleri bunca çapsız iken, Sosyalistlerin ve Anarşistlerin kıyaslanamayacak kadar güçlü örgütleri karşısında bütün iktidar iplerini elinde toplayabiliyor? Stali-

2. **Francisco Largo Caballero** (1869-1946), İspanyol Sosyalist Partisi sol kanat önderi. Eylül 1939'dan Mayıs 1937'ye kadar başbakan; bu tarihte yerine Stalinistlerin ısrarıyla **Juan Negrin Lopez** (1889-1956) geçti. Cumhuriyetçi hükümetin son başbakanıydı ve iç savaş bittikten sonra Fransa'da sürgündeyken istifa etti.
Indalecio Prieto y Tuero (1883-1962), Sosyalist Parti sağ kanat önderlerinden. Largo Caballero hükümetinin donanma ve hava kuvvetleri bakanıydı ve Stalinistlerin ısrarı üzerine 1938'de ihraç edilene kadar bu görevini Negrin hükümetinde de sürdürdü.

nistlerin düpedüz Sovyet silahlarına karşılık iktidarı takas aldıkarı şeklindeki bilinen açıklama fazlasıyla yüzeyseldir. Cephane karşılığında Moskova İspanyol altını aldı. Kapitalist pazarın yasalarına göre bu herşeyi kapsar. O halde Stalin pazarlıktan iktidar koparmayı nasıl becerdi?

Alışılagelmiş yanıt, askeri ikmal sağlayarak kitlelerin gözünde otoritesini yükselten Sovyet hükümetinin, bu "işbirliğine" karşılık devrimcilere yöneltilecek şiddet önlemlerinin alınmasını bir şart olarak koştuğu ve böylece kendi yolu üzerinden tehlikeli muhaliflerini kaldırdığıdır. Bütün bunlar hiç tartışma götürmez ama yine de konunun yalnızca bir yönü olarak, hem de en az önemlisi olarak kalır.

Sovyet ikmalinin yarattığı "otoriteye" karşın İspanyol Komünist Partisi küçük bir azınlık olarak kaldı ve işçilerden giderek artan bir nefret gördü. Öte yandan Moskova için, şartlar koşmak yeterli değildi; Valencia'nın da bunlara razı gelmesi gerekliydi. Sorunun can damarı budur. Yalnızca Zamora, Companys ve Negrin değil, Caballero da başbakanlığı sırasında üç aşağı beş yukarı Moskova'nın taleplerine razı gelmeye hazırdılar[3]. Neden? Çünkü bu bayların kendileri devrimi burjuva sınırlar içinde tutmak istiyorlardı. Stalinist programa, ne Sosyalistler ne de Anarşistler ciddi biçimde karşı çıktılar. Burjuvaziden kopmaktan korkuyorlardı. İşçilerin devrimci hamlelerinden ise ölümüne korkuyorlardı.

Cephaneleri ve karşıdevrimci ültimatomuyla Stalin, bütün bu grupların kurtarıcısı idi. Onların umdukları şey, Franco'ya karşı askeri zaferi Stalin'in güvence altına aldığı ve aynı zamanda devrimin akışının bütün sorumluluğundan kendilerini kurtardığıydı. Sosyalist ve Anarşist maskelerini rafa kaldırmakta gecikmediler; umutları, Moskova'nın kendileri için burjuva demokrasisini yerleştirmesinden sonra bu maskeleri yeniden kullanmaktı. Keyiflerinin son fırça darbeleri olarak bu baylar böylece işçilere ihanet edişlerini Stalin ile yapılması gereken aseri anlaşmayla haklı gösterebilirlerdi. Kendi payına Stalin de, karşıdevrimci politikalarını cumhuriyetçi burjuvazi ile bir ittifakı sürdürmenin gerekliliğiyle haklı gösteriyordu.

Azana, Negrin, Companys, Caballero, Garcia Oliver ve diğerleri gibi adalet ve özgürlük şampiyonlarının, GPU'nun cinayetlerine gösterdikleri azizce hoşgörü hakkında ancak bu geniş bakış açısıyla açık bir

3. **Niceto Alcala Zamora** (1877-1949), büyük toprak sahibi, İlerici Parti başkanı ve bir liberal Katolik. 1931 Nisanında ilk cumhuriyetçi hükümetin başbakanı ve 1931 Haziranından 1936 Mayısına dek cumhuriyetin cumhurbaşkanı.

fikir edinebiliriz[4]. İddia ettikleri gibi başka seçenekleri yoktuysa bu hiç de uçaklar ve tankların karşılığını devrimcilerin kellesi ve işçilerin haklarıyla ödemekten başka yolları olmadığından değil, kendi "safi demokratik" yani antisosyalist programlarının terörden başka bir yolla gerçekleştirilmeyeceğinden ötürüydü. İşçiler ve köylüler kendi devrimlerinin yoluna girdiklerinde fabrikaları ve malikaneleri işgal edip eski sahiplerini kovduklarında, kırlarda iktidarı ele geçirdiklerinde o zaman burjuva karşıdevrimi demokratik, Stalinist veya faşist olanı da bu hareketi durdurmak için yalan ve aldatmaca ile birlikte kanlı şiddetten başka bir yol bulunamaz. Stalinist kliğin bu yoldaki üstünlüğü, onun, Azana, Companys, Negrin ve onların sol müttefiklerinin gücünün ötesindeki önlemleri anında uygulamak yeteneğiydi.

Sürekli devrim kuramının doğruluğunu Stalin kendine özgü tarzda kanıtlıyor.

İki uzlaşmaz program böylece demokratik İspanya topraklarında karşı karşıya geldi. Bir yanda, ne pahasına olursa olsun özel mülkiyeti proletaryadan ve olabildiği kadarıyla demokrasiyi Franco'dan korumanın programı; öte yanda iktidarın proletarya tarafından zaptı yoluyla özel mülkiyetin kaldırılması programı. Birinci program kapitalizmin çıkarlarını işçi aristokrasisi, küçük burjuvazinin üst çevreleri ve özellikle Sovyet bürokrasisi aracılığıyla ifade ediyordu. İkinci program, henüz tamamiyle bilinçli değilse de güçlü devrimci kitle hareketinin eğilimlerinin Marksizmin diline çevrilişiydi. Devrim için acınası şey ise, bir avuç bolşevik ile devrimci proletarya arasına karşıdevrimci Halk Cephesi duvarının dikilmiş oluşuydu.

Halk Cephesi politikası, silah ikmali yapan Stalin'in şantajıyla belirlenmemişti. Şüphesiz şantaj yok değildi. Ama bu şantajın başarısının nedeni de bizzat devrimin içsel şartlarında gizliydi. Altı yıl boyunca toplumsal temeli, yarıfeodal ve burjuva mülkiyet rejimine karşı kitlelerin artan saldırısıydı. Bu mülkiyeti en aşırı önlemlerle savunmak ihtiyatı, burjuvaziyi Franco'nun kollarına attı. Cumhuriyetçi hükümet burjuvaziye mülkiyeti "demokratik" önlemlerle korumayı vaad ediyordu, ama özellikle 1936 temmuzunda, kendisinin tamamiyle iflas etğini ortaya koydu. Mülkiyet cephesinde durum askeri cephedekinden daha tehditkar olunca anarşistler de dahil her renkten demokrat, Sta-

4. **Jose Garcia Oliver** (1910 -), kralcıların devrimci kanadını ezmek için Stalinistlerle işbirliği yapan sağ kanat İspanyol anarşisti. 1936'dan içsavaş bitimine değin merkezi hükümetin adalet bakanıydı.

lin'in önünde eğildi; o da kendi cephaneliğinde Franco'nun yöntemlerinden başka yöntem bulmadı.

"Trotskistlerin", POUM'cuların, devrimci anarşsitlerin ve sol sosyalistlerin avlanması; pis iftiralar, sahte belgeler; Stalinist hapishanelerde işkenceler; pusuda öldürmeler; bütün bunlar olmasa cumhuriyetçi bayrak altındaki burjuva rejimi iki ay bile yaşayamazdı. Burjuvazinin çıkarlarını proletaryaya karşı başkalarından daha tutarlı biçimde, yani en sefilce ve kana susamışça savunduğu için, GPU durumu denetimi altına alabilmişti.

Sosyalist devrime karşı mücadele ederken "demokrat" Kerenskiy önce Kornilov'un askeri diktatörlüğünde destek aradı; sonra da monarşist general Krasnov'un yük treniyle Petrograd'a girmeye çalıştı. Öte yandan demokratik devrimi sonuna kadar götürmek için bolşevikler, "demokratik" şarlatanlar ve yaygaracılar hükümetini devirmeye zorlandılar. Bu süreçte böylece her türlü askeri (veya "faşist") dikkatörlük denemesine son verdiler.

İspanyol deneyiyle birkez daha gözüken, devrimci kitlelere karşı demokrasiyi savunmanın, faşist gericilik yöntemleri dışında bir yolu olmadığıdır. Ve de tersinden alınırsa, faşizme karşı gerçek bir mücadele yürütmek de, proleter devrimi yöntemleri dışında olanaksızdır. Stalin "Trotskizme" (proleter devrimine) karşı savaş açtı ve demokrasiyi GPU'nun Bonapartist önlemleriyle mahvetti. Bu, Komintern'in kabul ettiği eski menşevik teorinin yani demokratik ve sosyalist devrimler arasına zaman aralığı koyarak her biri için birbirinden bağımsız tarihsel sayfalar açan teorinin yanlışlığını bir kez daha ve son olarak ortaya koymaktadır. Moskova cellatlarının yaptıkları, sürekli devrim teorisinin doğruluğunu kendilerine özgü tarzda kanıtlamaktadır.

Anarşistlerin rolü

İspanyol devriminde anarşistlerin hiçbir bağımsız tutumu yoktu. Bütün yaptıkları, bolşevizm ile menşevizm arasında yalpalamaktı. Daha doğrusu anarşist işçiler içgüdüsel olarak bolşevik çizgiye katılmayı arzuluyorlardı (19 Temmuz 1936 ve 1937 Mayıs günleri); oysa önderleri ise tam tersine bütün güçlerini kullanarak kitleleri Halk Cephesi kampına yani burjuva rejiminin kampına sürüklüyorlardı.

Kendilerini, sahip oldukları sendikalarla, yani barışçı zamanların alışılmış düzeni içinde yayılmış örgütlerle sınırlamaya çalışır ve bu arada sendikaların çerçevesi dışında olup bitenleri, kitleler içinde, politik partiler arasında ve hükümet aygıtı içinde olup bitenleri görmezlikten gelirken anarşistler, devrimin yasalarını ve görevlerini anlayamamak gi-

bi vahim bir eksiklik içindeydiler. Anarşistler devrimci olsalar herşeyden önce sovyetlerin, yani hiç sendika yüzü görmemiş, en fazla ezilen katmanlar da dahil, bütün kent ve kır çalışanlarının temsilcilerini birleştiren sovyetlerin yaratılması için çağrı yaparlardı. Devrimci içiler bu sovyetlerde doğal olarak egemen ögeyi oluştururlardı. Stalinistler önemsiz bir azınlık olarak kalırlardı. Proletarya kendi yenilmez gücüne kanaat getirirdi. Burjuva devlet aygıtı havada asılı kalırdı. Tek bir güçlü darbe, bu aygıtı un ufak etmeye yeterdi. Sosyalist devrim güçlü bir ivme kazanırdı. Fransız proletaryası León Blum'e Pireneler ardındaki proleter devrimine bloke etmeye uzun süre izin vermezdi[5]. Ne de Moskova bürokrasisi böyle bir lükse katlanabilirdi. Bu durumda, en güç sorunlar dahi, çözüme kavuşturulabilirdi.

Bunun yerine sendikalar içinde "politikadan" kaçmak isteyen anarkosendikalistler, hem kendilerini hem de bütün dünyayı hayrete düşürerek burjuva demokrasisi arabasının yedek tekerleği haline geldiler. Ama uzun sürmedi bu; yedek tekerlek gerekli olandan fazla birşeydir. Garcia Oliver ve tayfası Stalin ve şürekasının iktidarı işçilerden almasını sağlayınca, anarşistler de Halk Cephesi hükümetinden atıldılar. O zaman bile, zaferi kazanan tarafın arabasına atlamaktan ve ona adanmışlıklarını kanıtlamaya çalışmaktan başka yapacak şey bulamadılar. Küçük burjuvanın büyük burjuva karşısındaki, küçük bürokratın büyük bürokrat karşısındaki korkusunu, birleşik cephenin (kurban ile cellatları arasında) kutsallığına dair ve kendilerininki de dahil olmak üzere her türlü diktatörlüğün kabullenilemeyeceğine ilişkin ağlamaklı konuşmalarla örttüler. "Yine de, 1936 Temmuzunda iktidarı alabilirdik..." "Yine de, 1937 Mayısında iktidarı alabilirdik..." Anarşistler, Stalin-Negrin'e, devrime karşı gösterdikleri kaypaklığın onaylanması ve ödüllendirilmesi için yalvardılar. İğrenç bir tablo!

"İktidarı almayışımızın nedeni, iktidarı almaya yeteneğimiz olmadığı değil, her türlü diktatörlüğe karşı olduğumuzdan, böyle birşeyi istemeyişimizdir" gibi gerekçeler kendi başına, devrimciliğe son derece karşı bir doktrin olarak anarşizmi geri dönülmezcesine mahkum etmektedir. İktidarı almayı reddetmek, iktidarı kullananlara, sömürücülere onu gönüllüce terketmektir. Her devrimin özü yeni bir sınıfı iktidara getirmekten ibaret olmuştur ve ibarettir; devrim, bu sınıfa kendi programını hayata geçirmek olanağı verir. Savaş vermek ve ama zaferi reddetmek olanaksızdır. İktidarı almaya hazırlanmadan kitleleri ayaklanmaya yöneltmek olanaksızdır.

5. **Léon Blum** (1872-1950), Fransız Sosyalist Partisi'nin otuzlardaki başı ve 1936'da ilk Halk Cephesi hükümetinin başbakanı.

Hiç kimse iktidarın zaptından sonra anarşistleri gerekli gördükleri rejim türünü kurmaktan (tabii programlarının gerçekleşebilirliğini varsayarsak) alıkoyamazdı. Ama anarşist önderlerin kendisi buna inançlarını yitirmişti. İktidardan kaçmaları "her türlü diktatörlüğe" karşı olduklarından değil (gerçekte mırıldanıp sızlanarak Stalin-Negrin'in diktatörlüğünü desteklediler ve hâlâ desteklemeye devam ediyorlar) ilkelerini ve cesaretlerini tamamen yitirmelerindendi: "Yalıtlanma", "müdahale", "faşizm" Stalin'den korkuyorlardı. Negrin'den korkuyorlardı. Fransa ve İngiltere'den korkuyorlardı. Herşeyden çok da bu lafazanlar devrimci kitlelerden korkuyorlardı. .

İktidarın zaptının reddedilmesi her işçi örgütünü kaçınılmaz olarak reformizm batağına sürükler ve onu burjuvazinin elinde oyuncak haline getirir; toplumun sınıf yapısından bakıldığında başka türlü de olamaz. **Amaca,** iktidarın zaptına karşı çıkarken, sonunda anarşistler **araca,** devrime de karşı çıkmaktan kendini alamayacaktır. CNT ve FAI önderleri yalnızca burjuvazinin 1936 temmuzunda iktidarın gölgesine tutunmasına yardım etmekle kalmadılar; aynı zamanda, bir darbede kaybetmiş olduğu şeyi azar azar yeniden elde etmesine de yardım ettiler. 1937 mayısında işçilerin ayaklanmasını sabote ettiler ve dolayısıyla burjuvazinin diktatörlüğünü kurtardılar. Böylece salt antipolitik olmayı arzulayan anarşizm, gerçekten devrim karşı olmaya ve daha kritik anlarda karşı devrimci olmaya vardı.

1931-37 büyük deneyinden sonra anarşist teorisyenler Kronstad hakkındaki eski gerici saçmalığı tekrarlamaya devam ediyorlar; "Stalinizm, Marksizm ve bolşevizmin kaçınılmaz sonucudur" diyenler düpedüz kendilerinin devrim için büsbütün ölmüş olduklarını ortaya koymaktadırlar.

Yani Marksizm kendi içinde yozlaşıp Stalinizm gibi meşru bir çocuk mu doğurmuştur? Peki, biz devrimci marksistler neden Stalinizmle dünya çapında bir ölüm kalım savaşı içindeyiz? Stalinist çete Trotskizmin şahsında neden başlıca düşmanını görmektedir? Görüşlerimize veya eylem yöntemlerimize her yaklaşımın (Durruti, Andrés Nin, Landau ve diğerleri [6] Stalinist gangsterleri neden kanlı tedhişe zorlamaktadır? Neden öte yandan İspanyol anarşizminin önderleri, Caballero-Negrin'in bakanları olarak, GPU'nin Moskova ve Madrid cinayetleri sırasında

6. **Buenaventura Durruti** (1896-1936), FAI sol kanadının önderi ve milis örgütçüsü. Madrid savunmasını yönetti ve o savaşta öldü.
Kurt Landau, Avusturyalı, Alman Sol Muhalefetinin önderi. 1931'de Muhalefetten koptu ve kendi grubunu kurdu. İspanya'ya gitti ve POUM'u destekledi; kaçınılarak Stalin'in polisi tarafından öldürüldü.

burjuvazinin ve Stalin'in hizmetkarları olarak onlara hizmet ettiler? Hatta şimdi bile faşizme karşı savaşma bahanesiyle anarşistler, faşizme karşı savaşımda yeteneksizliklerini göstermiş olan bu devrim cellatları Stalin-Negrin'in gönüllü tutsakları olarak kalmaya devam ediyorlar?

Kronstad ve Makhno'nun ardına gizlenerek anarşizmin avukatları kimseyi aldatamaz[7]. Krnostad olayında ve Makhno ile mücdelede, köylü karşıdevrimine karşı proleter devrimini savunduk. İspanyol anarşistleri burjuva karşıdevrimini proleter devriminden korudular ve korumaya devam ediyorlar. Anarşizm ve Stalinizmin İspanyol devriminde barikatın bir yanında, devrimci Marksistlerle birlikte işçi kitlelerinde barikatın öte yanında olduğu gerçeğini hiçbir sofist tarihin sayfalarından silemez. Proletaryanın bilincinde sonuna kadar kalacak gerçek budur!

POUM'un rolü

POUM'un sicili de temiz değil. Teori bakımından şüphesiz sürekli devrim formülüne dayanmaya çalıştı (Stalinistlerin, POUM'culara Trotskist demesi bundandır). Ama devrim teorik itiraflarla yetinmez. Kitleleri reformist önderlere karşı seferber etmek yerine, POUM anarşistler de dahil bu bayları sosyalizmin kapitalizme olan üstünlüğüne ikna etmeye çalıştı. Bu diyapozon POUM önderlerinin bütün makale ve konuşmalarının ses tonunu veriyordu. Anarşist önderlerle çatışmamak için CNT içinde kendi çekirdeklerini kurmadılar ve genel olarak orada hiçbir çalışma yürütmediler. Keskin çatışmalardan kaçınmak için cumhuriyetçi ordu içinde devrimci çalışma yapmadılar. Bunun yerine "kendi" sendikalarını, "kendi"milislerini kurdular ve onlar da "kendi" kuruluşlarını korudular ya da cephenin "kendi" kesimlerinde yer aldılar.

POUM devrimci öncüyü sınıftan yalıtlayarak öncüyü erksiz ve sınıfı öndersiz bıraktı. Politik olarak POUM bolşevizmden çok, onun sol kanadına bir örtü geçirerek Halk Cephesine yakın oldu. Yine de POUM'un kanlı ve alçakça baskılara uğramasının nedeni, Halk Cephesinin görevini yerine getirmekteki, yani sosyalist devrimi boğmaktaki kendi (sol kanadını parça parça kesip koparması hariç) başarısızlığıdır.

Kendi niyetlerine de ters düşerek POUM, son çözümlemede devrim-

7. **Nestor Makhno** (1884 - 1934), Rus içsavaşı sırasında Ukraynalı gericilere ve Alman işgalcilerine karşı çarpışan küçük partizan köylü çetelerinin önderi. Güçlerini Kızıl Ordununkiyle birleştirmeyi reddetti ve sonunda onunla çatışmaya girdi. Güçleri Sovyet hükümeti tarafından dağıtıldı.

ci bir partinin yaratılması yolunda başlıca bir engel haline geldi. POUM'um yarım yamalak önlemlerini, kararsızlığını ve kaçamaklığını, kısaca merkezciliğini göserişli bir şekilde destekleyen Dördüncü Enternasyonal'in Sneevliet gibi (Hollanda Devrimci Sosyalist Partisi önderi) platonik veya diplomatik partizanları en büyük sorumluluğa sahiptir. Devrim merkezcilikten nefret eder. Devrim merkezciliği sergiler ve yok eder. Devrim merkezciliğin avukatlarını ve dostlarını gözden düşürür. İspanyol devriminin en önemli derslerinden biri budur.

Silahlanma sorunu

Stalin'e teslim oluşlarını, Moskova'nın silahlarının karşılığını ilkeleri ve bilinçleriyle ödemek zorunda kalmalarıyla haklı çıkarmaya çalışan sosyalistler ve anarşistler düpedüz yalan söylemekteder; beceriksizce yalan söylemekteler. Şüphesiz birçoğu, cinayetlerden ve komplolardan arınmayı istiyordu. Ama her amaç uygun araçlar ister. 1931 Nisan'ından başlayarak yani Moskova'nın askeri müdahalesinden çok önce, Sosyalistler ve Anarşistler, proleter devrimini durdurmak için ellerinden geleni yaptılar. Bu işi sonuna kadar nasıl götüreceklerini Stalin onlara öğretti. Stalin'le politik olarak aym şeyi paylaştıkları için onun cinayetine de suç ortağı oldular.

Anarşist önderler biraz olsun devrimciye benzeseydi, Moskova'nın ilk şantajına yalnızca sosyalist saldırıyı sürdürmekle değil, aynı zamanda Stalin'in karşı devrimci koşullarını dünya işçi sınıfı önünde sergilemekle karşılık verirlerdi. Böylece Moskova bürokrasisini açıkça sosyalist-devrim ile Franco diktatörlüğü arasında bir seçim yapmaya zorlarlardı. Termidor bürokrasisi devrimden korkar ve nefret eder. Ama faşist cenderede boğulmaktan da korkar. Ayrıca da işçilere dayanır. Bütün belirtilerin gösterdiği, Moskova'nın bu durumda, herhalde daha akla yakın fiyatla silah ikmali yapmaya zorlanacağıydı.

Ama dünya Stalin'in Moskova'sı etrafında dönmüyor. Bir buçuk yıllık içsavaş süresince, bir dizi sivil amaçlı fabrika savaş üretimine geçirilerek İspanyol savaş sanayisi güçlendirilebilirdi ve güçlendirilmeliydi. Bu da yapılmamıştır, çünkü Stalin ve onun İspanyol müttefikleri işçi örgütlerinin inisiyatifinden de aynı ölçüde korkuyordu. Güçlü bir savaş sanayisi işçilerin elinde güçlü bir alet haline gelebilirdi. Halk Cephesi önderleri, Moskova'ya dayanmayı tercih ettiler.

Halk Cephesinin alçakça rolü işte bu sorunda çarpıcı biçimde ortaya çıktı. Halk Cephesi, Stalin'le yaptığı hainee anlaşmaların sorumluluğunu işçi örgütlerinin üzerine yıktı. Anarşistler azınlıkta kaldıkları sürece tabii ki hakim yönetici blokun Moskova'nın ve Moskova'nın

efendilerinin, yani Londra ve Paris'in uygun gördüğü yükümlülükleri kabul etmesini hemen engelleyemezdiler. Ama cephenin en iyi savaşçıları olmaktan geri kalmaksızın, kendilerini ihanetlerden ve hainlerden açıkça ayırt edebilirlerdi ve etmeliydiler. Gerçek durumu kitlelere açıklayabilirlerdi ve açıklamalıydılar, onları burjuva hükümetine karşı seferber edebilirler ve sonunda iktidarı ve onunla birlikte Moskova'nın silahlarını zaptedebilmek için güçlerini günden güne arttırabilirlerdi ve arttırmalıydılar.

Ve bir Halk Cephesinin yokluğunda eğer Moskova silah vermeyi tümden reddederse ne olurdu? Buna bizim verdiğimiz yanıt şudur: Peki, Sovyetler Birliği hiç olmasaydı ne olacaktı? Şimdiye kadar devrimler, hiç de kendilerine silah ikmali yapan üstün ve güçlü yabancı vasilerin hayrına muzaffer olmadılar. Bir kural olarak, yabancı vesayetine karşıdevrim aday olmuştur. Sovyetlere karşı Fransız, İngiliz, Amerikan, Japon ve diğer orduların müdahalesini hatırlatmaya gerek var mı? Rus proletaryası iç gericiliğe ve yabancı müdahalesine karşı, dışardan gelen askeri malzemeleri ele geçirdi ve yabancı imha birliklerini denize sürdü. Bu, gerçekten de unutuldu mu?

Eğer silahlı işçi ve köylülerin, yani şu cumhuriyetçi denen İspanya'nın başında burjuvazinin korkak ajanları değil de devrimciler olsa, silahlanma sorunu hiç de herşeyin üstünde olmayacaktı. Sömürge Rifyalılar ve Mussolini'nin askerleri de, Franco'nun ordusu bile devrimci etkilenmeden hiç de bağışık değildi [8]. Sosyalist ayaklanmanın yangını arasında kalan faşizmin askerleri sayıca önemsiz kalabilirdi. Madrid ve Barcelona'da eksik olan silah ve askeri "dehalar" değildi; eksik olan şey devrimci bir partiydi.

Zaferin şartları

İç savaşlarda kitlelerin sömürücülerin ordusu karşısındaki zaferi için gereken şartlar özünde çok basittir:

1. Devrimci ordunun savaşçıları, eski "demokratik" sömürü biçimlerini yeniden yerleştirmek için değil, kendilerinin eksiksiz toplumsal kurtuluşları için çarpıştıkları gerçeğinin açıkça farkında olmalıdırlar.

2. Aynı şeyi hem devrimci ordunun, hem de düşmanın gerisinde kalan işçi ve köylüler de bilmelidir.

3. Hem kendi cephelerinde, hem de düşman cephesinde ve her iki cephe gerisinde yürütülecek propaganda, tamamen toplumsal devrim ruhuyla yapılmalıdır. "Önce zafer, sonra reformlar" sloganı Kutsal

8. **Rifyalılar**, Fas'ın dağlık kıyı şeridindeki Berberi kabileleriydi.

Kitap'daki krallardan Stalin'e değin bütün ezenlerin ve sömürücülerin sloganıdır.

4. Politikalar, mücadeleye katılan sınıflar ve katmanlarca belirlenir. Devrimci kitleler, doğrudan doğruya ve acilen kendi iradelerini ifade eden bir devlet aygıtına sahip olmalıdır. Ancak işçi, asker ve köylü delegeleri sovyetleri böyle bir aygıt gibi hareket edebilir.

5. Devrimci ordu, ele geçirdiği toplumsal devrimin acil önlemlerini hemen yaşama geçirmeli, bunları yalnızca ilan etmekle kalmamalıdır; bunlar, yiyeceklere, mamul mallara ve diğer stoklara el koyarak yoksullara dağıtmak; konutları çalışanlar yararına ve özellikle savaşçıların aileleri yararına yeniden dağıtmak; topraklara ve tarımsal araç gerece köylüler yararına elkoymak; eski bürokrasinin yerine işçi denetimini ve Sovyet iktidarını yerleştirmektir.

6. "Demokrat", "cumhuriyetçi", "sosyalist" ve "anarşist" kılığında da olsa, sosyalist devrimin düşmanları yani sömürücü ögeler ve onların ajanları ordudan acımasızca uzaklaştırılmalıdır.

7. Her askeri birimin başına birer devrimci ve asker olarak kusursuz otoriteye sahip komiserler yerleştirilmelidir.

8. Her askeri birimde, işçi örgütlerince salık verilmiş en adanmış savaşçılardan oluşan sıkıca kenetli bir çekirdek bulunmalıdır. Bu çekirdektekilerin bir tek ayrıcalığı vardır: İlk ateş hattında bulunmak.

9. Komuta kademelerinde başlangıçta zorunlu olarak birçok yabancı ve güvenilmez öge olacaktır. Onların denenmesi, yeniden denenmesi ve elenmeleri savaş deneyi, komiserlerin tavsiyeleri ve savaşçı erlerin tanıklığı temelinde yürütülmelidir. Devrimci işçiler arasından çıkarılan komutanların yoğun eğitimi de bununla birlikte yürümelidir.

10. İçsavaş stratejisi, askerlik sanatının kurallarını toplumsal devrimin görevleriyle birleştirmektir. Yalnızca propagandada değil, askeri harekatta da, düşmanın değişik askeri birimlerinin toplumsal bileşimini (burjuva gönüllüler, seferber edilmiş köylüler, ya da Franco'nun durumunda olduğu üzre, sömürgelerden gelen köleler) hesaba katmak gereklidir; hareket yollarının seçiminde söz konusu bölgelerin toplumsal yapısını (sanayi bölgesi, köylü bölgesi, devrimci veya gerici, ezilen milliyetlerin bölgesi, vb.) kesinlikle hesaba katmak gerekir. Kısacası, devrimci politika stratejiye egemendir.

11. Hem devrimci hükümet, hem de işçi ve köylülerin yürütme komitesi ordunun ve çalışan nüfusun tam güvenini kazanmayı bilmelidir.

12. Dış politika, kendisine temel amaç olarak bütün dünyanın işçilerinin, sömürülen köylülerinin ve ezilen uluslarının devrimci bilincini uyandırmayı almalıdır.

Stalin yenilginin şartlarını hazırladı

Zaferin şartları, görüldüğü gibi basittir. Hepsi birden sosyalist devrim adını alır. Bu şartlardan hiçbiri İspanya'da yoktu. Temel neden devrimci bir partinin yokluğuydu. Evet Stalin İspanya topraklarına dışardan bolşevizmin pratiklerini taşımaya çalıştı; politbüro, komiserler, hücreler, GPU, vs. Ama, o, bu biçimlerin toplumsal içeriklerini boşalttı. Stalin, kitlelerin devrimci inisiyatiflerinin gerekli biçimi olarak sovyetleri, bolşevik programla birlikte reddetti. Bolşevizmin tekniğini burjuva mülkiyetinin hizmetine sundu. Bürokratik dargörüşlülüğüyle, "komiserlerin" kendiliklerinden zaferi güvenceye alabileceklerini tasarladı. Ama özel mülkiyet komiserlerin yalnızca yenilgiyi güvenceye alabildiklerini gösterdiler.

İspanyol proletaryası birinci sınıf askeri nitelikler sergiledi. Ülkenin ekonomik yaşamındaki, siyasal ve kültürel düzeydeki özgül ağırlığıyla İspanyol proletaryası devrimin ilk gününde, Rus proletaryasının 1917 başındaki durumundan daha geride değil, daha ilerideydi. Zaferine giden yolda kendi örgütleri başlıca engel olarak duruyordu. Karşıdevrimci işlevlerine uygun olarak yönetici Stalinist klik uşaklardan, kariyeristlerden, deklase ögelerden ve genel olarak her türlü sosyal süprüntüden ibaretti. Diğer bütün işçi örgütlerinin temsilcileri (iflah olmaz reformistler, anarşist lafazanlar, POUM'un umarsız merkezcileri) mırıldandı, inledi, yalpalandı, manevra yaptı ama sonunda kendini Stalinistlere uydurdu. Bunların ortak faaliyetleri sonucu toplumsal devrim kampı (işçiler ve köylüler) burjuvaziye, daha doğrusunu onun gölgesine bağımlı kılındı, beyaza boyandı ve karakteri bozuldu.

Kitlelerde kahramanlık ya da tek tek devrimcilerde cesaret eksik değildi. Ama devrimcilerin dağınıklığı, programsızlığı, eylem programından yoksun oluşları sürerken, kitleler de kendi kaynaklarıyla başbaşa bırakıldılar. "Cumhuriyetçi" askeri komutanlar, askeri zaferler kazanmaktan çok toplumsal devrimi ezmek peşindeydiler. Askerler komutanlarına kitleler de hükümete olan güvenlerini yitirdiler. Köylüler kenarda durdu. İşçiler tükendi. Yenilgiyi yenilgi izledi. Moral bozukluğu hızla büyüdü. Bütün bunları daha iç savaşın başında kestirmek zor değildi. Önüne kapitalist rejimi kurtarmak görevini koyan Halk Cephesi, kendini askeri yenilgiye mahkum etti. Bolşevizmi başaşağı çevirerek Stalin, devrimin mezar kazıcılığı rolünü yerine getirmekte tamamen başarı gösterdi.

Şunu da söylemek gerekir ki, İspanyol deneyinin bir kez daha gösterdiği, Stalin'in ne Ekim Devrimini ne de Rus iç savaşını hiç anlamadığıdır. Onun ağır işleyen köylü kafası 1917-21 olaylarının fırtınalı akı-

şının ümitsizce gerisinde kaldı. Kendi fikirlerini ifade ettiği 1917 yılı konuşmalarında ve makalelerinde, onun daha sonraki Termidorcu "doktrini"ni görürüz. Bu anlamda 1937 İspanyasındaki Stalin, Bolşeviklerin 1917 Mart kongresindeki Stalin'in izleyicisidir. Ama 1917'de devrimci işçilerden yalnızca korkarken 1937'de onları boğuyordu. Oportünist, cellat haline gelmişti.

"Cephe gerisinde iç savaş"

"Ama her halükarda, Caballero ve Negrin hükümetleri karşısında kazanılacak zafer, cumhuriyetçi ordunun gerisinde bir içsavaşı gerektirecekti! Dar kafalı demokratlar işte böyle haykırıyorlar. Sanki demokratik İspanya'da bundan başka hiç iç savaş olmamış gibi; hem de en alçakça ve haincesi, mülk sahipleri ve sömürücülerin işçilere ve köyrüttüğü içsavaşı, amacı "Halk Cephesinin Birliğini" sağlamak olan dodürülmesinde, kitle hareketinin ezilmesinde, işçilerin silahsızlandırılmasında, burjuva polisinin silahlandırılmasında, işçi müfrezelerinin cephede silahsız ve yardımsız bırakılmalarında ve en sonu savaş sanayisinin gelişmesinin yapay biçimde sınırlandırılmasında ifadesini bulmaktadır.

Bu eylemler burjuvazinin sınıf çıkarları tarafından dayatılan birer dolaysız askeri ihanet, cepheye indirilmiş birer acı darbedir. Ama Stalinistler, sosyalistler vle anarşistler dahil, "demokratik" filistenler, cepheye en yakın bölgelerde dahi olsa, burjuvazinin proleteryaya karşı yürüttüğ iç savaşı, amacı "Halk Cephesinin"irliğini sağlamak olan doğal ve kaçınılmaz bir savaş olarak görüyorlar. Öte yandan proletaryanın "cumhuriyetçi" karşıdevrime yönelik iç savaşı ise aynı filistenlerin gözünde "anti faşist güçlerin birliği"ni bozan canice "faşist" Trotskist bir savaştır... Onlarca Norman Thomaslar, Albay Attleeler, Otto Bauérler, Zyromyisler, Malrauxlar ve Duranty, Louis Fischer gibi yalandolan satıcıları bu kölece aklı gezegenimize yaydılar[9]. Bu arada da

9. **Norman Thomas** (1884-1968), Amerikan Sosyalist Partisi'nin reformist önderi. Bu partinin altı kez cumhurbaşkanı adayıydı.
Clement Attlee (1883-1967), Mac Donald'dan sonra İngiliz İşçi Partisi'nin önderi ve 1945'ten 1950'ye kadar İşçi Partisi hükümetlerinin başbakanı.
Otto Bauér (1882-1939), Avusturya Marksizminin baş teorisyeni. Avusturya Sosyal Demokrasi'sinin önderlerindendi.
Jean Zyromskiy (1890 -), Fransız Sosyalist Partisi sol kanadından, Stalinci eğilimlere sahip bir parti memuru. Otuzlarda "organik birliğin" avukatlarındandı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Komünist Parti'ye katıldı.
André Malraux (1901-1977), ünlü yazar. 1933 - 34'te Trotskiy'e sempati duymuş, ama Halk Cephesi döneminde Stalinistlerle işbirliği yapmış ve Moskova mahkemelerinin iftiralarına karşı Trotskiy lehine konuşmamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında De Gaulle'cü hükümette memurdu.
Walter Duranty (1884-1957), uzun yıllar Moskova'da New York Times muhabirliğini yaptı ve Muhaliflere karşı Stalinistleri destekledi.

Halk Cephesi hükümeti Madrid'ten Valencia'ya, Valencia'dan Barcelona'ya taşınmakta.

Gerçeklerin de kanıtladığı gibi, faşizmi ezebilecek olan yanızca sosyalist devrimdir; aynı şekilde, proleteryanın başarılı bir ayaklanması da ancak hakim sınıfların büyük güçlüklerle sıkışmış halde bulunmaları durumunda olanaklıdır. Oysa demokratik filistenler, tam da bu güçlükleri proleter ayaklanmasına izin verilemeyişin kanıtları olarak imdada çağırırlar. Proletarya, kurtuluş saatinin geldiğini belirtmeleri için demokratik filistenlerin ağzına bakarak beklese, ebediyen köle kalırdı. İşçilere, bütün maskeleriyle birlikte gerici filistenleri tanımasını ve maskeleri ne olursa olsun onları aşağılamasını öğretmek bir devrimcinin ilk ve en önemli görevidir!

Sonuç

Stalinistlerin cumhuriyetçi kamp içindeki diktatörlüğü özünde uzun süreli değildir. Halk Cephesinin politikalarından çıkan yenilgiler İspanyol proleteryasını bir kez daha, devrimci bir kalkışa zorlarsa; bu kez Stalinist klik demirden süpürgeyle başarılı bir şekilde kenara atılacaktır. Ama eğer Stalin devrimin mezar kazıcılığı işini sonuna vardırısa (ne yazık ki ihtimal budur) o durumda da teşekküre mazhar olmayacaktır. İspanyol burjuvazisinin bir cellat olarak Stalin'e ihtiyacı vardı, ama hiç de vasi ya da hoca olarak ona ihtiyacı yoktur. Bir taraftan Londra ve Paris, öte yandan Berlin ve Roma onların gözünde çok daha zengin firmalardır. Stalin'in, son felaketten önce İspanya'daki izlerini örtmek istemesi mümkündür; böylece yenilginin sorumluluğunu en yakın müttefiklerine yüklemeyi ummaktadır. Bundan sonra Litvinov, diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması için Franco'ya yakaracaktır [10]. Bunu birçok kez gördük.

Sözde cumhuriyetçi ordu General Franco karşısında tam bir zafer kazansa bile bu "demokrasi"nin zaferi demek olmayacaktır. İşçiler ve köylüler burjuva cumhuriyetçileri ve onların sol ajanlarını 1931 Nisanında ve 1936 Şubatında olmak üzere iki kez iktidara getirmişlerdir. Her iki keresinde de Halk Cephesi kahramanları, halkın zaferini burjuvazinin en gerici ve en ciddi temsilcilerine teslim ettiler. Halk Cephesi generalleri tarafından kazanılan üçüncü bir zafer, onların işçiler ve köylülerin omuzlarında faşist burjuvazi ile kaçınılmaz anlaşması de-

10. **Maxim Litvinov** (1876-1951), Eski Bolşevik, 1930 - 39'da dışişleri halk komiseri, 1941-43'te ABD'de elçi, 1943-46'da dışişleri komiser yardımcısı. Demokratik emperyalistlerle ittifak peşinde koşarken Stalin onun şahsında "kollektif güvenliği" cisimleştirdi ve Stalin - Hitler paktı ve soğuk savaş sırasında da görevden uzak tuttu.

mek olacaktır. Böyle bir rejim, belki bir monarşi ve Katolik kilisesinin açık egemenliği olmadan, değişik bir askeri diktatörlük biçimi olacaktır.

En sonu, cumhuriyetçilerin kazandığı kısmi zaferlerin; "çıkarını düşünmeyen" Anglo-Fransız aracıları tarafından savaşan kampları uzlaştırmak için kullanılması da mümkündür. Böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi halinde "demokrasi"nin son kalıntılarının generaller tarafından, Miaja (komünist!) ve Franco (faşist!) tarafından boğulacağını anlamak zor değil. Bir kere daha tekrar edeyim: Zafer ya sosyalist devrimin olacaktır ya da faşizmin.

Yine de, trajedinin son anda komideyi yol vermesi ihtimali yok değildir. Halk Cephesi kahramanları son başkentlerini terketmek zorunda kaldıklarında, gemilere ve uçaklara doluşmadan önce; halkta "iyi bir anı" bırakmak için bir dizi "sosyalist" reformlar ilan edebilirler. Ama hiçbir şey işe yaramayacaktır. Dünya işçileri devrimi tahrip eden partileri nefret ve aşağılamayla anacaklardır.

Trajik İspanyol deneyi, daha büyük olaylara öngelen korkunç (belki de son) bir uyarıdır; dünyanın bütün ileri işçilerine yönelik bir uyarıdır. Marx, "devrimler tarihin lokomotifidir" demişti. Devrimler yarıdevrimcilerin ya da çeyrekdevrimcilerin fikirlerinden daha hızlı hareket eder. Her kim geride kalırsa, lokomotifin tekerlerinin altında kalır ve sonuç olarak lokomotifin kendisi de hasara uğrar ve esas tehlike de budur.

Devrim sorununu sonuna, nihai somut sonuçlarına değin iyice tartıp düşünmek gerekir. Politikayı, devrimin temel yasalarına, yani kendilerine "Halk" Cephesi ve her türden cephe adını takan yüzeysel küçük burjuva grupların önyargılarına ve korkularına değil, savaşa hazırlanan sınıfların hareketine uyarlamak gerekir. Devrim sırasında en az direnç çizgisi, en büyük felaket çizgisidir. burjuvaziden "yalıtlanmak"tan korkmak, kitlelerden yalıtlanmayı getirir. İşçi aristokrasisinin muhafazakar önyargılarına uymak işçilere ve devrime ihanettir. "İhtiyat"ın aşırısı en belalı ihtiyatsızlıktır. İspanya'daki en dürüst politik örgütün, yani merkezci POUM'un çöküşünün öğrettiği başlıca ders budur. Londra Bürosu'na bağlı partiler ve gruplar ya tarihin son uyarısından gerekli sonuçları çıkarmak istemiyorlar ya da bunu yapmaktan acizler. Böylece kendilerini mahvediyorlar [11].

11. **Devrimci Sosyalist Partilerin Londra Bürosu**, daha önce Uluslararası İşçi Topluluğu adını taşıyan bu büro, İkinci veya Üçüncü Enternasyonallere bağlı olmayan ve Dördüncü Enternasyonalin oluşturulmasına karşı çıkan merkezci partilerin gevşek bir birliğiydi. Üyeleri arasında Almanya'dan SAP, Büyük Britanya Bağımsız İşçi Partisi, İspanya'dan POUM ve Fransa'dan PSOP (İşçi Köylü Sosyalist Partisi) vardı.

Şimdi de karşılığında yeni bir devrimciler kuşağı yenilgilerin dersleriyle eğitim görüyorlar. Bu kuşak İkinci Enternasyonalin iğrenç ününü eylem içinde görmüştür; Üçüncü Enternasyonalin çöküşünü kökleriyle görmüştür; Anarşistleri söyledikleriyle değil, yaptıklarıyla değerlendirmeyi öğrenmiştir. Sayısız savaşçının kanlarıyla ödenmiş ve büyüklüğü tahmin edilemeyecek bir okuldur. Devrimci kadrolar şimdi yalnızca Dördüncü Enternasyonalin bayrağı altında toplanıyor. Yenilgilerin gürleyişi içinde doğan Dördüncü Enternasyonal, çalışanları zafere götürecektir.

Brezilya İşçi Partisi nedir, ne değildir?

Yaklaşık 60 yıllık bir dönemdir Bolşevik-Leninist gelenekle tüm bağlarını koparmış bulunan dünya KP'lerinin günümüzde varmış oldukları noktanın bürokratik işçi devletlerinde ***kapitalist restorasyon****, gelişmiş ve az gelişmiş kapitalist ülkelerde ise her zamankinden daha çıplak bir biçimde* ***sömürücü sınıflarla işbirliği*** *olması, dünya sosyalist hareketinde ciddi bir altüst oluşu da beraberinde getirdi. Bu altüst oluş kimi sosyalist çevreleri iyice sağ'a kaydırıp burjuva ideolojisine teslim olmaya sürüklerken, doğal olarak kimilerini de devrimci Marksizm'e yönelmeye sevkediyor. Bu yöneliş dünya ölçeğinde kendisini en şiddetli biçimiyle Latin Amerika ülkelerinde açığa vuruyor. İşte eşitsiz ve bileşik gelişme yasasının sonucu şu sıralar dünyanın en büyük proletaryasına sahip 'az gelişmiş' kapitalist ülkelerinden biri de Brezilya. Bu dev Latin Amerika ülkesi 1964 yılından itibaren 21 yıl süreyle askeri diktatörlük rejimiyle yönetildi. 1985 yılında ise 'demokrasi'ye yumuşak geçiş süreci başlatıldı. Brezilya'nın dünya sosyalist hareketini son dönemde oldukça ilgilendiriyor olmasının nedeni 1981 yılında kurulmuş olan* ***PT*** *(Partido de los Trabalhadores - İşçilerin Partisi)'nin varlığı, özgünlüğü.* ***Sınıf Bilinci****'nin bu sayısında arkadaşımız* ***Ali Arslan****'ın* ***PT****'nin yöneticilerinden* ***Eduardo Meto*** *ile yaptığı röportajdan da anlaşılacağı üzere, bu parti üyelerinin çoğunluğu işçilerden oluşan 600 bin kişilik bir örgüt. Geçtiğimiz yıl yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde elde ettiği yüzde 47'lik oran ve 31,5 milyon oyla büyük bir başarı elde etti. Ancak bu başarı sadece elde etmiş olduğu oy oranının yüksekliğinden kaynaklanmıyor.* ***PT*** *şu sırada Brezilya'daki siyasi partiler içinde kadrosal örgütlenmeye sahip tek parti olma özelliğini taşıyor. Ayrıca herşeden önemli olan yanı* ***PT*** *sosyolojik yapısı itibariyle de kitlesel bir işçi*

partisi. Ve Brezilya siyasal yaşamında böyle bir olguyla ilk kez karşı karşıya kalınıyor. Bütün bu olumlu yönleriyle birlikte herhangi bir yanılsamaya kapılmamak için ***PT*** *deneyimi Marksist eleştiri süzgecinden titizlikle geçirilmek zorunda. Böyle bir ayrıntılı eleştiri bu yazının konusu değil. Burada esas olarak* ***PT****'nin devrimci Marksist bir çerçevede nasıl algılanması gerektiğine kısaca değinmek gerekiyor, o kadar.*

Devrimci parti mi, reformist parti mi?

PT*, bu sayıda okuyacağınızz röportajdan da anlaşılacağı üzere devrimci Marksist bir parti değil. Programı devrim sorununa netlik getirmiyor, çünkü işçi sınıfının iktidarına yönelik açık bir hükümet formülü bile yok burada. Bunun böyle olmasının nedeni* ***PT****'nin mevcut önderliğinde aranmalı. Gerçekten de bu önderlik ağırlıklı olarak Marksizm ile reformizm arasında yalpalayan* ***merkezci*** *bir önderlik. Ancak bu önderliğin esas olarak geçmişin mücadelesi işçi liderlerinden oluşması onu diğer merkezci diye niteleyebileceğimiz hareketlerden önemli ölçüde ayırıyor. Nitekim* ***PT*** *önderliği ne kadar erformizme savrulursa savrulsun kedisini var eden işçi hareketinin müthiş baskısı karşısında kayıtsız kalamıyor ve kitle hareketi yükseldikçe onun taleplerine boyun eğmek zorunda hissediyor kendisini.* ***PT*** *içindeki devrimci Marksist hareketler liderliğin ancak yüzde 10'unu oluşturuyorlar. Devrimci Marksistlerin, tabanda, yani* ***PT****'nin kontrolündeki işçi sendikası* ***CUT****'taki güçleri ise daha fazla (yüzde 20).*

PT Birleşik İşçi Cephesi'nin kendisi

İçinde Stalinci KP dışında işçi hareketinin tüm eğilimlerini barındıran ***PT*** *gerçek bir işçi partisi, hem de kitlesel bir işçi partisi. Ama* ***PT*** *kesinlikle leninist bir parti değil ve Brezilya'da proletaryanın iktidar mücadelèsini başarıya ulaştırması mümkün değil.* ***PT*** *bu haliyle tam bir birleşik İşçi Cephesi. Bu yüzden çok anlamlı, müthiş ilerici bir misyonu var. Ama bir Birleşik İşçi Cephesinin iktidarı ele geçirmesi onun önderliğinin devrimci Marksistlerin eline geçmesiyle olanaklı. Bu süreç hızla ilerlemekle birlikte henüz tamamlanmış olmaktan çok uzak.*

Kitlesel bir işçi partisi Leninist olamaz mı?

PT*'nin kitlesel bir işçi partisi olmakla birlikte leninist olmadığını belirttik. Bunun da programında devrim sorununa merkezi bir yer ver-*

memiş olmasına bağladık. Ancak üzerinde önemle durulması gereken bir husus, leninist bir partinin de kitleselleşebileceğidir. Dolayısıyla kitleselleşen her işçi partisinin leninist olamayacağı söylenemez. Tam tersine leninist parti ancak kitleselleştiğinde bir iktidar alternatifi haline gelebilir. Nitekim Bolşevik Parti Sovyetlerde çoğunluğu ele geçirdiğinde kitleselleşmişti. Sorun ***PT*** *içindeki devrimci Marksistlerin bu partinin önderliğini ele geçirmesi ve böylelikle* ***PT****'nin leninistleşmesiyle çözümlenebilecektir. Sonuç olarak* ***PT*** *deneyine ve onun devrimci gelişimine bu açıdan yaklaşmak gerekir.*

Brezilya İşçi Partisi yöneticilerinden Eduardo Meto ile bir görüşme

SORU: Kuruluşuna önayak olduğunuz İşçi Partisi nasıl ve hangi şartlarda kuruldu? Nasıl bir süreç izledi?

EDUARDO: Bildiğiniz gibi Brezilya 1980'de başlayan 'demokrasi'ye geçiş sürecine kadar yaklaşık 20 yıllık bir süre askeri rejim altında yönetildi. 1968'de Mariguella Gerilla Hareketi'nin yaygınlık kazanmasıyla, darbenin o tarihe kadarki yumuşaklık yanlısı lideri Kostello Branco'nun yerine sertlik yanlısı general Geissel'in geçmesiyle başlayan kısa bir terör dönemi dışında, askeri rejim aşırı bir şekilde çıplak-zor kullanmaktan kaçındı; sürekli olarak kendini toplumda organize etmeye, kurumsallaştırmaya uğraştı; bu anlamda toplumsal onaya dayanan bir politika uygulamaya çalıştı. Bu askeri rejimi Bonapartist-Bismarkçı bir rejim olarak değerlendirebiliriz. Bu rejim 1978'lerden itibaren sivilleşme sürecine girdi; 1979'da Garrospassu Medici'nin yerine general Kosta Silva'nın geçmesiyle beraber bu süreç, diktatörlüğün kendi partisi olan ARENA'nın yanısıra MDB (Brezilya Demokrasi Hareketi) adı altında burjuva-muhalefet partisinin kurulmasına izin verilmesiyle fiilen başladı. Bu süreç kendiliğinden olmadı. Brezilya işçi sınıfının verdiği zorlu mücadeleler, askeri rejimi bu sürece zorladı ve sadece bu iki partinin kurulmasına izin vererek işçi hareketinin kontrol altına alınacağı sanıldı. Ancak işçi sınıfı elde ettiği deneylerle ve gösterdiği eylem kapasitesi ile sivil de olsa burjuva bir muhalefet partisinin peşine takılmayacak kadar bilinç ve deney birikimi elde etmişti. En önemli kalitatif işçi hareketi, 1978'de patlak verdi. ABC Hareketi denen (San-Paulo'nun 3 büyük işçi-yoğun sanayi bölgesinin isimlerinin baş harfleri) büyük işçi grevleri (Ford, G. Motor, Volsvagen) fabrikalarında başlayan ve giderek bütün ülkeye yayılan bir grev dalgasına yol açtı. Bu grev dalgası işçi hareketinin önünü açtı. San-Paulo'da merkezle-

nen bu grev dalgası Merkezi İşçi Birliği (CUT)'un ve PT'nin kuruluş temelini hazırladı. İşte bunun sonucu olarak diktatörlük 1979'dan itibaren kontrollü olarak sivilleşme sürecine girmek zorunda kaldı. Demin belirtilen iki parti dışında ilk başlarda, başka partilerin kurulmasına askeri rejim izin vermek niyetinde değildi. Şöyle söyleyebilirim; işçi sınıfı fabrikada örgütlendi, sokakta üstünlüğü ele geçirdi, askeri rejimi ve şartlı-kontrollü sivil geçişi boşa çıkardı; çizilen sınırları çiğneyip geçerek, askeri rejimin ve geçiş hükümetinin koyduğu yasal sınırlara rağmen partileşti. Ancak bu partileşme kolay olmadı. Çok büyük kavgalar ve büyük çabalar gerekti. Gururla söyleyebilirim, nicel olarak sınırlı gücümüze rağmen bu işin mimarı biz olduk, büyük bir çabayla bu işi resmen kotardık. Şöyle ki; işçi sınıfı sendikal düzeyde epeyce toparlanmış ama, gösterdiği performans ve ortaya koyduğu eylem potansiyeli ile sendikal çerçeveyi aşıyordu. Bunu biz hemen farkettik. Ancak bu aşamada hakim sendika bürokrasisi askeri rejimi desteklemiş olan, gerici-işçi düşmanı, henüz alaşağı edilmemiş eski bürokrasi idi. Bunun için işçi sınıfı her defasında en zorlu mücadeleyi kendi bürokrasisine karşı da vermek zorunda kalıyordu. Fakat giderek mücadele içinden gelen sınıfla henüz içiçe olan ilerici sol bir işçi bürokrasisi güçlenerek eski gerici sendika bürokrasisinin yerini alıyordu. Böylece bürokrasi, biri işçi hareketinin başına geçip mücadelesine önderlik etmeye çalışan, diğeri bu mücadeleyi kurmaya çalışan iki sektör-iki kanat şeklinde ayrıştı. İşte bu aşamada biz ilk olarak bu sol kanat işçi önderlerine geniş bir işçi-kitle partisi önerisi götürdük. Çünkü bu kanadın henüz herhangi bir projesi yoktu. Genel eğilim ise muhalif burjuva aydınlarının da etkisiyle kurulmuş bulunan burjuva muhalefet partisinde sol bir kanat oluşturmaktı. Bizim ise sınırlı gücümüzle işçi-kitle partisi örgütlememiz mümkün değildi. Bu iş ancak sol-kanat işçi bürokrasisini bu projeye ikna etmemizle başarılabilirdi. Çünkü grev hareketini Lula ve benzeri işçi önderleri yönetiyordu esas olarak. Nitekim bir dizi tartışmalar sonucunda önerimiz, Lula ve diğer işçi önderleri ile görüş birliği sağlanarak kabul edildi. Bu başlı başına çetin bir kavgaya dönüştü. Bu projeye, Lula gibi işçi önderlerinin ikna edilmesinde işçi hareketinin giderek radikalleşmesinin yanısıra bizim çabamız; özellikle N. Moreno'nun katkısı büyük oldu. lins'de toplanan metalurji işçilerinin kongresinde, bir işçi partisi kurma önerimiz kabul edildi (bir karşı oyla). Önerdiğimiz parti programının oylanması sonraya bırakıldı; ancak ikinci bir önerimiz olan, metalurji işçilerinin mücadelesinin merkezi örgütlenmesi için eylem programı kabul edilip onaylandı. Bu öneriyi biz, San-andres işçi önderleri adına yaptık; çünkü bu-

rada güçlüydük ve buradaki işçi önderleri partimizin aktif üyeleriydi. Diğer Troçkist guruplar dahil, devrimci solun hepsi böyle bir projeye karşı çıktı. İşçi sınıfı içindeki burjuva eğilimlerle, bir işçi partisi kurulamaz. Bu, reformizmi, bürokrasiyi onaylamaktır diye keskin-sol eleştiriler yapıyorlardı.

Nihayet 1981'de işlemler tamamlanarak PT'nin ilk kuruluş kongresi gerçekleşti ve böylece PT kurulmuş oldu.

SORU: Bileşenini biraz açıklar mısın?

EDUARDO: Birinci kongrede Lula'nın başını çektiği yeni-sol bürokrasi ile çeşitli eğilimlerden ilerici burjuva aydınlarının (kilise dahil) ittifakı yönetimde çoğunluğu sağladı. Biz azınlık kanat olarak kaldık. Dolayısıyla önerdiğimiz programın bazı önemli maddeleri çıkarıldı (Örneğin: Bizim en çok ısrarla üzerinde direttiğimiz 'bir işçi hükümeti için mücadele' maddesi çıkarıldı.) Kurulmasına önayak olduğumuz bu partiyi baştan beri programı sağ-reformist bir işçi partisi olarak karakterize ettik. Kuruluşuna devrimci bir kanat olarak girdik. Baştan beri bunun bilincinde olarak, içinde yer alabileceğimiz, geniş işçi kitlesine ulaşmamızı sağlayan dahası sınıfın toparlanmasına hizmet eden reformistler (bürokrasi) önderlik etse bile, böyle bir adımın dev bir öneme sahip olacağını çok iyi biliyorduk. Ve yine etkili - aktif esas olarak kendini sokaklarda, işçi eylemlerinde açığa vuran bir devrimci marksist muhalefetin teorik-pratik örgütlenmesi, böyle bir projenin en can alıcı, en tayin edici yönünü oluşturuyordu bizim için. Bunda başarılı olduk denebilir. Reformistler partinin başında biz ise sokakta, fabrikada mücadelenin içinde olarak yerlerimizden memnunuz.

Parti bileşenini anti-Stalinist sol oluşturuyor. buna kilisenin ilerici kanadı, sosyal demokratlar, Kastristler dahildir. Partinin kuruluşunda bizim dışımızda diğer devrimci sol akımlar yoktu, katılmadılar. Kuruluşundan sonra Stalinistler hariç (Pro-Sovyetik ve Arnavutçular) merkezci - Kastrist ve diğer Trotskist gruplar dahil bütün sol partiye katıldı. Bizim dışımızda (bizi destekleyen biri Trotskist bir- iki küçük grup hariç partiye katılan bütün sol bugün reformist önderliğe adapte olmuş durumda. Bütün merkezci akımlar parti içinde eriyip gitti.

SORU: Parti hangi programatik temeller üzerine kuruldu, bugüne kadar nasıl bir evrim gösterdi, nereye doğru gidiyor ve gidebilir?

EDUARDO: Programın temel maddeleri 1) askeri diktatörlüğe karşı mücadelede demokrasinin kazanılması ve yerleştirilmesi (grev hakkı, örgütlenme hakkı, basın ve düşünce özgürlüğü vs.) 2) İşçi aylıklarının yükseltilmesi, çalışanların hayat şartlarının iyileştirilmesi, pahalılığın önlenmesi ve patronlara karşı işçilerin çıkarlarını savunmak, ko-

rumak. 3) Emperyalizmin tahakkümüne son vermek, borçların lağvı. 4) Tarım-toprak reformu olarak kısa bir şekilde özetlenebilir.

Bir işçi hükümeti için mücadele ve sosyalist devrim maddelerinin programdan çıkarldığını bir kez daha hatırlatayım. Bizim ısrarla önerdiğimiz bu maddelerin çıkarılması, önderliğin reformist karakterini en baştan net bir şekilde açığa çıkardı. Çünkü bu maddeler olmaksızın, ne emperyalizmin tahakkümüne son vermek, ne gerçek bir demokrasiyi elde etmek, yerleştirmek ve ne de işçilerin hayat şartlarını yükseltmek, bütünsel sınıf çıkarlarını savunmak mümkün değildir. Dolayısıyla bütün diğer maddeler bu tamamlayıcı maddeler olmaksızın gerçek anlamlarını yitirip tümüyle reformist bir içerik kazanıyorlar.

Partinin evrimine, nereye doğru gittiğine gelince; askeri rejimin düşüşünden sonra, bilindiği gibi demokratik-burjuva rejime geçildi; bu rejim ekonomik-politik krizi çözüp kendini stabilize etmeye çalışıyor. Parti (PT) günden güne bu burjuva demokratik rejime kendini adapte etmeye çalışıyor. Bizim önderliğimiz de sol muhalefet, bu olumsuz yönüne karşı ölümüne bir mücadele veriyor. En büyük avantajımız işçi sınıfı hareketinin giderek daha radikal eylemlere yönelmesi ve sol-sosyalist düşünceye daha açık olmasıdır. PT önderliği, bu yönelişin tersine giderek sağa kayıyor, gericileşiyor ve giderek burjuva muhalefeti de etrafında toplamaya çalışıyor. Bugün ülke devrim imkanı ile yüzyüze bir durum yaşıyorken PT önderliğinin sağa kayışı ile boşalan önderlik boşluğunu doldurmak, tayin edici bir hal alıyor. Bizim politikamız (muhalefetimiz) buna dayanıyor.

Yeni hükümetle beraber ekonomik kriz yavaşlamak şöyle dursun hızla ağırlaşıyor. Bugün gelinen noktada hükümet, paraya el koyup, bloke ediyor. PT etrafına topladığı bu devasa güçle devrimci bir önderliğe sahip olsa, hiçbir burjuva hükümet birgün bile ülkeyi yönetemez. Bunun yerine PT önderliği burjuva hükümetin aldığı tedbirlerin olumlu yönlerinden bahsedip hükümete eleştirel destek vermeyi daha uygun görüyor. Bütün bu uzlaşmacı politikalar parti tabanını oluşturan işçilerden büyük bir tepki topluyor. Önderliğin bu reformist-uzlaşmacı tutumu, açık söylemek gerekirse bu yönüyle işimize epeyce yarıyor ve parti içinde bize büyük görevler yükleyerek, önemli olanaklar da sunuyor. Hem yerel yönetimlerde, hem parti içinde esas mücadele bizim devrimci muhalefetimizle, reformist-bürokratik önderlik arasında duruyor. Milyonlarca işçiyi yakından ilgilendiren bu mücadelede, işçi sınıfı kendi deneyleri ile bizi de reformist önderliği de sınamak, tanımak durumundadır. Ve sınayarak, öğrenerek devrimci önderliğe yönelme şansına sahiptir. Brezilya işçi sınıfı bugünden, bu yönde önemli

mesafeler katetmiştir. Bu zaten dönüşü olmayan bir yönelimdir. PT önderliğinin yerel yönetim politikası bütünüyle düzen yanlısı, burjuva-reformist bir politikadır. San Paulo, Porto Alegre, ABC gibi işçi sınıfının en yoğun olduğu yerel birimlerde PT önderliği bütün grevlere karşı geldi, önlemeye çalıştı. Otobüs şoförlerinin grevi, belediye işçilerinin grevi PT yerel yönetimine karşı yapıldı ve bu grevler PT önderliği tarafından kırıldılar. Diadema bölgesindeki bir toprak işgali yine PT bürokrasisi tarafından engellendi ve kırıldı.

PT yerel yönetimlerinde taşımacılık daha pahalı (ucuz taşımacılık programda yer alan talepler arasında). Belediye işçileri aylıklarına zam yapılmadığı için, defalarca PT'nin yerel yönetimlerine karşı greve gitmek zorunda kaldılar. PT bürokrasisi ise polis gücünü bile kullanmaktan çekinmedi. Anarşi değil, barış ve huzuru sağlamak, ulusal çıkarları gözetmek, kaostan beraber çıkmak sloganları reformist bürokrasinin sloganları haline geldi. 1988'de ezici bir çoğunlukla bu büyük şehirlerde yerel seçimleri kazanan PT, son başkanlık seçimlerinde, aynı şehirlerde büyük bir oy kaybına uğrayarak azınlığa düştü. Bu PT, önderliğinin yürüttüğü kraldan fazla kralcı politikalarına karşı işçilerin verdiği uyarıcı bir cevap oldu. Bu oy kaybı olmasaydı PT, başkanlık seçimini rahat bir şekilde kazanabiliyordu. Lula, iktidara henüz ortak olmadan önceki Valesa'dır. 1980'lerin Valesasıdır Brezilya'da Lula. Dahası önderlik grev yapan, sokağa dökülen işçilerden çoktan kopmuştur. Dolayısıyla önderliğin sınıfın en ileri mücadeleci kesimi üzerindeki etkisi, gücü giderek azalmakta, yer yer kırılmaktadır. Aynı şekilde CUT (Merkezi İşçi Birliği) içinde de bizim devrimci muhalefetimizle reformist bürokrasi arasında kıyasıya bir mücadele sürüyor. En büyük grevlerden biri olan ve San-Paulo'da patlak veren banka işçileri grevi doğrudan bizim önderliğimizde oldu. CUT'a önderlik eden San-Paulo'daki en büyük işçi sendikasında % 20'lik bir temsil gücümüz var. CUT'un ikinci en büyük sendikası olan Rio'daki işçi sendikasında önderlik elimizde; çoğunluktayız. Rio, San-Paulo'dan sonra en büyük ikinci önderlik elimizde; çoğunluktayız. Rio, San-Paulo'dan sonra en büyük ikinci endüstri şehridir. Bunun içindir ki biz işçi konfederasyonu olan CUT içinde ulusal düzeyde bir güç oluşturmuş durumdayız. 1985'den beri, diktatörlüğe karşı patlak veren en büyük işçi grevleri, sokak gösterileri Rio'da bizim etkin olduğumuz bu sendikanın önderliğinde gerçekleşti. Bizim önderlik ettiğimiz banka sektöründeki işçiler, 1985'den bu yana dokuz ulusal çapta başarılı grevler örgütlediler ve her seferinde PT'nin reformist önderliği ile yüzyüze gelindi. Ve bürokrasiye karşı işçiler zorlu mücadeleler vermek durumunda kaldılar.

SORU: Partiniz bu son başkanlık seçimlerine hangi programla girdi; az bir oy farkıyla seçimi kaybetmeniz bir yenilgi olarak görülebilir mi?

EDUARDO: Hayır bir yenilgi değildir. Tersine Brezilya işçi sınıfı tarihinde ilk kez bu denli etkili bir toplumsal güç olmayı başarmıştır. Ancak eğer, PT işçiden-emekçiden yana bir yerel yönetim politikası izleseydi, pratikte bunu gösterseydi, seçimi rahatlıkla kazanırdı. Diğer yanda seçimi kazanmamız, pek birşey değiştirmezdi, hem de birçok şeyi değiştirebilirdi: Şöyleki; partinin reformist önderliği bugünkü burjva hükümetten kökten farklı bir politika izleyemezdi. Nitekim önderlik Color Planı'na destek vererek bunu gösterdi. Diğer yandan milyonlarca işçinin örgütlü olduğu PT, önderliğinin uzlaşmacı - reformist karakterine rağmen işçi sınıfının iktidar sorununu ortaya koyarak, böyle bir hükümetin hem zayıflığından yararlanarak, hem de onu bir manivela gibi kullanarak daha ileriye, gerçek bir işçi hükümeti ve giderek iktidarın ele geçirilmesine hızla yönelebilirdi. Bugün de bunun olanakları ağır-aksak ve sancılı da olsa vardır. Bu açıdan seçimi kazanmamız böyle değişimlere yol açabileceği olasılığından ötürü önemliydi. Bizim ve reformist önderliğin seçimleri kazanıp kazanamamak konusunda, bu nedenle tümüyle farklı bir yaklaşımı var. Parti, seçime ilk başta oldukça sağ bir programla girdi. Burjuvaziyi ürkütmemek için, işçi Lula, grev önderi Lula imajı unutturularak, yumuşak, yapıcı, uzlaşmacı bir Lula imajı yaratılmak istendi. Kimse bu Lula'yı tanıyamadı. Seçim kampanyasının bu ilk turundan sonra, PT'nin oy oranının % 5 civarında olduğunu açığa çıkardı. Aşağıdan muazzam bir tepki yükseldi. Önderlik, hem alttan gelen yoğun tepkiler, hem anketlerin gösterdiği başarısız sonuçlar karşısında varolan programı geri aldı ve yeni bir program hazırlamak zorunda kaldı. Lula, yine bildiğimiz grev önderi Lula, sosyalizmden bahsetmeye başlayan Lula oldu. Bu tekrar sola kayış hemen sonuçlarını verdi. Anketler PT'nin oy oranının hızlı bir şekilde yükseldiğini burjuva basını panik içinde vermeye başladı. Seçim kampanyasının bu ikinci turunda işçi önderi Lula, bizim de aktif desteğimizle, gereken ilgiyi gördü; dolayısıyla reformist önderliğin Lulası ve programı değil, işçilerin Lulası ve programı bu başarılı sonucu elde etti. Çünkü seçim kampanyasının ikinci turunda temel eksen "patrona karşı işçi" yani sınıfa karşı sınıf biçimine büründü. Önderliğe rağmen kampanya kendiliğinden bu biçime büründü. İşçiler yüzbinler halinde mitinglere kendi sloganlarıyla geldiler ve seçi kampanyasına damgasını vurdular.

SORU: Partinin aydınlarla ilişkisi ne düzeydedir?

EDUARDO: Ülkemizin en kapasiteli aydınları ya partinin içindedirler, ya da çok yakın ilişkileri vardır. Partinin kuruluşunda, seçi kampanyalarında, dahası partinin politikalarının belirlenmesinde entellektüel-aydın kesim önemli rol oynadı ve oynuyor. Bu rolün olumlu ve olumsuz olmak üzere ikili bir özelliği vardır.

SORU: Kadın hareketinin durumu nedir?

EDUARDO: 1970'lerde kadın hareketi güçlü bir şekilde sahneye çıktı fakat daha sonra gerileme gösterdi. Bugün tekrar canlanıyor bu hareket. Parti'nin ayrı bir kadın komisyonu var. Parti hem kendine bağlı bir kadın çalışması, hem bağımsız kadın örgütleriyle ortak çalışmaları var. Biz kadın hareketinde aktif olarak yer alıyoruz (parti kanalıyla). Bu hareketin yeniden örgütlenmesinde epey emeğimiz olacak. 8 Mart Kadınlar Günü'nde biz hareketin yeniden örgütlenmesi için bir kampanya başlattık. Bu kampanya hala sürüyor. Umarım belli başarılar elde edeceğiz.

SORU: Yerliler ve siyahlar gibi azınlıkların oluşturduğu potansiyel dinamiklerin partinizle, işçi hareketiyle ilişkileri nedir?

EDUARDO: Yerliler ve siyahlar (melezler dahil) dediğimiz gibi ülkemizde potansiyel olarak çok önemli güçtür. Özellikle uluslararası emperyalist tekellerin Amazon'u yağmalamaya başlamalarından bu yana, yerliler bu tekellere karşı kendi yöntemleriyle önemli mücadeleler verdiler. Son zamanlarda bu yağmanın Amazon'u yok etmekle yüz yüze gelmesi, çevreci-ekolojist hareketleri de duruma müdahale etmeye zorladı. Tekellerin emri altındaki sivil silahlı güçler, bu mücadelenin önderlerine karşı sayısız süikastlere giriştiler. En önemli önderleri katledildi. Polis, jandarma ve paralı sivil muhafıza karşı yerlilerin, siyahların ve köylülerin silahlı mücadelesi bugün önemli bir aşamaya geldi. Parti bu alana da el atmış durumda. İşçi hareketi içindeki gücüne kıyasla ise bu alanda henüz zayıf. Önderliğin reformist karakterinin, silahlı mücadeleye karşı kayıtsızlığı önemli bir problem oluşturuyor. Bizim, özellikle köylülerin toprak işgallerindeki aktif rolümüz önderliği rahatsız ediyor. Son aylarda hükümet, yerlilerin çok önemli bazı taleplerini kabul etmek zorunda kaldı. Ayrıca biz bir ay önce önemli bir toprak işgali örgütledik ve kazandık. Siyah hareket ülkemizde daima radikal-sol bir hareket olarak var oldu. Bugün ise çok önemli bir mücadele potansiyeli oluşturuyor. Son aylarda siyah hareketin bir kongresi oldu. Parti bu kongrede temsil edildi (partinin siyah hareketine yönelik ayrı bir komisyonu var). Siyah hareketin işçi hareketi ile bu yakın ilişkisi - çünkü siyahların çoğunluğu işçi kökenli- siyah harekete sınıfsal bir özellik veriyor. Bu bizim için çok önemli bir faktör.

SORU: Sizin devrimci marksist kanat olarak parti içinde reformist önderliğe karşı sert bir mücadele yürütmeniz, ne gibi problemler yaratıyor; partiden atılmanıza yol açabilir mi?

EDUARDO: Evet, önderlik birkaç kez böyle tehditlerde bulundu fakat her seferinde kullandığı bu tehdit silahı ters tepti Bizi atmak istiyorlar, ancak bunun mümkün olmadığını önderliğin kendisi de biliyor. Biz ikinci en büyük sendikada (Rio'da) çoğunluğu temsil ediyoruz. San-Paulo'da yüzbinlerce işçiyi kapsayan sendikada % 20'lik bir temsil gücümüz var. Önderlik ettiğimiz sendikalarda 500 bin civarında işçi örgütlü. En önemli grevlerin örgütlenmesinde, en önemli rolü biz oynadık. 1000 aktif işçi önderi-sendikacı sol muhalefetimizin üyesidirler. 3500 aktif üyemiz var parti içinde. Diğer yandan, Doğu Avrupa'da yekpare Stalinist rejimlerin, partilerin çöküşü, işçi hareketinin daha da radikalleşmesi, sokaklarda oynadığımız rol ve parti içinde demokrasi talebimizin işçiler tarafından destek bulması gibi faktörler de partiden atılmamızı imkansızlaştırıyor. Buna ek olarak; önderliğin önemli bir sektörü Doğu Almanya'da Honecker'in düşüşü, rejimin çöküşü, bütün kirli çamaşırların ortaya çıkışı, PT önderliğini de kriz içine soktu; zor durumda bıraktı. Bu durum skandal konusu oldu ve büyük tartışmalara yol açtı; önderliğin parti içindeki konumunu zayıflattı ve önemli bir kredi kaybına yol açtı. Buna karşın bizim parti içinde ve işçiler nezdinde kredimiz yükseldi, konumumuz daha güçlendi.[1]

SORU: COLLOR Planı (adını Başkan Fernando Collor'dan alır)-diğer adıyla şok planı karşısında ana muhalefet partisi olarak partiniz nasıl bir tutum aldı; bu sizce neyi hedefliyor?

EDUARDO: Bu planın ilk operasyonu parayı bloke etmek oldu. Sermayenin bir nevi yeniden yapılanmasına gidilecek. Bunun IMF'nin önerileri doğrultusunda yapılacağı ortada. Ancak ilk etapta işçi sınıfına bir sus payı verilmesi ihtimal dahilinde. Ancak bu plan, uzun vadede düşük işçi ücretleri, ücretlerin dondurulması ve özel sermayenin teşviki oluyla krizden çıkmayı hedefliyor. Ancak üretici sermaye çok güçsüz. Arjantin'de olduğu gibi bu plan yapay bir şekilde enflasyonu düşürse bile, ilk etapta işçi ücretlerine enflasyon oranının çok altında bir artış sağlasa bile, orta vadede aşırı kemer sıkma ve özelleştirmeye gitmek zorunda. Ekonominin bütün sektörleri arasındaki dengeler alt-üst

1. San-Paulo'daki metalurji işçilerinin grevini durdurma kararı alan parti, eğer bu karara uymazsak partiden atılacağımız tehdidi yaptı. Bir temsilci yoldaş "Bakın, tek sesli Stalinis partilerin çöktüğü bugün siz buna nasıl cesaret edebilirsiniz? Demokrasiden geriye ne kalır? Böyle bürokratik merkezci patiler kaldı mı yeryüzünde?" dedi. Bunun üzerine özeleştiri yapıldı ve grevin devamı kararımız onaylandı.

olmuş durumda. Bu planın elinde ne sağlam kaynaklar var ne de üretici sermaye rezervleri. Dolayısıyla bu planın ekonomik dengeleri daha da alt-üst etmekten ve aşırı enflasyona yol açmaktan başka sonuçlar elde etmesi mümkün değil. PT önderliği bu planın olumlu bazı tedbirler içerdiği dolayısıyla eleştirel bir destek vermek gerektiği kanısında. Biz açıkladığım bu görüşler doğrultusunda bu plana tümüyle karşıyız. Bu plana karşı-sonuçları ortaya çıktğında- işçilerin seferber edilmesinde ısrarlıyız. Ve tereddütsüz kendimizi buna hazırlıyoruz. Arjantin bizim için önemli bir referans. Orada önemli deneyler elde ettik. Paraguay ve Venezuella'daki gelişmeler ve elde edilen başarılar; bizim bu ülkelerde de kitlesel devrimci Marksist işçi partileri inşa etmeyi başarmış olmamız ve deneylerimizi enternasyonal bir örgütlülükte merkezileştirmemiz, bize büyük olanaklar sunuyor. PT önderliği bırakınız dünya işçi sınıfının deneylerinden öğrnemke yanı başındaki komşu ülkelerin işçi sınıfı hareketinden bile öğreneceği pek fazla birşey yoktur. Çünkü böyle bir sorunu yok. Halbuki kıtamız öylesine içiçe ki, köylü hareketleri bile kıtasal olmuştur.

SORU: Biraz da PT dışında kalan sol örgütlenmelerden bahseder misiniz?

EDUARDO: PT dışında kalmış, bahsedilmeye değer iki "komünist", biri prosovyetik, diğeri Arnavutlukçu. Bu iki parti CGT (İşçi Konfederasyonu) içinde çalışıyorlardı. Fakat CUT'un kuruluşu ve işçi sınfı çoğunluğu kendine çekmesi her iki partiyi de zayıflattı. Çünkü bu partiler geleneksel en güçlü sol partilerdi. PT ve CUT'un kuruluşu ve alternatif işçi örgütleri olarak, sınıfı geniş bir yelpazede örütlemeyi başarması, bu iki partiyi sınıftan iyice izole etti. Bunun sonucu olarak Arnavutlukçu KP, CGT'den çekilip CUT'a katılmak zorunda kaldı (geçen sene.) Ve yine seçimlerde dışarıdan PT'yi ilk kez olarak desteklemek zorunda kaldı. Bu her iki parti derin bir kriz içinde ve dağılmayla yüzyüze. Pro-sovyetçi KP de üç eğilim var: Partiyi tasfiye edip sosyal demokrat bir parti kurmak isteyenler, PT'ye katılmayı savunanlar ve eski çizgiyi sürdürmek isteyenler şeklinde bölünmüş durumda. Önemli bir güç teşkil etmiyor artık.

Henüz önemli bir güce sahip olan Arnavutçu KP ise, son aylarda içine düştüğü krizi partinin önemli bir sektörünü tasfiye ederek açığa vurdu.

EDUARDO: PT'nin en avantajlı ve olumlu yönü parti içi demokrasiyi hala yaşatıyor olmasıdır. PT'nin kendini oluşturan kanatları sınırlayan bir tüzük maddesi bile yoktur. Bu partinin bürokratikleşmesi önünde biz, doğru bir kitle çizgisi ve canlı bir kitle seferberliği ile önemli

bir engel oluşturuyoruz. Diğer bir avantajımız, ötedeki partilere kıyasla güçlü bir taban örgütlenmesini gerçekleştirmiş olmamızdır. Çünkü bu partiyi, biz, doğrudan mücadele içindeki işçilerin kurduğu sendikalar temeli üzerinde kurduk. Yani işçilere rağmen kurulmadı. Önderliğin bugün giderek işçilerden, işçilerin mücadelelerinden kopması fazla bir şeyi değiştirmez. Bu aşamadan sonra bu parti, sadece basit bir seçim partisine dönüştürülemez. Önderliğin yapmaya çalıştığı budur. Burjuva muhalif politikacıları da içine alan, bir seçkinler partisine, tipik burjuva demokrat, "ilerici" bir partiye dönüştürmek! Çünkü önderlik, sınıfın ortaya koyduğu daha ileri eylem biçimlerinden korkuyor; devrime yönlen bir sınıftan korkuyor. Önderliğin ideal işçisi, sadece ekonomik-demokratik bazı taleplerde bulunan, hem bunu, ülkede barışı ve huzuru bozmadan yapan işçidir. Ancak böyle yurtsever, barışsever işçi bulmak zor ülkemizde.

Bu avantajlara karşı, gerek pro-sovyetçi, gerek pro-Arnavutçu KP'ler, Stalinist gelenekleri gereği kendi içlerinde bir demokrasi geleneği oluşturamadılar. Bu kendi içine kapalı, anti-demokratik yapıların mücadele içindeki sıradan işçilerin bu partilere yönelmesini hep engelledi. Diğer yandan Stalinist pratiğin, ideolojinin bütün korkunç sonuçları bugün sınıf nezdinde, milyonların nezdinde açığa çıkmıştır. Stalinizmin bu ideolojik çöküşü bu partilerin ayakları altındaki toprağı kaydırdı. Ne Maoizm, ne "reel sosyalizm" ne de kır-köylü "sosyalizm" örneği olarak Arnavutluk, Çin, Vietnam, Küba vs. vs. örneği, geniş işçi yığınları nezdinde referans olamadı. Bu pratiklerin en olumlu yönlerini yok etmiş, mahkum etmiş olan bürokrat-Stalinist Maoist partiler, yine bu pratiklerin olumsuz yönlerini teorize ederek, ideolojik- siyasi ve örgütsel olarak saçmalıklara varan sonuçlar çıkardılar. Kendi yıkımlarını yine kendileri hazırladılar. Ancak reformist pro-sovyetçi partilerle, radikal Maoist-Stalinist partileri ortak ideolojik temellerine rağmen politik düzeyde çok farklı yönelimlerdir. Bu ikincilerin merkezci-sol özellikleri ile devrimci marksizme yönelme olasılığı daha büyüktür. Çünkü temelde düzen karşıtı 'devrimci' güçlerdir. Ancak gerillacılığı bir strateji düzeyine çıkararak işçi hareketine büyük zararlar verebilmekteler. Bunun için uzlaşmaz bir ideolojik mücadele yürüterek, sınıf içinde sağlam devrimci önderlikler inşa etmeksizin, bu yapıları sola çekmek, sınıf politikalarına yöneltmek, enternasyonalizme kazanmak mümkün değil. Bu temeller sağlanmadan, bu hareketlere kapitüle olmak, uzlaşmacı politikalarla manüplasyonlara girmek bir o kadar sınıf hareketine zarar vermektedir. Ve objektif olarak sınıf düşmanı politikalara, pratiklere yolaçmaktadır.

-Bu değerli sohbet - görüşmeden ötürü ayrıca teşekkür ediyorum, daha büyük başarılar diliyorum size.

EDUARDO: Ben de teşekkür ederim. Türkiye işçi sınıfının ve Kürt halkının haklı mücadelesini yürekten destekliyoruz. Siz Türk ve Kürt devrimcilerine, en az bizim kadar zorlu olan mücadelenizde başarılar diliyorum.

PARİS 17/18 NİSAN 1990

Devlet kapitalizmi efsanesi

FRANK RICHARDS

Ekim Devrimi'nden bu yana, hem sağcı hem de radikal gözlemciler Sovyet toplumunu anlamak konusunda ciddi bir sıkıntı içindeler. Akademik tarihçi ve yorumcuların Sovyetler Birliği'ni kavramakta başarısızlığa düşmüş olmaları şaşırtıcı değil. Kaldı ki, Marksistler dahi, 1920'lerde işçi sınıfının Avrupa'da aldığı yenilgiler arasından biçimlenen bir toplumu nitelendirmek ve bir fikir birliğine varmak konusunda yetersiz kaldıklarını kanıtladılar.

Sol yazarların Sovyet toplumunun özgül niteliklerini ve onun sosyal belirleyenlerini kavramak konusunda gereksinilen kavramları geliştirmekte başarısız kalmış olmaları, geçen yarım yüzyıllık dönem boyunca Marksizm içindeki parçalanmaların başta gelen etmenlerinden biri oldu. Söz konusu bu başarısızlık, Sovyetler Birliği tartışmasını, kapitalizm yanlısı anti-Marksist düşüncenin yeniden canlanışının üzerinde yükseldiği alanın temel dayanaklarından biri durumuna getirdi.

Sovyet toplumu üzerine olan teoriler sayısız denecek kadar çok ve çeşitli olmakla birlikte, bu teorilerin büyük bir çoğunluğu aynı temel yaklaşımı paylaşırlar. Sonuçta bunların yaptıkları şey, varolan kapitalizm teorilerini değişikliğe uğratarak bu yeni toplumsal formasyonu anlamaya çalışmaktır. Kuşkusuz o arada pek çok yazar, Sovyet toplumunun özgül niteliklerini bu toplumu bir 'işçi devleti' ya da 'gerçek sosyalizm' biçiminde isimlendirerek tanımlamıştır. Ancak bu teoriler bile, Sovyetler Birliği'nin doğasını kapitalist gelişme ile üstünkörü paralellikler içeren bir dizi varsayımı kendisine temel alarak açıklamaya çalışan genel eğilimden bağımsız değillerdir.

Sovyetler Birliği konusundaki izlenimci yaklaşım ilk olarak 1930'larda popüler hale geldi. Kapitalist normların Bunalım(*) ve faşizmin ortaya

(*) 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı.

çıkmasıyla uğradıkları derin ayrışma, Sovyetler Birliği'nde karmakarışık, düzensiz bir sanayileşmenin yaşandığı ve kitlelerin baskı altında tutulduğu bir dönemde, pek çok yazarı Doğu ile Batı arasında müşterek olarak paylaşılan nitelikler keşfetmeye götürdü. Kapitalist ekonomilerde devlet müdahaleciliğinin gelişmesi, Sovyetler Birliği'ndeki merkezi sistemle benzeşme gösteren bir biçimde ortaya çıktı. Bu, Doğu ile Batı'yı [sistem düzeyinde] birbirine yaklaştıran teorilerin çıkış noktasını teşkil eder.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem Batı kapitalizminin ve hem de Sovyet sisteminin ekonomik ve teknolojik bir ilerleme içine girmesiyle birlikte, yaklaştırma teorileri yeni bir moment kazanmış oldular. Şimdi artık yorumcuların ileri sürdükleri şey, iki toplumsal sistem arasındaki farklılıkların ekonomik ve teknik değişim tarafından ortadan kaldırılmakta oldukları savı idi. Sağcı düşünürler bu gelişme trendini tanımlamak üzere 'endüstri-sonrası toplumu' ifadesini keşfederlerken, radikal yazarlar 'devlet kapitalizmi' kavramını öne çıkardılar. Ve bu ikincisi anti-Stalinist sol içinde yaygın kabul gören bir duruma geldi.

Bu makale üç temel amaca sahip: yaklaştırma teorilerinin arkasındaki teorik varsayımların sorgulanması; bu teorilerin böylesine etkili bir hale gelmiş olmasının nedenlerinin açıklanması; sonuncu olarak da bu teorilerin kapitalist toplum hakkında bize çok az şey söylediklerinin, hatta Sovyetler Birliği konusunda söylediklerinden de az şey söylediklerinin gösterilmesi.

Evrimin tarihsizleştirilmesi

Marks'ın en önemli teorik başarısı, burjuva toplum teorisinin ayırdedici özelliği olan tarihdışı genelleme yöntemine yönelik eleştirisidir. Her bir üretim tarzının kendisinden önce gelen toplumlarda olanlardan farklı toplumsal yasalar tarafından belirlendiğini ileri sürmekle Marks, o zamana kadar olan tarihsel evrim söylencelerinden kesin bir kopuşu ifade etmiş oldu. Marks'ın genel geçer tarih yasalarını reddetmesi, kapitalist toplumun insanlığın ekonomik-sosyal gelişiminin nihai uğrağı olan doğal bir düzen biçiminde ortaya çıkmış olduğunu vaaz eden burjuva teorik yaklaşımla kesin bir karşıtlık içinde kaldı.

Adam Smith ve David Ricardo gibi ilk burjuva politik iktisatçıları, kapitalizmi insan uygarlığının gelişiminin nihai aşaması olarak değerlendirdiler. Smith ve Ricardo için sermaye, kapitalist topluma özgü toplumsal bir ilişkiden çok, zenginliğin genel formu idi. Smith'in Romalılar'ın fethinden sanayi devrimine kadar olan dönem içinde İngiltere'nin tarihsel gelişimini incelediği araştırması, O'nun sermayeye yakla-

şımının örneklerinden birini oluşturur:

> "Bu iki farklı tarihsel dönemde ulusun içinde bulunduğu durumu karşılaştırdığımızda, toprağın ve emeğin yıllık ürününün ikinci dönemde daha büyük olduğunu açık bir şekilde görüyoruz, bu, ülkenin sahip olduğu toprakların daha iyi ekili olduğu, imalatın daha fazla ve zenginleştirici olduğu anlamına da geliyor. Ülke sermayesi bu iki dönem arasında kalan zaman içinde artmış olmalı, bundan emin olabiliriz[1]."

Smith için, Roma dönemindeki İngiliz toplumu ile modern çağların İngiliz toplumu arasında niteleyici bir farklılık yoktu, toplumsal değişim bütünüyle nicel olan bir şeydi -artış göstermiş bir verimlilik, hepsi bu!

Smith'in yaptığı şey, esasında değişmeyen toplumsal bir organizmada ilerleyen, durağanlaşan ve gerileyen koşulları tespit etmek ve bunları birbirlerinden ayırdetmek idi. Benzer şekilde Ricardo, değişik toplumlar arasındaki farkları hiçe sayan bir biçimde 'toplumun doğal ilerlemesi' tezini işledi. Ricardo'ya göre, kapitalizm yeni bir toplumsal düzen değil; yalnızca daha önceki toplumların daha üretken olan bir versiyonuydu. Bu konuda Marks şunları söylemiştir:

> Ricardo burjuva üretimi, ya da daha doğru bir ifadeyle kapitalist, üretimin **mutlak bir formu** olarak değerlendirilir, ve bu yüzden de kapitalist üretim ilişkilerinin spesifik formları üretim karşısında çelişik bir konum alamazlar ya da üretimin amacını sınırlandıramazlar.[2].

Kapitalizmi bir 'sanayi toplumu' olarak ele alan Ricardo'nun kapitalizm kavramı, daha sonra gelen bütün burjuva teorilerin karakteristiği olduğu üzere, toplumsal analizde teknik bir yaklaşım tarzını temel alır.

Burjuva düşünce tarzında üretimin kapitalist ilişkileri doğal kabul edilirler, yani bu ilişkiler üretimin kendisinde doğal olarak içkin durumdadırlar. Burjuva düşüncesinin yaklaşım tarzı bu olduğu için, söz konusu bu ilişkilerin kendileri araştırılıp sorgulanmaya değer bulunmazlar. Bunun yerine, bu ilişkiler tarafından sadece politika ve bölüşüm düzeyinde ortaya çıkarıldıkları varsayılan değişen formlar asıl ilgi odağı durumuna gelirler. Yani, burjuva düşünce tarzına göre, toplumdaki politik güçlerde ve toplumdaki farklı bölüntülerin elinde bulunan

1. Zikreden H.Grossman, "The Evolutionist Revolt Against Classical Economics", The Journal of Political Economy, Cilt:51, No:5, Ekim 1943, sf. 385.
2. Karl Marx, "Theories of Surplus-Value" (Artık Değer Teorileri), Bölüm: III, London 1973, sf. 55.

zenginliğin bölüşümünde sürekli değişimler ortaya çıktığına göre asıl ilgi alanını oluşturması gereken politika ve bölüşüm'dür. Böylece bu iki olgu [yani politika ve bölüşüm], toplumsal bilimlerin temel konuları durumuna gelirler. Ve burjuva düşünce tarzında üretim ilişkileri, gerçekte olanın aksine değişmez, durağan ve bütünüyle teknik meseleler gibi görünürler.

Üretim ve bölüşüm konusundaki sığ perspektif, 19. yüzyıl yazarlarından John Stuart Mill'in çalışmasının karakteristiğini oluşturur. Marks, mill için şunları yazmıştır:

> .Mill bölüşüm ilişkilerinin tarihsel olarak gelişmiş karakterini kabul eder; fakat buna karşın üretim ilişkilerinin karakterinin değişmezliği fikrine ısrarlı bir biçimde sarılıp kalır. O'na göre üretim ilişkilerinin bu değişmeyen karakteri insanın doğasından ileri gelir ve dolayısıyla insanlığın bütün bir gelişiminden bağımsızdır[3].

Bu yüzyılın erken dönemlerinde bölüşümde ortaya çıkan değişmeler, bir çok izlenimci toplumsal değişim teorisinin ortaya çıkmasına etken oldu. Kapitalist ekonomide devlet müdahaleciliğinin gelişmesi, tekel ve tröst gibi yeni oluşumların belirmesi, yeni bir tarihsel devrin öngününün işaretleri olarak yorumlandılar. Ekonomik örgütlenmenin ortaya çıkan yeni formları (mülkiyetin ayrışması, kontrol ve devlet 'planlaması') ile klasik kapitalizm (serbest girişim) arasındaki tezatlık, hem burjuva hem de revizyonist yazarların kapitalizmin yeni bir toplumsal düzene yol açmakta olduğu sonucuna varmalarına neden oldu.

1940 yılında Amerikan Federal Ticaret Komisyonu, 'serbest girişim ilkesine dayanan kapitalist sistemin tarihe karışmasının ciddi bir olasılık olup bunun kendisiyle beraber demokratik hükümet sistemini de yokoluşa doğru sürükleyebileceği' uyarısında bulunuyordu; Komisyon'a göre, tekeller bir taraftan kapitalizmin ortadan kalkmasına yol açarlarken diğe taraftan otoriter hükümet modelinin ortaya çıkmasına zemin hazırlıyorlardı[4]. Bunalım ve savaşın neden olduğu değişimler karşısında yaşanan panik, Amerikan egemen sınıfının tüm kademelerinde yankılandı.

Yaklaştırma teorisi kendisini ilk olarak 1930'larda gösterdi. Batı'da devlet müdahaleciliğinin korporatist trendlerinin yükselme göstermesi ve tekeller, söz konusu bu durum ile devletin [ekonomide] yetke sahibi

3. Karl Marx, Capital, Cilt:3, Moskova 1971, sf. 878.
4. Bkz. "Investigation of Concentration of Economic Power", Washington Aralık 1940, sf. 18, zikreden P. Mattick, "Competition and Monopoly", New Essays, Cilt:6, No:3, sf.26.

olduğu Sovyet ekonomisi arasında bir paralellik bulunduğu düşüncesini akla getirdi. Batılı gözlemcilerin bu konuda dikkatlerini üzerinde yoğunlaştırdıkları nokta Sovyet toplumsal ilişkilerinin ayırtedici nitelikleri değil, devletin ekonomide oynadığı rol oldu. Kapitalist bunalımın devleti [ekonomide] daha söz sahibi kılmakla, çözülebileceğini düşünen yazarlar, kendi tezlerini desteklemek amacıyla Stalin'in sanayileşme konusunda kaydettiği başarılara dikkat çekmeye başladılar.

İngiltere'de Sydney Webb ve Beatrice Webb, sahip oldukları derin anti-Marksist önyargılarına karşın, 1932 yılındaki Sovyetler Birliği ziyaretlerinden sonra, Sovyet ekonomik sisteminin heyecanlı birer yandaşı oldular. Onlara göre Sovyet bürokrasisi 'yüksek düzeyde gelişim göstermiş herhangi bir sanayi toplumunun kaçınılmaz aygıtı'[5] idi. Sovyetler Birliği, reformistler ve teknokratlar için, bunalım karşıtı kapitalist bir politika geliştirmede model oluşturuyordu.

Sydney ve Beatrice Webb'in Sovyet toplumuna [bu anlamdaki] olumlu yaklaşımı, azınlıkça paylaşılan bakış açısı olarak kaldı. Bundan çok daha yaygın kabul gören görüş, Sovyet ekonomisinin Faşist Almanya ve İtalya'daki devlet sisteminin bir varyantı olduğunu öne sürüyordu. Bu önyargı, 1930'larda etkili bir duruma gelmiş olan liberal ve sol 'totaliteryanizm' teorilerinin kaynağını oluşturdu. Söz konusu bu teoriler, dünyayı İkinci Dünya Savaşı'na götüren yıllarda uluslararası işçi sınıfının aldığı yenilgilerden ızdırap duyan Batılı aydınlar arasında kök salmış olan karamsar ruh halini yansıtırlar. Totaliteryanizm teorisyenlerine göre, özel girişime dayalı kapitalizm devlet kontrolünün esas olduğu daha otoriter bir toplumsal düzene yol açıyordu. Sovyetler Birliği, Almanya ve İtalya, totaliteryanizm teorilerinde, bu yeni global trendin en gelişkin ifadeleri olarak değerlendirildiler. Sovyetler Birliği özelinde faşist toplumun belirleyici niteliklerinin tasarımına girişen Batılı yazarlar, bu iki sistem arasında bir yakınlık bulunduğu düşüncesine vardılar. Devlet baskısı gibi tüm toplumlarda müşterek olabilen kimi somut olgular bu sığ analizde soyut bir düzeyde ele alınmışlar ve yeni bir dünya düzeninin doğuşunun kanıtları gibi gösterilmişlerdi. Örneğin İtalyan yazar Antonio Labriola şunu ileri sürüyordu: "Komünist (Stalinist), faşist (Musolinigil) ya da nasyonel sosyalist (Hitlergil) formu içinde devlet, memurları vasıtasıyla, özel girişime dayalı kapitalist sistemdeki kontrol mekanizmasının yerine kendi kontrolünü geçirir[6]."

5. Sydney ve Beatrice Webb, "Soviet Communism", London 1937, sf. 805-956.
6. A.Labriola, "Le Crepuscule de la Civilisation: L'Occident et les Peuples du Couleur", Paris 1936, zikredildiği yer: "Translator's Introduction", B.Rizzi, "The Bureaucratisation of the World", London 1985, sf. 11.

Devletin ekonomideki aktivitesi bir kez toplumsal gelişmenin belirleyici öğesi olarak kabul edildikten sonra, birbirlerinden farklı toplumların ayırtedici karakteristikleri kendilerine kayıtsız kalınan birer olgu olup çıktılar. Amerikalı yazar James Burnham'in "İdari Devrim" isimli yankı uyandıran çalışması, yaklaştırma teorisini popüler kılma yolundaki bir çabanın ürünüdür. Burnham'ın 'idari devrim' teorisi, aslında ekonomide devlet müdahaleciliğinin gelişme trendine ilişkin bir gözlemin genelleştirilmesinden daha fazla bir şey değildi. Burnham'a göre bu [yani devlet müdahaleciliğinin artış göstermesi] 'kapitalist mülkiyet ve kontrolde bir azalmaya' yol açıyordu ve bu gelişme' yaşanan bir gerçeklik olarak feodal toplumdan kapitalist topluma geçerken yaşanmış olana benzer bir sürecin, toplumsal dönüşüm genel sürecinin bir parçası' idi: "Kapitalistlerin egemen sınıf olarak ellerinde tuttukları mevkinin altı oyuluyor ve çok geçmeden çökecekler?", Burnham'in vardığı sonuç buydu. O'na göre Sovyet toplumu özünde kapitalizmin daha ilerlemiş bir modeli idi.

O sıralar moda olan eğilimi izleyen Burnham, en gelişmiş 'idari toplumsal yapıya' sahip olduklarını düşündüğü Sovyetler Birliği, Almanya, İtalya gibi ülkelerin aynı zamanda totaliter olduklarını ileri sürerek kendi idari toplum anlayışı ile totaliteryanizm arasında bir bağ kurdu[8]. Burnham'i çağdaşlarından ayıran şey, O'nun sınıfsal yapıya ilişkin vurgusuydu -yeni bir idari elitin ortaya çıkmış olduğuna dikkat çeken vurgu. Bu, Burnham'in söz konusu çalışmasının kendi tezlerini kanıtlama uğraşı içersindeki savaş-sonrası Amerikan sosyologlarına niçin bu kadar cazip göründüğünü de açıklar.

Burnham idari kontrol sorununa işaret ederken, Alman revizyonisti Rodolf Hilferding devlet olgusunu öne çıkarıyordu. Hilferding, Sovyetler Birliği ile faşist toplumlar arasındaki ekonomik farklılıkların sonuç olarak fazlaca anlam taşımadıklarını, çünkü bütün bu ülkelerde ekonomiyi kendi amaçlarına tabi kılan totaliter bir devletin mevcut bulunduğunu ileri sürdü[9]. Hilferding için Sovyetler Birliği'nin kapitalist mi yoksa sosyalist mi olduğu tartışmasının bir önemi yoktu, çünkü Sovyetler Birliği, Alman ve İtalyan ekonomilerinin giderek kendisine daha yaklaştıkları türden bir sistemin, yani 'totaliter bir devlet ekonomisi'nin ifadesiydi[10]. Hilferding'e göre, Doğu ve Batı'nın ikisinde birden

7. J.Burnham, "The Managerial Revolution", London 1941, sf. 106.
8. Ibid, sf. 145.
9. Ibid, sf. 146. sf. 146.w
10. R. Hilferding, "State Capitalism or Totalitarian State Economy", Modern Review, Cilt:1, Mayıs 1947, sf. 269. Bu makale, asıl olarak New York'ta basılan bir Rusça dergi olan Socialist Courier'de Mayıs 1940'da yayımlandı.

yeni bir ekonomik düzen oluşmaktaydı:

> Ekonomi kendi yasalarından yoksun bir durumda ve giderek kontrol edilen bir ekonomi halini alıyor. Bu kontrol bir kez etkili hale geldikten sonra, ekonomi pazar ekonomisi olmaktan çıkıp tüketiciler ekonomisine dönüşüyor. Bundan sonra da gereksinmelerin karakteri ve oranı devlet tarafından belirlenmeye başlıyor. Alman ve İtalyan ekonomilerinin doğruladığı gerçek şu ki, bu türden bir kontrol bir kez totaliter bir devlette başladığı zaman, başından beri Rusya'da olan durum gibi, hızla yayılıyor ve tamamen kapsayıcı olma yönünde bir eğilim gösteriyor. Totaliter devletlerin ekonomik sistemleri, başlangıçtaki hareket noktaları arasında büyük farklılıklar olmasına karşın, birbirlerine yakınlaştıkları bir yönelim içine giriyorlar[11].

Verili yüzeyselliklerine karşın totaliteryanizm teorilerinin bir zaman için ciddi bir yankı uyandırabilmiş olmaları dikkate değer görünebilir. Fakat hatırlanmalı ki, bu teorilerin gerçeği yansıtıyormuş gibi göründükleri dönem Hitler'in gaz odalarının, toplama kamplarının, Stalin'in Gulag ve kitlesel idamlarının, İspanya'nın boğazlanışının, Hiroşima ve Dresten'de son bulan katliamın yaşanmakta oldukları bir dönemdi.

Kapitalist üretim ilişkilerini tarihsel bağlamından koparark ele alan gözlemciler, kapitalist egemenliğin politik formlarında ortaya çıkan geçici değişimleri kapitalizmin kendisinin yadsınması olarak yorumladılar. Toplumsal ilişkilere soyut bir düzlemden bakıldığında, devlet baskısının bir biçimi gerçekten de bir diğeriyle bütünüyle ayni görünebilir. Nitekim anti-komünistler için, bu şekilde Sovyetler Birliği'ni Nazi Almanyası ile özdeşleştiren bir teori, açık bir propaganda değeri taşıyordu.

Totaliteryanizm teorilerine kaynaklık eden ana fikir, tüm izlenimci teorilerle birlikte hızla geçerliliğini yitirdi. Batı'nın 1940'ların sonlarına doğru Sovyetler Birliği'ne karşı uygulamaya koyduğu Soğuk Savaş döneminden sonra, 'totaliter' yaftası yalnızca Doğu Bloku ülkelerine atfen kullanılan bir terim durumundaydı. Fakat savaş sonrası yıllarının konjonktürünün dünya ölçeğinde yayılıp genellik kazanması, yaklaştırma düşüncesinin yeniden filizlenmesine yolaçtı. Yaygın bir gönencin ve teknolojin gelişmenin yaşanmakta olduğu bu dönemde, yaklaştırma teorisi daha iyimser bir biçim aldı.

Yaklaştırma teorisyenlerinin şimdi artık ileri sürdükleri, ekonomik

11. Ibid.

gelişmenin en sonunda Doğu ile Batı arasındaki uzlaşmazlığı ortadan kaldıracağı savıydı. Batı'da bu yaklaşım yalın ifadesini etkili bir Amerikalı ekonomist olan Walt Rostow'un çalışmasında[12] ve John Kenneth Galbraith gibi liberal düşünürlerin eserlerinde buldu. Galbraith, 'refah toplumu' çağında, karşılıklı güven ortamı ve ticaretin gelişmesi ile birlikte Doğu-Batı gerginliğinin ortadan kalkacağını ve dünyanın, tüm parçalarının birbiriyle uyum içinde olduğu giderek bayındırlaşan tek bir bütün haline dönüşeceğini ileri sürmüştü[13]. Oysa Galbraith'in pastoral bir biçimde öne sürdüğü bu sanayi-sonrası toplum düzenine hiç bir zaman varılamadı. Bunun yerine, kısa bir süre sonra detant'in yetmişlerin ortalarında güç yitirip bozulmaya uğraması, yaklaştırma teorisini tarihsel bir muamma haline soktu.

Geride kalan 40 yıllık dönem boyunca Batı'da Sovyet toplumuna ilişkin olarak kaleme alınmış yazılar dikkatle gözden geçirilirse, bunların kapitalizmin içindeki gelişmelerden türetilmiş izlenimler tarafından şekillendirilmiş oldukları belirgin biçimde açığa çıkar. Batı literatürünün bu konudaki değişken vurgusunun yansıttığı şey Sovyet sisteminin kendisindeki değişmeler değil, Batı toplumundaki değişken ruh halidir. İfadelerini karamsar totaliteryanizm düşüncesinde ve iyimser refah toplumu fikrinde bulan bu iki üç nokta ele alınıp irdelendiğinde görülen şey, savaş-öncesinin faşizmi ve militarizmi ile ardından savaş-sonrası dönemde gözlenen ekonomik refah döneminin Sovyet toplumuna ilişkin olarak kaleme alınmış bu yazılarda belirleyici ögeler olduklarıdır. Batı'da Sovyet toplumunun doğası üzerine olan tartışmanın değişiklik gösteren koşulları, Sovyetler Birliği'nde olanlardan çok daha fazla, Batı'daki politik atmosferin sonuçlarıdır.

Sol içinde yaklaştırma teorisi

Burjuva teorisinin tarihsel gelişme sürecini bulandırarak bu sürecin gerçeklerini gizlemek durumunda olması anlaşılabilir bir şeydir. Bu, onun temel metodolojik önermeleri ile de uygunluk içindedir. Nitekim, yaklaştırma teorisinin köklerini modern sosyolojinin kurucusu olan Max Weber'in çalışmasında açık bir biçimde görmek böylelikle mümkün oluyor. 1918'de "Sosyalizm Üzerine Dersler"de Weber, hakkında 'resmi devlet memurlarının diktatörlüğü'ne yol açabileceği sonucuna vardığı

12. W.Rostow, "Stages of Economic Growth: An Anti-communist Manifesto", London 1962. Bu okulun düşüncesini yansıtan bir çalışma için bkz. J.Tinbergen "Convergence of Economic System in East and West", Rotterdam 1965.
13. J.K.Galbraith, "The New Industrial State", London 1967.

aşırı bürokratik düzen sorununu inceledi[14]. Weber'in tarihdışı yaklaşımının kendisinden sonra gelen akademik toplumsal bilim çalışmaları üzerindeki derin etkisi iyi bilinir; bunun kadar iyi bilinmeyen ve farkında olunmayan, Weber'in bu tarihdışı yaklaşımının sol üzerinde de etkili olduğudur.

1930'larda, Stalin'in düzmece yargılamalarından ve tasfiyelerinden bir tür tiksintiye kapılan ve o arada Batı'da Sovyetler Birliği'ne karşı yükselen reaksiyoner atmosferden de etkilenmiş olan pek çok solcu yazar, Sovyet toplumunda ortaya çıkan trendleri global modelin bir parçası olarak yorumlamaya başladılar. Devrimci bir dönüşüm umutlarının yitmesiyle başlayan moral bozukluğu, etkisi ve sonuçları oldukça uzun bir dönemi kapsayacak görünen Marksist mirasın yeniden yorumlanması çabalarını harekete geçirdi.

İtalyan yazar Bruno Rizzi, sol içindeki yaklaştırma teorisinin gelişimine, bu teori ile yakınlaşan hemen herkesi etkileyecek, onlara yeni bir esin kaynağı oluşturacak kadar etkili bir katkıda bulundu. Amerikalı sosyolog Daniel Bell'in 'endüstri-sonrası toplumu' kuramının habercisi saydığı Rizzi'nin 'bürokratik kollektivizm' kavramı, sol içindeki yaklaştırma teorisinin çizeceği yeni trendin ilk belirgin işareti olacaktı. Rizzi'nin çalışması, "Dünyanın Bürokratikleşmesi", onca sığlığına ve çoğu kere akıldışı olan çözümlemelerine karşın, Sovyetler Birliği'ndeki gelişme modelini ve Batılı kapitalist toplumların ana hatlarını Marksist bir perspektifle çizmeyi kendisine kaygı edinmiş ilk tutarlı girişimdi. Rizzi'ye göre, kapitalist mülkiyet özel mülk sahipliğinden kolektif mülk sahipliğine geçiş süreci içersindeydi. Rizzi bu süreci, yeni ve üstün bir üretim modelinin -yani bürokratik kolektivizm- kuruluşuna yol açacak olan süreç olarak değerlendiriyordu. Bürokratik kolektivizm tarafından karakterize edilen bu toplumda bürokrasi kolektifleşmiş mülkiyeti kontrol ediyor ve 'sömürü bireysel düzeydeki sömürüden sınıf düzeyinde sömürüye' geçiyordu[15]. Rizzi için Sovyetler Birliği, bürokratik kolektivizme geçiş sürecinin -bu sürecin kendisinde daha henüz başlamış olduğu Batı'nın aksine- halihazırda tamamlanmış olduğu bir toplumdu:

> Ekim Devrimi'nin kamulaşmış mülkiyeti, bugün kendi bütünlüğü içinde, kendisini kontrol eden, sömüren ve koruyan bir sınıfa aittir: bu bir sınıf mülkiyetidir. Kolektif mülkiyet sistemi kapitalizmin evrimi sürecinde kurumlaşmıştır ki, özel mülkiyet zaten kolektivizasyondan ka-

14. Bu ilginç araştırma WG Runciman(ed)'de yeniden basılıyor, Max Weber: Selections in Translation, Cambridge 1978.
15. B. Bizzi, op cit, sf. 54.

çınamazdı. Gerçek şudur ki, kolektif mülkiyet proleteryanın değil, Sovyetler Birliği'nde halihazırda bir gerçeklik olan yeni bir sınıfın ellerindedir; totaliter devletlerde ise bu sınıf henüz hala biçimlenme süreci içersindedir[16]."

Rizzi için, bu gerileyen kapitalist sistemin Sovyetler Birliği'nin kendisine özgü toplumsal örgütlenmesinin bürokratik kolektivist formlarını almazdan önceki zaman sorunuydu sadece. Rizzi'nin teorisi, "Bürokratik Devrim" isimli çalışmasında bürokratik kolektivizmin burjuvazinin sınıf iktidarını artık sürdüremediği fakat proleteryanın da kendi iktidarını kurmaya hazır olmadığı bir tür 'iktidar boşluğu' olduğunu[17] ileri süren Amerikalı Trotskist Max Shachtman* tarafından alındı ve Shachman'ın kendi teorik öngörülerini destekleyecek biçimde uyarlamaya tabi tutuldu.

Rizzi ve Shachtman'dan sonra yeni bir sınıflı toplumun yükseliş halinde olduğunu ileri süren teoriler önem ve geçerliliklerini yitirdiler. Kapitalizmin yeni bir üretim modeline geçiş halinde olduğu savı, savaş-sonrası dönemi tarihinin ışığında artık geçerliliğini koruyamazdı. Bu, son zamanlarda kaleme alınmış çalışmalarda bürokratik kolektivizm kavramına niçin yalnızca Sovyetler Birliği için başvurulmuş olduğunun da yanıtını verir[18].

Ne var ki, her şeye karşın Rizzi ve Shachtman'ın düşünceleri Stalinist olmayan solun seksiyonları içinde daha hala sürekli ve cazip bir ilgi odağı durumundalar. Savaş-sonrası dönemde bu gelenek içinde ortaya atılmış olan ve bugün hala sol içinde Sovyet toplumuna ilişkin tartışmaları biçimlendiren devlet kapitalizmi teorisi, 1930'larda Rizzi ve Shachtman tarafından benimsenmiş yaklaşımın biraz değişikliğe uğramış bir versiyonunu ifade ediyor.

Sovyetler Birliği'nde yeni bir sınıflı toplum biçiminin ortaya çıkmış olduğunu ileri süren teoriler, modern bir sınıflı toplumun ancak burjuvazi ya da proleterya tarafından yönetiliyor olabileceğini öngören ortodoks bakış açısıyla çelişiyorlardı; savaş-sonrasındaki dönemde Marksistlerin yüz yüze kaldıkları bir sorundu bu. Bürokratik kolektivizm teorisinin bu sorunu çözmede yetersiz kalmış olması, Marksistleri yeni çözümler aramaya zorladı. 'Devlet kapitalizmi' teorisi bu tür bir ara-

16. Ibid, sf. 69.
17. M.Shachtman, "The Bureaucratic Revolution", New York 1962.
18. Örnek olarak bkz. A.Carlo, "The Socio-economic Nature of the USSR", Telos, No:21, 1974, ve M.Rakovski, "Towards an East European Marxism", London 1978.

(*) Max Shachtman için "eski Trotskist" tanımı bize daha doğru gibi görünüyor. Çünkü Shachtman, daha yeni bir enternasyonalin kurulması tartışmaları sırasında Trotskist hareketten kopmuştur. Sınıf Bilinci'nin notu.

yışın ürünüdür. Sovyetler Birliği'nde egemen sınıfın ya kapitalist bir sınıf ya da proleterya olması gerektiği savından hareket eden devlet kapitalizmi teorisi, Sovyet sisteminde işçi sınıfının aslında kontrol sahibi olmadığını tespit eder, ve buradan da bu nedenden ötürü bu toplumun kapitalist bir toplum olması gerektiği sonucuna varır -devletin kapitalistlere tahsis edilmiş olmak anlamındaki geleneksel rolünü sürdürdüğü bir kapitalist toplum.

Kapitalist toplumun niteliklerini açık bir biçimde Sovyetler Birliği'ne mal eden devlet kapitalizmi teorisi, yaklaştırma teorileri arasında en iddiali görünen teoridir. Devlet kapitalizmi teorisyenlerinin izledikleri [toplumsal çözümleme] yöntemleri, yaklaştırma teorisinin standartlarına göre düşünüldüğünde dahi, istisnai addedilebilecek sığlıktadır. Teori, devlet kapitalizminin olabilirliğini kanıtlamayı mümkün kılacak bir malzeme arayışıyla tamamen meşgul bir durumda, kendisini kapitalizmin ne olduğu tartışmasıyla sınırlandırır ve teorinin Sovyet toplumuna ilişkin değerlendirmeleri suçlayıcı bir söylemin ötesine geçmez. Teorisinin öne çıkardığı argüman, karikatürize edilmiş bir ifade ile söylenirse, şudur: Madem kapitalist toplumların farklı biçimlerine rastlamak mümkün, şu halde Sovyetler Birliği de kapitalizmin bu farklı biçimlerinden bir tanesidir.

Devlet kapitalizmi teorisi, Rizzi ve Shachtman'ın çalışmalarında altını çizdikleri 'bireysel mülkiyetten kolektif mülkiyete geçiş' tezini izler. Tony Cliff'in tekelci kapitalizmden devlet kapitalizmine geçişin sistemin kendi doğasında var olan yönelimlerinin mantıksal bir sonucu olduğunu ileri sürdüğü "Rusya: Marksist Bir Analiz" isimli çalışması, bu konuda İngilizce'deki en etraflı çalışmadır. Cliff'in teorisinin farklılığı, Burnham, Rizzi ve diğerlerinin aksine, idari toplum ya da bürokratik kolektivizm sonuçlarına varmaksızın bu geçiş sürecinin şimdi devlet kapitalizminin oluşumuna yol açmakta olduğunu ileri sürmesidir. Mevcut olana başka bir isim vermekten daha fazla bir şey ifade etmeyen bu farklılık, sadece metodolojik benzerliklerin üstünün örtülmesine hizmet eder.

Bütün dünyanın doğrultusu devlet kapitalizmi olan aynı yönelim içinde hareket etmekte olduğu iddiasından hareketle, Cliff, devlet aygıtına sahip olan ve birikim sürecini kontrol eden Sovyet bürokrasisinin 'sermayenin en saf formu içinde cisimleşmesi'[19] olduğunu öne sürer. Cliff'e göre, Sovyet toplumu ile Batı kapitalizmi arasındaki yegane farklılık, bunların geçirmiş oldukları evrimdedir: "Sovyetler Birliği'ndeki devlet kapitalizmi, kendisinin Batılı varyantinden farklı olarak, kade-

19. T.Cliff, "Russia: A Marxist Analysis", London 1970, sf. 118.

meli bir biçimde tekelci kapitalizmden itibaren evrimleşmemiştir"[20]. Cliff'in teorisi bu hipotezlerin mantıksal bir tümden gelim yoluyla ve tarihsel bir benzerliğin desteğinde olumlanması yolunda bir girişimdir ve bu temel üzerinde yükselir.

Cliff'in söz konusu kitabı yayınlandıktan bu yana, Cliff ile aynı bakış açısını paylaşan yazarlardan bazıları, Cliff'in söz konusu çalışmasının ancak bir dereceye kadar Sovyetler Birliği'nin bir analizi olduğunu, fakat bunun ayni zamanda kapitalizm içindeki global gelişme modellerine ilişkin bir tartışma niteliği de taşıdığını vurguladılar. Peter Binns ve Mike Haynes, uygulanabilirliği daha geniş bir devlet kapitalizmi tezi üzerinde ısrar ettiler:

> Devlet kapitalizminin Doğu Avrupa toplumlarının bir analizi değil fakat bu toplumların da genel olarak bir parçasını oluşturdukları kapitalizmin bir analizi olduğu, merkezi önemdeki asıl konudur; fakat, dikkatleri bu asıl soruna çekmek konusunda ilkin biz kendimiz başarısız kaldık. Devlet kapitalizmi teorisi, bir yerde, Doğu Avrupa ülkelerinin toplumlarını açıklayan bir teori gibi gösterildi, bu ise, dünya ismini verdiğimiz bütünü oluşturan parçaları birbirlerinden ayıran, bunları birbirlerinden bağımsızlaştıran ve bütünü oluşturan her bir parçayı onun 'kendi terimleri' ile açıklamaya çalışıp "istisnacılık" temeli üzerinde yükselen teorilerin genelleşmesine katkıda bulundu[21].

Binns ve Haynes, Cliff'in teorisinin Sovyet toplumunu, bu toplumun 'kendi kavramları' ile açıklayamadığını gördüler; onlara göre devlet kapitalizmi teorisinin erdemi, onun kapitalist gelişmenin genel teorisi oluşunda idi. Binns ve Haynes, Sovyet toplumunda istisnai hiç bir şey bulunmadığını öne sürmekle bir bakıma Cliff'in teorisini olumlayarak tekrarlamış oluyorlar ve böylece de eğer teoriye ilişkin hala artakalan bir kuşku varsa, bu kuşkunun önünü de almış oluyorlar -yani teoriyi 'kurtarıyorlar'. Binns ve Haynes için Soyvet toplumu, ortaya çıkış biçimi bir yana bırakılırsa, sadece kapitalist dünyada yaşanan evrimin izlediği genel modelin 'en uçta kalan' formu:

> Kısa bir süre sonra Sovyetler Birliği'nde özgün olan şeyin bu toplumun yapısında ve dinamiğinde değil, fakat onun oldukça istisnai bir süreç içinde başarılı bir işçi devriminin dejenerasyonu olarak ortaya çıkmış olmasında

20. *Ibid.*
21. P.Binns ve M.Haynes, "New Theories of Eastern European Class Societies", International Socialism, Kis 1979, sf. 19.

> bulunduğu açık bir biçimde anlaşıldı. Bu yüzden biz, olgunlaşan, askerileşen, ekonomik ve toplumsal hayatı kontrol eden sermayeler çağında, dünya sisteminin bir parçası olan Rusya'nın, sadece bu sistemin en uç örneklerinden birisine karşılık geldiğini öne sürüyoruz[22].

Binns ve Haynes'in Cliff'in çalışmasını genişleten açıklamalarının yararı şurada ki, bu genişletme devlet kapitalizmi önermesine -hatta bir bakıma diğer yaklaştırma teorilerine de- kesin bir açıklık getiriyor. Bu iki yazar, Sovyet toplumunun kendisinde istisnai olan hiç bir şeyin bulunmadığını ısrarlı bir şekilde vurgulamakla ve teoriye tutarlılık kazandırmak kaygusuyla, teorinin metodolojik yönelimini mümkün olan en açık terimlerle ayrıntılarıyla açıklıyorlar.

Devlet kapitalizmi teorisinin amacı, [bu teoriye göre kapitalist toplumların evriminde içkin olan] genel bir eğilimi tanımlamak -ve bu yapılırken izlenen yaklaşımın metodu burjuva sosyolojinin metodu. Farklı toplumsal sistemleri, indirgemeci bir yaklaşımla, bunların hepsinde müşterek olduğu varsayılan ortak bir evrimleşme trendi ile açıklamaya girişmek, akademik düzeydeki toplum bilimin temel belirleyeni. Burjuva teorisi, evrimi tarihsizleştirerek, toplumsal bir formasyonu temelde değişim göstermeyen bir fenomen olarak gösterir. Devlet kapitalizmi teorisi ise, hem Batı kapitalizmine hem de Sovyet toplumuna hükmeden gelişme yasaları keşfederek burjuva teorisinin bu yaklaşımını teyid eder.

Egemen çevrelerin propagandacıları her ne kadar 'komünist totaliteryanizm' ile 'liberal demokrasi' arasındaki farkın altını çizmekten vazgeçmezlerse de, bunların Sovyet toplumuna baktıklarında buldukları şey, kendi toplumsal sistemlerinin yolundan sapmış bir formudur. [Kapitalist düzenin yardakçısı] bu propagandist izlenim, Sovyet toplumunu içinde yaşayan her insanın para karşılığı satın alınabilir olduğu, soysuzlaşma ve toplumsal değerlere yabancılaşmanın had safhaya ulaştığı, bireysel etkinliğin yegane motivasyonunun menfaat güdüsü olduğu bir toplum olarak tasvir eden son günlerin popüler bir romanında açık bir ifadesini bulur[23]. Yaklaştırma teorisi de kapitalist dünyayı Sovyet toplumunu kendisine merkez alarak açıklamaya çalışan ayni tarihdışı metodun bir ürünüdür. Bu teorinin, yine karikatürize ederek söylersek, kaçınılmaz olarak vardığı sonuç şudur: Kendilerine

22. Ibid, sf. 36-37.

23. Geniş yankı uyandırmış bir roman örneği olarak bkz. "Gorky Park", yazarı Martin Cruz Smith, London 1982. Bu ve benzeri dedektif romanları Sovyetler Birliği'ni Batı kamuoyu için 'erişilebilir' kılarken okuyucularına Sovyet toplumu ışığı altında kendilerini yeniden keşfetmelerinde yardımcı olur.

verilen isimler her ne olursa olsun -endüstriyel, totaliter, bürokratik kolektivist, endüstri-sonrası toplumu ya da devlet kapitalisti- tüm toplumlar birbirlerinin aynısı olsalar gerek.

Mitin yaratılması

Devlet kapitalizmi teorisi, nesnel olandan bağımsız, bütünüyle düşünce düzeyinde kalan bir tartışmanın garip bir metodu üzerine kurulur. Kapitalist sistemin Sovyetler Birliği gibi bir başka toplumda rastlanamaz olan birtakım spesifik toplumsal niteliklere sahip bulunmadığını kanıtlamak, bu teorinin amacıdır. Cliff, tekelci kapitalizmin değer yasasının geçersizleşmesine yol açtığını ileri sürerek teorisini oluşturmaya başlar ve 'değer yasasının kısmi yadsınması onun bir bütün olarak yadsınmasını da sınırlandırır'[24] şeklindeki bir sonucu ulaşır. Ve eğer bu doğru ise -yani kapitalizm koşullarında değer yasası yadsınıyor ve onun tanımlayıcı toplumsal yasası artık geçerliliğini sürdürmüyorsa, o halde bunun anlamı şudur ki, değer yasasının açık bir işlerliğe sahip olmadığı Sovyetler Birliği kapitalist olabilir. Cliff, Sovyetler Birliği'nin kapitalist olduğunu kanıtlayabilmek için, Marksistlerin bir toplumu kapitalist yapan spesifik nitelikler olarak kabul ettikleri o spesifik nitelikler olmadan da kapitalizmin varolabildiğini göstermek durumundadır.[25]

Cliff yaklaşımını emperyalizm sorununa kadar götürür. Emperyalizmin benzeri olmayan karakteristiklere sahip bulunmadığını kanıtlama çabası içinde, savlarını Çarlık dönemi Rusyası'nı örnek alarak geliştirir[26]. Cliff'in öne sürdüğü argüman, emperyalist karakterine karşın Çarlık Rusyası'nın sermaye ihracında bulunmamış olmasıdır. Cliff, daha da ileri giderek, Sovyetler Birliği'nin sadece kapitalist değil, fakat ayrıca emperyalist olarak da değerlendirilebileceğini ileri sürer. Çarlık Rusyası'ndan hareketle Sovyetler Birliği ile kurulan bu paralellik, Cliff'in teorisinde kanıtlanması gereken şeyi -Sovyetler Birliği'nin karakterinin kapitalist olduğu savını- başlangıçta gerçek bir olguymuş gibi varsayar. Kapitalist ilişkilerin atipik niteliklerinin sorgulanması, amacı Sovyetler Birliği'nin atipik bir kapitalist toplum olduğunu göstermek olan Cliff'in araştırma metodunun püf noktasını oluşturur. Atipik olanın keşfedilmesi yolundaki bu çaba, kimi zaman abesle iştigal etmenin sınırlarına kadar ulaşır. Binns ve Haynes'in kapitalizmin

24. T.Cliff, op cit, sf. 153.
25. Bu argümanın değişik bir varyantı için bkz. C.Bettelheim, "Class Struggles in the USSR: First Period 1917-23", Sussex 1976.
26. T.Cliff, op cit, sof, 177-78.

ücretli-emek üzerine kurulu olmayan sınıf ilişkileriyle birarada varolabileceğinin örnekleri olarak Amerikan köleciliği ve Rus serfliğine işaret ederek kanıtlamaya çalıştıkları sav, ücretli-emeğin kapitalizmin hiç de öyle olmazsa olmaz bir öğesi olmadığıdır[27]. Bu savın bundan sonra nasıl bir çıkarsamaya varacağını kestirmek güç değildir: Ücretli-emeğe dayanmayan kapitalist ilişkilerin bu denli sarih örnekleri yanıbaşımızda dururlarken, niçin ücretli-emeğin Sovyetler Birliği'nde mevcut olmayışı bizleri bu toplumu kapitalist olarak değerlendirmekten alıkoysun ki!

Devlet kapitalizmi teorisinin amacı, kapitalist üretim tarzı için kaçınılmaz olduğunu ileri sürebileceğimiz toplumsal örgütlenme biçimlerinin mevcut olmadığını göstermektir. Bu amaca ulaşmayı olanaklı kılacak yegane şey ise, Marks'ın "Kapital"indeki kavramları onların tarihsel özgüllüklerini hiçe sayarak içlerini boşaltan bir yoldan yeniden tanımlamaktır. Bunun en dikkate değer örneği, devlet kapitalizmi teorisindeki değer kuramıdır. Marksistler için değer kavramı, kapitalizme özgü toplumsal ilişkileri ifade eden kategorilerden oluşan bir sistemi kucaklar. Fakat değer, Cliff, Binns ve Haynes'in ellerinde tarih üstü bir karaktere bürünür. Bu, değer'in, onu emek ürünlerinin mübadelesine indirgeyen bir biçimde sınıflandırılmasının bir sonucudur. Binns ve Haynes, Smith, Ricardo ve diğer klasik ekonomi-politik yazarlarını izleyerek, kapitalist değer ilişkilerinin prekapitalist toplumdaki basit meta üretiminden doğduğunu ileri sürerler. Ve hatta, bu iki yazara göre, değer ilişkileri prekapitalist toplumlarda daha eksiksiz bir form içinde mevcut bulunmuşlardır; çünkü bu toplumlarda metalar pazar değerleri üzerinden mübadele edilebildikleri halde, aynı şey kapitalizm koşullarında gerçekleşemez[28]. Binns ve Haynes, prekapitalist bir toplumda emek ürünlerinin pazar değerleri üzerinden mübadele edilip edilmedikleri meselesinin değer teorisinin kendisiyle bir ilintisinin bu-

27. P.Binns ve M.Haynes, op cit, sf. 29 ve sf. 46. Marks'ın kapitalizm koşullarındaki serflik ve kölelik üzerine olan tartışması, tesadüfi olarak, Binns ve Haynes'in iddiasının, tartışma götürmeyecek kadar açık bir biçimde, karşıtı bir perspektif sunar. Marks'a göre emeğin bu formları bir alternatif değil, fakat ücretli - emeğin varlığının önkoşuludur ve bu yüzden de kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ortadan kaybolmak zorundadır. Marks bu konuda şunları ileri sürer: "Zenci kölelik -ki tamamen endüstriyel köleliktir- ayrıca burjuva toplumunun gelişimi ile karşıtlık içindedir ve onun gelişmesiyle birlikte ortadan kaybolur; bu ücretli-emeği öngerektirir, ve böyle olduğu için ücretli-emeğe dayalı özgür devletler onunla yan yana var olmadılar, karşılık olarak da, zenci devletler tüm toplumsal koşullardan yalıtıldılar ve doğrudan doğruya uygarlık öncesi formlar haline dönüştüler", K.Marx, Grundrisse, Harmondsworth 1973, sf. 224.

28. Ibid, sf.32.

lunmadığının farkında değil görünürler.

Değer teorisi, gelişmiş kapitalist toplumdan sözeder ve emek-zaman bölüşümünün içinde düzenlendiği toplumsal örgütlenmenin o söz konusu özgül formunu ifadelendirir. Binns ve Haynes, bu form içindeki toplumsal ilişkilerin yeganeliğinin değer teorisinin öznesini oluşturduğunu görmezden gelirler ve tüm dikkatlerini değer ilişkilerinin daha önceki tarihsel biçimlerinin keşfedilmesi üzerinde yoğunlaştırırlar. Bu yaklaşım, onları, değer teorisini sadece gelişmiş bir kapitalist ekonomide varolan toplumsal organizasyonun bütünsel formu içinde anlamak yerine, değer teorisinin bir görünümünü ifade eden "ürünlerin nasıl mübadele edildikleri" hususunu öne çıkarmaya götürür. Bolşevik ekonomist II. Rubin, 1920'lerin başlarında, değer teorisinin böylesi tarihdışı yorumlarını dikkate değer bir biçimde yanlışlamıştı:

> Kapitalizmin ortaya çıkışından önce metaların harcanmış emeğe nispetle mübadele edilip edilmedikleri tarihsel sorunu, değer teorisinin teorik içeriği meselesinden ayrı tutulmalıdır. Değer teorisinin teorik ve tarihsel düzeylerde ortaya koyuluşlarını birbirinden ayırt etmeksizin bu ikisini birbirine karıştırmak, bir anlam ifade etmediği gibi ayrıca tehlikelidir de. Bu tür bir davranış değişim oranlarını ön plana çıkarır; fakat toplumsal formun kendisini ve emek tahsisatının düzenleyicisi olan ve değerin kendisine sadece gelişmiş bir meta ekonomisinde -kapitalist ekonomide- geniş içeriğini kazandıran toplumsal işlevini gözardı eder. Şayet çözümlemeci doğal ekonomi koşullarında yaşayan ve ender olarak mübadeleye giren ilkel kabilelerin değişim oranlarını kendi toplumsal yapıları içinde kurarlarken emek harcamaları unsurunca yönlendirilmiş oldukları sonucuna ulaşıyorsa, böylesi bir sonuca varan bu çözümlemeci, aynı zamanda bir değer kategorisi keşfetmek eğilimindedir de. Değer, bu durumda, emek harcamalarının emeğin örgütlenişinin içinde gerçekleştiği toplumsal formdan bağımsız, tarihüstü bir kategoriye dönüştürülür. Sorunun 'tarihsel' bağlamında bu şekilde ortaya konması, gerçekte, değer kategorisinin tarihsel karakterinin gözardı edilmesine yol açar.[29]

Değer bir kez değişim teorisine indirgendiğinde, kaçınılmaz olarak, toplumsal örgütlenişin spesifik olan formundan bağımsız, bu forma duyarsız gibi görünür. Kapitalizmin evrimi bağlamında ileri sürülen devlet kapitalizmi savı ile bu sav sahiplerinin değer kavramına ilişkin ta-

29. II. Rubin, "Essays on Marx's Theory of Value", Detroit 1972, sf. 256-57.

rihdışı yaklaşımları arasında bir paralellik vardır. Nitekim, Binns ve Haynes'den, Adam Smith'e ait olan aşağıdaki şu paragrafı olduğu gibi kendi teorilerine taşımaları beklenebilirdi:

> Kapitalist meta üretimi, tarihsel olarak basit meta üretiminden doğmuştur. Feodalizmden kapitalizme geçiş aşamasına karşılık düşen prekapitalist toplumun zanaatkârları, eve iş alan emekçileri, zanaat ustaları, kendilerini izleyecek olan küçük kapitalist üreticilerin öncüleriydiler. Bunlar, basit meta mübadelesinin egemen olduğu prekapitalist toplumsal koşullarda basit metalar üretiyorlardı. Gelişkin olmayan üretim araçları temelinde bu (süreç), başından sonuna kadar ve bir bütün olarak, mübadeleye, doğru toplumsal olarak gerekli emek-zaman üzerine yansıyan, insanları üretime teşvik eden değerin esas olduğu bir içerik kazandırdı[30]

Sorun ortaya bu şekilde koyulduğunda, kapitalizm koşullarında mevcut olan her şey, daha önceki toplumlarda zaten mevcut hale gelir. Hatta bundan daha da ileri gidilerek Marks'ın gelişmiş kapitalizmdeki soyut-emek ile kopmaz bir şekilde ilişkilendirmiş olduğu toplumsal olarak gerekli emek-zamanı kavramı geçmişte keşfedilir. Marks'ın "Kapital"ine yabancı olmayan herkesin kabul edeceği gibi, herşeyin birbiri ile böylesine uyumlu olduğu ve bir düzen içinde birbirini izlediği bu türden bir tarihsel evrim anlayışı, Marks'ın kendisine yabancıdır. Kapitalist üretimin basit meta üretiminden ortaya çıkmadığını Marks açık bir biçimde ifade etmiştir. Prekapitalist toplumun usta ve zanaaktkarları, Marks'a göre hiç de öyle kapitalist toplumdaki üreticilerin öncülleri değillerdi. Kapitalizm, toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan çok derin bir ayrışma sayesinde -asıl olarak da üreticilerin kendi üretim araçlarından kopmaları sayesinde doğmuştur[31]. Prekapitalist toplumun zanaatkar ve ustalarının kapitalistler durumuna dönüşmelerinin istisnai bir durum olarak yaşanmış olduğunu, Marks ısrarla vurgulamıştır:

> Tek tek lonca ustaları, loncaların ortadan kalkmasıyla birlikte kapitalistler haline gelebilirler; fakat bu kendisine ender olarak rastlanılan bir durumdur. Genel olarak, kapitalistlerin ve işçilerin yükseliş gösterdikleri bir süreç içinde, bütün bir lonca sistemi, lonca ustaları ve bunların yanında çalışan kalfalar da dahil olmak üzere geriler ve çöker[32].

30. P.Binns ve M.Haynes, op cit, sf. 25.
31. K.Marx, "Capital", Cilt:1, London 1974, sf. 668.
32. K.Marx, "Grundrisse", op cit, sf. 506.

Kapitalizm bir kez tarihsizleştirildiğinde, belli bir üretim modeli ile diğer üretim modelleri arasındaki farklar bütünüyle teknik olan birer olgu olarak belirirler; fakat toplumsal birer olgu olarak değil. Bundan sonra da, ekonomik hayatın farklı toplumsal formlarını gözardı etmek, bu birbirlerinden farklı toplumsal formları bunların hepsinde müşterek olan 'doğal' süreçlerin nesneleri durumuna getirmek mümkün hale gelir. Bu işin ne kadar kolay bir biçimde başarıldığını görmek için, devlet kapitalizmi teorisinin birikim olgusuna nasıl yaklaştığına bakmak yeterlidir. Birikim kavramından maddi zenginliğin birikimini anlayan Cliff, birikimin Sovyetler Birliği'nde vuku bulduğunu keşfetmiştir. Oysa Marks'ın birikim sorununu tartışırken keşfettiği şey, hiç de maddi zenginlik değildir. Kaldı ki, zaten her toplum kullanım-değerleri üretir ve biriktirir; oysa kapitalist üretimin amacı salt kullanım-değeri yaratmak değil, fakat ayrıca değişim-değeri yaratmaktır. Kapitalist üretimin özgül amacı, değerin büyüyerek genişlemesidir; kullanım-değerleri biriktirmek değil. Zaten tam da bu nedenden ötürü bizler maddi zenginliğin birikiminden değil, sermaye birikiminden söz ediyoruz.

Cliff, Sovyet toplumunda sermaye birikiminin mevcut olduğunu gösterir bir kanıta rastlanmadığı sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla, Sovyet toplumunun kapitalist olduğu şeklindeki argümanının geçerliliğini koruyabilmesi için, Cliff, sermaye birikimi olmadan da kapitalizmin var olabileceğini göstermek zorunda kalmıştır. Cliff'in sermaye birikimi olmaksızın da kapitalizmin söz konusu olabileceğini 'göstermek' üzere keşfettiği şey, kullanım-değerleri üretiminin kendisine egemen olduğu türden bir kapitalist ekonomi -'savaş ekonomisi' olmuştur. Cliff'e göre, "Guns before butter"* sloganının da ifade ettiği gibi, kapitalist güçler arasındaki rekabet, uluslararası işbölümünün parçalanıp bozulduğu, alım-satım ilişkileri aracılığıyla olan rekabetin yerini askeri rekabete terkettiği bir düzeye ulaşmıştır. Yani Cliff'e göre kullanım değeri kapitalist üretimin amacı haline gelmiştir[33]. Kullanım-değerleri Sovyetler Birliği'ndeki üretimin de amacı olduğuna göre, şu halde bu iki sistemin birbiriyle aynı olduğu bir kez daha açığa çıkıyordu!

Sermaye birikimi olgusunun içini boşaltıp onu gerçek içeriğinden yoksunlaştıran bir çözümleme metodunun hiçbir geçerliliği olamaz. Kaldı ki, hiçbir durumda ve hatta savaş dönemlerinde bile üretimin amacı hiçbir zaman kullanım-değerleri olmamıştır. Dünya savaşları ya da şimdilerde yaşanmakta olan silahlanma yarışı türünden çatışmalar, ekonomik olgulardan ve süreçlerden bağımsız bir takım güç odakları tarafından başlatılmazlar; bütün bunlar kapitalist toplumsal ilişkilerin

33. T.Cliff, op cit, sf. 161.

birer sonucudurlar. İkinci Dünya Savaşı döneminde önde gelen kapitalist ülkeler sadece askeri malzemeler üretmekle kalmadılar, fakat aynı zamanda üretimi yeniden örgütlediler. Sömürü oranını yükselttiler, ekonomik hayatı daha yüksek düzeyde bir kârlılığın gereklerine uygun bir biçimde kalıcı bir yapıya kavuşturdular[34]. Kullanım-değeri üretimi her zaman için değer yasasına bağlı kaldı. İngiliz egemen sınıflarının kendi keyfiyet ve arzusuyla silaha sarılmış oldukları, bu egemen sınıflarca çok iyi bilinir. O dönemde ABD'ye erişebilmek ve borçlarını karşılayabilmek için elindeki en önemli varlıklarını satıp tüketmek zorunda kalmış olan İngiltere, üzerinde değer yasasının dayatmasını açık biçimde hissediyordu.

Cliff'in kullanım-değerleri konusundaki bu yaklaşımı, birbirinden farklı toplumları ayırdeden her şeyi ortadan kaldırır; Cliff'in esas addederek öne çıkardığı şey, Marksizm'de ilgisiz ve konu dışı olan şeydir. Marks, tüm dikkatini zenginliğin genel formu üzerine hasretmiş tek boyutlu bir kullanım-değerleri çözümlemesinin birbirinden farklı toplumlara ilişkin çok az şeyi açıklayabildiğini ısrarla belirtmiştir:

> Ekonomi politik, zenginliğin spesifik toplumsal formlarına gereken dikkati göstermek durumundadır. Zenginlik unsuru, ister emek gibi sübjektif, isterse doğal ya da tarihsel gereksinmelerin tatminini sağlayan nesneler gibi objektif olsun, başlangıçta üretimin tüm devirlerinde mevcut bir şey olarak görünür. Bunun için, zenginlik, başlangıçta ekonomi politiğin alanının hemen tamamen dışında kalan saf bir önkoşul olarak belirir ve ancak formal ilişkilerce nitelendirildiğinde ya da o ilişkileri niteler göründüğünde kendisine ait saha içinde söz konusu edilir[35].
>
> Burjuva zenginlik kavramının temsil edildiği bu ilk kategoride, zenginlik unsuru metadır. Metanın kendisi ise iki boyutun birliği olarak görünür. Meta kullanım-değeri'dir, yani her hangi bir sistemde insanların şu ya da bu gereksinmesini karşılayan şeydir. Bu, onun, üretimin birbirinden en farklı dönemlerinin hepsinde müşterek olarak varolabilecek maddi boyutudur, bu yüzden de ekonomi politiğin alanı dışında değerlendirilir[36].
>
> Diğer bir ifadeyle yinelersek, Ricardo burada zengin-

34. Bu nokta, E.Altvater tarafından Alman savaş ekonomisi konusu ile ilintili olarak etkili bir biçimde tartışılır; bkz. "On the Analysis of Imperialism in the Metropolitan Countries: The West German Example", Bulletin of the Conferance of Socialist Economists, İlkbahar 1974.
35. K.Marx, "Grundrisse", op cit, sf. 852.
36. Ibid, sf. 881.

> liğin sadece kullanım-değerleri'nden ibaret olduğunu söyler. Ricardo, bu şekilde, burjuva üretimi katıksız bir kullanım-değerleri üretimine indirger, değişim değeri'nin kendisine egemen olduğu bir üretim tarzına yönelik hoş bir bakış açısıdır bu[37].

Cliff, kapitalist üretim konusunda söz konusu o 'hoş bakış açısına' sahip Ricardo'yu izlemiştir. Kapitalist zenginliğin Marks'ta tanımlanmış olan özel formunu yok sayan Cliff, üretimi bütünüyle teknik bir mesele gibi göstermiştir. Birbirinden farklı üretim sistemleri arasındaki farkların önemini, bunları bölüşüm alanındaki farklar düzeyine indirgemek suretiyle küçültmüştür. Cliff'in sosyalist ekonomi ile savaş ekonomisi arasında yaptığı karşılaştırma, teorisinin nasıl moralizme gömülüp kaldığını açıkca gösterir:

> Sosyalist bir ekonomide üretimin amacı kullanım-değerleri yaratmaktır. Bir savaş ekonomisinin amacı da kullanım-değerleri üretimidir. Ancak, sosyalist bir toplumda kullanım-değerleri, insanların gereksindikleri şeyler oldukları halde, bir savaş ekonomisinde bunlar insanların gereksinmeleriyle karşıtlık içinde kalan silahlar, askeri donanım malzemeleri, savaş gereçleri gibi kullanım-değerleridir[38].

Kapitalist toplum ile sosyalist toplum arasındaki farkı bir bölüşüm sorununa indirgeyerek, Cliff kapitalizmin Marksist eleştirisinden çok kesin bir biçimde ayrılır. Marksist kapitalizm eleştirisinin kendisine hedef aldığı şey [kapitalist] üretim ilişkileridir; bölüşüm ilişkileri değil. Nitekim Marksistleri komünist bir toplum kurma amacına yönelten şey komünist toplumun daha ilerici bir bölüşüm formuna sahip oluşu değil, daha üstün bir üretim sistemine sahip oluşudur. Dolayısıyla, reformistlerin geleneksel bir biçimde sürekli bölüşüm meselesi üstünde yoğunlaşmaları rastlantısal değildir. Çünkü reformistlere göre, eğer toplumdaki asıl sorun [bölüşümdeki] bir toplumsal eşitsizlik tarafından yaratılıyorsa, şu halde reform politikası gerçekçi olan politikadır ve dolayısıyla da toplumsal bir devrim zorunlu ve kaçınılmaz değildir.

Sovyetler Birliği'nin devlet kapitalisti olarak tanımlanması, ilk önce kapitalizmin yeni baştan nitelendirilmesini gerektirir. Nitekim devlet kapitalizmi teorisi, kapitalist üretim ilişkilerinin tarihsel bağlamından kopartılarak salt teknik bir düzeyde dikkate alınması durumunda bir tutarlılık kazanabilir ancak. Devlet kapitalizmi teorisyenlerinin bu iki toplumsal sistemi birbiriyle eşitlemek üzere giriştikleri karmaşık, izlen-

37. K.Marx, "Theories of Surplus-Value", Bölüm: III, op cit, sf. 54.
38. T.Cliff, op cit, sf. 47.

mesi güç teşebbüslerine karşın, gerçekte bu teşebbüslerini kararlılıkla sürdüremez görünürler. Nitekim, Cliff ve izleyicileri, Sovyetler Birliği'nin kendi içindeki toplumsal ilişkilerinin kapitalist olduğunu kanıtlamaya yönelik çabalarına son vermiş görünüyorlar. Bunun yerine öne sürdükleri şey, Sovyet sisteminin dış dünya ile olan ilişkileri dolayımıyla kapitalist bir sistem haline gelmekte olduğu iddiası. Onlara göre, Batı ile olan askeri rekabet bu gelişmeyi sürekli oluş halinde tutan dinamik.

Cliff, sermayenin bir diğer sermaye ile olan spesifik ilişkisini ifade eden kapitalist rekabet ile tüm çağlarda ortaya çıkmış olan askeri rekabeti birbirine karıştırmıştır. Bir askeri rekabet, Marksist bakış açısıyla bakıldığında, çok az şey ifade eden tarih dışı bir kavramdır. Eski Roma ile Kartaca arasındaki silahlanma yarışı ile ortaçağ Fransası ile İngiltere'si arasındaki çatışma arasında, ya da bunlarla günümüzdeki Washington-Moskova çatışması arasında, kaydadeğer önemde hemen hiç bir müştereklik yoktur. Burada yanıtlanması gereken soru, her tarihsel devirde ortaya çıkabilen askeri rekabetleri yaratan **spesifik** toplumsal güçlerin neler olduklarıdır.

Cliff'de askeri rekabet, sanki bu sermayeler arasındaki rekabetle aynı şeymiş gibi değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Böylece Cliff, Sovyetler Birliği'nin tıpkı bağımsız kapitalist üreticiler gibi dış dünya ile ilişkiye geçtiği sonucuna varmıştır. O, kendisinin ileri sürdüğü tezin izlenmesi suretiyle herhangi bir devrimci rejimin -hatta gerçek bir işçi devletinin bile askeri tehdit ve tazyik sonucunda devlet kapitalisti olmaya mahkum olduğu türü bir sonuca varılabileceğine hiç dikkat etmediği gibi, sermaye yasalarını Sovyetler Birliği'ne zorla dayattığı varsayılan mekanizmayı da baştan sonar ayrıntılı bir şekilde açıklamamıştır. Oysa Binns ve Haynes, daha yüreklice bir girişimle Cliff'in teorisinde sırıtan bu boşluğun içini doldurmak üzere şimdi artık pek iyi aşinası olunan Amerikan köleciliği ve Rus serfliği örneklerini kendi tezlerine destek sağlamak üzere kullanmışlardır. Binns ve Haynes'e göre, hem Amerika'nın güney eyaletlerindeki köleler ve hem de Rus steplerindeki serfler, dünya ekonomisinin dolayımında gerçekleşen mübadele aracılığıyla artık-değere dönüşen bir artığı üreten ücretsiz emekçiler durumundaydılar. Bu iki yazara göre, bugün Sovyetler Birliği ile Batı arasındaki ilişkilerde süregelmekte olan şey, hemen hemen bunun aynısıdır:

> Marks'ın sözünü ettiği plantasyon köleciliğinden çok sonra bugün, devlet kapitalizmi, Marks'in plantasyon köleciliğine karşılık düşen bir biçimde kendisini kapitalizmin bir formu durumuna getirecek fiyatların hükümet-

çe tespiti dışsal sürecinin ihtiyacı içinde bulunmaktadır[40].

Bu sürecin nasıl ortaya çıktığı sorusuna gelince:

> Fiyatların hükümet tarafından tespit edilmesinin SSCB Limited Şirketi'nde ortaya çıkması zorunlu koşuldur ve bundan dolayıdır ki Rusya'daki emek ürünleri rakiplere karşı biriktirilmektedir. Şayet bu olmasaydı, Rusya'daki emek somut ve spesifik emek olarak kalırdı; soyut-genel emek olarak değil.
>
> Fakat fiyatların devletçe tespit edilmesinin spesifik olarak kapitalist olması için, ekonominin ayrıca nihai olarak artık-değerin (canlı ve ölü artık emek) egemenliği altında olması zorundu koşuldur[41].

Binns ve Haynes, devlet kapitalizmi teorisinin akıldışılığını ortadan kaldırmak, ona bir çeki düzen vermek için çabalama hakkına kuşkusuz sahipler ve bunu mümkün olan en açık yoldan yapıyorlar. Ancak bizim belirtmek zorunda olduğumuz şey, onların değer ilişkilerinin Sovyetler Birliği'ne nasıl 'girdiği' sorusuna getirdikleri yanıtın sadece son paragraf içinde şöyle bir göründüğü, fakat bunun teorilerine güven duymayı sağlayacak bir adım olmadığı. Sovyetler Birliği'nde meta fiyatlarının devletçe tespit edilmesinin rakip ülkelere karşı emek ürünlerinin 'biriktirilmesi' sayesinde vuku bulduğu ileri sürülüyor: Doğrusu bu sav Binns ve Haynes'in ne denli yaratıcı bir düş gücüne sahip olduklarını açıkca kanıtlar, fakat savın kendisinin kabulü, bizim için mümkün değil!

Sovyetler Birliği'nde emek ürünlerinin kullanım-değerleri olarak üretildikleri konusunda herkes hemfikir durumda. Bizim altını çizdiğimiz nokta, kullanım-değerleri olarak üretilen bu ürünlerin dünya pazarında başka metalarla mübadele edildiklerinde dahi kullanım-değerleri olma özelliklerini yitirmedikleridir. Emek ürünleri, değişim değerleri değil, fakat kullanım-değerleri olarak üretildikleri sürece, bunları üreten toplumsal ilişkiler kapitalist değildir. Dahası, kullanım-değerleri olarak üretilmiş ürünler bir mübadele ilişkisi aracılığı ile uluslararası düzeyde mübadeleye konu olsalar bile, bunlar hala daha kapitalist olmayan bir biçimde üretilmiş olan metalar durumundadırlar. Üretimin değişim için yapılmıyor olması sadece emek ürünlerinin toplumsal karakterini belirlemekle kalmaz, aynı zamanda üretim ilişkilerinin karakterini de belirler. Marks bu konuda son derece kesin ve açık ifadeler kullanır:

> Kapitalist üretim sürecinin sonucu ne katıksız, saf bir

40. P.Binns ve M.Haynes, op cit, sf. 47.
41. Ibid, sf. 48.

> ürün (kullanım-değeri; ne de belirli bir değişim-değerine sahip bir meta'dır. Kapitalist üretim sürecinin sonucu, onun ürünü, sermaye için artık-değer yaratılmasıdır, dolayısıyla da bu, para ya da metanın sermayeye gerçek transformasyonudur[42].

Sovyet dış ticareti, özellikle dünya pazarı için üretilmiş olan şeyleri de içerir. Değer ilişkilerinin yokluğunda, bunlar metalar olarak değil fakat kullanım-değerleri ülke dışında takas edilebilen kullanım-değerleri olarak üretilirler. Sovyetler Birliği, sadece diğer ülkelerle olan ticarette pazar ilkesine uyar. Karşılığında para girdisi sağlayabilen Sovyet eşyalarının değişim-değerleri, uluslararası kriterler baz alınarak saptanmış olan bu eşyaların üretimi için gerekli emek-zamanı miktarınca belirlenir. Eğer bir otomobilde (Sovyet Ladası) cisimleşmiş olan ortalama emek-zamanı 60 saat ise, bu otomobilin üretimi 60 gün alsa bile, bu otomobil kendisinde cisimleşmiş emek-zamanı sadece 60 saat olan eşiti ile mübadeleye girip el değiştirecektir. Bu durumda, Sovyet ticareti değer yasasından dolayı bir şekilde müteessir olmaktadır. Ancak Sovyet toplumsal ilişkileri değişmeden kaldığı sürece, ticaret, kapitalist olmayan üretimden kendi karşıtına dönüştürülemez, dolayısıyla da bu durumda Sovyetler Birliği'ndeki emek ürünleri kullanım-değerleri olarak kalırlar. Ve nihayet, bu koşullar altındaki bir birikim ancak kullanım-değerleri birikimi olabilir; değerin genişlemesi ve yayılması değil.

Sermaye ve devlet

Devlet kapitalizmi teorisinin karakteristik özelliği, toplumsal ilişkilerin tarihsel özgüllüğünü gözardı etmektir. Bu, Hilferding ve Bukharin başta olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı ile sonu arasında kalan dönemde Avusturya kökenli Marksistler ve Stalinist yazarlar tarafından Marksizmin modifikasyona uğratılmış olmasının bir sonucudur. Serbest rekabetin emperyalizm çağında ömrünü tamamlaması, pek çok Marksist yazarı "Kapital"in teorisini yeniden muhakeme etmeye götürdü. Rekabetin şimdi artık kontrol altına alınabilir olduğunu, değer yasasının artık işlerliğini sürdürmediğini ileri süren revizyonizm, belirgin ve farklı bir çizgi olarak ortaya çıktı. Marks'in kapitalist toplumsal ilişkiler çözümlemesinin tarihsel olarak geçerliğini yitirdiğini savlayan revizyonistler, ekonomik meseleleri, referans noktası üretim ilişkileri olmayan bütünüyle teknik bir perspektifle yorumla-

42. K.Marx, "Theories of Surplus? Value", Bölüm: I, London 1973, sf. 399-400.

yama başladılar[43].

Revizyonistlere göre devlet, sistemin var olan anarşik özelliklerine bir son verecek olan yapı idi. Bu düşünce reformist politikalara yeni bir entelektüel otorite kazandırdı. Lider konumundaki kimi Marksistler sınıf çatışmasının giderek keskinliğini yitirdiğini, bunun giderek artan devlet müdahaleciliği ile birlikte düşünülmesi halinde kapitalizmin barışçıl bir yoldan sosyalizme evrilmesinin mümkün olabileceğinin anlaşılabileceğini vb. ileri sürmeye başladılar. Burjuva toplumun antagonistik ve geçici karakterini yadsıyan bu evrimci görüş, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında Marksizm içinde egemen çizgi durumuna geldi. Kenid teorisi ile bu yeni Marksistler arasında müşterek olarak paylaşılan zemine ifadesini kazandıran Weber, 1918 yılında Avusturyalı askeri kurmaylardan oluşan dinleyicilere yaptığı konuşmasında, aslında revizyonistlerden korkmayı gerektirecek bir şeyin bulunmadığını söyleyerek dinleyicilerini yüreklendiriyordu:

> [Marksistler arasında mevcudiyet kazanan] bu görüşler, Komünist Manifesto'ya o muazzam gücü kazandıran devrimci umudun bozguna uğramasının, güçlü bir rekabet temeline dayanan eski ekonominin devlet memurlarının ya da devlet memurlarıyla beraber sendikaların denetimi altında kontrol edilen bir ekonomiye doğru tedrici olarak gelişmekte olduğu düşüncesinde ifadesini bulan evrimci bir yoruma yol açmış olduğunu gösteriyor[44].

Yeni Marksist teori, 'örgütlü kapitalizm' ifadesinde özetlendi. Revizyonistler, toplumun, içinde rekabetin tasfiye olunabildiği, tek tek kapitalistlere toplumsal yaşamda önemli bir rol oynama şansının tanınmadığı, toplumun bilgi ve yetkeyle aydınlanmış bir bürokrasi (yeni Marksistlerin tercih ettikleri biçimiyle söylenirse 'sosyalist' yöneticiler) tarafından yönlendirildiği bir sisteme doğru gitmekte olduğunu düşündüler.

Bu yeni teorinin ilk sistematik açıklamalarından birini yapan yazar Avusturyalı ekonomist Hilferding olmuştur. Hilferding, 'sınırsız bir rekabetin egemenliğinden ve pazarın kör yasalarından bağımsız' bir kapitalizm tasarımında bulundu. O'na göre, serbest rekabetin devre dışı kalması, kontrol edilen ve bu nedenle de ilerici bir niteliğe sahip olan yeni bir ekonomiye yol açıyordu. Hilferding'e bakılırsa, bu şekilde ka-

43. Örnek olarak bkz. E.Bernstein "Evolutionary Socialism", New York 1972.
44. Bkz. "Socialism", Viyana'da Avusturyalı askeri kurmaylar için genel bilgilendirme konuşması, 1918, Max Weber, London 1972, sf. 211.

pitalizm, 'temel misyonunu kendi eliyle sosyalizme terk ediyordu'[45]. O'nun tasarımını yaptığı bu yeni çağda, fiyatlar dahi artık değer ilişkileri tarafından belirlenmeyeceklerdi -ücretler ve fiyatlar devlet tarafından düzenleneceklerdi[46]. Bu çözümlemede, sermayenin toplumsal yasaları askıda kalıp muğlaklaşırlar, toplumsal ilerlemenin önündeki engeller ortadan kaybolurlar ve hemen her şey mümkün hale gelir. Ve nihayet ortaya, mevcut tüm sorunların devletin teknik olarak yanlış bir yönetiminin sonuçlarına indirgenerek bu şekilde açıklanabildiği, dolayısıyla da tüm bu sorunların doğru bir devlet yönetimiyle aşılabilir olduğu bir tablo çıkar.

Değindiğimiz bu teori, Sovyet yazarı Bukharin'in çalışmalarında daha da geliştirilmiştir. Hilferding gibi Bukharin de emperyalist çağın yeni formlarında ekonominin devlet eliyle örgütlenişinin potansiyelini keşfetti. O'na göre, 'finans kapital geniş kapitalist ülkelerde üretim anarşisine bir son vermişti'[47]. Fakat Bukharin kimi önemli noktalarda Hilferding'den ayrılmıştır. Bukharin, kapitalizmin kendisinde içkin çelişkilerinden bağımsızlaşamayacağını sezerek, çözülmesi hem daha karmaşık görünen ve hem de daha kurnazca olan ikili bir evrim modeli ortaya koydu; sistemin çatışma yaratan eğilimleriyle ahenkleştirici eğilimlerinin birbirleriyle bir biçimde bağdaştırılmış oldukları ikili bir evrim modeli. Geliştirdiği bu ikili evrim modelinde Bukharin'in ileri sürdüğü şey, kapitalist anarşinin ulusal devlet bazında ortadan kalkabileceği, ancak uluslararası düzeyde bu anarşinin varlığını sürdürebileceği savı idi:

> Kapitalist "ulusal ekonomi", akıldışı bir sistemden akılcı bir toplumsal örgütlenmeye varmıştır -akla uygun olmayan bir ekonomi durumundan çıkıp ekonomik olarak aktif bir özne durumuna gelmiştir. Bu dönüşüm, finans kapitalizminin gelişiminden ve burjuvazinin ekonomik-politik örgütlülüğünün birliğinden bağımsız değildir. Ancak bununla beraber, ne genel olarak kapitalist üretim anarşisi ve ne de kapitalist meta üreticileri arasındaki rekabet devredışı kalmıştır. Bu olgular sadece varlıklarını sürdürmekle kalmamışlar, fakat aynı zamanda dünya ekonomisi çatısı altında kendilerini yeniden üreterek derinleşmişlerdir. Dünya ekonomisi sistemi, ulusal ekonomi

45. R.Hilferding, "Organisierter Kapitalismus", SPD'nin Kiel'deki 1927 tarihli Parti Kongresi'ndeki konuşması, yeniden yayımlandığı yer Gravenhage 1973, sf.6.
46. Ibid, sf. 7.
47. Lenin bu cümleye ilişkin olarak özel notlarında şöyle bir not düşmüştür: "Has not 'abrogated" - "..bir son 'vermemiştir". Bkz. "The Economics of the Transformation Period", N.Bukharin, Pluto Press baskısı, London 1978, sf. 15.

> sisteminin erken dönemlerinde olduğu kadar kor, akıldışı ve "kendisine nasıl yaklaşılması gerektiği tam olarak saptanamayan" bir durumdadır[48].

Bukharin'in uyumlu bir ulusal ekonomi ile karmaşık, düzensiz bir uluslararası pazar arasında yaptığı ayrımın önemli teorik-politik sonuçları vardı. O'nun teorisi, ulusal bir ekonominin, kendisine olması gerektiği biçimde rehberlik edilmesi halinde pekala örgütlenip planlanabileceğini ileri sürmüştür. Bu tez, Stalinist bürokrasiye, sosyalizmin Sovyetler Birliği sınırları içinde devlet planlamacılığı sayesinde kurulabileceği sonucuna varmasında bir dayanak hazırlamıştır. Bu şekilde Bukharin, tek ülkede sosyalizm revizyonist teorisine temel hazırlamıştır. Öte yandan, ayrıca devletin sermaye'yi örgütleyebileceğini ve kapitalist rekabeti dünya ekonomisi boyutuna sınırlayabileceğini ileri sürmüş olmakla Bukharin, devlet kapitalizmi teorisine de bir temel hazırlamıştır.

Devlet kapitalizmi teorisinin kapitalist üretim ilişkileri ile kapitalist olmayan üretim ilişkileri arasındaki sınırların ortadan kaldırılması üzerinde şekillenmiş olduğunu gördük. Gerek Hilferding, gerekse Bukharin, yaklaştırma fikrine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu iki yazar tarafından müşterek olarak paylaşılan amaç, varolan toplumsal ilişkiler tarafından ortaya çıkarılan engellerin üstesinden gelecek olan kapitalizmde içkin evrimci bir trendin varlığını göstermek idi. Hilferding Batı kapitalizminin yeni gelişmelerinin ışığında ortaya çıkan çağcıl reformist fikirlerden pek farklı şeyler söylenmezken, Bukharin, benzer bir söylemi Rus Devrimi'nin akibetine ilişkin olarak kağıda geçirmiştir. Bukharin'in emperyalizmde içkin çelişik eğilimler teorisiyle uzlaşması, Batı'nın düşmanlığı ile yüzyüze durumdaki Sovyetler Birliği'nde komünizmi inşa etme çabasına yol açan gerilimlerin varlığı konusunda hem fikir olmak yolunda bir girişimdi.

Bukharin'in dualist teorisi, Sovyet bürokrasisinin emperyalizm okyanusunda bir sosyalizm adacığı kurma stratejisinde yatan çelişkiyi yansıtır. Bukharin de, her ne kadar devlet kapitalizmi teorisinin savunucularından farklı kaygulardan yola çıkmış olsa da, kapitalist ve kapitalist olmayan toplumsal ilişkilerin birbirleriyle uyum içinde olduklarını gösterme çabasındaydı. Bu nedenle, Bukharin'in metodunun devlet kapitalizmi teorisyenlerinin benimsedikleri metodla gösterdiği dikkat çekici benzerlik şaşırtıcı değildir.

Bukharin, kapitalist pazar ile Sovyet sistemi arasındaki çatışma gibi son derece nazik bir konuya, değer ilişkilerinin kapitalist topluma öz-

48. Ibid, sf. 19.

gü olmadıklarını ileri sürerek, dolaylı bir şekilde değinmiştir. Değer yasasının tüm toplumsal formlar için geçerli olan 'maddi bir içeriğe' sahip bulunduğunu öne süren Bukharin'e göre, bu 'maddi içerik', 'eldeki emek gücünü ekonominin farklı alanları ve branşları arasında orantılı bir biçimde dağıtılması ihtiyacı'[49] idi. Bukharin, farklı toplumsal sistemler arasındaki sınırları bulandırarak Sovyet toplumsal ilişkileri lie kapitalist toplumsal ilişkiler arasındaki çatışmayı teknik ve politik sorunlar düzeyine indirgemiştir. O'nun teorisinde, değer ilişkileri ile planlı bir ekonominin inşası yolundaki girişimler arasındaki temel çatışma, -Sovyet bürokrasisinin reformist pratiğine uygun düşen bir biçimde- yok sayılmıştır. Teori, sorunu devrimci topluma varacak süreci modern kapitalizmin toplumsal ilişkilerindeki evrimin doğal bir sonucu olarak tanımlar, yani bu teoriye göre örgütlü sosyalizm kurumlaşmış ve örgütlenmiş bir kapitalizmin kendisinde içkin haldedir. Bu yüzden, kapitalizmden sosyalizme doğru olan gelişme, uyumlu bir gelişme süreci olarak karşımıza çıkar -bütün o değişimler devleti kontrol eden ekonomik çıkar grupları arasındaki ilişkilerden başka bir şey değildir: Devlet kapitalistlerinin yerini alır. Bu, 1920'lerin sonlarına doğru Stalinist teorisyenlerin devlet kapitalizmine gelişmenin zorunlu bir aşaması nazarıyla bakmış olmalarıyla da ilintilidir. Rubin, kafasını toplumsal formlara takmış olmakla suçladığı Stalinist Bessonow'a verdiği yanıtta, kapitalist toplumun tarihsel olarak spesifik niteliklerini gözardı etmenin tehlikelerine işaret eder:

> Bessonow, üretimin kapitalizm koşulları altındaki kendiliğinden ve örgütsüz formlarının, toplumsal üretimin örgütlenmiş bir formuna yol açan bir biçimde tedrici olarak yok olacağına inanır. Bu bakış açısı, kapitalizmin kademeli olarak üretimdeki çelişkilerin üstesinden gelebileceği savına da ulaşmak durumundadır, bundan sonra varacağı yer ise, kapitalizmden sosyalizme sancısız geçiş fikrinin olumlanmasıdır[50].

Rubin'in altını çizdiği noktalar devlet kapitalizmi teorisinin reformist sonuçlarına karşı erken birer uyarı niteliğindeydiler. Eğer akılcı bir devlet yönetimi sayesinde rekabetin üstesinden gelinebiliyor ise, şu halde kapitalizm [rekabetin yol açtığı] çelişkiden bağımsız, köklü bir toplumsal dönüşümden değişik bir toplumsal sistem durumuna gelecekti. Görüldüğü gibi, reformist tedrici ilerleme tasarımı bu varsayılan koşullar altında sadece akılcı bir hale gelmekle kalmaz, fakat aynı zamanda yegane mümkün seçenek olarak da karşımıza çıkar.

49. N.Bukharin, "Notes of an Economist", Belfast 1980, sf. 13.
50. II. Bukharin, "Notes of an Economist", Belfast 1980, sf. 13.

Hilferding, Bukharin ve diğerlerince ileri sürülmüş olan akılcı, örgütlenmiş kapitalizm düşüncesi, yaşanan olaylar tarafından doğrulanmamıştır. İki ciddi bunalım ve sayısız uluslararası ekonomik işbirliği girişimlerinden sonra kapitalist üretim, planlama ve kontrole kafa tutmaya devam ediyor. Kapitalizmin 20. yüzyıldaki gelişiminin bütünüyle kendisini doğruladığı şey, gerçekte Marks'ın analizleri olmuştur. Marks'ın ileri sürdüğü, rekabetin formlarının değişebileceği, ama sermayenin rekabet olmaksızın varolamayacağı idi. Marksistlerin anladıkları şekliyle rekabet, tek tek sermayelerin birbirleriyle olan karşılıklı etkileşimidir. Kapitalizmin yıkıcı boyutunu ortadan kaldırmak için bu ilişkiyi düzenlemek üzere girişimlerde bulunulsa bile, bu ilişki ortadan kaldırılamaz. Çünkü rekabet, kapitalist üretimin yasalarının kendilerini onun aracılığıyla işler kıldıkları bir araçtan başkaca bir şey değildir:

> Genel olarak rekabet, burjuva ekonomisinin bu esaslı gücü, kendi yasalarından ziyade [kapitalist ekonominin] yasalarını yerine getiren bireyler topluluğunu tesis eder[51].

Rekabet kapitalist toplumsal ilişkilerin bir ürünüdür ve bu yüzden de kendisini islah etmeye yönelik girişimlere karşı duyarsızdır. Kapitalist üretim varolduğu sürece, sermaye yasaları pazar aracılığıyla kendilerini acımasız bir şekilde dayattıkları için, rekabeti kontrol altına almaya yönelik her girişim suya düşer. Rekabet üretimin kendisinden özerk ve ihtiyari bir şey gibi görünüyorsa da, bu ikisi, yani rekabet ve üretim, gerçekte birbirinden ayrılamaz: "Rekabet, kavramsal olarak, sermayenin içteki doğasından başka bir şey değildir, onun asıl karakteri içseldir; dışsal bir zorunluluk olarak kavranır[52]". Başka bir ifadeyle yinelersek, kapitalizm pek çok sermayenin karşılıklı etkileşimi olarak varolur ve kendisini rekabet aracılığı ile ifade ediyor olmalıdır. Bu, Marks'in niçin ısrarla "Sermaye vardır ve ancak pek çok sermaye olarak varolabilir[53]" demiş olduğunu da açıklar. Kapitalistler, tek tek bireyler olarak, varlıkları zorunlu olmayan, ihtiyari bireyler değil, sermaye yasalarının kendilerini onlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri varlıkları zorunlu vekillerdir. Marks için, bir patronlar sınıfının yokluğunda kâr esasına dayalı bir üretimin mümkün olabileceği fikri, reformistlere ait olan bir fikir idi. Marks, "Sosyalistler elbette kimi zaman kapitalistlere değil sermayeye ihtiyaçları olduğunu söylerler" diyerek söze başlar ve ama şöyle sürdürür yanıtını: "Burada sözü edilen sermaye

51. K.Marx, "Grundrisse", op cit, sf. 552.
52. Ibid, sf. 414.
53. Ibid.

saf bir şey olarak görülür; bir üretim ilişkisi olarak değil... Sermaye, tek bir bireyi ifade ediyor olmamız koşuluyla, gerçekten de kapitalisten ayrılabilir, fakat "kapitalist"ten değil[54]. Bir "üretim ilişkisi" olarak değil, sadece ve sadece "saf bir şey" olarak tanımlandığında sermaye, gerçekten sermayenin kendi öz doğasına dönüştürülebileceği fikri bir anlam taşır hale gelebilir.

Eğer Sovyetler Birliği ve ABD sadece "saf şey" üreticileri olarak dikkate alınırlarsa, o durumda bu ikisi arasında müşterek olarak paylaşılan çok şeyden söz etmek mümkün hale gelebilir. "Farklılığa yol açan kimi nitelik ve nicelik farklılıkları olsa da, sonuçta Sovyetler Birliği ve ABD, "şeyler" üreten sanayi toplumlarıdır"; işte size bu engin kavrayışın ancak Marksist tarihsel özgüllük ilkesinin hiçe sayılmasıyla başarılabilecek en sonuncu ve en esaslı fazileti!

Devlet kapitalizmi teorisi -ki yaklaştırma teorileri arasında en tutarlı görünendir, kapitalizmi yeni baştan tanımlayarak Sovyet toplumunu anlamaya çalışır. Bu, nesnel gerçekliğin son derece yanlış bir biçimde kavrandığı teorik bir tasarımdır. Nitekim, devlet kapitalizmi sonuçta ne Sovyetler Birliği ve ne de Batı'ya ilişkin kaydadeğer şeyler anlatır bizlere. Bu teori, evrim konusundaki burjuva düşünceleri Marksist bir etiket altında yeniden canlandırmaya hizmet eder sadece. Teorinin pratiğe yansıyan sonuçları ise, Marksist analiz yöntemine kayıtsız bütün diğer doğmalar gibi, çok iyi aşinası olup yakından tanıdığımız politikalardır.

54. Ibid, sf. 303.

ÇIKTI

musa anter

hatıralarım

"Türkiye'nin ellibeş yıllık girdisinin çıktısının yeminli, canlı bir şahidiyim. Hem yalnız şahidi mi? Değil!... Sanığıyım, mahkumuyum ve davacısıyım!... Bu kitapta işte bunları bulacaksınız"

Musa Anter

DOZ Basım Yayın Tic. Ltd.
Nakilbent Sokak No: 49/ Kat. 2
Sultanahmet-İst.
Tel: 517 31 35

SINIF BİLİNCİ

Fiatı: 8500 TL